Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Hagerup, E.
Titel | Title:	Om det danske Sprog i Angel : Ordbog : Sproglære : Sprogprøver.
Udgavebetegnelse | Edition Statement:	2. forøgede Udgave /
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : H. Hagerup, 1867
Fysiske størrelse | Physical extent:	XXXV, 204 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

OM

DET DANSKE SPROG

I

ANGEL.

AF

E. HAGERUP,

LIC. THEOL.

ANDEN FORØGEDE UDGAVE,

EFTER FORFATTERENS DØD BESÖRGET AF

K. J. LYNGBY.

ORDBOG. SPROGLÆRE. SPROGPRØVER.

KØBENHAVN.

H. HAGERUPS BOG- OG PAPIRHANDEL.

LOUIS KLEINS BOGTRYKKERI.

1867.

BIBLIOTHECA REGIA · HAFNIENSIS

Udgiverens Fortale.

Første Udgave af denne Bog udkom for noget over 13 År siden og bar Årstallet 1854. Til Grund for den nærværende Udgave ligger Forfatterens eget med hvide Blade gennemtrukne Exemplar, hvori han i Tidens Løb havde skrevet mange Tilföjelser og gjort nogle Rettelser; et og andet er desuden optaget fra Breve, som Forfatteren har tilskrevet mig i Løbet af Årene 1854—58. Ordbogen, som i første Udgave indeholdt noget over 1000 Artikler, er ved disse Tilföjelser voxet til at indeholde noget over 1400 Artikler. Jeg antager, at Ordbogen er omtrent sådan, som den vilde være bleven, hvis Forfatteren havde levet så længe, at han selv havde kunnet besörge den anden Udgave, blot med Undtagelse af, at han måske havde kunnet finde nogle flere Ord. Dette er derimod ikke Tilfældet med Sproglæren, som det havde været hans Hensigt at omarbejde aldeles; denne Omarbejdelse fik han imidlertid ikke foretaget, og der fandtes kun et Par ikke fuldendte Udkast til en Fremstilling af Udsagnsordenes Böjning efter den Inddeling, jeg havde anvendt i mit Bidrag til en sønderjysk Sproglære 1858. På en Omarbejdelse af Sproglæren turde jeg ikke indlade mig, da jeg let vilde være kommen i Forlegenhed for Exempler eller omvendt have fundet Vanskelighed ved at anbringe de én Gang tilstedeværende Exempler eller have stødt på andre Hindringer; Sproglæren er derfor, også i Fremstillingen af Udsagnsordene, bleven omtrent som i første Udgave; naturligvis har jeg tilföjet de Tillæg og foretaget de Rettelser, som Forfatteren havde an-

bragt i sit ovenfor omtalte Exemplar. Dette Exemplar vil blive afgivet til Universitetsbibliotheket.

Med Hensyn til min Virksomhed som Udgiver har jeg i det hele holdt mig til, hvad der, som omtalt, forelå fra Forfatterens Hånd. Kun i en enkelt Henseende har jeg troet, at jeg kunde tillade mig at behandle Sagen med større Frihed; jeg har næmlig tilladt mig noget større Afvigelser, end i det øvrige, med Hensyn til alt, hvad der både i Ordbogen og i Sproglæren angik Etymologien, altså Ordenes Oprindelse og Sammenligningen med andre Sprog, især med Islandsk; jeg har ment, at jeg her kunde skære fra, lægge til og foretage Ændringer i Overensstemmelse med, hvad jeg fandt rigtigt, skönt det af Hagerup i denne Henseende udarbejdede er vedblevet at danne Grundlaget og skönt jeg ikke just har fundet mig berettiget til at bortskære enhver Etymologi, om hvis Rigtighed jeg kunde nære nogen Tvivl; undertiden, hvor jeg havde en eller anden særegen Grund dertil, har jeg betegnet det, der er udgået fra mig, ved at indeslutte det i skarpe Parentheser [ ]. Til de Friheder, jeg på Grund af Etymologien har taget mig, hører også det, at jeg for **Bitte** har skrevet **Vitte** og flyttet det til S. 107, tildels efter Hagerups egen Antydning i Tillægget i 1ste Udgave, og at jeg har hentet Tissel S. 96 fra 1ste Udgaves Fortale S. XI, hvor det var betragtet som tysk. Udenfor det etymologiske har jeg næsten slet ingen Ændringer foretaget; jeg har kun gjort det, hvor jeg enten fandt det nødvendigt i et Arbejde, hvorpå Forfatteren ikke havde lagt sidste Hånd, eller hvor jeg fandt Sagen ligegyldig. Den største Forandring er, at jeg S. 42[20] under Höjstjertet har sat *hystjahte* for det håndskrevne *hystjahste*, som vistnok er en Skrivfejl. Som Exempel på andre Ændringer skal jeg anføre, at jeg har skrevet:

S. 62[12]	*mih*	for	*miih*	
- 64[3]	*mye*	-	*myje*	
- 80[10]	om Skygge	-	Skygge	
- 90[32]	Levned	-	Levnet	
- 91[2]	*svie*	-	*svije*	
- 93[7]	*sæll*	-	*sælle*	smlgn. Sproglæren
- 96[18]	ældre Tid	-	ældre	

S. 112[27] **Ærve** for **Ærre**

- 134[2] Bedstefader - Oldefader smlgn. Ordbogen.

Man vil heraf kunne dömme om Forandringernes Ubetydelighed og jeg ansér det ikke for nødvendigt at opregne dem. Hvor noget er ændret eller indsat efter Breve, har det ikke altid været muligt at undgå Afvigelser fra Hagerups Ord. S. 135[4] (*Pòht*, *Stuht*, *Stræht*) har jeg sat *Stuht* for det håndskrevne *Struht*, fordi de samme 3 Ord forekom samlede i et Brev, men uden *r* i *Stuht*; sammenlign også Ordbogen under Stutte S. 89 og Flertal *Potter*, *Stutter*, *Strætter* S. 139 nederst. Nogle enkelte Tilföjelser af Forfatteren ere udeladte, fordi det var vanskeligt at anbringe dem eller på Grund af Ufuldstændighed, når en Plads stod åben for senere at indföje et Bogstav. På at foretage Rettelser for at fremkalde Overensstemmelse med andre Steder har jeg sjælden indladt mig. Således står der S. 43[7] *håj* (ɔ: havt), som vist skal være *haj* (se f. Ex. Have S. 33); S. 90 står efter Svarelse „en“, men det er vel Intetkön, se S. 138 § 48. I Lyd-, Böjnings- og Orddannelseslæren er der foretaget nogle Forandringer med Trykket, fordi de 2 Arter Cursiv, som nu havdes i Trykkeriet, ej vare så tydelig forskellige, som de 2 Arter, der ere anvendte i 1ste Udg. — Ved en Fejltagelse er Ordet Kòl, Kul blevet anført 2 Gange Side 48, 51; S. 21 Lin. 2 f. n. bör for „fèj kunde“ læses „fèj og kunde“, som i 1ste Udg.; S. 12[12] kan under Bul *Bol* rettes til *Ból* efter 1ste Udgaves Tillæg; S. 26 under Fælge bör *Fél(k)* vist være „*Fél* (k.)“, smlgn. S. 136[14]; S. 30[23] er *Gud ha Lov* ikke just, hvad Bloch skriver, men *Guj ha Low*; S. 91[5] omtales „Tonefaldet“ i Stedet for „Toneholdet“. Under Sanding S. 74 kan tilföjes Ordsproget: *Den dè sir æ Sajnn, fær kon jin Nattes Herberre*, som jeg udelod, fordi jeg ikke var ganske sikker på, om der stod *Nattes* eller *Nættes*, men smlgn. *Nat* S. 66[11]. Når jeg S. 4 nederst til „Avn, Ho. Flt. *Avvn*“ har tilföjet „Isl. *ögn*, Flt. *agn-ir*“, er jeg gået ud fra, at der ved *Avvn* var ment Avner; det er imidlertid muligt, at der ved Avn (som ikke var understreget) er ment en Ovn, smlgn. S. 175[15] (*ær Avn*), men efter sin Fremgangsmåde vilde Hagerup snarere have anført denne Form under Ovn.

Da Sproglæren ikke er bleven underkastet nogen egentlig Omarbejdelse, skal jeg her endnu tilföje nogle Bemærkninger vedkommende den. Til § 17—22. De islandske klangløse og åndende Medlyd gå over på følgende Måde (smlgn. min Anmeldelse af 1ste Udg. i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1854 S. 222; jeg anvender her Hagerups Lydbetegnelse):

k — *g*, g — *w*, *j* isl. sök — *Sag*, dag-r — *Dan*
t — -(*r*), ð — *j* gata — *Gah*, hlaða — *Lahj*
p — *f*, v(f) — *w* kaupa — *kjøhf*, líf — *Lyw*;

flere Exempler for Tandlydene (§ 18):

gata	— *Gah*	hlaða	— *Lahj*
mat-r	— *Ma*	stað-r	— *Staj*
sleit	— *slie*	smið-r	— *Smej*
skaut	— *skø*		
át	— *ó*	ráð	— *Råj*
skot	— *Skò*	boð	— *Bòj*
fót-r	— *Fo*	blóð	— *Blój*
út	— *u*	búð	— *Bój*
		guð	— *Guj*

Dog findes Undtagelser som *Brø*, isl. brauð, Brød, *Nø*, isl. nauð, Nød, § 14, og måske flere. — Til § 22. Hvad der af Hagerup betegnes som blødt *g*, må være åndende *k* (= tysk *ch*). — Til § 43. Et virkeligt stødende og standsende Tonehold (som i Skriftsproget) findes næppe i denne Sprogart; jeg opholdt mig 1859 en Dags Tid hos Forfatteren, men kunde ikke høre det. — Til § 49. Flertalsendelsen *e*, der her er anført (c) som forskellig fra Flertalsendelsen *er* (d), er vist ikke forskellig derfra; *r* bliver borte eller utydeligt i Udlyden, smlgn. S. 164 Anm. [9]. Hat, Stak, Knap danne ifølge et Brev Flertal ved Antagelse af et eget Tonehold, det samme som i drikke, stikke, slippe, hitte; Flt. vilde altså efter den anvendte Retskrivning blive *Haht*, *Stahk*, *Knahp*, smlgn. S. 25 [27] *Sæhk*. — Til § 61. Angående Udsagnsordenes Böjning bemærker jeg følgende dels efter Breve, dels efter de omtalte ufuldendte Udkast til en Omarbejdelse, idet jeg anvender den her i Bogen brugte Retskrivning. S. 146 og 147 er i de Ord af 1ste Böjnm. 4de Kl., som fandtes i 1ste Udgave, og altså vel

også i de andre og i 2den Böjnm. 2den Kl. *n* og *l* mouillerede i Datid og Biform, altså

tahl tal tahjl el. *tahjld* osv.

Navneformen af kan kan hedde kan: De mòt nok kan gå an, det må nok kunne gå an; Brugen af kan efter må er constant og hyppig. I Datid af lyve har den ene Fortegnelse *løv* (med Angivelse af standsende Tonehold), den anden *lyvv*, som den trykte Bog.

Bede böjes:

bæjj bæjjer baj bæjje (tigge, bede til Gæst osv.),

byde böjes:

byh byer bøi böjje (byde på noget, man vil købe o. desl.; langt *ø* i *bøi*). „Alligevel tör jeg ikke kassere hverken *bòj* eller *bòjje*.“ Den ene Fortegnelse har i Datid *re*, *skre*, *sve*, *vre*, *gle* (med Angivelse af standsende Tonehold), den anden har *nej*, *rej*, *svej*, *vrej*, *glej*. Medens begge Fortegnelser i Navneformen af løbe have *løhf*, har den ene i Datid *løf* el. *lyef* (med Angivelse af standsende Tonehold), den anden *lòf* ligesom Bogen. Biform af stjæle hedder *stal*, *stòl*. Dette er vel de vigtigste Afvigelser. — Den islandske Sproglære af Rask, som Hagerup har benyttet, er „Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog“ fra 1811; Henvisninger til I. Aasen, det norske Folkesprogs Grammatik, 1848, har jeg ikke ændret efter den nye Udgave fra 1864.

Indledningen er næsten ganske som i forrige Udgave, idet hverken Forfatteren eller jeg har rørt synderlig ved den; med Hensyn til Trykket er der nogen Afvigelse; enkelte Ændringer vare blevne nødvendige ved de i Ordbogen ifølge det foregående foretagne Forandringer. Til S. XXV skal jeg her bemærke, at de danske Ord Valg og træde (Isl. val, troða) ikke ere optagne fra Tysk; heller ikke fattes er fremmed; dersom Angelsk leste S. XXXI i Betydning svarer til Tysk leisten er det forskelligt fra Isl. lesta, som betyder beskadige og som vi have i „lemlæste“; et tilsvarende, måske fra Tysk optaget, Ord findes derimod i Dansk fra 15de—17de Århundred, se J. Kok, Det Danske Folkesprog i Sønderjylland I S. 337.

Det Tillæg, som fandtes i 1ste Udgave, er her forsvundet,

da dets Indhold dels er optaget i Texten, dels (enkelte etymologiske Bemærkninger) bortfaldet. I dets Sted er trådt et nyt Tillæg, hvori jeg har samlet alt, hvad Hagerup har ladet trykke vedkommende dansk Sprog og danske Sprogarter, forsåvidt jeg har kunnet finde det og forsåvidt fuld Vished var at opnå om, at han var Forfatteren. Disse Stykker ere aftrykte uforandrede efter de Steder, hvor de have stået; dog har jeg bragt Retskrivningen til at stemme, i det mindste i de væsentligste Puncter, med den her i Bogen anvendte; fremdeles har jeg rettet, hvad jeg anså for Trykfejl, samt stundom foretaget nogen Forandring med Hensyn til Trykket; en Smule Afvigelse i Nr. 2 (Gamle Bönnerim) fra Dansk Kirketidende, har sin Grund i, at Manuscriptet af Forfatteren var sendt til mig for at jeg kunde se det, inden jeg indleverede det til Redactionen, og at jeg dengang tog en Afskrift deraf; i Nr. 3 (Gengivelse af et finsk Folkedigt) har jeg forandret „wenn“ (når) til „ven“, som Forfatteren ellers plejede at skrive. Nr. 5 (Et Par Ord til de skrivende Landmænd) var skrevet under Mærket „H.“, Resten under Navn. Overskriften over Nr. 2 hidrører fra Kirketidendens Redaction, Overskriften til Nr. 3 er dannet af mig efter Overskrifterne hos Klee. Nr. 1 (Bemærkninger om Sprogforholdene i Angel samt nogle Sprogprøver) findes i VIte Bind af Nyt historisk Tidsskrift, som bærer Årstallet 1856, men de særskilte Aftryk af denne Afhandling have 1855, da den altså må være udkommen; til denne Afhandling og de 2 næste Småstykker (Nr. 2 og 3) sigtes der ved Ordet „Sprogprøver“ i de af mig på Titelbladet tilföjede Ord „Ordbog. Sproglære. Sprogprøver.“ Når der S. 163[25] henvises til S. XVI f., menes første Udgave; her er det S. XXVIII f. Hvad der i dette Tillæg er sat imellem skarpe Parentheser [ ], er tilföjet af mig. Med Hensyn til min Anmærkning S. 181 skal jeg endnu tilföje, at R. Köhler, „Ein altes Kindergebet“, Pfeiffers Germania V (1860) S. 448—456 og XI (1866) S. 435—445, anfører plattyske, flamske, höjtyske, nordiske og fjærnere stående engelske og romanske Former af denne Bön; dog ere de af Köhler samlede Former af den for en stor Del allerede citerede af Bugge. Köhler siger V, 448 og 455, at en ældre Optegnelse end Joh. Agricolas i hans tyske

Ordsprogsamling (fra Reformationstiden) endnu ikke er eftervist. Stedet i Færeyingasaga og det færøiske Vers har han ikke bemærket. Færeyingasaga og det færøiske Vers have 5 Engle, ligesom det engelske Vers XI, S. 442, der ved Lighed til begge Sider synes mig at vise Forbindelsen imellem det færøiske Vers og de sædvanlige nordiske og tyske Former af Verset. „Kredda Þrándar“ lyder i Færeyingasaga (udgiven af Rafn 1832) således (Cap. 56 S. 257 og 258, smlgn. Flateyjarbók, 2det Bind, Christiania 1862, S. 400):

Gángat ek einn út,
fjórir mèr fylgja,
fimm guðs einglar;
ber ek bæn fyrir mèr,
bæn fyrir Kristi,
sýng ek sálma sjö,
sjái guð hluta minn!

Det tilsvarende færøiske Vers var af Pastor Schrøter meddelt Rafn og findes i Fortalen til Udgaven af Færeyingasaga S. IV; det anføres her omskrevet med Hammershaimbs Retskrivning:

Givnir eru einglar góðir [af gudi],
ei gengi eg eina úti,
ferðun mínun fylgja
fimm guds einglar;
biðji eg fyri mær bøn,
bera teir ta [bøn] fyri Kristi,
singi eg sálmana sjey,
sær gud til sáluna mína.

De her indklamrede Ord ere ligeledes indklamrede i den anførte Fortale, fordi de „formenes at være uægte, da de forstyrre Versemaalet og Alliterationen“. Samme Sted ytres der, at man efter det færøiske Vers kan fuldstændiggöre den første ufuldstændige Halvstrophe i Færeyingasaga således:

Gefnir eru einglar góðir,
gángat ek einn úti,
ferðum mínum fylgja
fimm guðs einglar.

Foruden de Stykker af Hagerup, som her ere meddelte, er der endnu et Par Bladartikler, som jeg af ydre og indre Grunde antager ere af ham, men hvor fuld Vished om, at han var Forfatteren, ikke var at erholde. Den ene er en Artikel i

Dagbladet 1856, 2den October, Nr. 231, „Sprogbemærkninger“, underskreven „Stevns, den 20de Septbr. 1856. N. N.“; Artikelen er rettet imod Ordet „Herredsfogderi“ og protesterer med det samme imod „rode“ og „Roderi“ for de tyske „wühlen“ og „Wühlerei“. Den anden Artikel står i Dannevirke 1858, 16de Avg., Nr. 188, er underskreven „4.“, handler om Bynavnene Jels og Aller og er rettet imod et Angreb på Generalstabens Kort; af et Brev fra Hagerup til Pastor J. Kok, dateret 3dje Febr. 1860, altså lidt ældre end den her som Nr. 6 aftrykte Afhandling, ser jeg (Brevet er af Pastor Kok velvillig overladt mig til Benyttelse), at Hagerup engang har skrevet „nogle Linier i Anledning af Ammestuehistorien om Heilandsee = Jels“, og jeg antager, at det er denne Artikel. Endel Bemærkninger, som Hagerup havde tilskrevet F. Dyrlund angående Sprogforhold i Angel, ere af Dyrlund benyttede i Holbæk Amts-Avis 1854, 22de og 24de Febr., Nr. 30 og 31.

Pastor H. F. Feilberg har beriget denne Udgave med den herefter følgende Skildring „til Minde om E. H. Hagerup“.

Den 25de Febr. 1867.

K. J. Lyngby.

Til Minde om Ejler Henning Hagerup

af

H. F. Feilberg.

Ved min hele Fortid var jeg nærmest henviist til at søge et Hjem og en Virkekreds i Slesvig, og saasnart jeg havde overstaaet Embedsexamen, og Tanken om at forlade Hovedstaden blev levende, vendte min Hu sig til Slesvig, hvor mit Fædrehjem alt i en Aarrække havde været. Paa anden Haand modtog jeg da et Forslag fra Pastor Hagerup i Storesolt om at staae ham bi med hans Embedsgjerning. Skjöndt jeg et Öjeblik var betænkelig, da jeg saa vel kjendte Stridens Omfang og Bitterhed, vaklede jeg dog ikke længe, men modtog hans Tilbud, rejste i Maj 1856 til Slesvig og mødte i Storesolt Præstegaard en solklar Eftermiddag i de første Dage i Juni Maaned. Den Dag staaer endnu klart for Erindringen, den lave Præstegaard, det store Lindetræ i Gaarden, og en höj mager Mand med skarpe Træk og klare Öjne, der venlig modtog mig, da jeg nævnede mit Navn, og bad mig være velkommen; det var Sognepræsten: Ejler Henning Hagerup. Jeg seer tilbage paa den Tid, jeg tilbragte i hans Huus, som den strengeste jeg har levet, det laa nu engang i Forholdene der i Sognet; — men jeg skal villig give Hagerup det Vidnesbyrd, at han var den Mand, der kunde beherske Forholdene, der forstod at sætte sin Villie igjennem trods Modsigelse og Intriguer, og dog saaledes, at han vandt selv sine bittreste Modstanderes Agtelse.

Han vilde kun Sandhed og Ret, og det aabent og ærligt, — at gaae Krogveje var ikke hans Sag, — og han frygtede

ikke for at nævne en Ting ved sit rette Navn, ikke for at kalde Oprør Oprør og Forræderi Forræderi, naar Forholdene førte det med sig; han gjorde det da saa solidt, saa sikkert, saa besindigt, at Folk böjede sig for hans aandelige Overlegenhed, og hvor veltalende de end vare bag hans Ryg, i hans Nærværelse forstummede de og adlød. Da han i Sept. 1850 drog ind i Præstegaarden, havde han mange Vanskeligheder at kæmpe imod, men energisk, som han var, og med en sjælden Gave til at herske, skaffede han snart Orden. Præstegaarden ligger mellem to Kroer ved Landevejen, de mangfoldige Værtshuse ere en af de slesvigske Ejendommeligheder, og Beboerne morede sig med at opføre Kattemusik udenfor den danske Præsts Vinduer silde om Aftenen, ja, en Midnatsstund kom endog en beruset Mand ind paa Gaardspladsen, truede ad ham og sang Schleswig-Holstein. Det blev Hagerup for dröjt, han gik op ad Kirkebakken og traadte uforfærdet midt ind blandt de stöjende Svirebrødre, — jeg beder Læseren erindre, at det var 1850 midt i Angel, i Oprørets Rede; — de fik saa dröj en Tiltale, at han for Fremtiden fik Fred. Naar hans Sognefolk i senere Dage fortalte mig om ham og om den første Tid i Solt, da nævnedes denne Begivenhed som Beviis paa et Mod. de forbavsedes over, ja, ikke ret fattede.

Strax ved sin Ankomst blev han opmærksom paa Folkesproget. Han begyndte med at tale Höjtysk til Alle og endte inden lang Tid med at tale Dansk til Alle. Sagen forholdt sig simpelt nok; den Enkelte kunde for det Meste i Samtale med Præsten benytte sig af den Smule Höjtysk, han forstod at bruge, og derved give det Skin af, at Folkesproget var Tysk, men naar Flere vare samlede, ved Selskaber, slog Samtalen uafladelig over i Dansk, mens mange af de Gamle ligefrem bekjendte, at de slet ikke kunde tale Tysk, ja, knap forstode det. Det danske Landskabsmaal, Angeldansken, tildrog sig Hagerups Opmærksomhed ved sin Rigdom paa gamle Ord og særegne Böjningsformer, og med sit skarpe Øre for sproglig Ejendommelighed opfattede han hurtigt og sikkert under Samtalen Ordet eller Vendingen; han havde da en Seddel liggende paa sit Bord, hvorpaa han noterede Udtrykket til senere Brug. Da den i Sprogreskriptet af

7. Febr. 1851 trufne Ordning for de saakaldte blandede Distrikters Vedkommende blev slaaet endelig fast i Forfatningsloven af 15. Febr. 1854, fejler det næppe, at Hagerups vægtige Stemme har bidraget til at støtte Regjeringens Opfattelse af Sprogforholdene. Rundtomkring fra blev der givet Adresser ind mod Sprogsagens Ordning, Storesolt Sogn mødte naturligviis med sin, underskreven af Ottemændene, indeholdende det Sædvanlige, at Undertegnerne havde kun lært Tysk og forstode ikke et Ord af den danske Prædiken. Hagerup fik den til Erklæring og oplyste, at et Par af Underskriverne aldrig havde været i Kirke, at en af dem var underviist og konfirmeret paa Dansk og først for faa Aar siden kommen til Sognet, at de øvrige i Samtale med ham kun benyttede Dansk og privat havde sagt ham, at de særdeles godt havde forstaaet hans danske Prædiken. Oprørspartiet var ikke nöjeregnende med sine Midler. Sprogvidenskaben laa rigtig for Hagerup, fra hans tidlige Studenterdage havde den tiltalt ham og han yttrede sig jævnlig saaledes, som om det ikke egentlig var Lyst, der havde bragt ham til at vælge Theologien, men snarere Forholdenes Magt. Da 1836 et Selskab dannede sig for Udbredelsen af en forbedret Retskrivning, var han en af Medlemmerne, han talte og skrev Latin flydende, deeltog i Lyceums Disputeerøvelser sammen med Hermansen, P. H. Tregder, Brødrene Listov m. fl., blandt dem plejede han især med hjærtelig Hengivenhed at omtale Tregder. Den klassiske Dannelse, han havde modtaget, satte han stor Priis paa, men beklagede, at han ikke havde lært Islandsk; det var ham derfor særdeles besværligt, da han skrev sin Bog „om det danske Sprog i Angel“, at opsøge de til de angeldanske Ord svarende oldnordiske Former. Sit eget Exemplar af Bogen havde han gjennemtrukket med hvide Blade, og jeg mindes vel den Interesse, hvormed han, efter et Besøg i Sognet eller efter Samtale med en Mand i sin Stue, kunde dvæle ved et nyt Ord, han i Forbigaaende havde hørt, eller ved en ny Vending. Saaledes husker jeg hans Glæde, da han hørte Udtrykket „en Gut“ om en Dreng, ligeledes da han bemærkede, at en Bonde brugte „lehf“ om at levne (Eng. to leave) og „Lehvels“ Levning, istedetfor det sædvanlige tyske „Øvver-

blyvvels", og lige til sin Død syslede han med lige Interesse, saalænge Kræfterne sloge til, med Anglersproget; hvad han manglede i Kundskab til Oldsproget, søgte han at tilegne sig, vi studerede en Tid Islandsk sammen. Overalt vidste han dog, hvadenten det var Modersmaalet eller fremmede Sprog, med stor Sikkerhed at kombinere, at udlede Rødder, at vise deres Overgange, at paapege Sprogenes ejendommelige Vendinger. Höjtysk var ham imod, det gjorde paa ham, som vel paa alle med ægte dansk Natur, Indtrykket af noget Ufolkeligt, Opskruet, Unaturligt, og han forfulgte uden Barmhjærtighed alle tyske Vendinger og Udtryk i Modersmaalet; især havde han sat Mærke ved „paabegynde" og husker jeg ikke Fejl, var det nævnet i en lille Artikkel i Berlingske, hvor han gjorde opmærksom paa tyske Vendinger i vore skrivende Landmænds Stil. Det gemytlige i Plattysken tiltalte ham ganske anderledes, men han saae dog i dette Sprog, vist ikke med Urette, den farligste Fjende for dansk Tale i Slesvig. Denne hans Uvillie mod Höjtysken stod i nær Forbindelse med hans Sandhedskjærlighed, hans Had til alt Usandt, hvorsomhelst det viste sig i Tale eller Færd. Han dömte strengt hele det tyske Væsen, saaledes som vi i Slesvig have seet det komme tilsyne baade i Skole og Kirke; den hule, tomme, theatralske Deklamation paa Prædikestolen, hele Begrebet „Kanzelreden" forfulgte han med hvas Spot, det var hans sunde, jævne Natur vederstyggeligt; ja, han var maaskee for streng i Dommen selv over den naturlige Følelses Pathos; men det havde atter sin Grund i, at han var væsentlig Forstandsmenneske; hans Tanke var klar og skarp og hans Tale et klart Udtryk for den klare Tanke; han kunde være særdeles underholdende i Samtalen, var i Besiddelse af et vist tört Lune, hvormed han krydrede Underholdningen; under en Diskussion var han overlegen, forstod at træffe Sömmet paa Hovedet; rigtignok klang der af og til som skærende Mislyd igjennem hans Ord, det var stundom som om han var i Strid med sig selv: er Spejlet dunkelt og plettet, giver det mörke Billeder selv af den lyseste Omgivelse, er Sjælen formörket ved Livets bittre Erfaringer, bliver Indtrykket af Livsforholdene ogsaa mörkt; man slipper kun altfor let Troen og Haabet. Det

var vist jævnlig Tilfældet med Hagerup, som i de sidste Aar undertiden trykkedes til Jorden af en tærende Sygdoms Byrde. Jeg har kun sjælden hørt ham prædike, men han var sig selv ogsaa i Kirken, jævn, naturlig, fri for Svulst.

Det har været mig kjært her at opfriske Mindet om en ærlig hedengangen Ven; den Ros skal han ogsaa have, at kunde han overile sig, var han ikke den Mand, der skyede at vedgaae sin Fejl, saasnart han indsaae den; han staaer for min Erindring, — ja, lad mig bruge et Billede: Skovens stærke Eg kan kues og böjes af Stormen, men den er og bliver dog Egen alligevel selv i dens mindste Green. Han var en ædel Mand, hvis Maal var Ret og Sandhed; blev end hans höje Skikkelse og hans Ungdomsmod böjet under Livets Storme, han fornægtede aldrig sig selv; hvad menneskelig Skrøbelighed, der end kan have klæbet ved ham, lad den være glemt af os, som vi troe, at den hisset er tilgivet.

E. H. Hagerup var født paa Nysø ved Præstø den 5. Sept. 1817 af Forældrene Ejler Hagerup, som var Forvalter paa Nysø, og hans Hustru Anne Marie Magdalene Hensemann; tidlig døde hans Moder og Fader fra ham og han beklagede tit i senere Aar, at den Mildhed, som en Moders Kjærlighed bringer over et Barns Liv, havde han ikke kjendt. Han var den ældste af 5 Brødre og kom efter Forældrenes Død 1830 i Huset hos sin Farbroder Kommandørkaptain Gotfred Hagerup, som satte ham i Borgerdydskolen paa Kristianshavn, hvorfra han 1834 dimitteredes med Udmærkelse, anden Examen havde samme Udfald; med stor Dygtighed kastede han sig nu over Filologien; senere valgte han dog Theologi og tog 1840 sin Attestats med Laud; nogle Aar derefter benyttede han sine for en Theolog ualmindelige Kundskaber i Latin til en Disputats „De catechumenis ecclesiæ Africanæ ineunte sæculo quinto“, som han med Hæder forsvarede den 5. Okt. 1844. Næste Aar den 27. April udnævntes han til Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Præstø, hvor et ulykkeligt Ægteskab kastede saa mörke Skygger over hans Liv, at de vist ikke spredtes för i hans Dødsstund. Under hans Ophold der tog han 1848 levende Deel i Valgbevægelserne og var den, hvem det blev overdraget

at føre Oppositionen mod Bomuldsvæver Hans Hansen fra Mern; paa Valgdagen sejrede Væveren, men det moralske Indtryk af Hagerups Tale og hans lille Flyveskrift: Et velmeent Ord til Vælgerne af Bondestanden i Præstø Amts 4de Valgkreds, var dog saa stærkt, at Hans Hansen trak sig tilbage, hvorpaa Grundtvig senere blev valgt.

I Dagene för og efter Slaget ved Isted var en stor Mængde af de utro Præster løben bort, saa der alene i Flensborg Amt vare 16 Præsteembeder af 28 ledige. Hagerup var da blandt de Mænd, der tilbød Regjeringen deres Tjeneste og den 13. Sept. 1850 drog han ind i Solt Præstegaard; 1854 valgtes han til Stænderdeputeret, en Plads, han udentvivl var ganske fortrinlig skikket til, men da Kaldet kom til at møde, maatte han undslaae sig paa Grund af sit svage Helbred. 1853 den 16. Sept. blev han viet til sin anden Hustru Betsy Thomsen, der staaer for mig som en af de mildeste, elskeligste Kvinder, jeg nogensinde har kjendt; — men allerede næste Aar viste Sporene sig til den ulægelige Sygdom, der lagde ham i Graven, og hans Liv efter den Tid var en vedvarende Kamp med Sygdom og Svaghed. Han tog endnu Deel i det skandinaviske Kirkemøde 1857 i Kjøbenhavn; denne Rejse var hans sidste större Udflugt og den 13. Juni 1863 endte Døden hans Lidelser. Faa Dage efter samledes hans Embedsbrødre med hans Sognefolk og fulgte ham til Graven; han ligger jordet paa Storesolt Kirkegaard, — i Fjendevold. Havde han oplevet, hvad vi Andre have seet, var han vel død af Sorg.

Odense i September 1865.

INDLEDNING.

Da Forfatteren et Par Måneder efter Slaget ved Isted tiltrådte Embedet som Præst for Storesolt og Lillesolt Menigheder, i hvilke Forretningsproget dengang udelukkende var Tysk, havde man i Forvejen fortalt, at der i nogle Dele af Pastoratet fandtes mange „Danskere," medens de fleste af Sognefolkene vare „Tyskere." Som Følge heraf betjente Forf. sig af sit Modersmål i Samtale med hine, der også henvendte sig til ham på Dansk, hvorimod han ellers allevegne indførte sig på Tysk og ikke vilde fæste Lid til de hyppige Forsikringer, at de „to Slags Folk" lige godt kunde tale Dansk. Imidlertid varede det ikke længe, förend det kom for Dagen, at „en Tysker" er noget ganske andet end „en, der taler Tysk," og at den gode Angelbo kalder sig tysk, uagtet hans Modersmål er Jydsk: en Kjendsgjerning, som man i Begyndelsen har vanskeligt ved at göre sig fortrolig med, da den sandelig er både til at græde over og til at le ad.

Til Bedömmelse af Sprogforholdene her i Egnen være det tilladt at anføre i Korthed Udbyttet af de i ovennævnte Stilling efterhånden gjorte Iagttagelser. Det daglige Omgangsprog imellem Mand og Mand er Dansk. Ved alle Sammenkomster og Gilder høres kun Dansk; en Mand fra en fjærnere Egn, som nylig har købt en Gård i Hovedsognet, har lejlighedsvis ytret sig om det ubehagelige i, at han ikke kan forstå Forhandlingerne i sine Bymænds Fællesråd (den såkaldede Sankelse), fordi han ikke kan Dansk; i Sognerådet, der har 10

Medlemmer foruden Præsten, høres ikke en tysk Sætning. Undtagelser danne kun de enkelte Personer, som ere indvandrede fra tysktalende Egne; men også disse gå efter få Års Forløb over til Dansken. Dernæst må bemærkes, at i så godt som alle Huse tales sjælden andet end Tysk til Börnene; flere end én Mand har næmlig fortalt om de Ubehageligheder, som Skolebörnene for omtrent en Menneskealder siden vare udsatte for, når de i Lærerens Påhør lode høre noget Dansk; og for at skåne deres Börn for sådant have Folk nu vænnet sig til, medens de indbyrdes bruge deres gamle Mål, at tale Tysk til de små. Men ved denne Tysk må man ingenlunde tænke sig en anstændig plattysk Mundart (om Höjtysk kan der ingen Tale være), men en ynkelig Blanding af de to Sprog, en Mundart, som f. Ex. en Holstener ofte har ondt ved at forstå.

Det bliver heraf begribeligt, at der endnu findes mange gamle Folk, som til Trods for den udelukkende tyske Undervisning, de i deres Barndom have fået, ikke kunne udtrykke sig på Tysk (ɔ: Plattysk). På den anden Side taler den opvoxende Ungdom indbyrdes Plattysk, og det samme er for en Del Tilfældet med de yngre Tjenestefolk og unge Ægtefolk; thi som bekjendt er Fortyskningen bestandig gået frem i stigende Forhold. Den forbedrede Skoleundervisning har gjort sit og Politikken sit; således er der Huse i Angel, ja hele Byer, hvor man ved Oprørets Udbrud forsvor at tale Dansk mere, fordi man nu vilde „være tysk.“ Men selv de ivrigste „Tyskere“ have dog ikke kunnet bevare deres Börn for den danske Smitte. Der gaves endog her allerede för Forandringen i Skolesproget næppe noget Barn på en Halvsnes År, som jo kunde udtrykke sig på Dansk; og ikke alene alle voxne Personer henvende sig nu kun på Dansk til Præsten, men endogså Börnene; jo ældre disse ere, desto mere flydende, og ikke på et i Skolen tillært Sprog, men i den gamle ejendommelige Mundart. Nærværende Forfatter hører således ingensinde anden Tiltale af sine (indfødte) Sognefolk end Dansk. Så fast sidder Modersmålet her, at Århundreders Tryk ikke har formået at udrydde det endnu; og denne Sejhed kan netop betragtes som Kjendemærke på, at Angelboen har den rette danske Natur.

Vi sagde ovenfor, at Skole og Politik have gjort hver sit til at forkue det oprindelige Sprog. Men disse have havt og have endnu en mægtig allieret i en af Angelboens Skødesynder, Forfængelighed, og denne er igjen næret ved den almindelige Velstand. Jo mere Overdådighed og Forfinelse i Klædedragt, Bohave, Levemåde tiltog, desto mere steg Foragten for et Sprog, som jo virkelig ingen dannet Mand i hele Landet talede eller gad tale eller høre, og som derfor heller ingen Mand, der vilde være noget, kunde være bekjendt at bruge, i det mindste ikke i dannedes Påhør. „Alle fine Folk tale Tysk“, denne Grundsætning ønskede enhver at anvende på sig selv; og lige så afgjort var det, at de dannede Stænder ikke vilde vide af andet end Tysk. Derfor hændte det f. Ex. engang, at en udensogns gammel Daglejer, med hvem Forf. på Landevejen havde ført en hel Samtale på Dansk, pludselig, da han hørte, at det var Præsten, han talede med, i Forfærdelse fik Huen af og begyndte på Plattysk en Hoben Undskyldninger, fordi han havde antaget, at han i det höjeste havde Degnen for sig, og derfor havde talt Dansk. Ligeledes er der Folk, som ellers altid tale Dansk med Forf., men stadig begynde Samtalen på Tysk, når en Forretning fører dem til Præstegården, af gammel Vane. — Er en Person „tysk“ ɔ: slesvigholstensk sindet, og især hvis han oven i Købet er i Stand til at forsøge sig i Höjtysk, så skal der en höj Grad af Overvindelse til, inden han tager det foragtede Sprog i Munden. Imidlertid er det unægteligt, at Tankerne om Danmark, det danske Folk og det danske Sprog i de sidste Tider have forandret sig ikke lidet, efter at man har fået Lejlighed til at overbevise sig om, at foruden de beskedne Folk, som køre omkring med Jydepotter, gives der tillige både Soldater, Officerer og Præster, ja endog Herredsfogder og Amtmænd, som tale Dansk. Men den Dag i Dag kan det meget let træffe sig, at en fremmed, der vilde gjennemrejse Angel for at undersøge Sprogforholdene, kom hjem med den Overbevisning, at dansk Tale var en Sjældenhed i hele Angel, fordi enhver „Tysker“ (og det er Angelboen i Regelen) så længe som muligt skjuler sin danske Mund, og allermest nu efter at den forlængst besluttede Indførelse af

Dansk i Skole og Kirke endelig er begyndt at sættes i Værk.

Det har næmlig efter det anførte, og når dertil föjes Hensynet til Menigmands naturlige Fastholden ved alt tilvant, ikke kunnet være andet, end at den nysnævnte Foranstaltning næsten allevegne har mødt den störste Uvilje og Modstand. Forældre, som så at sige ikke kunne sætte ti tyske Ord sammen, ville alligevel ikke, at deres Börn skulle lære det Sprog, som de selv tale (i mange vestligere Egne kunne ikke engang Börnene Tysk, förend de komme i Skole). Folk, som aldrig komme i Kirken, ikke engang når Prædiken er tysk (blot fordi Præsten ulykkeligvis er født hinsides Kongeå og Bælt), som altså end mindre have prøvet på at forstå en dansk Prædiken, have anstrængt sig af yderste Magt for at blive af med det forhadte danske Sprog i Skolen og Kirken. Det er kun enkelte Sogne med „dansksindede“ Beboere, der ville vedgå, at de helt vel forstå den danske Prædiken, og at deres Börn med ubegribelig Lethed have Frugt af Undervisning i Dansk og på Dansk, medens de „tysksindede“, hvis de ikke kunne nægte den sidstnævnte Kjendsgjerning, tilskrive sådant deres Börns overordentlige Ævner til at lære et „fremmed“ Sprog. Glædelige ere de Ytringer, som dog af og til høres af Folk, der have Kærlighed til Guds Ord, at den danske Prædiken er dem „mere lige til“ end den tyske, eller at de aldrig i Forvejen betænke, om den forestående Prædiken skal være på Dansk eller på Tysk. Ligeledes vinder den Erkjendelse mere og mere Indgang, at Börnene lettere lære Dansk end Tysk; og iblandt de voxne, selv iblandt ældre Folk, er der allerede mangfoldige, som på egen Hånd have lært sig til at læse Dansk, enkelte endog at skrive det. Bevisligt er det, at Börn i en Skoles øverste Klasse, som tidligere kun havde lært Tysk og derpå fik en Times daglige Undervisning i Dansk ved Siden af Tysken, efter et Års Forløb, og endda under middelmådigt Besøg af Skolen, bedre på Dansk end på Tysk kunde optegne en Fortælling, som var mundtlig meddelt på det Sprog, hvorpå den forlangtes nedskreven. I den Grad falder Dansken let og naturlig.

Spörges nu: Hvad er det da for en Dansk, som Angel-

boen taler? — så er hans eget Svar altid: Vor Dansk duer slet ikke; eller: Vi kan ikke tale Københavnerdansk. Fordi hans Sprog ikke stemmer med en Bog og heller ikke med den dannede danske Tale, bryder han ganske Staven over det; han siger på sin Måde det, som han utallige Gange har hørt den virkelige Tysker sige. Tyskeren, som i det höjeste kjender det danske Bogsprog, men i Almindelighed ikke er fortrolig med de dannedes Omgangsprog og vel aldeles intet kjender til noget eneste dansk Almuesmål, fælder en Dom, som for det meste passer godt med hans polittiske Theorier, Ønsker og Planer; han siger: Es ist Rabendänisch, eine entsetzlich corrumpirte Sprache, ein höchst wortarmes Patois — hvis han ikke glatvæk nægter dets Tilværelse. Den derimod, som vil tage Hensyn til de Egenskaber, der ere uadskillelige fra alle mulige Almuesdialekter, hvad Sprog de end høre til, som ikke alene kjender det danske Sprog i dets nuværende Skikkelse i Bøger og dannet Tale, men også har en Smule Kjendskab til dets Stammesprog, Søstersprog og hele historiske Udvikling, og som derhos er i Stand til at sammenligne det med de Mål, som tales af Almuen i andre Egne af Danmark, vil ikke kunne undgå at komme til en ganske anden Mening end de nys antydede, der mangle alle disse Forudsætninger.

Nærværende Forf. kom hertil uden at kjende det mindste til sønderjydske Mundarter; med de nörrejydske var han heller ingenlunde fortrolig, medens han dog havde erfaret, at disse tildels ere vanskelige nok at forstå for den, som ikke er født Jyde. Det kunde derfor ikke andet end overraske, når han strax med störste Lethed samtalede på Dansk med Beboere af et Landskab, hvis Tyskhed (i dobbelt Betydning) var udråbt så stærkt. Endvidere måtte det forbavse at høre en Mængde Ord, som enten vare forældede danske eller enslydende med svenske eller mindede om sællandske eller nörrejydske, for ikke at tale om nogle engelsklydende Ord, der jo måtte antages at være på rette Sted i Angel. Det varede derfor ikke længe, förend Forf. begyndte at optegne allehånde Gloser; disse bleve derefter sammenlignede med Molbechs Dialekt-Lexikon, med samme Forfatters Danske Ordbog, med en svensk, en engelsk

Ordbog o. s. v. Senere, da Forf. kom ind på det rette Spor, henvendtes Opmærksomheden på Oldnordisk, og Rasks „Vejledn. til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog“ samt Gislasons „Dansk-Islandske Ordbog“ bleve tilvejebragte og benyttede. Således fremstod det nedenfor leverede Brudstykke af en angeldansk Ordbog. Denne indeholder alt, hvad Forf. hidtil i lexikalsk Henseende har bemærket som afvigende fra dansk Skriftsprog og dannet Omgangsprog (dog naturligvis ikke rent tyske Udtryk for abstrakte Begreber o. s. v. jf. nedenf.)

Men ligesom ethvert Sprogs Ejendommelighed ikke alene består i dets Gloseforråd, men også Ordenes lexikalske Former, deres Lydbestanddele, komme væsentlig i Betragtning, navnlig ved Sammenligning med beslægtede Sprog, således kunde det ikke undgå Opmærksomheden, at Angelskens Særkjende fra andre Sprog og Mundarter også var at søge i Fællesordenes forskjellige Former. Heraf opstod da ikke alene en Mængde enkelte Bemærkninger i Ordregisteret, men også et Forsøg på at opstille Talens enkelte Lyddele i deres ejendommelige Forholde indbyrdes og til beslægtede Sprog; der samledes således Bidrag til Lydlæren.

Derefter vil man nedenfor finde et Afsnit, som kalder sig Böjningslære. Det vil ved første Öjekast vise sig, at dette allerede for så vidt kun er et Bidrag, som Hensigten også her kun har været at samle det ejendommelige ved Angelsken; hvad der altså ikke udtrykkelig er omtalt, antages indtil videre for overenstemmende med almindelig Dansk. Ingen vil f. Ex. i Ordbogen vænte at finde Oplysning om, at Angelboen siger *ò* for og, *ò* for at, *fò* for for, eller i Böjningslæren savne Underretning om, at han ingen Forskjel gör på Udsagnsordenes Ental og Flertal, o. s. v. Men selv af Ejendommeligheder vil der rimeligvis findes, lige så vel i dette som i de andre Afsnit, meget endnu uopdaget, mulig også noget, som Forf. ikke besidder Øre eller Indsigt til at opdage og benytte. — Også Orddannelseslæren er kun Brudstykker.

Ved de her omtalte Iagttagelser og Undersøgelser er Forfatteren kommen til de Anskuelser om den angelske Dansk, som han håber, at nærværende Arbejde selv helt igjennem

leverer Beviser for, og som her skulle meddeles i deres Grundtræk. Det må først bemærkes, at uadskillelig fra alle mulige Almuesdialekter er upåtvivlelig Mangelen på Udtryk for abstrakte Begreber. Kærlighed, Hengivenhed, Ydmyghed, Sagtmodighed, Ynde, Anstand, Öjemed, Velbehag, Forlystelse, Henrykkelse, Forelskelse o. m. fl. ere Udtryk, om hvilke en Kjender (Bloch, Nogle grammaticalske Bemærkninger om den vesterjydske Dialect S. 31) bemærker, at man „næppe hører nogen Jyde nævne dem“ eller i al Fald „kun som Ord, der ere fremmede for hans Læber, ligesom Begreberne i denne selvstændige Form ere fremmede for hans Erkjendelse. Kan og vil han betegne disse Begreber, gör han det langt hellere ved Adjektiver eller Verber.“ Men dette gælder uden Tvivl enhver Almue, og det bør ikke undre nogen, at Angelboen, når han vil betegne sådanne Begreber, tager sin Tilflugt til Tysken; tillærte må slige Navne efter Sagens Natur være, og til at lære dem på Dansk har man jo, så længe Verden har stået, aldrig givet ham Mulighed. Istedenfor: hun har stor Kærlighed til sin Sön hedder det: hun holder grovt meget af ham; enten siges: han har mistet sit Gehør eller: han er vorden døv; enten: Huset har en net Lage eller: Huset ligger net; enten: han har et godt Gedächtniss eller: han har et mærksomt Hoved, han kan godt huske; o. s. v.

Imidlertid skal det ikke nægtes, at mange tyske Gloser ere optagne i Talen; men dette har da heller ikke kunnet være andet, hvor det oprindelige Sprog forblev uden al Pleje, og hvor det fremmede ad alle Veje trængte ind: i Skolen, i Kirken, for Retten, i alle Embedsmænds og andre dannede Folks Mund hørtes jo aldrig andet end Tysk; Folk vide også at nævne Exempler på danske Ord, som i deres Barndom vare almindelige, men nu ere ved at dø ud: således Disk (nu Teller). Bod (nu ofte Spisekammer), Sult (nu mest Hunger); Fjæl kjendes nok kun i det næsten glemte Møgfjæl; Urt haves kun i Sammensætninger som Malurt, Pileurt (Navn på et Slags Ukrud); Lund, Spang ere kun bevarede i Stedsnavne som Fruelund, Vedelspang; o. s. v. Af tyske

Ord, som ere ganske almindelige, kunne nævnes: wenn, wenigstens, höchstens, gar (ved Nægtelser), gleich (gelichs), vielleicht (velicht, lige så ofte måske), aber (åwers, lige så ofte men). Ligeledes siges altid f. Ex. Fuhrwerk for Køretöj, Kasten for Fading, Quelle for (Væld) Kilde, Gefahr og gefährlig for Fare, farlig (sidstnævnte Ord er kun beholdt i en egen Betydning); Ecke bruges ved Siden af Hjörne; Tierne fra 40 til 90 nævnes altid på Plattysk.

På den anden Side har Mangelen på Udvikling af Sproget havt den mærkelige Virkning, at en stor Mængde oprindelige nordiske Ord og Ordformer, som ere udslettede af det almindelige Skriftsprog og af det dannede Omgangsprog, og som tildels mere og mere forsvinde af de andre danske Mundarter på Grund af disses fortsatte Udvikling under Skriftsprogets og Folkedannelsens Indflydelse, netop have holdt sig i den til sig selv overladte Angeldansk. Af sådanne gamle danske (oldnordiske) Ord, som nu næsten ere forglemte andensteds, men daglig høres i Angel, kunne bl. a. nævnes Abild, Blomme (Blomst), borge, Brøde (Bøde), både (gavne), Dræt, forgjette, hartad, jatte (forjætte), lönlig, passe på (holde af), råde (gætte), Sanden, sanse, Sinde (Gang), skarns (dårlig), skøde (skøtte om), Stavn, strage (stadse), stundom, Sæd (Skik), isønder, Tén (Kvist), tøs (to Gange), Vrå, årle; jf. Ordb. Mange ganske almindelige danske Ord ere i Sprogets udviklede Skikkelser (ganske eller tildels) afløste af indkomne fremmede, mest tyske, f. Ex.

Ble	Lagen	T. Laken
boge	prygle	T. prügeln
Boskab	Møbel	Fr. meuble
	Husgeråd	T. Hausgeräth
Brist	Mangel	T. Mangel
bryde	brække	T. brechen
bøde	fyre	T. feuern
Bøste	Skinke	T. Schinken
en	man	T. man

fly	forfærdige	T. verfertigen
	istandsætte	T. instandsetzen
	reparere	Fr. réparer
grant	tydelig	T. deutlich
Gårdner	Gartner	T. Gärtner
Herde	Skulder	T. Schulter
Hose	Strömpe	T. Strumpf
Hug	Prygl	T. Prügel
Hverv	Kommission	Fr. commission
jævnt	just	Fr. justement
	effen	T. eben
Karl	Mandfolk	(T. Mannsperson)
Kvindfolk	Fruentimmer	T. Frauenzimmer
Kjep	Stok	T. Stock
Klud (Slæng-)	Sjal	Fr. châle
knytte	strikke	T. stricken
Konesøster	Svigerinde	T. Schwiegerin
Kår	Valg	T. Wahl
nys	nylig	T. neulich
omsider	endelig	T. endlich
ræd	bange	T. bang
rædelig	frygtelig (rædsom)	T. fürchterlich
sanke	samle	T. sammeln
Sankelse	Forsamling	T. Versammlung
Sot	Syge	T. Seuche
strag(s)	stadselig	T. stattlich
Svøbe	Pisk	T. Peitsche
to	vaske	T. waschen
Trin	Skridt	T. Schritt
trine	træde	T. treten
Tykke	Anskuelse	(T. Ansicht)
Vandsot	Vatersot	(Plt. Eng. water)
være van	pleje	T. pflegen
vante	mangle	T. mangeln
	fejle	T. fehlen
	fattes	

vorde	blive	(T. bleiben)
æde	spise	(T. speisen)

De tyske Ord i sidste Række kjender Angelboen ret godt, og han bruger dem, når han taler Tysk, men ikke når han taler Dansk, således som vi andre; for så vidt er altså hans Mål renere. — Af de mange Exempler på forældede Former af almindelige Ord hidsættes til Prøve Bare (Bør), brinne (brænde), både (bægge), Dygd, Gård (Have), Hand, javn, fram, frå, Sjø, Stold, svar.

At der virkelig er Livskraft i Angelsken, beviser ikke alene dens hårdt prøvede Udholdenhed imod Tysken, men også dens Ævne til at frembringe ny Ord, og Skriftsproget kunde også i denne Henseende have godt af at agte på den. Ligesom det gode gamle Stavn (som bestandig bruges i Angel) er langt at foretrække for det grimme ny Hovedparcel, således siges her sognefast for de lovkyndiges stygge forsørgelsesberettiget, Vend for det franske Rotation, Bedekjep for det tyske Bettelstav (Bettelstab); daglig laves ny Ord på -vorn: kjepvorn (i en „dannet“ Mund vilde det vel hedde kjeppeagtig), bjærgvorn (bakket), o. s. v. skal ingen kunne vrage som danske Dannelser; Ord som Svindsel, Skummelse, Sigelse eller som fremsom, mærksom, spildsom fortjene dog vel en gunstigere Dom end at henregnes til en „höchst wortarmer Jargon.“

Efter hvad vi ovenfor have anført, vil det ikke længer overraske, at Angelsk med sit hele Præg af Ælde og Oprindelighed indeholder mangfoldige Ord og Former, som ligefrem vise hen til det oldnordiske (islandske) Sprog; allerede mange af de nys nævnte Exempler på Gammeldansk ere lige så vel islandske. Af de flere, der ville findes rundt omkring i Bogen selv, samle vi her nogle: hovsom, Kleve, Kòd, Kove, kvege, kvågne, Löggel, Pade, Ros; Gård, Karl, Land, Svend, Råd i egne Betydninger; endnu brugelige Ord, som Angelsken har i Oldsprogets Former, ere: Ask (Æske), Bòd (Bud), Bròd (Brud), bòlne (bulne), Bònd (Bund), dryg (dröj), Egg (Æg), enke (enkelt), erve (arve), Fadm (Favn), Gjald (Gæld), Gjave (Gave), hespe (haspe),

Hjalm (Hjælm), hól (hul), Hvelp (Hvalp), hven (hvem), hvénner (hvornår), Kjelde (Kilde), klå (klø), Kòl (Kul), Las (Læs), læse (låse), længe (længes), minn (mindre), Mjöl (Mel), Mjölk (Mælk), mòge (muge), Mòld (Muld), mòlke (malke), nagen (nøgen), nide (gnide), Nist (Gnist), næm (nem), plokke (plukke), riste (ryste), same (samme), sakne (savne), sjelv (selv), Skjegg (Skæg), Summer (Sommer), sykn (sögn), vage (våge), vagen (vågen), Vegg (Væg), verme (varme), Vin (Ven), vinstre (venstre), å (på); af Böjningsformer kunne nævnes: Klær, Myss (Flt. af Klo, Mus), hart (hårdt), ægger, dræjjer, tæjjer, væjs (Nut. af age, drage, tage, voxe), felder, helder, lèr (af falde, holde, lade), hær, flær, fær, slær, spær, sær (af have, flå, få, slå, spå, så), fèk (fik), tott (tykkedes), kant, skalt, vilt, törst, vedst, standende, gangende o. m. fl.

Det er ligefrem, at også med Norsk og Svensk må Angelsken på Grund af sin hele skandinaviske Natur indeholde Overenstemmelser. Aldeles svenske ere f. Ex. Gloserne drunkne, Færge (udt. *Færre* ɔ: Farve), Færger, svarve, Svarver, Svarvelad, skarve, sæker (sikker); i Norge siges ligesom i Angel Husholder for Husholderske og Ugavn mods. Gavn. Midler til at sammenligne svenske Almuesmål (thi i sådanne må de fleste Ligheder jo søges) har Forf. desværre ikke havt (jf. dog Ordb. Ajåns og Erik); heller ikke Aasens ypperlige „Ordbog over det norske Folkesprog, Krist. 1850“ kom tidsnok i Hænde til at kunne benyttes tilstrækkelig*). Derimod kan efter samme Forfatters „Det norske Folkesprogs Grammatik, Krist. 1848,“ anføres bl. a., at i Norsk udelades ofte *d* eller går over til *j*, ligesom i Angelsk (nedenf. § 18); at Mundarterne ligne hinanden i den rullende Udtale af *l*, *r*, *ll* (§ 26, 28), i Overgangen af *-ang* til *-ång* (§ 1), af *æv* til *öv* (§ 12),

*) Hvad der kunde erholdes ved løselig at blade omkring i dette Værk, findes samlet i Bogens Slutnings-Tillæg; også dette ikke ubetydelige Udbytte understøtter vor Mening om Angelskens nordiske Oprindelse og Beskaffenhed. [Dette Tillæg er i denne Udgave optaget i Texten.]

af Endelsen *ig* (*lig*) til *e* (*le* § 11, 73); jeg hedder i Angel *æ*, på Norsk æg, æ, e; Norsk og Angelsk have samme Rigdom på til med følg. Ejef., f. Ex. til Havs (se § 50 S. 140); den engelske (jydske) Bortkastelse af det tonløse *e* i Endelser findes i flere norske Mundarter og navnlig, mærkeligt nok, i de fjærne Egne omkring Trondhjem, hvor „et Par meget store Ordklasser sædvanlig tabe det *e*, som de skulde have i Enden, f. Ex. kast, bryt, finn, kjenn, snakk, Huv, Gryt, Klokk, Luk, o. s. v.“ (Aas. S. 40). Den sidstnævnte Overenstemmelse turde fortjene at bemærkes af dem, der gjerne ville forklare Angelsk af Engelsk eller Angelsaxisk. Et andet Exempel på, at Angelsk har udviklet sig i Lighed med andre nordiske Mundarter, er Endelsen -hejt. Denne tyske Hovedordsendelse er som bekjendt i dansk Skrift forandret til -hed, i Svensk til -het; i Norge derimod, i Island og på Færøerne er den sagtens indkommen igjennem det danske Skriftsprog, og alligevel danner den norske Almue Ord på -heit, f. Ex. Stakarsheit (Aas. Prøver af Landsmaalet i Norge, Christ. 1853, S. 19), Villegheit (S. 22), Sannheit, Øvrigheit (Aas. Ordb.); i nyere Islandsk har Endelsen samme tyske Form (Rasks Vejledn. S. 169 og 261, f. Ex. fríheit, Háæruverðugheit, Háheit) og i Færøisk ligedan (S. 271, f. Ex. Besvörlihajt, Dûlihajt, Dumhajt); aldeles som i Angel (Törhejt, Trohejt, Øvrighejt o. fl., s. § 72). Også Ejeformens Betegnelse ved sin, sit, der ikke så sjælden bruges i Angelsk (§ 50) og sædvanlig anses for plattysk, kan nævnes her; i de norske Mundarter findes næmlig ingen Ejeform, men den erstattes på flere Måder, mest ved hint Stedord f. E. Knut si Bok, Grannen sin Hest (Aas. Gramm. § 310).

For at forebygge Misforståelse bemærkes udtrykkelig, at nærværende Arbejde næsten udelukkende grunder sig på Iagttagelser, som ere gjorte i Storesolt og Lillesolt Sogne, og altså ikke i alle Enkeltheder kan udvides til at gælde for hele Angel; også have Indbyggerne på en Måde Ret i at påstå, at hver Egn har sit Sprog (endog i de to nævnte Sogne findes Forskjelligheder). Men det samme finder jo Sted med Hensyn til alle Sprog og Lande, når Talen er om Almues-Mundarter;

således kan Forf. af egen Erfaring anføre, at et opmærksomt Øre kan skjelne Dialekten ved Faxø i Sælland fra den ved Kallehave eller endog i den endnu nærmere Egn omkring Præstø; Beboerne af Bårse Sogn (ved Præstø) ville vide, at deres Mål afviger fra Nabosognet Snesere; medens Folkesproget i disse sydøstlige Egne står på Overgang til Mønsk, Falstersk, Lollandsk, indeholder det i Kallundborgegnen Ligheder med Nörrejydsk, o. s. v. Imidlertid ere slige Forskjelligheder så små og fine, at næsten kun en indfødt Almuesmand er ret i Stand til at bemærke dem, medens de smutte bort for en sædvanlig Iagttager. Som Exempler på Forskjelle i angelske Egnes Tale kan anføres, at sort i Solt hedder sort (*sótt*), men i Nabosognet mod Syd og på Grændsen svort (*svótt*); at Dreng og Seng i samme Strøg (men ikke her) udtales *Drèhng*, *Sèhng*; at Buxer her hedder *Bòvvs*, østligere *Böjjs*; men så vidt Forf. har kunnet bemærke, ere Afvigelserne i de angelske Egnes Sprog höjst ubetydelige. Lidt væsentligere er Forskjellen imellem Angel og de Egne, som ligge Vest og Nord for dette Landskab; at således gået i Angel hedder *gòn*, i Sundeved *gavven*, og at flyet (ɔ: lavet) her hedder flid, men V. for Chausseen *flejjen*, synes at være vigtigere; Indbyggerne erklære også selv, at deres Dansk er mindre forskjellig fra den i de østligste Egne af Angel end f. Ex. fra den, der tales endog blot i Oversøegnen, kun en Mil mod Vest, men udenfor Angel. I Nordslesvig synes Talen at være mere hård og skurrende, i Angel blødere (*r* for *d* er hyppigere der end her, i Gud, med o. s. v.).

Desuagtet vilde en Sammenligning imellem de slesvigske Mundarter, der for øvrigt i og for sig kunde være såre interessant, næppe berettige til at erklære dem for væsentlig forskjellige indbyrdes; tværtimod have de vistnok tilsammen alle Hovedmærker fælles med de nörrejydske Dialekter. Iblandt fælles Ejendommeligheder for al Jydsk bør måske allerførst nævnes den bekjendte Afsnuppen af Ordene, hvorved disse for det meste blive enstavelses, og som bl. a. viser sig i Bortkastning af det tonløse *e* i Endelser: Kjol', Peng', mindst', smag', komm', bind', o. s. v.; om de især af denne

Grund i Jydsk hyppige Tonehold, det slæbende og det rullende, s. nedenf. § 38 f.; fremdeles *æ* for jeg (jæ); *v* tilsat foran visse Begyndelsesbogstaver (f. Ex. i Vonsdag, § 31); Lyden *j* foran *l* og *n* (f. Ex. i Vold, Mand, § 27). Med Vesterjydsk er ligeledes fælles Kjendeordets Form *æ*; den hyppige Udeladelse af det bløde *d* og dets Overgang til *j* (§ 18); Behandlingen af blødt *g* (§ 21 f., men dette gælder vel om alle danske Mundarter) og af *r* foran *l*, *n*, *s*, *t* (§ 29); Overgangen af *ev* og *æv* til *öv* (§ 12). Böjningen af Udsagnsordene synes også at have meget fælles, f. Ex. Udeladelsen af Nutidens *er* i visse Ord (§ 63), Biformer på *en* (§ 66); men den ovennævnte lille Bog af Bloch giver ikke Midler nok til at anstille en fuldstændig Sammenligning. Egen for Angelsk eller vel for al Sønderjydsk er nok Overgangen af *d* til *r* (§ 18). Hvad angår Overenstemmelse i Forråd af særegne Ord, må vi henvise til Ordbogen.

En Afvigelse fra Nörrejydsk og Lighed med Øernes Mundarter, som strax falder i Øret, består i, at *h* aldrig udtales i *hj* og *hv* (hjem, hvor); heller ikke høres i Angel den brede engelskagtige Udtale af Ost, Vand, o. s. v. Men hvad der især bevirker, at Angelsk for en Øbo lyder mindre fremmed end Nörrejydsk, er sikkerlig den mindre stødende eller ligesom afbrydende Betoning. Angelsk har noget mere jævnt løbende eller syngende ved sig end Nörrejydsk; og foruden adskillige fælles Gloser er det vel især Toneholdene, der bringe f. Ex. indfødte Langelændere til at påstå, at Talen på denne Ø har stor Lighed med Angelsk. Men da desværre aldrig nogen af Ødialekterne har været Gjenstand for en grundig Behandling (Blochs Skrift er nok overhovedet det eneste Forsøg, vi have i denne Retning), må Forf. indskrænke sig til den Bemærkning, at ligesom en Hovedforskjel imellem Mundarterne i Sælland og dem i Fyn, på Langeland, Lolland o. s. v. turde være at søge i Toneholdenes Anvendelse (Manden, Gården, Kromand o. s. v. have ganske forskjelligt Tonehold i Sæll. og på de andre Øer), således synes navnlig Hyppigheden af det løbende Tonehold (§ 41 f., jf. § 35) at nærme Angelsk til hine Ødialekter; og det kan være, at en omhyggelig Sammenligning af

Gloser vilde lede til samme Resultat. Angelsken må efter det anførte betegnes som en jydsk Mundart, der danner Overgangen imellem Sproget på Halvøen og det på de sydlige danske Øer; et Blik på Landkårtet bringer til samme Antagelse.

Kaste vi derefter Blikket videre omkring, udenfor de skandinaviske Sprogs Område, tilstår Forf. først, at imellem Tysk og Angelsk har han ikke fundet andet Slægtskab end imellem hint germaniske Sprog og Dansk overhovedet. Tværtimod have vi allerede antydet, at Angelboen ret vel véd at holde hvert Sprog for sig; eller i alle Tilfælde er hans Plattysk mere blandet med Dansk end omvendt. Det vides vel, at visse Folk uden videre erklære, at alt, hvad der høres i Angel, er tydsk; men de samme Folk ville jo gjerne have såvel al Sønderjydsk som al Jydsk, ja al Dansk anset for Tysk. Og dog viser selv ved de Ord, der udgives for tyske, en nærmere Undersøgelse som oftest det ugrundede i sådan Påstand, idet Ordet (Formen) med samme Ret kan erklæres for oldnordisk (islandsk), f. Ex.

Ager	Isl. akr	Ang. Agger (Agr)	T. Acker
arve	erfa	erve	erben
Blomst	blómi	Blomme	Bluhme
Bud	boð	Bòd	Bote
—	lesta	leste	leisten
Lyst	losti	Lóst	Lust
mæt	sadd-r	sat	satt
Time	stund	Stund	Stunde
Tørv	torf	Torv	Torf
våge	vaka	vage	wachen
stjæler	stelr	stel	stehle
stjal	stal	stal	stahl
stjålet	stolinn	stålen	gestohlen
vorder	verð-r	ver	werde
—	varð, (urðu)	vur	ward
vorden	orðinn	vurn	geworden

I Modsætning til de germaniske Sprog og i Samklang med alle nordiske have Angelskens Tillægsord *t* i Intetkön, Udsagnsordene *r* i Nutiden og Lideform på *s*, men aldrig Nævneform på *n*, heller ikke Biform med *ge-* foran, og (Rod-) Navne som Slag, Trin ere

af Intetkön; jf. Rasks Vejledn. S. XVIII*), Molbechs Ordbog S. XL. Kun ét af de af Rask opstillede Hovedmærker er fælles for Angelsk (Jydsk) og den germaniske Sprogklasse, næmlig Manglen af det vedhængte Kjendeord; men det må herved ikke overses, at disse Sprog kun have ét (bestemt) Kjendeord (der), Angelsk derimod to: *æ*, svarende til Skriftsprogets -en, -et, og den, det foran Tillægsord (æ Kjep og den store Kjep, men der Stock og der grosse Stock); også findes i Angelsk enkelte Spor af det vedhængte Kjendeord i Ejeform, som Bysens, Dagsens o. fl. (§ 46). Disse Bemærkninger turde lige så vel gælde om Frisisk som om Höjtysk og Plattysk; i det mindste har Forf. i Rasks frisiske Sproglære ikke kunnet opdage særegne Sammenligningspunkter for Angelsk, og Ligheden synes at indskrænke sig til nogle Gloser (anførte i Molbechs Dialektlex. efter Outzen).

Med Engelsk er Angelsk ikke så særlig beslægtet, som man skulde tro efter Historiens Beretning om Folkevandringen. Engelsk I hedder på Angelsk *æ*; bottle, harvest, rain lyde ens i begge Lande; methought svarer til *mætott*; nogle Verbalformer i Angelsk have en engelsk Klang, og overhovedet har vel Angelsk (Jydsk) nogle flere Enkeltheder fælles med Engelsk end det danske Skriftsprog; men her er igjen Oldnordisk ofte lige så nær som Engelsk, f. Ex.

Tyr	Isl. boli	Ang. Bol	Eng. bull
(fattes)	vanta	vante	want

Hvor nær Angelsk står Angelsaxisk, derom tör Forf. ingen Mening ytre, da han ikke engang har havt Midler til at sætte sig ind i dette Sprog, og da dette Spørgsmål vilde føre ind i sammes Forhold til Dansken i det hele: et Forhold, hvorom de lærdes Meninger endnu synes at være meget delte; og der har jo i den allernyeste Tid vist sig Tegn til, at Studiet af Angelsaxisk, Gammelengelsk og de engelske og skotske Mund-

---

*) I alle de Gloser, Rask her nævner i Flæng som Exempler på de to Sprogklassers Forskjellighed (os, drikke, slet, let, Bonde, anden, være, sove, drive, helse, göre, til, igjennem, imellem), har Angelsk de nordiske Ord el. Former.

arter vil lede til ny Anskuelser om hele denne Sag. Det forekommer Forf., som om navnlig Molbech er tilböjelig til at henføre danske Ord til Angelsaxisk, hvor en nöjere Undersøgelse lige så vel kunde have ført hen til Oldnordisk.

Al Sprogsammenligning udfordrer så mangfoldige Kundskaber og Hjælpemidler, at Forf. i höj Grad føler sine Mangler i denne Retning. Dernæst er allerede Iagttagelsen og Betegnelsen af et Almuesmål forbunden med ejendommelige Vanskeligheder, som kun den, der selv har syslet med sligt, kjender tilfulde. Ordet skal så at sige snappes i Flugten, som oftest i Samtalens Løb, uden at det går an at forlange det gjentaget, end sige der skulde være Lejlighed til at nedskrive det strax; selve Udtalen vexler og er stundom utydelig, især er Selvlyden i korte (tonløse) Stavelser ofte næsten umulig at opfange med Bestemthed. Og kjender man endog Ordets Lyd nöjagtig, er det mangen Gang yderst vanskeligt, ofte umuligt, at føre den til Papirs med de sædvanlige Skrifttegn; og dog er dette sidste nødvendigt for at undgå typografiske Vanskeligheder.

Af Selvlydene er, i Angivelse af Udtalen, det åbne *e* og *o* betegnet ved *è* og *ò*, men det rene *e* (stundom det åbne *i*) ved *é*, og det rene *o* ved *ó*; men udtrykkelig anmærkes, at (') kun betegner Lyden, ikke Toneholdet (Lydens Længde) og ikke Tonefaldet (Tonens Plads på Ordet). Derimod ere Toneholdene, der have så stor Betydning i vort Sprog overhovedet og især bidrage så meget til at give dets Mundarter hver sit Præg, betegnede ved indskudte Bogstaver; at bruge egne Tegn ovenover Bogstaverne har Forf. ikke vovet. Det slæbende er angivet ved et *h* (*Hèhst* el. *Hæhst*, Heste, § 38), det rullende ved Fordobling af den Medlyd, der dvæles på (*Ennk*, Enke, § 39), det stødende (§ 43) ved „understøttende“ *e*, så ofte det fandtes nødvendigt; det løbende derimod, som spiller en så vigtig Rolle i Angelsk (§ 41 f.), kunde på Grund af sin Korthed ikke betegnes ved noget tilsat Bogstav, men måtte enten lades ubetegnet eller også, når Nødvendigheden bød det, angives ved at tilföje (k.). — At betegne det bløde *g* var overflødigt, da det altid høres efter en Selvlyd og i Fordobling (§ 22); af samme Grund kunde det have været undladt at betegne det

bløde *v* med *w*, så meget mere som den angelske Brug deraf stemmer med den almindelige. Når undtages de her angivne Egenheder, har Forf. ment at burde ved Udtalens Betegnelse følge den almindelige Retskrivning og altså medtage endog ganske stumme Bogstaver, såsom *h* i *hj*, *hv*, eller *d* i de Ord, hvor Skriftsproget plejer at have det (uagtet det stødende Tonehold, som det ofte antyder, er ganske borte f. Ex. i Husmand, der har én løbetonet Stavelse og én tonløs); thi ellers vare Ordene blevne endnu mere ukjendelige og Læsningen endnu besværligere, end den allerede er.

Et hæsligt Udseende have mange Ord unægtelig fået ved Bestræbelsen for at angive Udtalen nöjagtig; og dog er Hensigten endda ingenlunde fuldkommen opnået. Når f. Ex. den angelske Udtale af langt *e*, som vist for øvrigt er fælles for hele den danske Almue, betegnes ved *ie* (§ 10), kunde man forledes til at læse Ord som *lie* (ɔ: lede, med udeladt *d* efter § 18 og med slæbende Tone istedenfor det tonløse *e*, efter § 38) i to Stavelser, hvilket dog ikke er Meningen; Gange hedder *Gonny* el. *Gånng* med en Selvlyd, som hverken er *a* eller *o* eller *å*, og med en Medlyd, som er en ubetegnelig Sammensmeltning af *n* og *g*; javel har foran *l* endnu en Lyd (§ 26), som hverken er *d* eller *r* eller *l*, men ligner dem alle og knap kan beskrives, end mindre betegnes; den i § 27 omtalte Lyd er meget for stærkt betegnet ved det tilföjede *j* og smelter f. Ex. i Mand sammen med *n* og i Navnet Solt med et ligesom forlænget *l* (måske havde det været bedre allevegne at udelade dette *j*, da det findes så regelmæssig); Selvlyden i Kirke, Skilling o. fl. indeholder en Bilyd, som dog ikke er noget helt *e*; o. s. v.

Rigtigt havde det ganske vist i sig selv været at skrive hvert Ord med den Form, som forudsættes ved den angelske Udtale, efter Sammenligning med besiægtede Former, og ligeledes at ordne Ordbogsartiklerne efter denne Skrivemåde. *Bòvv* og *Lòvv* f. Ex. forudsætte Former som Bòge, Lòge (eller dog, om man vil, Bòve, Lòve) og burde ikke stå i Ordbogen under Bue, Lue; *Mjöl* og *sjèl* burde opføres som Mjöl (eller Mjel) og sjelv; dette Princip har Aasen også

gjennemført i sin Ordbog. Men ikke at tale om, at Læseren således vilde have ondt ved at kjende Ordet på Steder, hvor Forklaringen ikke stod ved Siden, og ved at benytte Ordfortegnelsen til at slå efter i, så vilde hin Plan göre det nødvendigt at føre alle angelske Ord tilbage til de Former, som ligge til Grund for Udtalen, eller på en Måde at danne et angelsk Skriftsprog (i Lighed med hvad Aasen har forsøgt i sine „Prøver af et almindeligt Landsmål"), og dette Foretagende har Forf. ikke dristet sig til at tage fat på; kun her i Indledningen have vi på nogle Steder fulgt den omtalte Fremgangsmåde.

Når alligevel Blomme, ikke Blomst, står som første Ord i en Ordbogsartikkel, eller Plomme istedenfor Blomme, Ærve og Ærvel istedenfor Arve og Arveøl, og mere af samme Slags, hører dette til de ikke få Inkonsekvenser, som Forf. må beklage, at han har gjort sig skyldig i. Steds- og Tidsforhold have hindret i at følge de gamle Regler „in Metii descendat judicis aures" og „nonum prematur in annum." Jævnlig Rådførsel med en sagkyndigere samt en gjentagen Overarbejdelse af den hele Bog vilde unægtelig have været til stor Fordel for denne; men det første var ikke let muligt, og hvad det sidste angår, syntes forskjellige Omstændigheder at göre det ønskeligt, at Bogen udkom jo för jo hellere. Deltagelsen for Sproget i Angel og i Slesvigs andre Egne, ligesom for Dansken i det hele, synes nu at være så levende, at muligvis flere ville følge Exemplet, give sig til efter Ævne at granske og at behandle vort Sprog, som det lyder på Menigmands Læber: Modersmålet vilde i Sandhed hverken have Skam eller Skade af sådanne Bestræbelser.

[1853.]

Forkortelser: AS. el. A. S. ɔ: Angelsaxisk. — GD. el. G. D. ɔ: Gammeldansk. — J. ɔ: Jydsk. — N. ɔ: Norsk. — Plt. ɔ: Plattysk. — S. ɔ: Sællandsk. — Sv. ɔ: Svensk. — T. ɔ: Tysk (Höjtysk). — Bo. ɔ: Biord. — Fho. ɔ: Forholdsord. — Ho. ɔ: Hovedord. — Sto. ɔ: Stedord. — Udso. ɔ: Udsagnsord. — Bif. ɔ: Biform. — Dat. ɔ: Datid. — Ent. ɔ: Ental. — Gjf. ɔ: Gjenstandsform. — Nf. ɔ: Nævneform. — Nut. ɔ: Nutid. — jf. ɔ: jævnfør. — (k.) ɔ: (kort). — s. ɔ: se. — T. p. E. ɔ: Tonen på Endestavelsen.

INDHOLD.

Udgiverens Fortale ..... S. III.
Til Minde om E. H. Hagerup. Af H. F. Feilberg. - XI.

Indledning ..... - XVII.
I. Bidrag til Ordbogen ..... - 1
II. Bidrag til Lydlæren.
Selvlydene ..... - 114.
Medlydene ..... - 124.
Tonefaldet ..... - 132.
Toneholdene ..... - 134.
III. Bidrag til Böjningslæren.
Kjendeordene ..... - 138.
Hovedordene ..... - 138.
Tillægsordene ..... - 140.
Stedordene ..... - 141.
Talordene ..... - 143.
Udsagnsordene ..... - 143.
IV. Bidrag til Orddannelseslæren ..... - 153.

Tillæg.
1. Bemærkninger om Sprogforholdene i Angel samt nogle Sprogprøver (1855) ..... - 156.
2. Gamle Bönnerim (1855) ..... - 187.
3. Gjengivelse af et finsk Folkedigt i en angelsk Dialekt (1855) ..... - 188.
4. Nogle Germanismer (1858) ..... - 190.
5. Et Par Ord til de skrivende Landmænd (1860) ..... - 192.
6. Generalstabens og —a—'s Principer (1860) ..... - 194.

I.

ORDBOG.

A hedder, som det synes, det Forholdsord, der bruges ved mange Tidsbestemmelser; i År, *ajor*; i Dag, *adan*; i Eftermiddag, *a(r)-ettermedde* (tilkomm. el. nærvær.) og *a(r)-ettermeddes* (forbig., kan siges om Aftenen); *amorn*, f. Ex. denne Morgen er Vejret godt; i Morges, *amorns* (men i Morgen hedder *morn*); i Går, *agoer*; i Overgårs, *a(r)-övrgor*. Ligeledes: imellem, *amell*; ajåns (s. nedf.). Men den fuldkomne Mangel på Betoning af Stavelsen gör det vanskeligt at bestemme, om Lyden ikke i nogle Tilfælde eller i nogles Mund er *æ* el. *i*. — Jfr. Isl. *á*; J. å (Molb.).

Abild (*Afl*), en, Æbletræ; Abildgård (*Aflg.*), Frugthave (jf. **Gård**). Det vilde Æbletræ (S. *Skovavl*) hedder *Sorkrattvon* el. undertiden *Afltvon* (jf. Torn) og Frugten *Sorkrat*. — Isl. *apaldr*, N. *apall*, Sv. *apel*.

Ad (*a* uden Tone), til. *Han er a Syverstej*, han er i (rejst til) Siversted. Ellers brugt på sædvanlig Måde. — Isl. *at*, til, ad, på, ved.

Adle (*Ajjl* el. måske *Æjjl*), en, Stald-Urin, Møddingvand. *Ajlgaff* (jf. **Gab**) hedder den Fordybning, som enhver har ved Siden af sin Mødding, og hvori han fylder Jord, som siden bruges til at forbedre Eng eller Ager med. — Sml. Molb. Addel. Svenske Dialekter *ko-adel*, Plt. *Å(de)l*, *Eddel*.

Af udt. *aw* el. *a* (i Sammens. *aw*). *De è aw ò å* (af og på ɔ: op og ned, f. Ex. med den syge; *han hæ nok a 'em* (af dem). — Isl. *af*.

Afsindes, To. Han er afsindes ɔ: han har slået det af Sindet, af Tankerne, har opgivet sin Hensigt. (Jf. **Sindes**.)

Aften, *Anten*. Godaften, *Gojanten*. I Aftes, *ajanes*. — Isl. *aptan-n*.

Aftægt, en, kaldes den Underholdning eller Understøttelse, som en Ejer forbeholder sig, når han afstår sin Ejendom, også ofte når han sælger den. Dertil hører altid i det mindste fri Bolig, ved större Ejendomme ofte betydelige Ydelser, alle Slags Korn, Mælk, Smör, Flæsk, Fedegæs, Kartofler; Havejord, Brændsel, fri Bagning, visse Kørsler, frit Kirkestade, fri Begravelse o. s. v., stundom rede Penge; af Aftægten kan således undertiden spares Penge sammen. Aftægtsfolkene ere ikke sjælden endnu i deres gode År (jf. **Sætningsmand**), så at ved dette Forholds Hyppighed megen Arbejdskraft spildes og Ejendommene ofte ere stærkt bebyrdede. To Hold Aftægtsfolk ved en Ejendom findes også. Kommer Sönnen på Aftægt, førend Faderen (Moderen) er død, må denne gjerne afstå ham sin særskilte Bolig og drage ind til de unge. Herhid må det også regnes, når den ny Ejer skal underholde umyndige Søskende indtil Konfirmationen (lade dem konfirmere), eller når svagelige Lemmer af Familien blive forskrevne ved Stedet ɔ: kontraktsmæssig skulle nyde en vis Forsørgelse. — Ordet betegner også Aftægtsboligen (tidligere altid en lille Lejlighed i Enden af Gårdens Stuehus, nu ofte et særskilt Hus); han er på Aftægten ɔ: han nyder Aftægt, eller han er (kan i dette Öjeblik træffes) i Aftægtslejligheden. — Må afledes af at tage noget af, ligesom det tilsvarende sællandske (og bornholmske) Undentag el. Undentagt (ikke Undertag) er = Undtagelse (Sv. *undantag*).

Aftægtshus er hyppigt som særskilt Bygning; ofte er et Par Fag i Enden af Stuehuset indrettet til Aftægtslejlighed.

Afåndet (*av-åhne*), To., kortåndet.

Age (*ahg*, Isl. *aka*), at, böjes: *ægger* (Isl. *ekr*), *oeg* (Isl. *ók*), *oggen*. På Mors og i Salling lignende Former (Molb.) — Et godt Agende (Sv. *åkande*), godt Vognføre; dette Ord bruges ikke meget, hyppigere derimod *Slæjføhr*, Slædeføre.

Ager, en, udt. *Agger* (Isl. *akr*).

Agter (*avter*), bag, i Sammensætninger. Agtervogn, Bagvogn. Agterst el. Agterkorn, Småkorn, som næmlig falder bagest ved Kastning el. Rensning. — Af Isl. *aptr* ligesom *Avten* af *aptan-n*; det Plt. *achter* høres derimod med uforandret Udtale i somme Talemåder, f. Ex. at komme a. noget ɔ: udspejde, opdage; at være a. en Person ɔ: passe ham op.

Ajåns, Bo., betegner en lidt længere Tid end javnt, för, for lidt siden; *han va her ajåns.* Sv. *ijåns*, jf. **A**. [Isl. *áðan*, nylig; Færøisk *í áðan*, for lidt siden; Gutalag 17, 1 *apans*; Lucidarius, Brandts Udg. S. 27[14] *thæt iek athæns aff sadæ*, det, som jeg nylig omtalte, urigtig forklaret af Brandt.]

Al, To., udt. *åll.* (Jf. Eng. *all.*) Deraf *ålti* el. *åltins* (ɔ: altidens), *åll-væjn* (allevegne), *ål-jénn* (alene). — Isl. *all-r.*

Al, en, det bekjendte Underlag under Halvøens Heder, udt. *Alle.* [Grundform er sandsynlig Alv, jf. Svensk *alf*, grunden näst under matjorden, Rydqvist, Svenska språkets lagar III S. 271].

Aldeles, Bo., hedder alt-helt (*ått-hielt*). Ved en Nægtelse gar (*ghår*), T. Jf. **Aldrig**.

Alder, en, udt. *Olr* og er af Intetkön. Isl. *aldr*, Sv. *ålder*, Hank.

Aldrig udt. *òller.* Bruges ofte til at forstærke en Nægtelse: Der har aldrig ingen været; det kan aldrig inte gå an. S. Der har aldrig været nogen ikke; det kan aldrig (el. inte) gå an ikke. — Isl. *aldrigi, aldri.*

Alen, en, udt. *Aln.* Isl. *öln, alin*, Sv. *aln.*

Alligevel hedder *eliggen* el. *elliggen* el. *aligvel.* — *Han hær nok eliggen.* — S. *elyel.*

Allt, allerede, udt. *ått.*

An (*ahn, aen*) i Forbindelse med i: Ilden, Piben, Planten går i A. ɔ: går ud, slukkes (dør). Må efter Udtalen skrives Arn el. Arne.

And, en, har samme Form i Flt. (ikke Ænder). — Isl. *önd, Fl. endr.*

Anden, To., udt. *ahn* (S. *åhn*), *ahnt* el. *an*, *ant*. Bruges her ligesom i S. ofte til at betegne en forbigangen Tid: *den-ahndas*, *de-ahntårs*, forleden Dag, for få År siden. — En anden bruges på en egen Måde for *man*, (*Folk som*) *jeg*, *en af min Stand* el. *Formue*: det er en anden ikke tjent med; Politik forstår en anden ikke; *æ Buhnd hær æ Skahj* (Skaden), *men enahn hær æ Skam* (siger Tyendet om Forsömmelighed ved Arbejdet). — Isl. *annar-r*, Gjenstandsf. *annan*.

Anderlunde, anderledes, udt. *annlyn*, som i S. Sv. *annorlunda*. Sv. *annor-*, Isl. *annar-* gjenfindes også i Udtrykket: *De gir anner Handel* ɔ: det giver et andet Udfald, forandrer Sagen.

Andrik, en, hedder *Anrèk*.

Anter, enten. Sandsynlig af en Grundform *annat þeira*, sml. Sv. *endera*.

Armbue (*Armbovv*, Sv. *armbåge*), en, Albue.

Arne (*Arrn*), en, kaldes Bunden foran Bageovnen, hvorimod Skorstensarnen nu sædvanlig kaldes Ildstedet. — Isl. *arin-n*, Arne.

Ars (*Ahs*) er den almindelige Benævnelse for Menneskets og Dyrets Bagdel. Sv. — At klappe *för ær Ahs*. Han skulde have noget *å ær Ahs*! — På en Pære er A. (hos Molb. Fis) modsat Skaftet (Stilkenden). — Deraf **arslængs**, baglænds. Han faldt a. (S. på R....); han gik a. ud ad Dören. Han gik a. ud af Töjet (egentlig om Hesten og Seletöjet), skjemtende Talemåde om den, som går fra Hus og Gård (S. bag ad Dansen). — Isl. *ars*, *rass*.

Arve, **Arveöl**, s. **Ærve**, **Ærvel**.

Ask, en, (Træ), hedder Esk (*ésk*). — Isl. *ask-r*.

Ask, en, s. **Æske**.

Aske, en, hedder *Åhsk* og er et Flertalsord. *Den Torre gir manne(r) Åhsk*. — Isl. *aska*.

Avl, en, bruges for Avling; at passe sin Avl.

Avle, s. **Overlig**.

Avn, Ho. Flt. *Avvn*. Isl. *ögn*, Flt. *agn-ir*.

Bademoder (*Bajmor*), en, Jordemoder, hvilken Benævnelse ikke kjendes. Jf. Molb.

Bag, bagved, bagtil, hedder **æbag** (k.), Forholdsord og Biord. Han går æbag; æbag Huset; Vognen har sit Læs æbag; Hesten er for höj æbag. — Isl. *á bak.* — Ligel. æfor.

Bage (*bahg*), at, böjes: *bægger, boeg, bóggen.* Isl. *baka.* *Han æ kons halt boggen* (halvbaget, halvfærdig), skjemtende om et meget enfoldigt Menneske. Deraf *Bagtrov*, Dejgtrug. — En Bægt (*Bejt*), så meget (Korn), som bages ad Gangen.

Bagkleve (*Baklöv*). S. **Hus, Kleve.**

Bal (k.), en, Bold, N. *Ball.* — Isl. *böll-r.*

Balk bruges her som i Fyn, på Samsø o. fl. St. (også Eng.) i Sammens. Plovbalk, Såbalk om en Plet eller Stribe, som er forsömt ved Plöjningen eller Såningen. (S. Plovbalk, men Såmiste). Også at balke, sætte Balk. — Lærringbalk, s. **Bjælke.** — Isl. *bálk-r, bólk-r,* Skillevæg, Afdeling, N. *bolk.*

Balle el. **Balde** (*Balle*) er hyppigt i Stednavne. Thorsballe (fortysket Tarsballig), Langballe, Nörballe. Sønderballe kaldes en Mark ved Lillevolstrup og ligeledes to for sig liggende Gårde i Kollerup. I Århus Stift en Kirkeby Balle. Mulig samme Ord som i Fodballe, Håndballe, Arsballe; måske egentlig en noget ophöjet eller fremragende Del, beslægtet med Balk, ligesom Hulk med Hul (sml. Molb.).

Band, en, Ed; deraf bande.

Bare (*Bahr*), en, Båre, Bør; Stenbare, til at bære Stene på; Kritbare, Trillebør, Hjulbør. Gl. D. Isl. *barar, barir* el. *börur*, Flt., Båre, Bør.

Bare, Bo., *bat* (§ 41): *æ vild kóns b. ha mæ omdroven* (omklædt).

Barn, et, Börn, udt. næsten *Baen, Byen*; *Byrnlill* ell. *Byrnslill*, Börnlille. — Isl. *barn*, Flt. *börn.*

Barnvorn (*-vurn*), barnagtig.

Barsel, et, Barselgilde. Sv. *barnsöl.* Jf. **Falde, Ligge, Øls.**

Bed, et, udt. ***Bej***, Stykke Jord i Haven. [Egentl. Sæng, sml. Sv. *trädgårdssäng* og Isl. *beð-r*, Underdyne; Ordet er sandsynlig optaget fra Plt., men tidlig.]

Bed (***Bie***), et, den Tid, som Hestene arbejde uden at bede. Et langt Bed, et halvt Bed (ɔ: det halve af en halv Dag).

Bedage (*bedavv* el. *bedarr*) sig, at, finde sig til Rette, orientere sig. Se Molb. bedarre.

Bede (*bie*), at, lade Hestene hvile. [Isl. *beita*, lade græsse ɔ: lade bide.]

Bede, at, (*bæjj*, Isl. *biðja*, Sv. *bedja*), 1. bede, i alle de sædvanlige Betydninger; 2. tigge; *han gær ve Byslång å bæjjer*. Deraf ***Bæjmand***, ***Bæjkuen***, ***Bæjfolk***, ***Bæjkjep***, ***Bæjpós***. Om et Par nygifte Folk: ***Så drå som der slær sæ Byen te, så hær di æ Kjep å æ Pohs få dem***, ɔ: de blive let tiggefærdige. — Deraf at bede op, S. gå op at læse, gå til Præsten; *hvinner skat do bæj op*, hvornår skal du konfirmeres? (Konfirmander kaldes jævnlig Præstebörn).

Bede (*Bæjj*), en, Bön, Begæring, både i daglig og i religiøs Betydning.

Bedrage (*bedræj*), at, ofte forføre, besvangre; *bedræjjer*, *bedrov*, *bedrowen*. Deraf

Bedragelig (*bedræjle*), skuffende, f. Ex. om et Træ, som let kan være hult el. rådent indvendig.

Bedste, til, ɔ: til Stads; at bruge en vis Kjole t. B.; i gamle Dage brugtes t. B. Sølvspænder ved Knæet og på Skoen.

Begravelse, s. **Ærvel**.

Behov (*Beho*), at have B. (eller at bruge, T. *brauchen*), siges altid for behøve, og at göres B. for behøves.

Bejse, at, bisse (om Hornkvæg). Jf. Molb.

Beltet, To., kaldes Töj, som er stribet, fordi Islætten ikke har været ens i Farven.

Bend el. Bende (*Bæhjnd*), et, Flt. uforandret, (ikke Stald, men) Bås, Afdeling i Stalden til en Hest eller til et Par Kør. Molb. skriver Bæend, men vist med Urette; jf. **Vend** og § 38. Står i Forbindelse med at binde, med Sv. *bände*, Klamme, Krampe, N. *Bende*, Bånd, Reb.

Besanse, at, s. **Sanse**.

Besked, en. At sige Besked hedder her som i Sælland: *Beskien*. N. *Beskjeng*.

Besnakke, at, tale om, forhandle; Tingen besnakkes (el. oversnakkes), förend den sættes i Værk. At besnakke en Person, ɔ: bagtale (også beklakke).

Best (*Bihst*), et, bruges kun som Skjeldsord, ikke for Hest (S.), derimod er vestligere Ordet bestlig (*behsle*) hyppigt for særdeles, såre. — [Af Lat. *bestia*].

Bestævne, at, sætte Stævne. Han har bestævnet mig til Kl. 2.

Bet (*bett*), Biord, som høres uafladelig, og som nærmest svarer til mere (mere endnu, mere til), men dog aldrig kan ombyttes med dette Ord. *Gisto ha bett Kaff*, gider du have mere K.? — *Han kömmer it bett*, ikke mere, ikke tiere. — *Esto* (est du) *bett Folk fomójjens?* formoder (vænter) du flere Folk endnu? — *Hær æ Vuun kost hunner Däler? Bett!* mere! (bedre op!). — *Stik æ Stång bett ind*, længere ind (bedre ind). — *No hæ han mier Stien som æ, for han hæ köjt bett te*, nu har han flere Sten end jeg, for han har købt flere til. — *No fær do itt bett, for æ hær itt mier som do*, nu får du ikke mere (flere), for jeg har ikke mere (flere) end du. — Er beslægtet med bedre. *bet'e* bruges også i Norge (Voss) for mere, f. Ex. *drikk bet'e!* og efter Aasen bruges Isl. *betr* i samme Betydning. — Bedre (Isl. *betri*) hedder *bæer*. [Skönt samme Ord som Isl. höjere Grad *betr*, Bo., bedre, mere, er det dog næppe umiddelbart dette Ord, men optaget fra det tilsvarende Plt. *bet*].

Betingsel, Ho., sjældnere Form for Betingelse. Jf. **Tingsel**.

Betuttet i det er den Håndværker, som har påtaget sig mere Arbejde, end han til en vis Tid kan overkomme.

Bi, en, har samme Form i Flt. — J. [Skånske Lov 11, 3 *Flyghæ bi*, Flt.]

Bibel, en, udt. *Bifl*.

Bikurv (*Bihkòrre*), Ho., Bikube.

Billig (*bille*), bruges ikke i Betydningen godt Køb (altid *volfejl*). En billig Pris ɔ: ikke ubillig, rimelig. — Hyppigt i Talemåder som: den syge er igjen så billig, det er tålelig godt med ham; billig god Havre, ganske god, ret god.

Bing, en, stor Kasse med Låg, til Hakkelse, Mel o. s. v. N. *bing*. Sv. (Dialekter) *binge*. Isl. *bing-r* om en Sæng.

Bitte, se **Vitte**.

Bittevorn, To. *De vèr b.* ɔ: det bliver til bare Småstumper.

Bjælke, en, hedder *Bjællek* (Isl. *bjálki*), men Balk (Sv. *balk*, T. *Balken*) bruges i Sammens. Lærringbalk; Overbalk, Underbalk ɔ: de lange Stænger i en Vognlærring (s. **Lærring**).

Bjærg (*Bjirre*, Flt. *Bjirr*), et, bruges altid for Bakke, Höj. *Mæ æ Bj.*, *imo æ Bj.*, opad Bakke, nedad B. Deraf bjærgevorn (*bjirrvurn*), bakket, ujævn, f. Ex. en Mark. — Isl. *bjarg*.

Blak, et, Blæk. Plt. Jf. Eng. *black*.

Ble, en, bruges kun i den oprindelige Betydning Lagen, Isl. *blæja*. — Til at svøbe Börn i bruges et Barneklæde (*Bahnklæj*) el. en Barneklud.

Blive (*blyvv*), at, bruges kun i Betydningen forblive, aldrig for vorde (s. nedenf.); *blyvver*, *blön*, *blövven*.

Blomme (*Blomm*), en, Blomst (dette Ord er ukjendt), både hele Urten og dens Blomst. Isl. *blómi*, Sv. *blomma*, Eng. *bloom*, T. *Bluhme*. *Den jinn è etter den ahn som æ Bi etter æ Blomm*, om Folk, som ere hadske indbyrdes.

Blommegård, s. **Gård**.

Bloster, Blomst på Frugttræer; *Aflblostr*, *Hyldblostr*.

Blostre, at, blomstre.

Blårgarn og Lærred af Bl. hedder *Blahrgen*. Jf. S. *Blårgen*, *Hvergen*. Bruges efter Molb. ligeledes i Jylland, Fyn, på Lolland, Samsø.

Blæde (*blæjj*), at, tage Bladene af, om Kål, Roer o. desl. — Isl. *bleðja*.

Blæse, en, Blære. Sv. *blåsa*, N. ligeså, T. *Blase*.

Bod (*Bój*), en, Fadebur, Spisekammer; synes nu næsten at være fortrængt af det tyske Ord. Også = Butik. — Isl. *búð*.

Bog, en, udt. *Boeg*, Flt. *Bögger*; Isl. *bók*, Sv. *bok*, *böcker*.

Boge (*bohg*), at, banke. *Di hæ bogt ham av*, pryglet ham af; at boge et Söm ind. — Sv. *boka*. Molb. Hyppigt.

Bol (*Ból*), et, Bræt, Planke. Den Væg skal beklædes med Bol. Hovedstykkerne i en Harve kaldes således; de forbindes ved Skeer. — Isl. *bol-r*, Stamme, Sv. *bål*. Bolværk er vel af dette Ord.

Bol (*Boel*), et, oprindelig = Gård, Bondegård med tilhørende Jorder, idet hver Bonde havde et helt Bols Jord. Nu derimod ere hele Bol sjældne; en Bonde har sædvanlig kun et halvt, ofte kun en Fjerding. Bol er således nu kun en gammel Skattenorm, der ligger til Grund for Udredelsen f. Ex. af offentlige Kørsler (Kongens-Bol). Også visse Afgifter til Kirke og Præst beregnes efter Bol (Kirkens-Bol). Men disse ere jævnlig mindre end hine: *Æ hær kons et halt Boel, men te æ Kjirrik stær æ få et hielt*; — *æ hær kons et litt Kå, men te æ Kjirrik stær æ få e halt Boel*. — Isl. *ból*.

Bolsmand er således omtrent det samme som Bonde; men ved dette Ord tænkes mest på Jordbrugeren som sådan. En lille Bolsmand (f. Ex. med et Fjerdingbol) kan gjerne være en stor Bonde (ɔ: dygtig Landmand), og en stor Bolsmand kan godt være en ringe Bonde; men den, der af sammenkøbte Stykker Jord har dannet sig en större Ejendom, bliver derved ikke Bolsmand, fordi hans Jord ikke er sat i (samlet og selvstændigt) Bolstal. — Det oprindelige Begreb er altså beholdt her, men forvansket i det sællandske Bolsmand, Bolsted (Jf. Molb.).

Bonde, en, (*Buhnd*, Isl. *búandi*, Flt. *Bynr*), høres her ligesom i Sælland altid for Gårdmand (dette Ord er ukjendt her). Han har et Bondested, en Bondegård, er Gårdmand. *Æ Buhnd* kaldes Husbonden (S. *Manden* el. *Vor-Faer*), og i denne Betydning kan det f. Ex. siges om Præsten i Forhold til hans Tyende; ligeledes kan enhver Landmand, også den, der ikke er Gårdmand, tale om, at hans Sön skal

være Bonde efter ham ɔ: Mand, Ejer. Kådneren og Parcellisten benævner den Mand, til hvis Gård hans Ejendom hører, *æ Buhnd* el. *æ Husbuhnd* (sidstnævnte Ord har för været almindeligt her i samme Betydning som andensteds). — I denne Henseende tages ikke Hensyn til, at visse Gårde ikke juridisk ere „Bondenhufen.“ — Ligesom i Sæll. kaldes kun Gårdmændene Bønder. Sml. **Bolsmand**, **Fæstested**.

Borg (*Borre*) høres undertiden endnu som Navn på Flensborg (dette Navn har i de gamles Mund Tonen på o). Deraf f. Ex. ved Bistoft nogle Marker, som hedde Borrevej, og ved Estrup Borresig.

orge (*borre*), at, tage el. give på Tro og Love. — Vi skal borge det op (tage alt vort Behov på Kredit) om Vinteren og sanke det sammen om Sommeren. — Isl. *borga*, stå inde for.

Boskab (*-skop*), et, er ikke Navn på det samlede Indbo, men på hvert enkelt Stykke, Bordet, Gryden, Saven o. s. v. Også siges skjemtende: *Han hæ væt e vunnle Boskop åhl Davv* (et underligt Stykke Møbel) eller: *Hvikket Boskop æ de!*

Boste (*Bohst*), en, Børste. Isl. *busti*, N. *Boste.*

Bosvend, en, Avlskarl, første Tjenestekarl i Gården. (Molb. Bursvend?)

Bosæng, en, Sæng som hører til Huset, Inventariesæng. (Loll.)

Botle (*Bottl*), en, bruges altid for Flaske (Eng. Plt.). — Samme Ord som Fransk *bouteille.*

Bred (*Bre*, k.), en, Rand. *Hun hær æ Spajnd å æ Bre*, el. *brefuld.*

Bredning (*Brening*), en, bredt Sted f. Ex. i en Eng el. et Vandløb.

Broder, en, Brødre, hedder *Broer*, *Bröjjr*; Brodersön, *Bröjrsön* (ligeledes i Sv. mange Sammensætninger af *brödra-*). — Isl. *bróðir*, Flt. *bræðr.*

Broe (*broh*), at, anlægge Vej, göre Vejen fremkommelig, at broe med Sten, med Lyng. — *Æ Svön æ te Broen ve Lyrskov*, Karlen er på Vejarbejde ved L. Jf. Isl. *brúa*,

Sv. *broa*, lægge Bro. — Det selvsamme Ordsprog, som Molbech har fra Sælland (Tillæg), findes i Angel.

Brud (*Bruj*), en. Hun er Brud, han har en Brud ɔ: hun (han) er forlovet. — Brudgom hedder *Bröggom*. Jf. Molb. — Isl. *brúð-r* og *brúðgumi*.

Brud (*Brò*, Isl. *brot*), et, så stor en Del af Mandens Jordlod, som årlig tages under Plov. *Hun hær sit Lahjnd i oet Brò*, i 8 lige Dele. — Jf. **Slag**.

Brude (*Bruhj*), en, Lok Hör, så meget som hegles for sig, og som med 12—16 andre bindes sammen i en Krans. Molb. skriver Brud el. Bru. — Isl. *brúða*, Dukke.

Brudekammer (*Brujk.*), et, bestemt til at indeholde Konens medbragte Udstyr (i Kister og Skrin), begynder at blive gammeldags (S. **Hus**).

Brudeplads, en, kaldes Holdepladsen udenfor Kirkegården. Falst. Brudebane; Molb.

Brue (*bruh*), at, brygge. Plt.: Eng. *brew*. Ølbruer, Brygger. — Også hede.

Bryde (*bryh*), at. Skaftet bryder af, går over; at bryde sig, brække sig (= N. *brjote seg.* — J.); at bryde Halsen; at bryde Stene ud (op); udbrudt Land ɔ: opdyrket (Hede f. Ex.); *han brø nier mè æ Vuun* ɔ: Vognen brast (ned) under ham. *Bryr*, *brø*, *brott.* — Isl. *brjóta.*

Brylsk, To., ornegal, bruges vestligere for vråd.

Brå, en, Tagskæg; Isl. *brá*, Öjenlågenes Hårbesætning. Jf. Molb.

Bråde (*bråh*), at, brage (Hör).

Bråt (*bròt*), To., hastig vred, kort for Hovedet. Han var strax br., gjorde sig strax br. Enten = brat (Isl. *bratt-r*) el. N. *brå*, Sv. *bråd* (Isl. *bráð-r*) el. Tillægsformen af bryde.

Bræmme, at; Kornet bræmmer i Laden, taber i Friskhed, om det end er vejret ude. S. Molb. — Ubræmmet Korn giver de netteste Gryn.

Brænde, at, hedder både i virkende og uvirkende Betydn. *brenn* (*brinn*) og böjes: *bren*, *brælın*, *brælın.* — Isl. *brenna*, Dat. *brann*, uvirkende, *brenna*, *brenda*, virkende.

Brød, et. At komme til Brøds ɔ: at blive (godt) gift. — Isl. *brauð.*

Brøde (*Bryh*), en, betyder, ikke Skyld, men Bøde, Mulkt. At blive sat i Brøde, at give Brøde (Gl. D. Molb.). — At skulle til Brødeting ɔ: møde på Tinge for at blive dömt i Bøde.

Bud, et, udt. *Bòj* (ligeledes *Gæhstbòj*, Gæstebud). Isl. *boð*, Sv. *bud* el. *båd*. Jf. **Byde**.

Bude (bòde, *bojj*), sende eller bringe Bud. *Æ hær bojtt ham*. N. *bòde*. Isl. *boða*, forkynde.

Bue, en, udt. *Bòvv*, Isl. *bogi*; Eng. *bow*.

Buk, en, et Han-Får, enten Runneb. (Væder, jf. Molb.) el. Gildebuk (*Gjéhlb.*). Buklam mods. Gimmerlam.

Bul (*Bol*), en, Tyr. Isl. *boli*, N. *Ból*, Eng. *bull*. Sv. Dial. *Bollux*.

Bulne, at, hedder bòlne, Isl. *bólgna*, N. *bolna*. — Bullen, *bòllen*; N. *bòlen*, Isl. *bólgin-n*. — Ho. *Bolling*.

Bundt, et, Knippe, udt. *Bøhn*.

Bunke, en, synes ikke (længer) at bruges uden om en Bunke Lærred ɔ: et sammenrullet Stykke L. — Isl. *bunki*.

Bussemand, en, 1. Skræmmeord til Börn, 2. Spøgenavn på Perial.

Buxer hedder *Bòvvs* (S. *Bòwser*), østligere i Angel *Böjjs*. Sv. *byxor*. I ældre Tider brugtes Knæbuxer af sort Hjorteskind, med Sølvspænder, og dertil lysblå Hoser og Sko med Sølvspænder.

By, en, siges aldrig om Købsteden, hvilken derimod kaldes Staden (*æ Staj*). — *Han æ te Byss*, han er ude (ikke hjemme). — *Han gær ve Byslong* (el. *Byl.*) *æ hiel Daw*, han går (langs) om i Nabolavet hele Dagen (går og driver). — Byen er tit delt i *æ Övverby* og *æ Nejjerby* (Storesolt, Lillevolstrup) el. i *æ Vesterby* og *ær Østerby* (Lillesolt), og disse Dele udgöre undertiden særskilte Naboskaber el. Nabolag. Beliggenheden giver også enkelte Huse el. Gårde i Byen egne Navne, som *å æ Knup*, *å æ Bjirre*, *i æ Soll*. — Isl. *bœ-r*, Gård.

Byde (*byh*), at, böjes: *byr*, *boj*, *bojjen*. — Isl. *bjóða*.

Bydesvend (*Bysvön*) kaldes den Karl, som byder Nabo-

laget til Bryllup, ridende på en udpyntet Hest; næsten forældet Skik.

Byg er af Fælleskön. Isl. *bygg* er Itk., N. *Bygg* Hank.

Byrde, en, hedder Byrring, S. Byre (J. Byrren, Byrring, Båring, Bårm, Molb., sml. *byrthæn* Jyske Lov 3, 62), og betyder egentlig en Dragt, så meget som en kan bære. En Byrring Halm. Også: ***Den Bjællk hær en vakker Byrring.*** — Om Skattebyrder el. desl. bruges i Angel det tyske Last, i S. Tynge, eller man anvender Ordet belastet eller andre Omskrivninger. (Jf. også **Syssel**.)

Byskop, et, er det almindelige Flademål (Heitscheffel nævnes aldrig her). — Hvor mange Byskop Land har du? — Indeholder 6 Skp. til 24 Hamb. □ Roder. Som Kubikmål (Kornmål) høres det nu kun sjælden; et Byskop Rug ɔ: 6 Skp. I S. regnes af Æbler o. desl. 6 Skp. til en Tønde. — Ordet har næppe noget at göre med Skjeppe (Molb.); skulde det ikke stå i samme Forhold til By eller bygge som Boskop (Boskab) til Bo eller bo? For at kunne bygge eller anlægge By må man nødvendig have nogle Byskop (Byskab?) Land. Endelsen skap (Isl. *skap-r*, Sv. *skap*) hedder altid *skop*.

Bytte, at, er næsten fortrængt af tuske. — Isl. *býta*.

Både (*båhj*), 1. Tillægsord, er hyppigere end bægge, i samme Betydn. (Isl. *báðir*, Sv. *båda*.) 2. Bindeord.

Både, at. ***De er æ it bået*** (el. *bóet*) ***mè*** ɔ: det er jeg ikke tjent med.

Bånd (*Båhjnd*), et, bruges om Skråstiverne i en Bindingsværks Væg. Jf. **Hanebånd**. — Isl. *band*, Bånd.

Bås, en, el. **Båsrum**, et, el. **Kobås** (*Kóbbås*), en, Kostald; derimod altid *Hæhststold*, Hestestald. Når Båsrummet deles i to ved Foderrummet, skjelnes ***æ Synderbås*** og ***æ Nörbås***. — Isl. *bás-s*, Bås. — En Bås hedder altid *Bælhjnd* (S. **Bend**. Jf. Molb.). Deraf **Bæsning**.

Bælgetriner (*Bælletr.*), en, Bælgetræder.

Bære (*bæhr*), at, (føde) kælve; N. ***Bær, bar, båren.*** Isl. *ber, bar, borinn.* Eng. *bear, bare, born.* Jf. Molb.

Bæsning, en, Spilbom imellem Båsene i en Stald.

Bævre, at, udt. *bæffr*. Deraf *Bæfferesk*, Bævreæsp.

Bøde (*byhr*), at, Stammeord til Fyrbøder. At bøde **på** (*å*) Ilden, **i** Ovnen, **til** Kjedlen, **til** Suppen. — Isl. *bæta*, forbedre.

Bødker, en, udt. *Börker* (stødende og med tydeligt *r*).

Bølge, en, hedder *Bulle*; af Isl. *bylgja*, ligesom hyle *huhl* (*ýla*). Ved Tønder derimod *Bylle*.

Bør, en, s. **Bare**.

Bøste (*Bøhst*), et, Flt. -er, Flæskeskinke. Gl. D. Isl. *beysti*. — Kogt røget Bøste med stuvede Kartofler er den mest yndede Gildesret.

Böje, at, udt. *byh*. Isl. *beygja*.

Böje, et, udt. *Byh*, Böjning, Krumning i en Vej, i en Stang.

Böjlestol (*Böjlstol*), Buestol, simpel Agestol med en Træböjle til Ryg og Sider.

Dag (*Dav*), en. *Den ahn Das*, den anden Dag, forleden Dag. *Ædav*, i Dag. Ugens Dage hedde: *Söndav*, *Mond.*, *Tisd.*, *Vonsd.*, *Tosd.*, *Fred.*, *Löverd*. De kirkelige Festdage: *Junl*, *Skærtosdav*, *Longfred.*, *Pohsk*, *Pinns*, *Himmelfatsd.*, *Bæjjd*. Andre Dage: *Kyndelmis* (2 Febr.), *Volbordav* (1 Maj), *Missommer* (24 Juni), *Mikkelsd.* (29 Septbr.), *Mahrtensd.* (10 Novbr.), *Karensd.* (25 Novbr.). *Om Dav*, om Dagen, ligesom *om Nat*, om Natten. *Han kömmer her davledavs* ɔ: daglig. — Isl. *dag-r*.

Dag, dage findes som Endelser i disse Ord: Rigdag, *Rihgdav*, Rigdom (han har R.; ikke hørt med Tillægsord); Vedage (*Vehdavv*), *manne V.*, mange Smerter (Plt. *Wehdåg*); Sygedage, *manne Syhgdavv*, megen Sygdom. Mon man i det første Ord gjenfinder Endelsen i Isl. *bardagi*, *spurdagi* (N. *Bardag*, *Spurdag*) o. fl. (Rask, Vejledn. 170)?

Daglig, To. *De va davle Folk* ɔ: det var Almuesfolk, Bønderfolk; jf. **Stad**.

Dal, dal! Kaldeord til Gæs. J. Molb.

Datter, en, hedder *Dætter*, Flt. *Dættere*. — Isl. *dóttir*.

Davre, en, udt. *Dovvr* (som i hele Jylland), det første

Måltid om Dagen, næsten altid Boghvedegrød og Mælk, hist og her fortrængt af Kaffe med Smörrebrød. Isl. *dagverð-r.*

Degn, en, udt. ***Dien.*** Isl. *djákn.*

Del, en. I mange Dele (Ting) er han klog nok; han kan göre alle Dele ɔ: udføre ethvert Arbejde; én Del (Ting) glemte jeg. — ***Han kær sæ ingen Diel om.*** — ***Venn en oll Diel vidst, hó en it Beho ò mist.*** — Jf. bægge Dele.

Dels, Bo., hedder ***jen Diels*** ɔ: én Dels.

Den, Stedord. *D* udelades ikke alene i Gjenstf. i Enkt. (giv mig-en, tag mig-et), men også stundom i Flt. (*gi mæ em*). Jf. Eng. *them*, *'em.*

Denne, dette, disse hedder altid den-her (*denjær*), det-her (*dejætt*), de-her (*dijær*). — I Sælland høres ofte den-der Mand for den M. der.

Dért (*Diet*) siges her idelig om slemme Dyr: et galt D. om en ustyrlig Hest. ***Se de Diet!*** om en bidsk lille Hund. En Angelbo ytrede, at det egentlig var et væmmeligt Dyr, såsom et Firben. Jeg var på Jagt, men så aldrig et D. ɔ: aldrig et Öje (som siges i Sælland). Ordet bruges ikke her i Plattysk, men i Dansk, Plt. *Thier.* [Flensb. plt. Bylov 45: *dat derte.*]

Desto. Så meget desto mere hedder: *sâ möels* (ɔ: *möel des*, jf. **Den**) *mier*; jf. **Mögel**.

Dige, er Fælleskön, udt. ***Dihg,*** siges næsten altid for Grøftvold. Stendige, Jorddige. J. Molb. — Isl. *díki*, Grøft.

Dimple af, at, ymte om. Molb. dimle, demle. Udt. *dympl'*.

Disk, en, 1. lille Træskål, især Gryndisk, nødvendig ved ethvert fuldstændigt Udstyr. Forældet. Jf. Alterdisk; Dug og Disk. Isl. *disk-r*, lille rundt Fad. 2. Kalot.

Dont (*Dohnt*), en. Sjældnere høres at blive ved sin Dont, men meget hyppig: ***De ka væ jen Dohnt***, det kan være lige meget; ***de æ mæ jen D.***, det er mig det samme; ***jen Dohnt!*** lige meget! Jf. Molb. Doen. Vesterj. ***De æ jen Down.*** Sv. *don*, Redskab. [Ordet Dont er af nedertydsk Oprindelse, af en Tillægsform eller Gerundivform af Udso. *don*, göre, Eng. *do*; ***Donde*** var egentlig det, som er at göre.]

Dot, en, skal alene være brugeligt i Forbindelsen en D. Silke. Jf. Aasen.

Drabe (*drahf*), at, træffe, mest i overført Betydn. f. Ex. ***de dróf han godt***, deri havde han Held med sig. Også at dr. gode Tjenestefolk; at dr. den belejlige Tid; o. s. v. ***Dræffer, dróf, dróffen.*** Jf. Drab, Manddraber og Sv. *drabba.* I Vedels Saxo findes dræbe i samme Betydning; også i Danske Viser f. Middelalderen (N. Ebbes. Vise).

Drag, et, hvoraf Dragsholm i Sælland, Vejledravet og Dragsbæk i Ty (Petersen i Nord. Tidskr. f. Oldkynd. 2, 72; Molb. Diallex.), hedder i Slesvig Dræg (***Dræj***) og bruges om de lave smale Tunger, som forbinde Holdnæs med Angel, Kejnæs med Als. Molbech skriver urigtig Drev (udt. Drei) for samme Ord på Langeland; Betydn. har næppe noget at göre med „Overdrev" (Oredrev).

Drage, at, hedder *dræjj* (ɔ: dræge). ***Han dræjjer te Ryrre***, han flytter til Rydde. ***Vi dræjjer fih Kalle i ær Oer***, vi lægge 4 Kalve til om Året (jf. Molb. dræge). ***De dræj'r længg i***, det varer længe, går i Langdrag. ***Æ må ha mæ ådronven, omdronven***, jeg må have mig påklædt, omkl. ***Dræjjer, drow*** (Isl. *dregr, dró*), ***dronven.*** Formen *drow* (*han drow sig*, nølede) henfører Molb. vist mindre rigtig til et eget Ord dreje (Sv. dröja). — Isl. *draga*, Nut. *dregr.*

Dragebånd, et, Buxesele. Gl. D.; Falst. Jf. Sv. *dragband*, Trækkebånd.

Drald, To., trind, trivelig; siges om Korn, Grise, Hundehvalpe. Plt. *drall, tral* (Molb.).

Dreje (*drih*), at, blomstre, siges om Rugen, som i S.

Drejeskammel (*Drejsk.*), en, den forreste Kæpstok på Vognen; S. Vridskammel.

Dreng, en, udt. lidt sydligere ***Dræhng.*** — Flt. ***Dræng.*** Isl. *dreng-r*, Sv. *dräng*, Karl.

Drengvorn, drengeagtig.

Drev (*Dröv*), Ho. At plukke Dr., i Adelby Sogn, ɔ: pille Tovværk op. N. *Driv, Drev.*

Drifte, at, udt. *dröjjt.* Deraf ***Dröjttrow***, Driftetrug. Isl. *dreifa.*

Dristig, To., hedder ***drihsten***; betyder også påtrængende.

Drive (*dryvv*), at. ***Dryvver***, ***drön***, ***drövven.*** Bruges bl. a. for køre om den, der fører Tömmen; at drive Hestene, drive Plov, Harve. T. — ***De dryvver***, det støver (f. Ex. Blår, når de spindes); N. — Isl. *drífa.*

Drive, en, Snedrive, udt. ***Dryvv.*** — Isl. *drífa*, Snefog.

Dru, To., modfalden, nedslagen, bekymret. Jf. Molb.

Drunkne, at, drukne. Sv. *drunkna.*

Drysse, at, hedder drose. ***Drohstarre***, den Boghvede, som er falden af på Loen under Aflæsningen. Jf. N. *Dròse*, Sv. *dråse.*

Drå; så drå som, så snart som. Plt. *drå(de).*

Dræt, en. Hestene göre en Dræt med Harven, idet de drage den henad Ageren. En stor Sten giver en svar Dræt. ***Æ lo æ Dr. å de*** (det) *fråhand*, jeg lagde Dr. (ɔ: Læsset) på den fjærmer, næmlig ved at give denne den korteste Ende af Hamlen. Jf. Fiskedræt. Isl. *drátt-r.*

Dræten (*dræ'tn*), To., forkælet. Måske af drage, Dræt. Molb. skriver dreden, dridden.

Drømpel, et afsavet rundt eller rundagtigt Stykke Træ (som er skikket til at „trimles" ɔ: trilles, rulles) f. Ex. af en Bjælke eller Pumpe.

Drög, Ho.; tygge Dröv; også tygge efter.

Dröj, To., som der er Forslag i, hedder ***dry***, Intetk. ***drøtt.*** (S. dru.) Formen ***drøtt*** (også ***drytt***) synes at forudsætte *dryg* og at måtte forklares efter § 30 (*gt-tt* ligesom *kt-tt*). Ligedan Intetk. af höj. Isl. *drjúg-r*, N. Sv. *dryg.*

Du, Stedord, udt. ***do.*** Isl. *pú.*

Due, at, hedder ***dovv.*** Isl. *duga*, Sv. *duga*, hos Almuen *dåga.* ***Han dower itt***, kan enten gælde det legemlige Befindende el. Tænkemaaden (S.).

Due, en, udt. ***Duh.*** Isl. *dúfa.*

Dug, en, bruges om ethvert stort eller lille Klæde, Borddug, Törklæde, Sjal. ***Næhsdug***, Lommetörklæde; Sv. *näsduk.* (Jf. Brugen af t. Tuch.) För brugtes kun **Klud**. — Isl. *dúk-r.*

Dugg, en, hedder *Dògg*, som på N., Isl. *dögg*.

Dunhammer kaldes her som i S. en vis Moseplante.

Dunke (*dunnek*, ligesom Hank, *Hannek*), at, (upers.), tordne. Molb. nævner Isl. *duna*, tordne, *dunka*, dundre. — Også siges: *de tohrner*, det tordner, og *Tohren*, Torden. Et Dunkhug, Tordenslag.

Dvalsk (k.), ond, trodsig, f. Ex. om en drukken Person el. en gal Hest. Ribe. Sv. *dolsk*, lumsk. I Skåne *dålsk*, egensindig. (Molb.)

Dyffe (*Døffe*), en, Durik, Handue.

Dygd, en. De to Brødre har der aldrig været megen Dygd ved ɔ: de have aldrig duet meget el. været dygtige (dydige). Isl. *dygð*.

Dygge, at, vande (Urter). J. Fyn. Jf. Molb. — Isl. *döggva*, væde.

Dygtig. 1. To. En dygtig Hest o. s. v. 2. Bo. Kan jeg gå den Vej? — *Ja de ka han døgte* (godt). — Kan du se Grøften (for Mørke)? — *Ja døgte* (godt)! — *Æ Dreng ka döyte dryvv æ Hæhst*, kan godt køre Hestene.

Dylle sig, at, dy sig, bare sig. Han kunde ikke d. sig længer. Han skal nok d. sig! — Også at dy sig.

Dyllig (*dylle*), tålmodig, föjelig, tålig, om Mennesker og Dyr. Mods. udyllig (*odylle*). Jf. T. *dulden*, *geduldig*.

Dægge, at; dægge et Lam op; Dæggelam, Dæggegris (opholder sig ved Kakkelovnen og mades med en Ske). — Sv. *dägga*, i Gustav den 1stes Bibel *deggia*.

Dække, at; böjes: *dækker, dåht, dåt*. Ligeledes: *bedåt* og *tedåt*, bedækket, tildækket.

Dæmpe, at, dæmme. Dæmpe for Vandet ɔ: standse ved Dæmning.

Døbe (*døhf*), at, 1. i kirkelig Betydning (også meget ofte kristne); 2. øse; at døbe Vand (for at tömme en Grøft); at d. en Grøft af ɔ: tömme den.

Døffel, en, Dynd, Mudder, f. Ex. på en Vej. Den (Vejen) står i én Døffel; det står i én Døffel, om en af megen Regn el. af Oversvömmelse aldeles gjennemblødt Ager. (I S. siges: i én Vælling, i ét Pladder.) Isl. *depil-l*. Jf.

Molb. Dybbel eller Døbbel, Aas. *Dèpel* el. *Dìpel.* Samme Udt. har Byen Dybbel i Sundeved.

Døv, To., *döv.* Isl. *dauf-r.* Bruges også om et Ax, om en Eng for gold.

Döjk (el. Dojk), en. *Law æ va kons en D.*, imens jeg var en lille Knort (på Mors en Træprop). Jf. Molb. Doik, Døderik, Døge.

Döjling el. **Dövling** (Dögling?), en, skjult Nagle imellem to Hjulfælge. N. *Dubling*, Blindnagle. Molb. Deuling, Dyling, dyle.

Dömme, at, hedder *domm* (f. Ex. imell. disputerende Personer).

Dörnsk, et, Flt. -er, Stue. Oprindelig fandtes i ethvert Hus to Stuer foruden Pisselet, næmlig *æ Dörrnsk* (mod Syd) og *æ Nörrdörrnsk.* I ny Huse er der flere, og det ene kaldes da *æ dawle D.* ɔ: Dagligstuen. Se **Hus.** (Molb. har andre Former og afhandler Oprindelsen.)

Efterkost, en, Eftermad.

Egenskab (*Ejenskop*). „Bønderne have før været under Egenskab (Livegenskab), men nu have de deres Steder til Ejendom."

Ellers hedder *æjsen*, omtr. som i S. — (Sv. *eljest*, Eng. *else.*)

Elleve hedder *elle* (Isl. *ellifu*); **ellevte**, *ellet.*

Elst (*ellst*), To., led, afskylig, rædsom at høre eller se, også om et slemt Vejr, om en ubehagelig Røg eller Lugt. Det var dog elst! Det var rent elst! — Måske svarende til Eng. *elvish*, af *elf*, *elves*, Ellefolk, altså egentlig elskt, ligesom frist af frisk. (Høres næppe uden i Intetkön.) [Sml. Gutasaga i Begyndelsen: *þa war Gutland so eluist, at þet daghum sanc oc natum war uppi.*]

Em, en, fugtig Damp, udt. *Iem* (S. *Jæem*). Molb. (Outz.) skriver Ime. Isl. *eim-r*, N. *Eim.*

En, **et**, ubestemt Kjendeord, udt. omtr. *an*, *at.* (Eng. *an.*)

En, ubestemt Stedord, altid for man. J. (Eng. *one.*)

Én, **ét**, Talord, (Isl. *ein-n*) hedder *jen* (*jin*), *jet* (*jit*), el. sj. *jent* (*jint*). Deraf *jens*, éns el. enig (at være *jens* om en Ting; Sv. *ens*); at *jennes*, enes; *jendiels* (ɔ: én Dels),

dels. på den ene Side; *åljenn*, alene; *anjén*, *atjét* (S enén, enét), én (ét) endnu (end én).

Endda, Biord, hedder *enddahn*.

Ende, en, udt. *Æhnd*. — *Han blöv te Æhnds u*, han blev til sidste Ende, til alt var forbi. *Ur a æ føhst Æhnd*, udaf den første Ende, af første Skuffe, af bedste Slags. Sammensætninger: *æ Fingeræhnd*, *æ Husæhnd*, *æ Lajæhnd*, *ær Aggeræhnd*, Enden af Fingeren, af Huset, af Laden, af Ageren eller Agrene. — Isl. *endi*.

Endelangs, modsat på tværs. Sengen må endelangs igjennem Dören. Isl. *endilang-r*, To.

Endnu, Biord, hedder *ennohn*.

Énfur, To. *Jinfor Havr*, Havre, som sås efter foregående Havre; således kaldet, fordi Jorden efter ældre Skik kun fik én Plöjning (af Fure). Jf. Molb. eenfær (eenfur?), J.

Ening (*Jénning*), en, Overenskomst. At göre en E. imellem sig ɔ: enes indbyrdes om en fælles Byrdes Fordeling.

Enke, en, siges også om Manden. *Æ va Ennk; mi Kuhn va jawnt dø*. — J.; jf. Molb.

Enkekone bruges for Enke, når den afdøde Mands Navn ikke nævnes med. — *Hon ten ve en Enk-kon å Lykksborre*. — At sidde Enke, være Enke el. Enkemand(?).

Enneke(ns), enkelt. Et enn. Gran el. Korn, en ganske lille Smule. S. ynke, Isl. *einka* (særegen, udmærket). — Bør vel skrives enke; jf. § 26.

Enten. Se **Anter**.

Erik hedder Jerik, *Jérk*, *Jérrik*. *Jérk Pæhsen*, Erik Pedersen; *Pæ Jér'ksen*, Peder Eriksen. Sv. Dial. *Jerker*.

Esk, en, Ask, Asketræ. — Isl. *ask-r*.

Eve, en. Dette er rimeligvis Roden til Evy (Evehöj), Navn på en Mark ved Bredden af Sørup Sø. Ved Præstø er Even en smal, flad og mudret Vig af Fjorden (misforstået hos Molb.) N. *Evja*, *Ave*.

Fade (*fah*), at, fatte. 1. Der er intet at fade ved, tage fat ved; Sömmet vil ikke fade (i rådent Træ). 2. Drengen kan intet fade. 3. rumme. Jf. Molb.

Fadeklud (*Fahklu*), en, Karklud. Jf. Molb.

Fadm (*Fajm*), en, Favn. *Fajmvej*, Favneved, Favnebrænde. Isl. *faðm-r.*

Falde (*fåll*), böjes: *fælder* (Isl. *fellr*), *foldt*, *follen.* Jf. Eng. *fall*, *fallen.* — ***De fælder sæ å jit u***, el. ***de fælder å jit Spòr***, det kommer ud på ·et. — ***Hón hæ follen om*** ɔ: hun har gjort Barsel; jf. **Ligge**. — Isl. *falla.*

Faldehylle (*Faldhöll*), en, Faldehat til små Börn, som forebygger Stød på Hovedet. Jf. **Hylle**.

Falle, en. Rugfalle kaldes Rugstubben (ikke Grönjorden, s. Sorland under **Såde**), når den er plöjet; i sådan Jord sås Fallehavre. Efter Udtalen bör man vel skrive Falge (*Falle*), hvorimod Falle vilde lyde *Fall.* — Se Molb. Fald, Falle, fælde, og nedenf. **Fælge**.

Farlig (*falle*), Bo., er meget hyppigt i den hos Almuen sædvanlige Betydning: særdeles, overmåde. *En falle gój Mand; falle godt tefrehs* (med Betalingen el. desl.). Også med Udeladelse: *de æ itt så falle* ɔ: ikke synderlig godt (med den syge, med Tilstanden o. s. v.). I Betydningen farlig siges altid *gefærlig* (og Ho. *Gefåhr*).

Farve, at, hedder *færre* (ɔ: færge, Sv. *färga*).

Farve, en, *Færre* (Færge, Sv. *färg*). Også *Færrer*, en Farver.

Farvel udt. med en vis Besværlighed *farvel* el. næsten *farverl* (S. derimod *favel*).

Faster, en, hedder Farsøster (undertiden med Tonen på *ø*) ligesom Morsøster.

Fede, at. Istedenfor dette Ord bruges ofte at give fed. *Den soht* (sorte) ***Ko ska gis fie.***

Fej, **fejt**, Bo. En fej net Mand, særdeles vakker Mand; et fejt net Vejr, overmåde smukt Vejr. Det ser da fejt ud! det var da fejt! ɔ: meget, forbavsende, uden Hensyn til, om godt el. ilde. Undertiden som To.: Jeg har en fej Vanslump i Dag ɔ: jeg er meget uheldig. — Ærø. — Udt. fèj kunde tænkes = S. fæl (en fæl rar Mand, et fælt könt Vejr) med Overgang af *l* til *j* ligesom i ellers.

Fenne (*Fenn*), en, et Stykke Eng, som er indhegnet med Grøfter. Jf. Isl. *fen*; s. Molb.

Fersk, To., bruges om Træ, modsat råden. Roden er f. endnu (Vedels Saxo: ferskt Folk, f. Mod). Friskt Kød derimod ɔ: ferskt. — Isl. *fersk-r.*

Fesen, To., bleg, dårlig af Udseende. Molb. har fisten.

Fikke (*Fehk*), en, siges altid for Lomme. Sv. *ficka*; Plt. *Ficke.* *Fikboeg*, Lommebog; o. s. v.

Filt, Ho., Hatteskygge (Pulden kaldes *æ Hohj*, Hovedet).

Fir (k. med rullende, dobbelt *r*), Råb af samme Betydning som hot og fri. N. *firr!* er „et Udråb, hvorved man driver Hestene", og deraf *firra*, drive, skynde på.

Fisle, at, hviske; sladre om andre. *Fisselsnak.*

Fistelbånd, et, bruges under Haspning af Garn til at binde for hvert enkelt Fid. (N. *Fitja*, jf. Isl. *fitja*, rynke, göre Folder, hos Molb. under fidde.) Klavsbånd bruges til at binde om et helt Stykke Garn og til at hænge det i.

Fjorten hedder fjurten (*fjutten* § 29), som i visse Egne i Norge.

Fjæl, en; dette Ord høres næppe mere. För sagdes Møgfjæl (*Mógfjel*), nu derimod Møghav.

Flage (*Flavv*), en, tynd Græstørv til at rygge Hus med. Flagtørv (*Flavtorre*), Lyngtørv til Brændsel. Flagspade. J. Molb. [Isl. *flaga*, Lag; Ordet er beslægtet med flå, egentlig den afflåede Græstörv.]

Flittelig (*flitle*), To. og Bo., flittig.

Flue, en, udt. *Flòvv.* Isl. og Sv. *fluga.*

Fly (*fli*), at, bruges i den gamle Betydn. (jf. Molb. Tillæg) at lave, sætte i Stand, bringe i Orden, både om nyt og gammelt, en Ret Mad, et Klædningsstykke, en Vogn, en Vej, et Hegn; også om åndelige Ting, f. Ex. en Prædiken el. kirkelig Handling. Tilfly, tilrede, tilsøle; affly, afrede, forjaske, medtage (f. Ex. en Hest). Ligel. i Fyn og Loll. Sjældnere i Betydn. at række en noget (at lange). *Flier, flihj, fli* (udt. k., i Oversø o. s. v. *flejjen*). — Fly er i den anførte Form *fli* meget brugeligt i N.

Flæk (el. Flæg, k.), forskjellige Vandplanter med lange flade

Blade; forskell. fra Siv. Molb. Fleg. Findes også i Stedsnavne: Flægmade, en Eng i Sørup, jf. Flækkeby (Flækby) S. for Slien.

Fløde (*flyh*), at, skumme (Mælk; ellers skumme, f. Ex. Suppe). Isl. *fleyta*, skumme. (Plt. *flöten.*) — Molb. skriver flyde, men det udt. ganske ligesom Fløde. — Jyll. Fyn.

Fløg (k.), Flt. *fløhg*, To., flyvefærdig, som kan flyve, om Fugleunger, også som stærkt Udtryk om Hestes Raskhed. (Isl. *fleygr*, N. *flöygd.* G. D.)

Flöjel el. Fjer, den fremstående Del af et Bræt, som dannes med Plovhövlen.

Folk, et; bruges ikke i Flertal. Der var meget Folk (ɔ: mange F.). Det havde givet dødt Folk (ɔ: jeg havde slået ham ihjel, dersom . . .). Det er noget godt Folk (ɔ: gode F.). — Sjælden om én Person undtagen i Sammens. et Karlfolk, Mandfolk, og et Kvindfolk, Fruentimmer. — Som Samlingsnavn bruges det hyppig om ens Forældre, Familie, Tyende; Sönnen el. Datteren rådfører sig med sit Folk; Tyendet besøger om Söndagen sit Folk; „Manden er dansk, men hans Folk er tysk(sindet)"; Manden i Huset henviser til sit Folk angående en begæret Oplysning; Husbonden ønsker at have *trót* Folk; han sætter sit Folk i Arbejde; Manden får Hjælp fra sit Svigerfolk. Jf. Aasen. Isl. *fólk* er ligeledes Samlingsord.

Folkeslag (*Folkslav*), et. Det ligger i Folkeslaget ɔ: i Familien, er arveligt; det er et andet Folkeslag ɔ: Slags Folk. N.

For i Bet. foran har i Sammensætninger slæbende Tonehold (ɔ: fòre) f. Ex. i Forsommer, Forstykke; undertiden bliver *e* stående i Udtalen, f. Ex. Forevogn (mods. Bagevogn).

Foráf (*forán*), Bo. At gå foraf, i Forvejen. (T. *vorauf.*)

Forager, en, Forplöjning, Tværager. Jf. Molb. Forland.

Forán, Bo. At være forán, undvære, være foruden. (Isl. *án.*)

Forbede (*fobejj*), at, hegne, frede, beskytte. *Æ æ ræ te æ Dihg kan itt fobejj*, jeg er bange, at Volden ikke kan hegne, holde Kvæget ude. *Æ ho svart ve å fob. min*

Sön for æ Tysker (da de vilde have ham til Soldat). Jf. Molb.

Forbrand, en, Varsel for Ildebrand. J.

Forbyde (*foby*), at. *Fobyer*, *foboj*, *fobojen* (ɔ: -böd, -böden).

Forgive, at, tilgive, forlade. Isl. *fyrirgefa*, T. *vergeben*, Eng. *forgive* (Dial. *forgi'e*).

Forgå, at, bruges lideformet: *En Stensyl fǫgæes òlr*, en Stentærskel forgår aldrig, er uopslidelig. *De hæ fǫgònnes*, det er gået over (om en legemlig Svaghed). N. *forgangast*. Sv. *förgås*.

Forgætte (*foqjæh*, ɔ: forgæde), at, glemme. Også siges forglemme, (men aldrig glemme): *De foqjæs òlr*, det (den Sorg) glemmes aldrig; men: *æ hæ foglemt min Pæhng hjimm*. *Foqjæer*, *foqjett*, *foqjett*. Sv. *förgäter*, *förgat*, *förgätit*. Eng. *forget*. Plt. *vergeten*. — Deraf:

Forgæten (*foqjæen*, ɔ: forgæden), glemsom, Sv. *förgäten*.

Forhöje, s. **Höj**.

Fork, en, er enten Stagefork (*Stågfork*), Høtyve, eller Møgfork (*Moqfork*), Møggreb, eller Strøfork. — At forke på, forke af.

Forlig, et. Der er et godt Forlig imellem dem ɔ: de forliges godt.

Forlise, at, tabe, miste, lide Skade. *Folis*, *foleest*, *foleest*. Rugen har forlist meget ved Stormen. Han forliste sine Penge i Spil. Hollandsk *verliezen*, Eng. *leese*, T. *verlieren*. Molb. forlæse, forløse. Også siges tabe (*tahf*), f. Ex. Hatten af Hovedet, Pengene på Vejen.

Formet, et, s. **Natformet**.

Formode, at. *Æ va ham itt fomójjens* (formodendes), jeg formodede ikke, at han kom, væntede ham ikke. — Hyppigt.

Fornöjet, To., udt. *fony* (k.); fornöjelig, *fonylle*.

Forskjèl, et, Skjel, Grund, Mening. Hyppig Talemåde: At sige sit F., sin Mening om noget. *Do kat dog* (i det mindste) *sih dit Foskjèl*. Hun gjorde det på det Forskjèl, at . . . ɔ: af den Grund, i den Tanke, Hensigt. — Sjældnere: Der er stort Forskjèl på, s. **Skjelle**, **Kåre**.

Forstoppelse, en, bruges på sædvanlig Måde, men med Ton. på første Stavelse f. Ex. om Forladning i en Bøsse.

Fórt (*Foet*), en, indhegnet Vej, bruges ikke så tit i Storesolt (s. **Gade**), som nordligere (Lillesolt, Hyrup). Jf. Molb. Forte. [Jyske Lov 1, 51 *fortæ*, Isl. *tá*, Intetk., gammel Sv. *ta*, *tæ*, *forta*, Rydqvist Svenska språkets lagar II, 135.]

Forvej. *I æ Forvej*, for det første, indtil videre. Jf. **Foráf**.

Forældre udt. *Foræller*. Isl. *foreldrar*.

Fottig eller måske fottet (*fotte*), fjottet, tosset, enfoldig. *Fotte Folk*. J. fåd. — Også en enkelt Gang = fattig. — [Kommer enten af Latin *fatuus*, Fransk *fat*, *fade*, eller er ligefrem fattig, Isl. *fátæk-r*.]

Fra hedder frå (Isl. *frá*, Sv. *från*) som i Vensyss. S. frå og från.

Frahånd (*fråhand*) Hest, modsat tilhånd (*tehand*) el. nærhånd. — At böje frahånds af ɔ: dreje til höjre (med Hestene). — Den frahånd Side (af Vognen, Vejen). — J.

Fram, frem, Isl. N. *framm*, Sv. *fram*; framme, fremme. — *Vi(d)erframi* (T. p. *i*) ɔ: længere hen, i Fremtiden. — *Framm' i æ Bås, framm' i æ Lo* (ɔ: ude i), sige de gamle. Jf. Molb. — *Æ Las ska vier teframm'* ɔ: længere frem (i Vognen). — *Frams för, frams no* (ɔ: frem som), fremfor för, nu.

Framgulv, en, nu hyppigere: Husgulv, s. **Hus**. *Æ Sælk* (Sækkene) *stær å æ Framgolle*. Jf. Molb.

Fremsom, To. Det er fremsomt at tage en bred Fure med Ploven; en stor Spade er fremsom at grave med; gamle Folk ere ikke så fremsomme til Arbejde som unge.

Fri, at, bejle (Sv. *fria*). At fri med, være forlovet med; fri sammen, være forlovede; fri sig ind til Pengene, til Stedet (få Pengene, Ejendommen ved Giftermål); fri med 1000 Daler, have 1000 Daler at byde en Pige. — Det Friende har N. N. gjort, det Parti har han bragt i Stand. Det Friende er forbi, det Parti er hævet.

Fri (k.), Råb af samme Betydning som *hòt*, uden Tvivl =

Fur i! (s. Fure), som Molb. har fra Falster; *r*'et udtales rullende. Jf. **Fir**.

Friste (*frehst*), at, fritte, udspörge. Isl. *freista*, forsøge.

Frysе, at. *Frys*, *frøs*, *fråsen*. — Deraf *fråsen*, kuldskær.

Fræde (*fræh*), at, æde. Dyret fræder, Mennesket æder. Sv. *fräta*. Plt. *frèten*. T. *fressen*.

Fugl, en, hedder *Fòvl*. Isl. *fugl*. (Eng. *fowl*.) Fynsk; J. (S. *Fövl*.)

Fuldsom, To. Rugen er fuldsom ɔ: har fyldige Kærner; han er mere fuldsom end hans Broder ɔ: höjere og fyldigere. G. D.

Fure, en, Plovfure, udt. *Fòr* (k.) = N. Isl. *for*.

Få, at: *Fæer*, *fèk* (Isl. *fær*, *fekk*), *fòn*. (Den gamle Form de finge høres vestligere, ikke her.) — Isl. *fá*.

Fåle (*fòlle*), To., få; måske formindskende Form. Om få (pauci, Isl. *fá-r*) bruges, vides ikke bestemt, men oftere høres *fòlle*.

Fårekok (*Fårkok*), en, Fårekylling; s. Molb. Også Fårekrite, jf. **Krite**.

Fælge, et, Hjulfælge, udt. *Fél*(*k*).

Fælge (el. fælle), at, plöje Rugstubben første Gang (om Efteråret). S. **Falle**.

Færdes (*fares*), at. *Han hær it ò f.-mè* ɔ: intet at virke med (kan derfor ingen Næringsvej begynde). — Isl. *ferðast*.

Færdig, To., udt. *fære* (S. *færi*).

Færge, en, udt. *Férre* (Isl. *ferja*).

Fæstested (*Fæhststœj*, fortysket Festestelle, Festehufe) kaldes den Bondegård, som formodentlig i Fortiden har stået i rent Fæsteforhold under Kronen eller under en Herremand. En sådan Gård er nu vel fuldstændig Ejendom (kun må hver ny Ejer svare en lille Kjendelse, Indfæstning, til Kongen), men skal gå i Arv til den ældste Sön, medens de andre Börn erholde en ubetydelig Udbetaling (Bygninger og Besætning betragtes som Familiens fulde Ejendom, Jorderne ikke); der må heller ikke let sælges Parceller fra Fæstegården. Juridisk er „der Festehufner“ (Fæstegård-

manden) altså ikke fuld Selvejer, men snarere Arvefæster eller et Slags Majoratbesidder.

Født, Bif. af føde, udt. *fø* (k.) el. *föjt*. Jf. **Være**. Isl. *fædd-r*.

Før, To. *Han hæ hans fyer Lejj* (el. *Limmer*), han har sine føre Lemmer, er legemsfør. Jf. Molb. Isl. *fær-r*.

Føre sig op, at. Engen har ført sig ringe op i År, givet mådeligt Udbytte. Du skal kun se, hvor den Ko skal føre sig op i Sommer ɔ: give megen Mælk. Er et stående Udtryk.

Først, første hedder *føst, føhst*. Isl. *fyrst-r*. Førstí (også førstensi), for det første, med følgende dernæst); også ligefrem i Betydn. i det mindste: Der er da f. en Snes; jf. **Imellem**. I det første (*i æ føhst*), i Førstningen, med følgende siden (jf. Isl. *í fyrstu*).

Fön, s. **Tadder**.

Gab (*Gaff*), et, Hul (dette Ord bruges ikke) i alle Betydninger. *Han ser'r* (sidder) *i æ Gaff, han kam a* (ad) *æ G.*, i Hullet, i Fængsel; ***Knapgaff, Löglgaff, Myssgaff, Rottgaff, Spundgaff, Svikgaff, Söngaff, Vandgaff, Gaff å æ Hohs, i æ Dihg***. Jf. Bib. Naglegab. — Isl. *gap*.

Gade (*Gah*), en, bruges, foruden den almindelige Bemærk., om enhver indhegnet Bi- eller Markvej, (ligesom Isl. *gata*), men aldrig om en Landevej (Herrevejen) eller en åben Markvej (Overfart el. Gjennemfart). Dog siges f. Ex. *han lèr* (lader) *sin Foer* (Får) ***gå te Gahs*** ɔ: søge Føden langs Vejene. Deraf en Mængde Egennavne (med T. p. E.), Bulbergholtgade, Kirkevadg., Klokkemoseg. o. s. v. Også betegne Navne som Ottrupgade (el. Obdrupg.), Rebberggade o. fl. ikke alene disse Veje, men også de mange ved dem byggede Huse; derfor siges: at bo i (ikke ved) Ottrupg.

Gal (*gall*), To., bruges både i de sædvanlige Betydninger (det ser galt ud; hvor blev han gal ɔ: vred; o. s. v.) og i Almindelighed for gejl ɔ: yppig i Vækst (jf. S. ornegal, tyregal, hestegal). — Isl. *galin-n*. — Forstærket: ravgal, ravtordengal.

Gammel. Min gamle kaldes Faderen i Almindelighed af sit voxne Barn, som taler om ham. Gammel findes som Familienavn. — Böjes: *æller*, *ællest*, el. gamlere, gamlest (Sv.). — Isl. *gamal-l.*

Gang, en, udt. *Gång* (Isl. *gáng-r*, Sv. *gång*). og er af Intetk. Et enkelt G.; det (*de*) Gang; det-her (*dejètt*) Gang. Mange Gange hedder: *manne Gånng*; endnu en Gang, *et jit G.* Jf. **Én, Sinde.**

Gar (*ghåhr*), Bo., hører til de mest gængse Germanismer, i Forbindelser som: *ghåhr itt*, aldeles intet, aldeles ikke.

Garlig (*gahrle*, måske gadelig), To., bekvem, brugbar, såsom: et Skaft, der passer til flere end ét Redskab, et Gjemme, som kan anvendes til allehånde Sager; et g. Rum. Jf. Flt. *gådlik*, se Molb. Ganning.

Gave (*Gjahv*), en, er næsten fortrængt af *Geschenk* (*Geskenk*); det høres bl. a. i Sammens. *Nyårsgjaw*, *Kostgjahv* (s. **Kost**) samt i Flt. *Gjawer*, åndelig Begavelse. Isl. *gjöf*, Flt. *gjafir.*

Gejl, Gyvel, Spartium scoparium. J.

Gejlmælks (*gæjmjölks*), To., gold (Ko); som ikke er bleven ved, modsat drægtig. Måske af Isl. *geld-r*, N. *gjeld.* Molb. skriver gieldmielket. Isl. *geldmjólk*, *geldfè*, *geldkú.*

Gide, at. *Æ gist nok ha Byggryn*; *han gast it gyhr*, gad intet bestille; *æ hær òlr gist li ham*, har aldrig kunnet lide ham. Jf. Isl. *geta*, få, kunne.

Gift (*Gjwt*). en. Køerne få deres visse Gifter om Dagen; en G. Hø. S. — Isl. *gipt*, Gave. Eng. *gift.*

Giftlig (*gjwtle*), To.; Kornet er g. el. Kornet skjepper godt, giver godt i Skjeppen. S. giftig.

Gilde, et, kaldes hverken Bryllup, Barsel el. Begravelse (s. **Øls**), men et sluttet Selskab, som ved Sammenskud (af Gildebrødrene) søger fælles Fordel (Brandgilde, Møbelgilde, Hestegilde, Kogilde). eller fælles Fornöjelse (Svendegilde, den voxne Ungdoms Lystighed, Drengegilde, Skolebörnenes). — Isl. *gildi*, Forening, Broderskab.

Gildebuk (*Gjehlbuk* af Isl. *gelda*), en, Bede. N. *Gjeldbukk.*

Gjald (*Gjahl*), en, Gæld. J. Isl. *gjald*, Intk., Betaling.

Gjestne, at, siges her som andensteds om en vis Behandling af Brød ved Bagningen; s. Molb.

Glant, To. En glant (smuk) Stald. Det går glant (herlig). Fr. *galant.* Jf. Molb.

Glat, To., *glej.* *Så glej som en Oel* (Ål). *Å en Glejning* (et glat Sted) *er æ rent i Nø* (Nød), *for æ hær òlr kun skurr i min Davv.*

Glide, at, böjes: *glier*, *glej*, *glejjen.* Også siges: *glejer* for glider, og glat hedder *glej*, s. **Glat.**

Gnave, at, hedder knave. Deraf: et Knavbid (gl., nu Pibebid), Pibespids. — J. — N. *knaga*, *gnaga*, Isl. *gnaga.*

God, To., udt. *gój.* Den jydske Brug af Ordet (udt. *go*, tonløst), som i S. vist kun høres i Udtrykket God-Karl (*Töv lidt, Goka'l!*), er her meget hyppig, ofte i humoristisk Tale: *De ska go-Nø* (Nødvendigheden) *nok lær ham!* — *Så kam go-Skandaer* (Gensdarmen) *å tow ham mæ*; men også ellers: *Hva hær it go-Vej lidt ve go-Krij! å go-Fuhrverk!* — Det bør næppe siges at stå istedenfor Kjendeordet. — Nu er han god (ɔ: rask) igjen; han har ikke været god i lang Tid (også: ikke duet); at se godt (ilde, ringe) ud ɔ: rask (dårlig). Han blev ikke god ɔ: h. bl. vred. — Isl. *góð-r.* — Ho. *Gohejt*, (Hjærtens-) Godhed.

Govt, Bo., nemt, hurtig; hverken hurtig, hastig eller snart høres; derimod ere govt og rad Synonymer. Det går govt ɔ: rask, hurtig el. let, nemt. Det er govt til ɔ: Ulykken kan let el. snart ske. Undertiden forhöjet gover; *æ vèr mö'l govver fære* (færdig) *mè ær Övrehejt, venn æ ka snak Dannsk, som venn æ ska sn. Tysk.* — Af Plt. *gau*, hvoraf Dansk Gavtyv ɔ: hurtig Tyv. — I en Govhejt, i en Skynding.

Granhøret (*granhyere*), To., som har fin Hørelse, lydhør, N. *grannhöyrd.* Modsat *tykhyere.* — Grant er det almindelige Ord for tydelig; at høre, se, huske grant. — Isl. *grann-r*, smækker.

Gris, en, er af Intetkön. — Isl. *grís-s*, Hank.

Grov (*Grò̀v*, Flt. *Grovv*), en. 1. Grav, Grøft; J. 2. Grebning i Stalden (ligel. på Falster). — [Isl. *gröf*, N. *Grov*, el. N. Sv. *grop*, Fordybning?]

Grov, To., udtales sydlig i Storesolt Sogn og i Nabosognene *graw*. En grov Salmebog ɔ: storstilet; en grov Hest ɔ: sværlemmet. — ***De va grovv Værker*** ɔ: det var frygteligt (hvor han skjeldte ud, hvor det regnede el. desl.) Aasen: „*grove Ting*, noget stort og frygteligt"; jf. **Ting** nedenf.

Græde, at, böjes: *græer*, *gra* (undert. *grå*), *grædt*. *Om han så gra som et Föl* ɔ: om han græd nok så ynkelig. — Ofte bruges skrige for græde. — Isl. *gráta*.

Græs, Ho., udt. *Gris*, vestligere *Græjs*. Lykken græsser (*gris*) godt, Marken giver god Græsning; (ligedan *ær Æht fór godt*, Ærterne afgive et godt Foder). — Isl. *gras*. — Græsbedet (*grésbét*) ligesom i Jylland (Molb. Till.)

Grød (Isl. *graut-r*) af Boghvedegryn spises både til Davre og Nadver i ethvert Hus. Udt. *Grye*, men Grøde *Grøh*.

Gud udt. *Guj* (Isl. *guð*). Gudskelov hedder *Gujælow* (el. *-law*), formodentlig af Lov med Kjendeordet, altså nöjagtig = deo gloria. Bloch (Bemærkn. S. 68) skriver *Gud ha Lov*.

Gudspenge, Fæstepenge, Håndpenge. Eng. Dial. *godspenny*. Molb.

Gudsvejr (T. p. E.), et, Uvejr, Tordenvejr.

Gulv (*Gólle*), et, er af Fælleskön. Et Korngulv i Laden hedder en Kornkule. — Isl. *gólf*, Intk.

Gulve (*gölle*), at, lægge Negene til rette i Laden; at gulve Leret i en Dæmning. [Egentlig gylve.]

Gulvisse (*Gulvehs*), en lille Busk (genista tinctoria), som er meget hyppig på Heden og gruset Jordbund, og hvis lysgule Blomst för var et almindeligt Farvemiddel. Deraf vist Bynavnene *Vehs*, *Vesriis*, *Vehsby* (fortysk. Wees, Weesriesz, Wesebye) i Munkbrarup og Hyrup Sogne.

Gusten, To., udt. *gjusten*; af *gjósa* (Pet. Myth. 431).

Gå, at, böjes: *gæer*, *gik*, *gòn* (Eng. *gone*, jf. S. ***Halgon-***

midda ɔ: Halvgåenmiddag, Frokosttid, Frokost; G. D. Klokken var halvgåen 3, Kirkehist. Saml. 2, 228; en gudsforgåen Karl) el. *gången* (Sv. *gången*, jf. Isl. *ganga*). — Et ringe Gående (Sv. *gående*) el. Gangende (*Gången*), et slet Føre (for Fodgængere). — ***Han va gången*** (gangende) ɔ: han var til Fods. — At gå Soldat, Kirkeværge, Åttemand.

Gård, en (Isl. *garð-r*). 1. Risgærde; sættes den på flad Jord (uden Dige), kaldes den Bundgård, et Stengærde derimod Stendige (Stenvold, Stenmur). — 2. Have, = Kålgård (***Kalgor.*** J.). Frugthave hedder Abildgård (***Aflgor***), Blomsterhave, Blommegård (***Blommgor***) el. Krudgård (***Krug.***); jf. Kirkegård, Alegård. — 3. En stor Gård siges om en større Landejendom, også høres Herregård; derimod aldrig Bondegård, men Sted el. Bondested om Ejendommen, Hus om Bygningerne (f. Ex. at komme forbi N. N.s Hus; *æ Præhst-hus ligger ve Soltbro*). — 4. Gårdspladsen kaldes aldrig Gården. ***Ur i æ Gård*** er ud i Haven, hvorimod i Gården hedder *å æ Gòsrum* (Gårdsrum). Dog bruges Gårdled om Ledet ind til Gården. — Deraf:

Gårdner, Havemand, Gartner.

Gæffe, at, gø. Jf. Molb. [Synes at komme af en Grundform *gepja*.]

Gærdede Vægge brugtes i ældre Tid, dannede af Stavrer, Vænder og Ler. Andensteds klinede (Molb.)

Gøde, en, Gødning.

Gøsse, at, gære.

Göre (*gyhr*), at, böjes: *gyr*, *gyhr*, *gyer*. Selvlyden er vanskelig at betegne (*jø*, *jy*, *yø*). Isl. *gjöra* el. *gera*.

Hagte, at, nære sig, hytte sig (iblandt Folk; for Kulde). Måske beslægtet med J. hagfalden, nedslagen, skamfuld, hvilket Molb. henfører til Isl. *hag-r*, Vilkår, Tilstand, Forfatning.

Hagtorn (*Hawtvón*), en, Hvidtjörn, formodentlig Isl. *hagporn*, N. *Hagtonn*.

Hakkelse, en, er Flt. *Di Hakkels smægger ret æ Hæhst.*

Hale, en, bruges, som i Nörrejyll. altid, for S. Rumpe. Isl. *hali.*

Hals, en (Isl. *háls*). Han har en god H. ɔ: (Synge-) Stemme.

Ham, en, lille særskilt Vænge, mindre end Toft. Jf. Molb.

Ham, en (Isl. *ham-r*); Kalveham, den Hud, der omgiver Fosteret hos Koen; efter Fødselen kaldes den Skarnet. J. Molb.

Hambolt, en, Knæhas. Molb. skriver Hamböjt el. Hambugt. Sidste Stavelse lyder *bujlt* el. *bujt*, ganske ligesom Ordet Bolt (Jærnbolt), og med Bolte kunne Knæets Sener siges at have Lighed. Bugt derimod hedder *Bugt*, og Böjning *et Byh.* Jf. Molb. Det isl. Navn er *knèsbót*; N. *Knesbot, Hombot* (jf. Aas. *Bot*); Eng. *hamstring.*

Hamle, at. Han går og hamler om i det ɔ: kludrer, maser. N. *amla*?

Hammel, en. Dette Ord skal kun være brugeligt om Plov-Hammelen (jf. **Övne**), der består af Hammelstok og Svingler; disse vare i ældre Tid befæstede til hin med en Skagle af Træ (jf. **Sk**.). Trehammel, til 3 Heste.

Hammelvorn, To., kludrevorn, besværlig. Det er h. at gå i Halm. Jf. **Hamle**.

Han, Stedord, bruges ikke sjælden som høfligere Tiltale til Folk udenfor Bondestanden, ligesom i S. (Jf. **Itte**.)

Handel, en. En gal Handel ɔ: en slem eller uheldig Tingenes Gang. Det giver anden Handel ɔ: det hjælper, bringer Tingen i en anden Gænge. J. — Der er ingen Handel ved ham ɔ: han er upålidelig, ikke til at stole på, el. han (den syge) er uden rigtig Samling. (Molb. Hanning i denne Betydning kan let være en Misforståelse).

Hanebånd, et, Hanebjælke; jf. **Bånd**.

Hank (*Hannek*), en. 1. Stang (af Træ el. Jærn), til hvilken Koen er bunden således, at Bindselet kan glide op og ned. 2. Tap i en Tønde.

Hare (*hahr*), at, banke den sløvede Eg ud på Leen: at hare en Le. Leen holdes el. hænges over en dertil ind-

rettet lille Ambolt, som er spids nedentil og bliver slået fast i en Blok. Formodentlig = hærde, Isl. *herða*; hård (*hoer*) har i Intetk. *hatt* (ɔ: hart, S.); Isl. *harð-r*, N. *har'*. — Hin Ambolt hedder ***Hahrstej*** ɔ: -sted. Ambolt Isl. *steði*, N. *Sted*, Sv. *städ*.

Hareskind, et. *Han hær æ Håhrskind ålti för æ Mås* ɔ: han viser sig altid som en Kryster.

Harvest (*Harrest*), en, Høst, Efterår. [Plt. *Har(w)st.*] Eng. *harvest*. T. *Herbst*. ***Harrestlyssn*** (el. ***Himmeltegen***) Kornmod; jf. **Lysne**.

Haspe, at, hedder hespe (*hæhsp*), og en **Haspe** et Hespetræ (***Hesptræ***). Isl. *hespa*, og *hesputrè*.

Hav, et, (Isl. *haf*) bruges altid for Strand, Sø. Huset ligger ved Havet. Østerhav ɔ: Østersøen. At levere det sålgte Korn til Havs (ɔ: hen til Stranden). At være til Havs (til Søs). — Der er et Hav om Månen ɔ: den er omgiven af en Ring (af Dunster), hvilket antages at være Tegn til Uvejr; jo mindre Hav om Månen, desto större Uvejr vænter man, og omvendt.

Hav, en, i Sammensætningen *Móghav*, Flt. *-er* (Mögfjæl el.) overhovedet Vognfjæl. Jf. **Fjæl**, **Lærring**.

Have, at, böjes: *hær*, *ho* (k.) el. *hahj* (ɔ: hade), *haj*. — *Den Snak kan æ it ha* ɔ: lide, finde mig i. ***Han ka ghåhr it ha***, kan slet intet nyde, spise. ***Han ka nok ha et litt Kop bett***, De kan nok drikke en lille Kop endnu. — Isl. *hafa*, Nut. *hefir*.

Have, en, findes nu kun i Stedsnavne, som f. Ex. Horshave ved St. Solt, Kalvehave ved Hovtoft. — Isl. *hagi*, Græsgang.

Hedde (*jeh*), at, böjes: *jér'r*, *jétt* (Isl. *hèt*), *jétt*. Isl. *heita*.

Hede (*Heh*), en, er Flt. i Bet. Lyng. I Bet. Hede siges mest Hedemark. Isl. *heið-r*, Hunk., Fjældslette.

Hede (*hie*), at, bruges for brygge. Vi har hedet (*hiet*) igår. Ligeledes Isl. *heita*. Også brue.

Heldefag (*Helfag*), et, den laveste Del af Loftsrummet, inde under Taget. Se Molb.

Heldekant (*Helkant*), Skråning.

Hellemis, et, foragteligt Ord for Hest.

Hellig, To., udt. *hélle* (Isl. *heilag-r*). *Etter Hellet* ɔ: efter Höjtiden (Isl. *helg-r*, Hunk., N. Sv. *helg*). *No er æ hélle Lalnd òt* (alt) *ò sie* ɔ: nu er Flasken næsten uddrukken (da Knasten i Bunden kan ses). Jf. **Tid**. — Navn *Hélbæk* (T. p. E.).

Helsot, en. *Æ bejjer olti om oet Davvs Helsot; en haste Dø è eht gój.* Isl. *helsótt.*

Helvede, Ho., hedder *Hèlle* (Isl. *helvíti*). *Hellesrig. Helleting* (T. p. E.), røde Skjolder i Huden, S. Hedetöj; Helvedes Ild.

Hemmelig; måske kun som Bo., udt. *hjimmle* og bör afledes af hjem, ligesom Sv. *hemlig* af *hem.* Outzen (Molb.) har uden Tvivl misforstået Ordet.

Hen, Bo. At gå hen, at møde, indfinde sig, i Skolen, i Kirken, ved Gildet. Drengen var kun to Dage henne i forrige Uge, ellers går han hen hver en Dag. — Han (den syge) kan ikke få det hen ɔ: ned.

Henne (*henn*), Bo., bruges, ligesom hyppigere væk (*vækk*), i Betydn. borte (dette Ord er ukjendt). — *Æ Ryvver è raj henn' oll'*, Riverne ere snart alle væk, opslidte, ødelagte.

Hente, at, udt. *hinnt.* Isl. *heimta.*

Her udt. *jer* (Isl. *hèr*), når det forbindes med den; s. **Denne**.

Herde, et, Skulder. *Æ hær æ Gigt i mit vinstr Hæhr. Æ mòst* (måtte) *gå mæ æ Plov å æ Hæhr* (som lille Dreng). — Isl. Flt. *herðar.* — Herdetop, Skuldertoppen på Hesten.

Herre, en (Isl. *herra*). *Æ Hæhr* kaldes særlig Præsten som (den eneste) udenfor Bondestanden.

Herrel (*Herrl*), en, Bræt ovenpå Vognfjælen, når der f. Ex. ages Tørv; også Bræt til at gjestne Brød på. Jf. Molb. (Udtalen hjemler også Skrivemåden Hervel, jf. **Hvirvel**.)

Herrevej el. (efter Udtalen) snarere Hærvej (*Hervej*, Hær Isl. *her-r*), en, det almindelige Navn for Landevej.

Hid, Bo. (Isl. *hingat*, *higat*). *Hist å hi*, hist og her. Altid hid, aldrig herhen. Jf. **Komme**. — Træet vil falde hidad ɔ: til denne Side.

Hie, at, narre, bedrage. *Han hier dæ*, han snyder dig!

Hovedordet: Hieri. Skrivemåden uvis (hede?). Formodentlig = hitte hos Molb.

Hilde, at, binde Benene sammen på et Får for at hindre det fra at springe over; også fængsle. N. *helda.*

Hilse, at, hedder hjelse el. jelse (*jells*); jf. Isl. *heilsa*, Sv. *helsa.* Hilsen, ***Hjelsning***, Sv. *helsning.* — På Opfordringen: ***Hjells dit Folk*** el. ***Vét do*** (vilt du) *hj. dit F.*, følger regelmæssig til Svar: ***De skal æ bestell.*** — ***Æ ska hjells mö'l godt***, jeg skal hilse meget godt, mange Gange.

Hin, Stedord, udt. *hin* (Isl. *hin-n*) og har jævnlig Kjendeordet: ***Den hin Æhnd***, hin Ende, den anden E.

Hjamsk, To., utidig, ilde tilpas, som efter en Svir. J. Molb.

Hjanke, at, klage sig. ***Han ligger ålti å janker å*** *jamrer* (om den syge). Jf. N. *ånka seg*, jamre, give sig for Smerte. Plt. *janken.* Se Molb. hianke.

Hjem, hjemme, hedder *hjim*, *hjimm.*

Hjemlig, s. **Hemmelig**.

Hjemming, en og et, Hjem, Hjemsted; den Gård eller det Hus, hvor en er født og opdragen, kalder han sin (sit) Hjemming, om han end nu er bosat andensteds. Molb. Hiemmen. Jf. Sv. *hemman*, Gård på Landet, gammel Sv. *heman*, Hjem.

Hjold el. **Hild**, en, Stænget over Tærskeloen (S. en Pald). Molb. Hjald, Hjold, J. Isl. *hjall-r.* N. *Hjell.*

Hjuge, s. **Juge**.

Hjul, et, hedder ***Hjul***, men en Hjulmand ***Hjóller*** (Hjul Isl. *hjól*); vestligere siges ***Hjuhler***; Eng. *wheeler.* — Jul hedder ***Juvl*** el. ***Jyvl.***

Hjælm, en, hedder Hjalm (Isl. *hjálm-r*); en hjalmet Hest, Ko ɔ: med hvidt Hoved. ***Æ mòst nok ur ò see te æ Hjalm***, jeg må nok ud at se til den hjælmede.

Hjælp (***Hjællep***), en, er Intetkön; et godt Hjælp. Til Hjælp hedder t. Hjælper, Isl. *til hjálpar*, af *hjálp*, Hjælp; ikke alene at have en Person t. H., men også siges f. Ex. Tiggeren at bede om noget til Hjælper. — Gud hjælpe! (***Gujællep***) er en almind. Hilsen til den arbejdende. Ligeledes i Fyn, Jyll.

Hjærte, et, udt. ***Hjaht.*** Isl. *hjarta*, Eng. *heart.* Hjærtensgjerne, *hjahtensgjærn.* — ***Hón hær så undt for æ Hjaht*** ɔ: Trykken i Hjærtekulen.

Hjörne, et, udt. ***Hvörrn*** el. ***Hyrrn***; Isl. *horn, hyrning.* Jf. **Horn.**

Hoben (*Hobn*), en, Mængde, f. Ex. Heste, Korn o. s. v. S. *Hov, Hovn.* En Hob (Bunke) kaldes *Hoef.*

Holde (*hóhl*), at (Isl. *halda*). ***Hælder*** (Isl. *heldr*), *holdt, holden* (Eng. *holden*). Deraf

Holden, To., i Behold. Han er holden ɔ: han er ikke borte endnu. Der er kun én Tønde holden ɔ: tilbage, ubrugt, af Kornet. Det værste er holden ɔ: tilbage, Jf. hel og holden, en holden (S. hulden) Mand, en brøstholden Kontrakt.

Holte, et, lille Samling af (större) Træer, Levning af Skov. Isl. N. *Holt.*

Honning, en, hedder ***Hunne.*** Isl. *hunang*, gammel Sv. *hunagh.*

Hop, Råb til Hesten, når den skal gå baglænds; Isl. og N. Udso. *hòpa.*

Hop (*hohp* og *hòp*), To., forbavset, (nedslagen, forknyt?) Da hun hørte det, blev hun så hop. Måske beslægtet med foreg. Ord.

Horn, et, udt. ***Hvón*** (k.). Isl. *horn.* Stedsnavn i Oversø Sogn: ***Hvonskov*** el. ***Hvonskrub*** (T. p. E.).

Hoste (*Hohst*), en, er Flt. Isl. *hósti.*

Hòt og hid eller her, Tilråb til Hestene for Ploven (til höjre! og til venstre!). S. tels! og hid!

Hov (*Hom, Træhskhov*), en, Klods under Træskoen. Deraf et Udso. ***Han kan it hovv sin ejjn*** (egne) ***Træhsk.*** Jf. Molb. — Hestens Hov (undertiden også Horn, f. Ex. den Hest har godt, stærkt Horn). Isl. *hóf-r.*

Hoved, et, udt. ***Hohj*** (ɔ: Hode). Jeg har i Hovedet, at jeg vil . . ɔ: jeg har i Sinde. — ***Han tæjer sæ ingen Diel te Hohjs***, han tager sig ingen Del (Ting) til Eftertanke, intet er ham magtpåliggende. — Isl. *höfuð.*

Hovre (-et el. -ig?), To., morsom, munter. Det, han

er hovre. Jf. Molb. [Af Hugro, ligesom vort Moro af Modro.]

Hovsom, To. og Bo., tålelig, nogenledes god; det bliver nok hovsomt (Vejret); den syge er hovsom igjen; han har hovsom godt Kre. J. Isl. *hófsam-r*. Jf. Molb.

Hud (*Huj*), en, bruges foruden den sædvanlige Betydn. tillige om Skindet på Kartofler (jf. **Plukke**, **Skrede**), om Hinden på kogt Mælk. Isl. *húð*.

Hue, at, lide, synes om, udt. *hovv* (af isl. *hug-r*, Sv. *håg*). Havren huer Hestene. — Hvordan huer du ham? — De hue godt (ringe) til med den ny Degn. — At hue ilde til, være upasselig.

Hugge, at, hògge, *hòhg*; *högger*, *hògt*, *hòggen* (Isl. *höggva*). — *Hòg*, Prygl. — *Hògrum*, Huggehus.

Humme, at, s. **Skip**.

Hurl (*hurrl*), To., om en Person, som er hurtig i sine Bevægelser, som ikke kan sidde længe stille. Jf. Eng. *hurry*, S. hurre, Hurrenvind, Hvirvelvind.

Hus, et (Isl. *hús*). En Bondegård har oprindelig kun havt ét Hus (jf. **Gård** Slutn.), indbefattende Bolig, Lo, Lade, Stald o. s. v. og sædvanlig bestående af følgende Dele: 1. Husgulvet (*æ Husgólle*) el. Framgulvet, et bredt, brolagt Fag omtrent midt i Huset, med Port for bægge Ender, ofte tjenende til Vognskur o. desl. 2. Køkkenet (*æ Køhk*), 3 Fag mod Nord (med Boden ɔ: Spisekammeret); herfra (og undertiden tillige fra Husgulvet) en Dör ind i 3. Dörnsket (*æ Dörrnsk*, Dagligstuen), 3 Fag mod Syd, af hvilke det ene næsten optages af de to dobbelte lukkede Sængesteder (Alkover); imellem disse er Indgangen til 4. Pisselet (*æ Pisl*, Storstuen), 3 til 4 Fag; her gjemmes Velstanden i et dobbelt Egeskab samt i forskjellige malede (större) Kister og (mindre) Skrin. Det sidste Fag mod S. indtages af 5. Bagklevet (*æ Baklöv*, jf. **Kleve**), med en Dör i Gavlen, benyttet til Karlekammer (*Svönkamr*), Huggehus (*Hògrum*) el. desl. 6. Fra Køkkenet fører en Dör til det nordre Dörnsk (*æ Norrdörrnsk*), et Par Fag med Sængeskabe. Herfra (eller fra Pisselet) kommer

man ind i 7. Brudekammeret (*æ Brujkamr*) på 1 el. 2 Fag; i dette gjemmes Kisterne med Konens Udstyr. 8. Malerummet (*æ Måhlrum*) bag det foregående, indeholdt för Håndkværnen (denne er nu gjort overflødig af de talrige Rosmøller), Bageovnen m. m. 9. I Loen (*æ Lo*) går man enten ind igjennem Porten fra Gården eller igjennem Dören fra Husgulvet; fra Loen fører en Dör ind i 10. Stalden, af hvilken den störste Del er for Kvæget (*æ Bås, Bòsrum, Kóbbòs*) og et mindre Aflukke for Hestene (*æ Hæhststold*); den ene Række Kreaturer fodres umiddelbart fra Loen igjennem Åbninger i Brædeskillerummet, som kunne lukkes med Klapper. — Huset har kun én Skorsten og oprindelig kun én Kakkelovn; alle Stuerne ere lagte med Teglsten. Korn, Hø og Halm gjemmes under Taget (der ofte er over 30 Lægter höjt, Huset er 15 til 17 Alen bredt) lige hen til Skorstenen.

Denne Bygningsmåde findes nu sjælden uforandret. Framgulvet deles ved en Tværvæg; den daglige Indgang til Dörnsket er jævnlig ikke igjennem Køkkenet; Nörredörnsket har fået Kakkelovn; Brudekammer og Bagkleve ere blevne til Mælkestue; i Enden af Huset er indrettet Aftægtslejlighed; særskilt Lade, Vognskur, Tørvehus, Aftægtshus bygges. Når hele Huset bygges om, skilles ofte Sædehuset (se nedenfor) fra Stalden, Laden; et Ovnhus (*Avnhus*) har allevegne afløst Malerummet. — De gamle Huse havde klinede Vægge, derpå byggedes de af Ege-Tavlværk (Bindingsværk) med brændte Sten, Tavlene med hvert sit Mønster; nu ere de tit underbyggede, ɔ: under det gamle Overtømmer have grundmurede Vægge afløst Bindingsværket (ofte kun på den ene Side af Huset). De ny Huse ere alle af (røde hjemmebrændte) Sten, murede i Ler med en Fod af tyndkløvede Kampesten.

Huse, at, lune. Træerne huse (*hus*, k.) godt for Huset.

Husegel (*Huhséggel*), Istap, også *Ihstap*. Gl. D. N. *Jukel*, *Jökul*.

Huske, at, hedder *hovvs* (S. *honse*). Jf. Isl. *hugsa*, overveje, af *hug-r*, Hu. — *De kan æ itt hovvs* ɔ: det har jeg forglemt; *så længg æ ka tænnk* ɔ: så langt som jeg

kan huske tilbage; *æ ka godt mærrk* ɔ: jeg har en god Hukommelse. Jf. **Mærksom.**

Husmand, en, kaldes altid Kådner; derimod har forhen den, der havde en Mand til Huse hos sig (Indsidder), kaldet denne sin Husmand (nu som oftest Hyrsmand).

Hvad, som enkelt Spörgsmål, udt. *hvah.* Isl. *hvat.*

Hvalbenet, hjulbenet. Molb. vallbenet.

Hvalp, en, hedder et Hvelp (*Hvællep*), Isl. *hvelp-r.*

Hvem, Ejef. **hvis**, hedder hven, hvens, Isl. *hver-r*, . Gjenstandsform *hvern*, Ejeform *hvers* (J. hvans?).

Hver, enhver; med Eftertryk hver-en, hver eneste. Hver en Dag, hver Dag; *hver en gudomleste Dav*; Isl. *hver-r*, *hverr einn.* Hvert lidet (*hvett litl*), hver lille Stund, hvert Öjeblik.

Hverandre, Stedord. ***Di fuhles mèfferanner***, ***di hèller mö'l afferanner***, de fulgtes med hv., holde meget af hinand. Ligeledes *véfferanner.*

Hverv (udt. *Hverre*), et. At løbe et Hverv, Ærinde (hvilket Ord ikke kjendes). At besørge sine Hverv i Staden; at give en et Hverv, en Kommission.

Hverv (*Hverre*), Ho. 1. Hæld. Gulvet har Hverv indad. — Træet har Hverv mod Øst. 2. Hang, Tilböjelighed; at have Hv. til Drik.

Hverve (*hverre*), at, vende. At hverve Hø. Jf. Molb. Isl. *hverfa.*

Hverve, at, erhverve. ***Han hæ hverret sæ døgte Pèhng å de Stej***, han har lagt Penge op på den Ejendom.

Hvile, en, og **hvile**, at. For disse Ord bruges Ro og roe (*roh* ɔ: T. *ruhen*); dog bruges at hvile også (1ste Böjningsm. 4de Kl.); ligeledes findes Stedsnavnet Hvilberg.

Hvilken, Sto. Deraf *æhvikketsom* (S. *ihvikkedsom*).

Hvirvel (*Hverrel*), et, betyder her ligesom i Sælland en lille aflang Træklods, som ved et Söm igjennem Mitten befæstes på Karmen til en Dör eller Lem og efter Behag kan vrides (hvirvles) for eller fra. Isl. *hvirfil-l* Kreds, Isse. Eng. *whirl.* Molb. S. 227 f. 685. — Det hedder også: *æ Vand hverreler.*

Hvirvelvind, en, udt. *Hvirrelvind* (Isl. *hvirfilvind-r*). Kaldes i S. Hurrenvind af at hurre.

Hvornår, Bo., hedder *hvinner*. Isl. *hvénær*. Andensteds i Angel *hvonær* (S.). Også siges hvor om Tid ɔ: på hvad Tid.

Hvælve (Isl. *hvelfa*), **Hvælving**, udt. *hvælle*, *Hvælling*.

Hvær, en, det Stykke Træ, som forbinder Langvognen med den bageste Axel og hvis to (kløvede) Ender stikke bag ud af denne, ligesom Kindingerne for ud af Foraxelen. Skrivemåden uvis; Molb. Hveir og Hveer.

Hvæsse, at, hedder *hverr*, hvad enten man vil udlede det af Isl. *hvetja*, Sv. (Dial.) *hvättja*, S. hvætte, J. hvedde el. (?) af hverre, hverve, dreje, svinge (Molb.).

Hvæssesten, en, hedder *Hvæhrsten* el. *Hvæhsten*; *hvæhstene* (ɔ: hvæssestenet) kaldes Brødet, når det er klæget ved Underskorpen (S. dejgrandet), tæt som en Sten; jf. Molb. Hvedder.

Hyffel s. **Høffel**.

Hykke, at, flytte sig; hen til Bordet; höjere op på Bænken. Molb. hykke, høke, høkke. [Synes beslægtet med Hollandsk *hukken*, böje sig sammen, Plt. *huken*, eller det kommer af Isl. *húka*, som har lignende Betydning.]

Hyle, at, hedder hule (*huhl*, jf. N. *ula*); om Hunden, Vinden o. s. v. Jf. **Bølge**.

Hylle (bør måske skrives med **ö**, udt. *Höll*), en, Hue (især) for Kvindfolk; også om de nu almindelige Bobinets Kapper. Af hylle, Isl. *hylja*. — Den gamle kvindelige Hovedbedækning er en til Nakken sluttende Puld af foldet stivt Papir, overtrukken med sort Silketöj; til denne (Hyllen) er befæstet en Skjerm af stivet klart Töj, som fra Issen går lige ud over Ansigtet og runder af ned over Kinderne (Hovedklædet); i Nakken en Strimmel (et Strimmels). Er nu næsten fortrængt af nymodens Kapper med Silkebånd. — Navnet gælder også den spidse uldne Hue for Mandfolk, som för var almindelig både for voxne og Börn (ligeledes i Sælland); nu ses næsten kun Kasketter. At Hatten er

mere agtet end Hyllen, vise Talemåder som denne: ***Der ska oll hen, hven der hær Höller ò Hatt*** ɔ: hver en Kæft vil derhen. Hverken Hue eller Lue kjendes.

Hynde, et, udt. *Hyhnd.* Isl. *hœgindi*, Bekvemmelighed, Hynde, Sv. *hyende.*

Hyp, en, Top på Tøndemålet; at hyppe Tønden ɔ: måle med Top; også at hyppe Kartofler. (Jf. Spillet Hyp.)

Hyrde, en, hedder *Hihr*, S. *Hyre.* Isl. *hirði-r.* (T. *Hirt*).

Hyre, at; **Hyremål**, et; **udhyre**, at (Hollandsk *huren*, Plt. *hüren*, Eng. *hire*) bruges ofte for Leje o. s. v. ***Hyrsmand*** (***Hyrsfolk***) kaldes den (de), der sidder til Leje (jf. **Husmand**).

Hån, To. Det er hånt at sidde i Fængsel. Jf. håne.

Hånd, en, hedder Hand (*Hahjnd*), Flt. *Hinr.* Sydligere siges *Håhjnd.* I Sammens. altid *Hahjnd.* — Isl. *hönd*, Ejeform *hand-ar.*

Håndstund (*Hahjndstun*), en, ubestemt Betegnelse af en (forholdsvis) kort Tid, snart nogle Minutter, snart et Par Timer. Sid ned en Håndstund, et Öjeblik. Ligel. på Langeland (Molb.).

Hård, To., har Intetk. hardt (*hat*); Isl. *hart.* G. D. — Undertiden bruges (forstærkende?) hårdlig (*hårle*); et h. Arbejde; det er noget h. (slemt at tage fat på). Jf. N. *harle*, Isl. *harðla*, Biord.

Hændelig, To. En h. Sten ɔ: som let håndteres. Det var såmæn kun en hændelig Kvie ɔ: middelmådig.

Hænge, et, Hængsel på en Dör; det drejer sig om Krykken (J. Fyn). Molb. N. *Hengje.*

Hæs hedder *hiesk.*

Høfang, et. Han har godt H. ɔ: god Høbund, gode Enge.

Høffel (el. måske **Hyffel**), en, Ilex aquifolium, Kristtorn; findes hyppig i Skovene og Hegnene. Formen Hylver (Outz. Eng. *hulver*) høres ikke; heller ikke bruges noget af Ordene om Hyben (s. **Juge**).

Høge (Hygge? *Høhg*), en, Morskab, Fornöjelse. Det var ham ret en H.; det samme betyder: det høgte ham ret. Tillægsordet hedder høgsom el. høglig. — Plt.

högen. Sml. hyggelig, N. *Hyggje*, Itk., Glæde, Tilfredshed, Velbefindende, Isl. *hugga*, trøste.

Høk, en, lille Stak Hø på Engen (S. Kok); kun når Tiden til at age ind er knap og Vejret truende, sættes Høet i (större) Stakke.

Hølle (*Höll*), et, dybt og stille Sted i en Å. I Bondeå er lige N. for Storesolt Kirke et Sted, som kaldes *Klok-höll* (T. p. E.), fordi efter Sagnet Kirkens ene Klokke blev stjålen og ligger sunken der tillige med Slæden, hvorpå den førtes. J. Molb. Høll og Hyll. Isl. *hyl-r*, Svælg, Dyb.

Höj, To. (Isl. *há-r*), udt. *hy*, Intetk. *høtt* (el. *hyet*), Flt. *hyh*. Tjenestefolkene ere blevne så höje ɔ: storagtige, fordringsfulde; men en höj Mand hedder en lang Karl (Sv.). — At hæve og at höjne (hæve sig) hedder *hövv*, og forhöje, *fohövv*; *æ Lahjnd hövver* ɔ: Jordsmonnet hæver sig. — For Höj siges altid Bjærg, men i Egennavne er Ordet almindeligt, som: *Lussy* (Lushöj el. Lyshöj); *Bussy* (Buskhöj); *Mejlhy* (Mellemhöj) o. s. v.

Höjstjertet (*hystjahte*), egentl. med Halen i Vejret ɔ: kæphöj, ubeskeden til Trods for Fattigdom.

I som betonet Endetillæg, s. **Fram**, **Først**, **Imellem**.

Iblandt hedder ibland (*æblahjnd*). N.

Ide(?) **sig** (*ih sæ*), at, have Ro på sig. At i. sig for Smærte i et Lem. Kan du nok i. dig ved at være fra Hjemmet hver Dag? Jf. Molb. eje sig. Måske Sv. *idas*, N. *idest*, gide.

Igjennem hedder *èggjemmel* (også *èggjömmel*). (Isl. *í gegnum*) — En gjennemgod Karl ɔ: et rigtig godt Menneske.

Igle, *Ihl*.

Ikke (inte) hedder *innt*, *itt*, undertiden *ittens* og, når det stærkt fremhæves, *eht*.

Ild, en, udt. *lel*, næsten *lh-el*. Isl. *eld-r*. Sv. *eld*.

Ilding (*leling*), en, Brændsel. Sv. *eldning*. N. *Elding*. J. — Molb. skriver Eelding. — Også siges ofte *Brindsel*.

Imellem hedder som Forholdsord *amell*, men som Tids-

Biord *amell-i* el. *mell-i* med T. p. **i** (N. *millom-åt*; også meget ofte stundom). Isl. *milli*, *á milli*. Jf. **A**, **Først**.

Indtægt (*-jt*), en, så meget af Marken, som tages ind (under Plov) ad Gangen.

Intet hedder *itt*. ***Han hær itt, å han fær itt, å han hær òlr itt håj***, han har intet og får intet og har aldrig havt noget.

Iset(?), To. (*ihse*), sprækket, revnet, om afbarket (Ege-)Træ, som er törret i Luften. Måske Isl. *gisin-n*, N. *gisen*, læk, utæt formedelst Optörring.

Itte, at, sige **i** til (ligesom dutte). Til den ældre siger den yngre **i**, ligeledes Börn til Forældre; men til Ligemænd siges du. Til den fornemmere sige nogle **i**, andre han, kun de yngre og mere nymodens de (*di*). Ganske ligeså i Sælland. (Molb. S. 250, 686.)

Jager (*Javver*), en, Jæger. ***Javv***, Udso.; ***Javt***, Ho.

Jatte, at, love (forjætte), egentl. sige ja til; både med et Hovedord og med en Sætning som Gjenstand. Jatte ud: ***Der æ ingen å ka jatt de u*** ɔ: ingen kan påtage sig (love for) det. Böjes: *jatter*, *jatt*, *jatt*. Isl. *játa*.

Javn (Isl. *jafn*, S. javn), To., jævn, lige. ***Han lær*** (lader) ***fem ver javvn***. ***Javvn Pæhng***, lige Penge, en lige Sum.

Javne, at, jævne. Isl. *jafna*.

Javnt, Bo., lige, netop, lige nys. ***De æ javnt dé, vi snakker om***. — ***Do kam javnt te Tih*** (Tide), ret tilpas (ofte ironisk). — ***Han va her javnt***. — ***Han gik javnt ur a æ Dör***.

Jedde, at, s. **hedde**.

Jeger (*Jegger*), Hjulege. N. *Eikert*.

Jelse, at, s. **hilse**.

Jemmelig, s. **hemmelig**.

Jen, s. **Én**.

Jerik, s. **Erik**.

Jever (*jövr*), formodentlig = ivrig; hidsig, arrig, om en Hest, om et Kvindfolk med en slem Tunge. Også: at tage

sig det jevert (et Arbejde). Kornet har fået det for jevert ɔ: er blevet for hastig modent (af Hede). Jf. Molb. ever, jevver.

Jo, bekræftende Svar, udt. *joe* (to Stav.) Ved Ribe *jo-er*. Isl. *jaur*.

Jold, s. **Hjold**.

Jorde, at, er endnu ikke helt fortrængt af begrave. Isl. *jarða*.

Jordsmon, et, hedder Jordsmold el. måske Jordsmuld; Muld, Isl. *mold*.

Juge (el. Hjuge, *Juhg*), en, Flt. Juger, vild Rosenbusk, Hybentorn. Bærret hedder Jugbær. Dersom Ordet er det samme som Hyben, der i S. udt. *Hywen*, svarer Hju til *Hy* og g til *w*. N. *Hjupa*, *Jupe*, *Njupe*, *Nype*. Sv. *nypon*.

Jukle, at, ride på en mådelig gammel Hest; **jumpe** derimod at dingle med Lemmerne, medens man rider; Eng. *jump*.

Jule, s. **Ule**.

Jyggen, et Slags sejt Græs på udyrket Jord; en Dot el. Tue deraf kaldes et Jyggenpold (s. **Pold**).

Kabuse (*-uhs*), en, en nu næsten forsvunden Hue for Mandfolk, uden Skygge, med Klapper til at slå ned om Øren og Nakke. S. *Kabuus*. Italiensk *cappuccio*, sml. en Kapuciner. — Deraf *Kabuhsvihs*, stødevis.

Kalde, at, udt. *kåll*. (Eng. *call*.) Isl. *kalla*. *Kålles* i ren aktiv Betydning høres ofte (det kaldes vi en Øxe o. s. v.); Angelboen bruger måske aldrig den aktive Form, når Betydningen er at benævne; derimod findes S. 61, L. 4 f. n. under **Masvorn** i en lidt anden Betydning *kåller*.

Kallun, et. *En god Kalluun*, et godt Bryst, stærke Lunger.

Kalv, en, hedder *et Kalle*. Isl. *kálf-r*.

Kalv (*Kalle*), et, Læg (på Menneskets Ben). J. Isl. *kálfi*. N. *Kalv*. Eng. *calf*.

Kam, en, hedder *Kåhm* (Isl. *kamb-r*). *Rehkam* og *Luskam* (el. *Småkam*). — I et Markhegn kaldes Diget tillige *Kåhm*.

Kant, en. *Å æ Kajnt*, omtrent. At sætte sig i Kant ɔ: sætte sig imod, stride imod (jf. at være på Kant med en). At göre ren Kant ɔ: at skaffe alt til Side og således fuldende Arbejdet (jf. at göre rent Bord). Pengene ere knappe ved min Kant ɔ: hos mig; i min Kreds, mit Nabolag.

Kante, at, vende på Kant. Strøgen (ältet) Tørv kantes altid for senere at rimles el. styges. En Sten, en Bjælke kantes om ɔ: vendes. Han er så mat, at han ikke kan kante sig selv i Sængen.

Karde, en, udt. *Kahr*; Udsagnsordet ligedan. N. *Kara* og *kara*. Sv. *karda*. Eng. *card*.

Karensdag, den 25de November. Vinter (Frost) på Karensdag el. i Karensuge skal bebude 18 Ugers Vinter. — Karen (*Karne*, S. *Kårne*) er så godt som fortrængt af *Katrinå*; Sammensætn. *Kahn-Marí* (ligesom *Ann-Marí*, men ellers *Annå*).

Karl (*Kael*), en, svarer snarere til Mand end til Karl. Isl. Sv. *karl*. I Bet. Tjenestekarl bruges det aldrig (s. **Svend**); derimod siges selv om gifte Arbejdsfolk f. Ex.: Vi have to Karle på Kosten; vi skulle have et Par Karle til at grave. Karl el.

Karlfolk, et, bruges altid for Mandfolk, både i Enkt. og Flt. — Den Kone er ældre end han, men han er den ældste Karl i Byen (om en gammel Mand). — Karlearbejde; Karleklæder; et Karlestade (i Kirken).

Kast, et, så stor en Del af Agerens Brede, som sås ad Gangen. — At kaste Korn; Kasteskovl (*Kahstskovl*). (Isl. *kasta*.) — I (alle) andre Forbindelser bruges smide.

Kavhåndet, To., kejthåndet. J. — Jf. N. *kjeivhendt*.

Kiddik, en, udt. *Kirr'k*, Agerkål (Langel.), er undertiden Flt.

Kige, Ho. *Ham hær æ lumst i æ Kihg*, i Kiggerten.

Kige, at. *Kigger*, *kég*, *kéggen*.

Kilde, en, Brönd, udt. *Kehl* el. *Kjehl* (Flt. *Kjiller*), af Isl. *kelda*, omtrent som *Iel* af *eld-r*. J. En Kilde kaldes *Kvell* (T.). — Jf. Molb. N. *Kjelda*, Brönd, Vandsted, sjældnere om en Kilde.

Kildesvang (*Kjehlsvòng* ɔ: *-svång* af svænge, svinge), en, Bröndvippe.

Kildesvøbe (*-svehv*), den lodrette Stang på Bröndvippen.

Kind s. **Kæve**.

Kindinger, de to Stykker, hvorimellem Vognstangen befæstes, Tyven, Gaffelen. J. Jf. N. *Kinning*. — Isl. *kinn* betyder både Kind og Kæve på en Tang.

Kirke, en, udt. *Kirr'k* el. næsten *Kjerr'k*. Isl. *kirkja*. Kirkegård, *Kjerrgor*. Kirkens-Bol ɔ: Kirkebol; Navnet (Satrup) Kirkenskov ɔ: Kirkens-Skov, Kirkeskov (§ 46).

Kirkeværge (*Kirkvérre*, T. p. *é*), en. To el. undertiden fire Kirkeværger ere i Forening med Præsten Menighedens Organ og bestyre især alle Pengeforhold, som angå Kirkebygningen og Præstegården (bægge Dele ejes og vedligeholdes næmlig af Menigheden). De påligne og indkassere de forskjellige Bidrag og Ydelser, under Tilsyn af Præsten og Kirkevisitatoriet (Amtmanden og Provsten). De udnævnes af Visitatoriet efter Forslag af Præsten, give Håndslag i Kirken og tjene i 4 År. Jf. **Åttemand**.

Kistelæg (*Kistleg*), et, Ligets Nedlæggelse i Kisten eller rettere det Selskab, som holdes Aftenen för Begravelsen og består af de nærmeste Naboer.

Kjed s. **Köv**.

Kjelder, en, hedder *et Kjòldr*. Isl. *kjallari*, Hank. Latin *cellarium*.

Kjende (*kæhn*), at. *Ken, kæhn, kæhn* (jf. **Brænde**), altså af Formen kjenne el. kenne, Isl. *kenna*. Ligeledes: en god *Bekæhn*, Bekjendt.

Kjerte, en, bruges ikke her, men Lysekjerte (*Lysskjèt*), Lysestage. J. — Isl. *kerti*, Intk., Voxlys.

Kjole, en, Frakke. I ældre Tider brugtes en *Kammesoel* (camisol) af blåt Toskaft el. Treskaft, med én Rad blanke Knapper; den gik til midt på Låret. — Isl. *kyrtil-l*.

Klamp, en, Tørvestak.

Klap, et (Flt. som Enkt.), Halmknippe, som efter Tærskningen er bundet sammen (J. Brådder, Molb.; S. Bråter).

Hvad der ikke er tjenligt til at bindes, kaldes Halm. — Havreklap, Rugklap; en Trave Klap. I Fyn Klapning.

Klat (*Klòt*), en, bruges både om faste og flydende Ting (Mög, Mælk o. s. v.).

Klem, Ho. Han arbejder, så det har Klem, d. s. s. han arbejder til Skik el. så det har Skik.

Kleve, et, *Klövv.* 1. Brink, Skråning; N. En mindre kaldes *Hældkandt.* 2. Kammer, Isl. *klefi*, N. *Klève*, findes i Sammens. Bagkleve (s. **Hus**; jf. Molb.), der foruden *Baklöv* også undertiden udt. *Bakle, Baklej.*

Klo, en, hedder *Klov*, Flt. *Klær*; Isl. *kló*, Flt. *klær.*

Klodser er Navnet på Trætøfler. Disse have for en Del afløst Træskoene inden Dörre og bruges (af Kvindfolk) til Kirke selv i Forening med Hatte, Kapper, Sjaler o. s. v. Lædersko ere mindre hyppige.

Klokke (*Klåhk*), en, er her, ligesom vist i alle de andre Provinser, Navnet på et Slagur (Lommeur kaldes Ur). *Om Klokk jen*, Klokken ét; *æ Klokk æ halvej* (forkortet *halve*) *to, tre* o. s. v. — Klokkehus, Trækasse til Stueuret. — Jf. Molb. — Isl. *klukka.*

Klud, en, Törklæde, Isl. *klút-r*, N. *Klut* (jf. **Dug**). Halsklud, Næseklud, Slængklud (Sjal). Jf. Molb.

Kluk; Hönen er kluk, når den vil til at ruge. Jf. Molb. Klukæg; J.

Klyne, en, Jordklump på den plöjede Mark; når der er mange af dem, er Jorden *klynnere.* J. jf. Molb.

Klyne, at, klynke. *Han klyn fejt*, han klynker stærkt. *Somm' pukker* (praler) *ò hær it, ò somm' klyn ò skaer* (skader) *it* (jf. Molb. skryle).

Klyve, at, klavre. Isl. *klífa*, N. *kliva, klyva.*

Klå, at, klø. Isl. *klá*, Sv. *klå. Klær* (Isl. *klær*), *klåhj, klåj.*

Kläe, en, Kløe. Isl. *kláði.* N. *Klåde, Kläe.*

Klåpæl (*Klòppel*), en, Kløpæl for Kvæget på Marken, for Svinene i Stien.

Klåv (*Klòv*), en, Træböjle, hvorved et Nød bindes i Stalden. J. Isl. *klafi.* N. *Klave, Klåvå.* Jf. Molb. Klave, Klove.

Klæbe, at, udt. *kløvv*, bruges bl. a. om Sygdom, der smitter; Klæbesot, smitsom Sygdom. Jf. Molb.

Kløft (*Klövt*), Ho. Der er Kl. i Stenen ɔ: den lader sig kløve.

Kløftig, To., kløgtig. Sv. *klyftig*; Kløft kaldes S. for Ribe et Eventyr, en Historie, Anekdot [Hollandsk *klucht*].

Knafferet, To. Vejen er kn. ɔ: knoldet (i Frost). Knafferkjep, Knortekjep. (N. *Knabb*, Bjærgknold.) — Også: Vejen er knufferet. Jf. § 73.

Knap, Bo. Allerknappest, med störste Nød og næppe. N. *knappaste*.

Knarre, To., gnaven, fortrædelig, knarvorn.

Knèp, et, lille Slag el. Stød. Ordsprog: *Nære Höhn fær Knèp hell Kvorn*. Når det henad Foråret begynder at fryse igjen, hedder det: *Vi fær nok et lidt Knèp ennohn*. Jf. Knips og Sv. *knäppa*.

Knogle, en, hedder *Knòhg*; N. *Knók*. Ben bruges ikke i denne Betydn. undtagen i Sammensætninger.

Knotter (Formen usikker), et, Pulterkammer.

Knytte, en, Knude. Kalven står i Kn. ɔ: er forknyt i Væxten.

Knytte, at, strikke. Isl. *knýta*. Deraf

Knyttehose (*Knyttos*), en, Strikkeströmpe.

Knæde (*knæjj*), at, ælte. N. Isl. *knoða*, T. *kneten*, jf. Molb.

Knøs, en, lille Bakke el. Knub i Jordsmonnet. Som Egennavn ved Mysunde. Sv. *knös*, N. *knaus*.

Knöld, et, lille Bakke eller Knub i Jordsmonnet. Vensyss. en Knöld, S. en Knald el. Knold. Sv. *knöl*.

Ko, en, udt. *Kóv* (svagt *v*), Flt. *Kyr*; Isl. *ký-r*, Gnstf. *kú*, Flt. *kýr*. I Sammensætninger udt. o ganske kort.

Kobås, en, s. **Bås**.

Kok, en, Hane. J. Eng. *cock*. Fr. *coq*. — (Hanebjælke hedder *Hahnbòjnd* ɔ: -bånd.)

Kokarl, en, Røgter. Findes kun i större Gårde.

Kòl, et, Kul, Glød; = Isl. Sv. N.

Kolden (*æ Kohl*), Koldfeber. S. Isl. *kalda*. — Kold, To., har i Fællesk. *ó*. Isl. *kald-r*.

Komme (*komm*), at, (Isl. *koma*) böjes: *kömmer* (Isl. *kemr*), *kam* (Isl. *kvam*, T. *kam*), *kommen*. ***De æ òlt*** (det er altsammen) ***kommen*** ɔ: det er forbi, er sluppet op. ***Mæ ti Lass æ e òlt kommen*** ɔ: der er ti Læs i det hele, i det höjeste. — Komme hid for, indestå for. ***De vil æ kom hi for***. ***Han ve kom hi for æ Frø***, vil svare for, at Frøet er godt.

Konge, en, (Isl. *konung-r*) hedder ***Kunng***; Sv. *kung*. ***Kungens-Skov***, ***Kungens-Mohs***, ***Kungens-Ugynter*** ɔ: kongelig Skov, Mose, kongelige Skatter (§ 46). Dronning hedder ***Kunginn***, T. ***Königin***.

Kontant, To., bruges i Betydn. rask, mods. syg. ***No æ han hiel kontant igjen***.

Kop, en, er Intetk.

Korn, et, udt. ***Kvón*** (k.). Bruges tillige for Sæd. — Et lidet Korn (el. Gran) ɔ: en lille Smule. ***Vi ska vel ha et Kvon lut*** ɔ: lukket lidt (for Gabet i Hegnet). (J.) — Isl. *korn*.

Kortud, Bo., kort og godt. Han vilde kortud ikke ɔ: på ingen Måde.

Kòst, en, Bryllup, Bryllupsgilde. At göre ens Kost, at give Kost; ***vi vur lovve*** (bleve trolovede) ***i æ Staj***, ***men vi ga Kost å æ Lahjnd***. Jf. Molb. Har för varet omtrent en hel Uge, nu mange Steder gået af Brug.

Kóst, en, hedder Lime, men Kalkekost ***Kalkkvost***. Jf. Sv. *qvast*.

Kostning, en, Omkostninger. En stor Kostning, en svar Kostning. (Anføres i Molb. Ordb. som forældet.)

Kove (Isl. *kofi*), en, i Sammens. Svinekove (***Svinkohv***), Bod, Skur, der er bygget til Svin. Jf. Molb. — En sådan er nu sjælden, da Svinestien (***æ Svinsti***) mest haves som Del af et större Hus.

Kovs el. snarere **Kovse** (***Kovvs***), en, Top, Krone på et Træ. Molb. har kouse, tophugge; J.

Krage, en. At hytte Krage, vende Kolbøtte, Börneleg.

Krage, at, stille halvtör gravet (skåren) Tørv op i Bunker på 7 til 11 Stykker, 2 i hvert Lag. Jf. **Styge**.

Krald, To., pyntet og pæn. Om en fattig: *See, hvor æ han krald ædav!*

Kranten, To., kræsen. Efter Molbech J. i Betydn. gnaven, vanskelig.

Kre, et, Samlingsnavn for Hornkvæg (Kvæg kjendes ikke). Ungkre; at vare Kre; Krehandler. Som Enkeltnavn bruges Nød, Ungnød (næppe nogensinde Høved), el. det hedder: fire, fem o. s. v. Stykker Kre.

Kridt, et, udt. *Krih* (af Formen Kride, Sv. *krita*).

Krik, et, en Krikke, gammel Hest.

Kristne, at, siges næsten altid for døbe (*døhf*). [Jf. *cristnæth*, døbt, Jyske Lov 1, 1.]

Krite (*Kriht*) el. **Fårekrite** (*Fårkrit*), en, Fårekylling. Jf. **Fårekok**. Efter Molb. er Kreitte langelandsk Navn på en vis Frø.

Kritte, at, trille med el. på en Kritbare (s. **Bare**). — *Han kömmer nok te ò kreht* ɔ: kommer nok i Slaveriet. — Molb. anfører flere Former og Betydninger samt Oprindelsen.

Kro, en, er Intetk. Jf. Molb. Kirke uden Kro findes næppe i Angel; ethvert Sogn har adskillige.

Krog, en, (Isl. *krók-r*) bruges (kun) i Sammens. Møgkrog (udt. omtr. *Mókkro*), el Redskab til at hakke Möget af Vognen med. En Krog i Stuen kaldes af de ældre endnu således, men af de yngre *Ekk*, *Æ'k*, et (T. *Ecke*); jf. **Hjörne**, **Vrå**.

Krud, et, (Samlingsnavn), Urter, Planter. T. *Kraut*, Sv. *krydda*. Gl. D.; jf. Ukrud. — Krudenerer, Urtekræmmer.

Kruf (*Kruff*), et, Dyr, Kreatur. Over Hegnet må intet Kruf kunne komme. *En Spurre æ kons et litt Kruff.* Småkruf, Fjederkre. Deraf Krufferi, Samlingsnavn for Husdyrene, især dem, der regnes til Besætning. Ordet er kun en anden Form for Kryb; krybe hos Krist. Pedersen krubbe.

Krus, et, Mål på flydende Varer, en Pot. Jf. Molb. Pindkrus.

Krybbe, en, hedder *Kryff*.

Krybe (*kryhf*), at, böjes: *kryff'er*, *krøf*, *krò ff'en*. Isl. *krjúpa*.

Krydderbusk, en, Buket. S. Urtekost.

Kråde (*kråh*), at, nøde (til at spise); også siges *nøh*. Molb. henfører det til Fris. og Plt.

Kræge, en (Flt. *Kræjjer*, S. *Kræger*), et Slags vild Blomme.

Krøssel, To., sygelig; at krøsle, klage sig uden at være syg.

Krövle, at, kravle. Jf. Molb. Krövl.

Kukker, en, Gøg. (T. *Kuckuck*. Isl. *gauk-r*.)

Kul, et, udt. *Kòl*; Isl. N. Sv. *kol*. Bruges også for Glød.

Kulde, en, hedder altid Kuld; det er en grov K. Gl. D.

Kuldsk (el. *kuldsker*), To., kuldskær.

Kumpen, en, Knøs. Synes ikke at have foragtelig Bibetydning; en net Kumpen, en god K. Jf. Molb.

Kvast, Ho., Kvas, Risbrænde.

Kvege, at. Kv. Ild op ɔ: tænde Ild, göre Ild; Langel. (Molb. qvæge). Isl. *kveikja*, N. *kveikja upp*. Også i Betydn. kvæge.

Kvelde, at. *Æ Måhn kvéller*, Månen kommer sent op. Jf. Mb.

Kvåvne, at. Kv. i'et ɔ: være nær ved at kvæles (S. slugne) f. Ex. af Røg, Støv, el. når man får noget i Luftrøret. Isl. *kafna*, *kvafna*, N. *kvavne*, *kvåvne*, *kovna*, *kvövne*. Molb. qvogne.

Kynde, at, lyse for Brudefolk fra Prædikestolen. De skulle kyndes på Söndag. De ere afkyndede (*awkynne*) ɔ: der er udlyst for dem. Isl. *kynna*, forkynde.

Kyse (*kyhs*), at, böjes: *kys*, *køs*, *kosen* (*kåsen*). Næsten samme Former i S. og Fyn. Molb. kiuse.

Kåd (*Kå*, k.) el. **Kådsted** (*Kåstej*), et, Hus med Jord. Bonden har i Regelen i det mindste én **Kådner** (*Kåjner*), el. Husmand, som må udrede en vis årlig Sum (og göre visse Arbejdsdage), men forøvrigt er fuldstændig Ejer (ikke Fæster). Til et Kåd synes oprindelig at høre Jord til 2 Kør; meget ofte holdes tillige en Hest; undertiden ere Stederne mindre. Skal Mose, Hede eller anden Fællesgrund

udskiftes, få Byens Kådnere deres Dele med. — Sjældnere er en Mand Ejer af Hus uden Jord; denne Besiddelse har heller intet eget Navn, og om en sådan „jordløs Husmand“ hedder det kun: han har Hus og Kålgård. På et Kåd derimod må altid holdes om end kun én Ko. Jf. **Levned.** Molb. skriver (vist mindre rigtig) Kaad eller Kodde (snarere Kòd) og fremstiller Forholdet som Fæste. Foruden de af Molb. anførte beslægtede Ord af AS. Fris. Plt. kan nævnes Eng. *cot, cottage*, og må ikke glemmes Isl. *kot*.

Kålgård (*Kalgor*), en, Have; Isl. *kálgarð-r*, N. *Kålgar'*. Jf. **Gård**. J.

Kår, et. 1. Valg; at have frit Kår. Isl. *kör*. 2. Forskjel. Der er stort Kår på (*å*, ikke om). Molb. — Undert. Forkår (*Fòkòr*, T. p. E.), Underkår. Også:

Kåre, at; det kårer (*kòr*) meget ɔ: det gör stor Forskjel, der er stor Forskjel. D. s. s. **Skjelle**.

Kårt, et, hedder *Kåhr*; ligeså *Lajndkår*.

Kæmpegrav, en, er her som allevegne det almindelige Navn på de bekjendte hyppige Oldminder.

Kæp, en (Isl. *kepp-r*). Bedekæp, Bettelstav, s. **Bede**. — Peders Kæp er Navnet på de tre bekjendte Stjærner i Orion (S. Peders Pigkæp). Jf. Molb. Marierok.

Kæpvorn, To., bruges om en Buskvæxt, der ikke er tæt og filtret (som en Tjörn), men skyder kæpagtige Stængler og derfor ikke hegner så godt.

Kærig (*kære*), To. og Bo. *Der æ en kære Syssel ve de Ungkre* ɔ: Ungkvæget fordrer en besværlig Røgt. — *De æ dog så kære trågt mæ de Barn*, siges i Anledning af en langvarig Sygdom. *Æ de dog it kære*, er det dog ikke sørgeligt! Ordet står uden Tvivl i Forbindelse med det gamle kære, klage, Isl. *kæra*, Sv. *kära*, altså egentlig beklagelig, bedrøvelig.

Kærv (*Kjerre*), en. Det mejede Korn tages op (af Optageren) og bindes strax med nogle Strå i (ganske små) Neg; tre Neg bindes med Halmbånd i en Kærv, hvorefter Kornet skokkes (s. nedenf.); 20 Kærv kaldes en Trave. J. — Isl. *kerfi*, Itk., Bundt, Neg. Sv. *kärfve*, Hak., Neg.

Kæve, en. Underkæve (Hage) hedder *Kjahf* (jf. Isl. *kjapt-r*, N. *Kjaft*) el. *Underkjahf*, og Overkæve (Kind) *Kindben*. Vandet randt ham ned over Kindbenene. Deraf formodentlig

Kævles (*kæffls*), at, skændes (jf. bruge Kæft).

Købe (*kjøhf*), at, böjes: *kjøfer* (el. *köffer*), *köjjt*, *köjt*. Isl. *kaupa*.

Køkken, et, hedder *Kjøhken*.

Køre, at. For dette Ord høres næsten altid age og drive. Kørevogn kaldes Bondens Stadsvogn, hvorimod *æ Stajsvun* er en lidt simplere og bruges bl. a. når der ages Læs til Staden. Ofte falde Navnene sammen. — Isl. *keyra*, drive frem.

Köks, en, Kokkepige. Sv. *köksa*, Plt. *Köksche*.

Körle (*Körrl*), et, Kævle; mindre end en Blok. Isl. *kefli*?

Köv (ɔ: kjev, § 12, *kjöv* eller næsten *kyön*), kjed, kjedelig. Köv af, kjed af. Han skal nok vorde köv (ɔ: blive træt, kjed af det). Det er kövt, kjedeligt, besværligt. Jf. Molb.

Köves (*kövvs*), at, vorde köv.

Lade, at. 1. Upers. og overlade, tillade, hedder *lah* (Isl. *láta*); *lær* (Isl. *lætr*), *la*, *lèt* (*latt*). *De lær, vi fær Snie*, det lader til, at vi få Sne. — *Æ la ham vovv*, jeg lod ham vove (jf. **Vove**). *Æ hær lèt ham en Dåler*, jeg har overladt (lånt) ham en Daler. 2. Årelade (J. jf. Isl. *láta blóð*) hedder *læh*; *lær*, *la*, *lèt*. — Lignende Former i J. — Jf. Eng. *let*.

Lade, at, bruges altid for læsse. Isl. *hlaða*. — Nut. *læjer* ɔ: læder (Isl. *hleðr*).

Lag, et (Isl. *lag*). 1. *Der æ et grovt* (ɔ: tykt) *Law Gréss å ær Eng*. 2. *Han æ mö'l fò tysk* (ɔ: meget for tysksindet og altså uvillig) *te å komm i vott Law* (ɔ: vort Selskab); *han bryr it æ Law op* ɔ: han forlader ikke (godt) Selskab. S. — På en egen Måde bruges *law* el. *ælaw* (*alaw*? Molb. Se **A**) som Tidsbindeord for dengang da (S. ved det Lag) og for imedens. *Law æ*

Dannsk kam, dengang de D. kom. *En ska så, lav e æ tött*, man skal så, medens det er tört. *Æ Træ ska byhs* (böjes), *lav e æ ungt.* Sjældnere som Biord: *Æ kan æh Dòvr ælav*, jeg kan æde Davre imidlertid (imedens noget andet sker).

Lakke, at. Det lakker (el. *lier* ɔ: lider) efter Aften, efter Enden; *æ kan it seh* (sidde) *længer, æ ska lak mè etter Hjemming.*

Land (*Lahjnd*), et (Isl. *land*). Ikke alene et Byskop L., en Tønde L., men også godt Land, ringe L. (Isl. *gott land, illt l.*) for gode, slette Jorder; at have meget Land; at göre i Land ɔ: bringe under Plov, dyrke op.

Lang, To., udt. *lòng* ɔ: lång; Isl. *lang-r*, Sv. *lång*, Eng. *long.* Intetk. hedder *lòjnt.* — Nogle ejendommelige Sammensætninger betegne omtrent Begrebet langs med, langs om: Han går ved Bylang (el. Byslang) hele Dagen ɔ: går om i Byen og driver Dagen hen; Börnene gå ved B. og tigge; der ligger mange Stene ved Grøftlang (*ve Grovlong* el. *ve æ Gr.*) ɔ: langs med Grøften (Grøfterne); hans Gæs gå ved Vejlang ɔ: langs ad Vejkanterne; Hönsene opholde sig mest ved Huslang; han har meget Kram liggende ved Huslang ɔ: megen Uorden omkring ved Huset.

Las, et, Læs; Isl. *hlass*, N. og Sv. *lass.* J. Las (Molb.).

Lasmed (*Lassme*), et, Læssetræ. Sæll. Loll. Læsmed. Isl. *meið-r*, Træ, Stang.

Lave, at (Isl. *laga*), bruges kun i den af Molb. anførte Forbind. og Betydn. (J.) lave til ɔ: formode, vænte, mene (el. ytre en Formodning). Han lavede til, det var ikke så farligt (ɔ: det stod ikke synderlig godt til). Kun hørt i Datidsformen *lavve.* — Jf. **Fly**.

Ledemon (*Lejmon*), et, Led, Lem, Ledemod; J. — *Lejelös*, ledeløs.

Ledig, To., bruges for det meste for tom, men i Formen leddig (*lérre*). *En lérre Pong, Bòtl, Tynnd, Vuvn.* — *Et Par lérre Øg* (ledige Heste). — *Lerre ò lös.* — Plt. *leddig, lerri.*

Lefe (*lief*), at, levne. *Liefer, lieft, lieft.* Isl. *leifa*, N. *leiva*, Eng. *leave, left.* Ved Ribe Biform *left.*

Legende (*L.gen*), et; to Jærnringe, af hvilke den ene kan spille, bevæge sig frit (Isl. N. *leika* ɔ: lege) omkring en Tap, der går igjennem Siden af den anden. Anbringes i et Töjr, en Hundelænke el. andet Bindsel for at forebygge Snoning. S. Leine, J. Lægend, N. *Leikjende.* Jf. Molb. og Aas.

Leje, at, udt. *lih* (Isl. *leigja*). At leje en Svend, fæste en Karl. ***Han hæ lèt sæ lih fò hunner Mark i ær Oer*** (om Året). Også i Betydn. forpagte.

Lejemål, et. ***Æ Limòl*** (k.) ***er uh***, Tjenestetiden el. Forpagtningstiden er ude.

Lejer, en, Flt. Lejere, Fodstykket i et Bindingsværks Hus; i L. stå Stænderne (s. nedf.). Jf. Molb. Leide, Leire og nedenf. **Lærring**.

Lejerig (*lejere*), To., sledsk, snu, lumsk. Han er l. = *han æ itt den Vej, en* (man) *tænker.* Oprindelse (og Skrivemåde) uvis.

Lem, et, *Lim*, Flt. *Limmer.* Isl. *lim-r*, Eng. *limb.*

Lev (*Lief*), et, Brød. Bruges nu sjælden; tidligere almindeligt Navn på de små Brød, som bagtes til Jul til at give Fattigfolk. Gl. D.; Isl. *hleif-r.* (Eng. *loaf.*) Jf. Molb. Roule.

Leve, at, hedder *lövv.* Isl. *lifa.*

Levned (*Lövne*), et, (Isl. *lifnað-r*) altid for Liv i abstrakt Betydning. Han er ræd for sit Levned. ***De gær å æ Lövne*** ɔ: går på Livet, gælder Livet. Et godt, surt, ondt, svart Levned. Denne Betydning af Ordet findes i Skriftsproget nok kun i Levnedsmidler, hvilket derimod her kaldes *Lövsensmittel.* — Deraf:

Levnedstid (også Livsenstid, *Lövsenstij*), en, Livstid. At have Hus (el. ***Hus å Kalgor***, ofte lidt Agerjord til) på Livstid (*å Lövvnstij*, også *å Tislövne*) er en temmelig almindelig Besiddelsesmåde, idet en bosætter sig på anden Mands Grund (ofte på et Stykke udyrket Jord) uden at købe denne; efter hans (og Konens) Død må ny Overenskomst træffes eller Huset borttages. Forholdets Hyppighed er formodentlig grundet i de formelle Vanskeligheder ved at bygge

Hus uden Jordtillæg og ved at få et Jordstykke skilt fra Stavnen. (Dette sidste er så meget vanskeligere, som de fleste Bøndergårdes Jorder, som det synes, ikke ere særskilt opmålte.)

Lige til. *Æ gist heller li æ Dannsk i æ Kjerrk, for de æ mier lihg te som æ Tysk* ɔ: det er simplere, bedre at forstå.

Ligge (*lehg*) og **lægge** (*légg*), at (Isl. *liggja*; *leggja*). *Légger, lo* (*lå*), *ló-j* (ɔ: lagt; undert. *låt*). Hun er kommen til Liggende med en ung Sön ɔ: har gjort Barsel med en Sön. (Jf. Isl. *liggja á gólfi.*) *Hon hæ lój av i Smæjby*, har lagt af (gjort Barsel) i Smedeby.

Lille (aldrig liden), **lidet**. En lille Dreng, et lidet (*litt*) Barn; den lille Dreng; det lille Barn. *Æ Pihg hæ fòn sæ et litt jit*, en lille. *De Stej* (Ejendom) *æ kons et litt jit.* — Foran Bo. lidt sættes (altid?) *æ* (Kjendeordet? Den under **A** omtalte Stavelse?): *Han ska bih æ lidt èno.* Ligeledes på Falster (Molb. under dubbe). Eng. *a little.* — *Æ æ kons en Lilmand* ɔ: jeg er kun af ringe Stand, ejer kun lidet, er ikke Bonde. (Småfolk er den almindelige Modsætning til Bønderne, Aristokraterne.) — Isl. *lítil-l*, Flt. *litlir.* — Jf. **Vitte**.

Lilledom (*Lildom*), **Lilling**. Han har været svag fra Lilledom el. fra Lilling op, fra han var lille, fra Barnsben.

Lime (*Lihm*, Flt. *Limmer*), en, Fejekost. J. Jf. Molb. Isl. *límí.*

Lindig, To., lind; smidig (i Lemmerne). En lindig (*linne*) Vinter, mild V.; ligeså Isl. *lin-r.*

Line, en, ofte for Snor, f. Ex. Klokkeline, Snor i et Stueur; Töjline, Klædesnor til at törre Töj på. — Isl. *lína.*

Listelig (*listle*), Bo., (langsomt?), varlig. At age list.; at omgås en Person listelig. J. — Isl. *listilig-r*, kunstig.

Liv (*Lyn*), et, (Isl. *líf*) bruges kun i Betydn. Midje, Underliv. Han tog ham om Livet; vi skal ind og have noget i Livet; Hesten har dygtig Liv (er tyk); han har ondt i

Livet (Mavepine). Koen har skudt Livet (uterus) ud. J. — Jf. **Levned**.

Lod, Ho. (Lodenhed). *Æ Lòj* (ɔ: det lange Græs, Mos o. s. v.) *helder lèht* (holder let) *æ Frost uh.* J. Lodning.

Loden, *lòjjen*, Isl. *loðin-n.*

Loft, et, udt. *Lavt* (Jf. Udt. af Eng. *loft*). Foruden den sædvanlige Betydning også 1. Etage, Stokværk; han bor på Loftet ɔ: i anden Etage; jf. Ap. Gj. 20, 9. 2. det (i Angel) almindelige Pulpitur i Kirkens nordre Side; jf. det gamle Höjeloft. 3. Loftet i Munden ɔ: Ganen. — Isl. *lopt.*

Loj, To., er det eneste brugelige Ord for doven. J. Plt. Skot. [Enten af Plt. = Hollandsk *lui* eller af det gammeldanske *løgh* i *Gorm løghæ*, Petersens Literaturhistorie I, 41.]

Losholt, et, Tvær- el. Skråstive i en Bindingsværks Væg. Molb. Løsholt.

Love, at, bruges ikke i den sædvanl. Betydn. (jf. **Jatte, Komme**), men for trolove. Her bruges nemlig endnu den gamle Skik, at Præsten bekræfter et Pars Ægteskabsløfte i Vidners (Fædrenes) Nærværelse ved Indskrivningen i Kirkebogen, lige för Lysningen. At dette ønskes foretaget, anmeldes gjerne med de Ord: *Vi vild nok gyr Lovvensel å Lövverdav.* (Den allerførste Meddelelse om et forestående Giftermål, hvortil søges Underretning om de fornødne Papirer o. s. v., begynder som oftest med: *Æ vild nok ha mæ en Kuhn.*) — Også i Talemåden: jeg skal love for (f. Ex. at han blev træt). — Isl. *lofa*, love.

Love, at. *Han bòj mæ tyvv Dåler ulovve* (ulovet) ɔ: han bød mig 20 D. (for Kvien), uden at jeg havde angivet nogen Pris på den. J. Molb.

Lovensøl (*Lovvensel*), et, Jaord, Gilde i Anledning af en Trolovelse. Jf. **Love, Øls**.

Lue, en, udt. *Lovv*; Isl. *logi*, Sv. *låga* el. *låge.* Udsagnsordet at lue udtales ligedan; Isl. *loga*, Sv. *låga.*

Lugt, en, og lugte, at, *Lovt* og *lovvt. En ska stik æ Fingr i æ Jord, ò lovvt hva Bojnd en er å.*

Lumsk (*lumst* ɔ: lumskt), Bo., bruges ofte til Forstærkelse.

Det er l. koldt; der er l. mange Sten; han har l. mange Penge. (I samme Smag siges idelig: en uforskammet net Mand, u f. god Havre o. s. v.)

Lun, To., udt. *lòvn*. Nordeng. *loun*. Sv. *lugn*. Isl. *logn*, Havblik. — Udsagnsordet hedder *lovvn*, Hovedordet ***Lovning***. ***Æ Træer gir Lovning for æ Huus***. Jfr. Molb. luun, Lövn.

Lund, en. Dette Ords Betydning er nu ubekjendt, og det findes kun i Egennavne som Fruelund (i Alby Sogn, = Frejas Lund; udtales *Fruhlund* og i Sammensætning Frulundskov med Tonen på -skov). Når det er betonet, som i Marknavnet Lund ved Store Solt eller i Jarplund, Albylund, Gammellund, udtales det *Lohjn* (næsten *Loh-en*). — Isl. *lund-r*.

Lune, et, *Luhn*, Flt. *Lunner*; deraf lunet, *lunne*, el. lunevorn, *lunvun*, lunefuld.

Lure, at. Foruden den sædvanlige Betydn. mærkes: At lure efter ɔ: vænte efter; Vejret lurer i Dag ɔ: betænker sig, ser ud til allehånde. — *Lur*, *luhrt*, *luhrt*.

Lyde, at, hedder lude, Nut. *lur'r*; Isl. (og N.) både *lúða* og *lýða*. For adlyde bruges høre, følge, lystre.

Lykke (*Lykk*), en, indhegnet (lukket) Mark. I denne Betydn. høres (i Solt) intet andet Ord. Jf. **Mark**. Bruges også i Norge og Skåne og findes i Navne som Ålykkegård (ved Odense). Hver Bonde har sin Mark i 8, 12, 16, 20 forskjellige Lykker og mange Gange ikke to samlede. N. *Lykkja*, *Lykke*; Sv. *lycka*.

Lykket (*lykke*), To., (eller mælklykket,) så varm som nymalket Mælk. Jf. N. *lykka* (og *ly*, Isl. *hlý-r*). Molb. angiver lyge som den angelske Form.

Lyng, Ho., bruges ikke i Angel (jf. **Hede**), men N. for Flensborg (deraf Lyngtoft Herred, fortysket Lundtoft). Isl. *lyng*.

Lyse s. **Kynde**.

Lysne, at, lyne. J. — ***Et Lyssn***, et Lyn. (Jf. N. *Lysing*, Lyn).

Lyst, en, hedder *Lóst.* Ikke alene T. *Lust*, men også Isl. *losti*, N. *Lòst.*

Lysugle, en, Møl.

Låne, at, *låhn.* *Lèn* (ɔ: læn, læner), *låhn*, *lån.* Isl. *ljá* og *lána.*

Lås, en, er Intetk. N. Sv. (Isl. *lás-s*, Hank.) — Pigen har tre Låse ɔ: tre Gjemmer med Låse for.

Låse, at, hedder *læhs*; Isl. og N. *læsa*, Sv. *läsa.* *Lès* (læs, læser), *læhst*, *læst.* *Æ Dör æ télæst.*

Læbe, en. 1. *Læhp*, Læbe. 2. *Læp* (k.), lille Stykke; en L. Land, lille St. Jord. Jf. 1. N. *Lepe*, Sv. *läpp* og 2. Isl. *lepp-r*, N. *Lepp.* [Vist to Ord, det sidste er vel det samme som dansk *Lap.*]

Lækker, To. 1. Tynd, spinkel, om en Lægte, Bjælke, Stang o. s. v. 2. Fin i Smag. Hun vil gjerne have noget lækkert; hun er lækkert van. Adelungs Afledning af *lecken* (Molb.) synes ikke at stemme med den anførte mere egentlige Betydning.

Læn, et (*Lehn*), f. Ex. *Runtanvt Læn*, nu et Gods, fordum et Læn. Isl. *lèn.*

Længde, en, hedder *et Lænngd* (Isl. *lengð*, Hunk., Eng. *length*). Ligeledes *et Breh*, Brede; *et Hyh*, Höjde; *et Dyhf*, Dybde; *et Vih*, Vide.

Længe; han har ikke været i længe ɔ: det er l. siden, han var her.

Længes, at, bruges altid i den handlende Form længe, ligesom Isl. *langa*, Sv. *längta.* *Han længer etter Sælland.*

Lære, at, *lælır.* *Lær*, *lælır*, *læer.* *De ska han føst lælır mæ* ɔ: tvinge mig til (ad Rettens Vej). *Han kan it* (intet) *lælır mæ* ɔ: han kan ikke få Ret over mig, eller: han er ikke stærkere eller dygtigere til sit Arbejde end jeg. — *Han è falle godt læer* el. *han hær en fèj Lælır* ɔ: er godt undervist. — Isl. *læra.*

Lærred, Ho., udt. *Lærret*, Isl. *lèrept*, N. *lereft.*

Lærring el. måske **Lædding**, en (ethvert Boskab, som består af to tynde Stænger med Spoler imellem). 1. En Stige; Huslærr., Loftlærr., Hjoldlærring. — Høg-

lærr. kaldes en enkelt Stang med korte Tværstykker, indrettet til at hænge i et Træ, som når en Eg skal barkes af. 2. Et Sidestykke til en Vognfading, enten beklædt med Kurvefletning eller indrettet til Høstbrug, oftest med tynde og smale Bræder på (Høstlærring, S. Høsthav. Jf. **Hav**). Outz. (Molb.) skriver Læer. J. Lejre.

Lødet, To. *Rø-lørre*, rødmusset. Isl. *litað-r*, farvet, *rauð-litað-r*, af rød Farve.

Løfte, at (Isl. *lypta*), udt. *löjjt* (S. *løvte*), og samme Lyd har **Løgte** (ligel. i Sæll.) og Navnet **Löjt** (Havetoft-löjt og Steffenlöjt i Angel samt Löjt ved Åbenrå), der vist kun bruges om höjtliggende Byer. Jf. Molb. loute, lofte.

Löggel, en, Nögle. J. Isl. *lykil-l.*

Lön, en, hedder *Löhn*; Isl. *laun.* Kun om Soldatens Dagpenge siges altid (ligesom andensteds) *Lenning* (med lukt *é*); mon af Leding? — *Manne Gus-Löhn ò Tak!* er en almindelig Form for en inderlig Taksigelse.

Mad, en, udt. *Ma.* Isl. *mat-r.* Han har et godt Madbord, nærmlig hvor han nu tjener (S. Loll. Madsted).

Made (*Mahj*, ligesom Lade, *Lahj*; Spade, *Spahj*), en, Eng langs med et större Vandløb (Outz.). *Træsjømahj* (T. p. E.) kaldes i Storesolt kun *æ Mahj*; *Bistoftmahj* (T. p. E.) hedder i Bistoft *æ Mahj.* En af Agerland omgiven Eng kaldes ikke Made. Ordet findes i alle danske Provinser med forskjellig Udtale (også i S.: Maderne kaldes et Par flade Holme udenfor Indløbet til Præstøfjord, ligeledes en flad Græsslette ved Vordingborg Strand). Skånske Lov 12, 3: *Ofna mapum ok ængium.* Om beslægtede Ord i andre Sprog s. Molb. — Madejord, *Mah-jord*, Muld, forsåvidt denne findes i Eng, Hede el. desl. (ikke i den dyrkede Mark).

Made (*Mah*). 1. et, Mål; *tæjj Mah*, tage Mål; *etter Mah*, efter Mål; *æ Tynd' helder Mah*; *Vajndmah*, Vaterpas. 2. Måde, *å den Mah*, på den Måde (sædvanligere *å den Årt*, T. *Art*). En Forbindelse som *ur a æ Mah*,

overmåde, viser Betydningernes Slægtskab. — Isl. *máti*, Måde.

Mag, et; at göre en et Mag ɔ: en Tjeneste. Deraf ***Omag***.

Magelig udt. *maggle*.

Mags, To., handelig, af jævn Störrelse. En mags Sten, som kan håndteres i Mag. En mags Karl, et Mandfolk af Middelstörrelse. J.

Magt, en, hedder *Mæjjt*, enslydende med Eng. *might*. Isl. har *mátt-r* og stundom *mekt*, det sidste vist af tysk Oprindelse.

Mal el. **Mål** (*Mall*, *Mòll*), en, Byge. ***De var en grov M.!*** Molb. har mange forskjellige Former. Sv. *moln*, Sky. Jf. Mulm og Mørke.

Male Korn hedder *måhl*, men male med Farve *mahl*.

Malerum (*Målrum*), et, s. **Hus**.

Malke, at, hedder *mòllk*. Isl. *mjólka*, *mólka*, Sv. *mjölka*, (Dial.) *molka*.

Man, en, Hestens Manke. Isl. *mön*. Mankam, den Del af Halsen, på hvilken hin sidder. Trækman, Pandelok.

Mand, en, Flt. *Mind*; deraf *såmind*. (*Dat is somin Skarn*, med den syge, er Ang. Platt.!) ***Miest*** (meste) ***Mand sær tøhs Havvr***, de fleste Folk.

Maug (*Mòng* ɔ: *Mång*) kaldes Hakkelse, blandet med Spøl el. med skrået Korn, som er udblødt i Vand. ***Mongjavt*** ɔ: Blandingsjagt, Fællesjagt. Jf. Molb. Mæng (J.) og nedenf. **Mænge**.

Mange, udt. *manne*, som i S. Eng. *many*. Isl. *marg-r*, Jydske Lov *manghæ*, *manæghæ*. ***Man-den jen***, mangen en.

Mark, en, kaldes den hele Strækning, som hører til en By eller Gård. Han bor på Solt Mark. Han har en stor Mark. Han er til Marks (i Marken). — Byen har en stor Hedemark. — Isl. *mörk*, Skov. — Jf. **Lykke**.

Marv, en, udt. *Marre*. — Isl. *merg-r*.

Masvorn, To. ***De kåller æ mahsvurn å besveerle*** ɔ: den Fremgangsmåde anser jeg for at medføre Mas og Besvær.

Megen, To., s. **Mögel**.

Mel, et, hedder Mjöl ligesom på Isl. N. og Sv.

Mellemmål, Navn på det törre Måltid om Formiddag el. Eftermiddag (S.), er nu næsten fortrængt af Fesper eller Brød.

Menneske, hedder *Minnisk*, Flt. *Minnsker* (Sv. *menniskor*, *menskor*), el. *Minnsken* (T. *Menschen*).

Mere, mest, To., bruges for flere, flest (T.). *En vil jo gjærn ha di miest Potter ur a sit Lier* ɔ: man vil gjerne have den störste Fordel, man kan. — Isl. *meiri*, större. — Jf. **Bet.**

Midsommer. Midsommersdag siges ligeså ofte som Hansdag. Sv. — *Om Missómmer* ɔ: ved St. Hansd. Tid.

Mige (*mih*), at, lade sit Vand; N. Isl. *míga*. J.

Mikkelsøsten, Østenvind ved Mikkelsdagstid; det stadige og milde Vejr, som den gjerne bringer, kaldes en Spindelvævsommer.

Mindre, To., hedder *minn*; Isl. *minni*.

Mjød, en, udt. *Mø* (k.). S. *Mød*. Isl. *mjöð-r*.

Mod, Ho. (Isl. *móð-r*). At være godt til Mode ɔ: rask; ringe til M. ɔ: upasselig.

Moden, To., udt. *mån*; *mòns*, modnes. Sv. *mogen*, gl. Sv. *moin*.

Mog (k.), en, Mög. — J. Måg, Moog, Eng. *muck*. Deraf moge (*mohg*), muge, Isl. *moka*. Moget (*mòhge*), skiden.

Mògl (*Movl*), Muggenhed, Skimmel; To. *mòvle*. N. Isl. *mygla*, Sv. *mögel*. Outz. (Molb.) skriver Muggel, muggelig.

Morsøster, s. **Faster**.

Muld, et, hedder *Mól* (k.); Isl. *mold*.

Muldskjorte (*-skjuht*), en, Ligskjorte.

Mulig, To., s. **Möjlig**.

Mulle, en, oftest i Forbind. en hel Mulle Mennesker ɔ: Sværm, Flok. Skrivemåden uvis; Udt. *Mulle* bør vel hverken skrives Mulle (ɔ: *Mull*) el. Mugle (ɔ: *Muggl*); s. Molb. Beslægtet med mylre, S. Myller, Vrimmel.

Mullebrød er ikke Fedtebrød, men Brødstumper, overgydte med Suppefedt (forhen altid Juleaften kogt Skinke og om Middagen Mullebrød). Beslægtet (ligesom nappe = snappe; N. *melta* = smelte, o. fl.) med Smule (Isl. *moli*), Tørve-Smul, at smule (Isl. *mola brauðið ofan*

í mjólkina). Man sammenligne det „meget udbredte“ norske *Mòle*, Stykke, Stump; *slå i Molar*, i Stykker, Stumper; *Brø'mole*, et Stykke af et Brød; *Ledmole*, et Stykke Læder; *Ljosmole*, en Stump af et Lys; o. s. v. Jf. Molb.

Mus, en, hedder i Flt. *Møss* (*Myss*), Sv. *mus*, *möss*, Isl. *mús*, *mýss*.

Muske, at, ruske, støvregne. J. Fyn. Jf. N. *Musk*, 1. Støv, Røg el. Drev (Isl. *mosk*); 2. Solrøg; 3. Dunkelhed, Mørke.

Mylte, at, göre Malt. Han køber Korn *te Mylten*, til at göre Malt af. Isl. N. *melta*.

Må, måtte, jeg, hedder *må* (el. *mòst*), *mòst*; Eng. *must*, Sv. *måste*. *Æ most hjim*, jeg må el. måtte hjem. Du må, *do mòt* el. *mòst*. — [Isl. *mega*, Nut. *má*. Oldsaxisk *môtan*, Datid *môsta*.]

Mål, et, Mæle, Røst. Et godt Mål, et ringe Mål; han er klar i Målet. Isl. *mál*.

Mål, et. Høres nok kun i Betydn. *meta* (*komm te æ Mål*), derfor om et Mål Mælk ɔ: så megen Mælk, som en Ko el. Køerne give ad Gangen, og i Forbindelser som Lejemål (*Limòl*), Hyremål, den fastsatte Lejetid, Skjelsmål, Viemål; *mensura* hedder derimod Made, se ovenfor.

Måle, at, hedder mæde (*mæh*; Sv. *mäta*, jf. Isl. *meta*, vurdere; Eng. *mete*; Plt. *mäten*). *Lajndmæer*, Landmåler.

Måned, en, udt. (ligesom Måne) *Måhn*, Flt. *Mònner* (Isl. *mánað-r*). Månedernes Navne få gjerne Kjendeordet foran. *I æ Maj*.

Mælk, en, hedder Mjölk, ligesom på Sv.; Isl. *mjólk*.

Mænge (Sv. *mänga*), at, siges undertiden for blande. Deraf Mængfoder, Blandingskorn (Vikkehavre). Jfr. **Mang**.

Mærke, at, huske. *Han ka godt mærrk*; *de kan æ itt mærrk* ɔ: det vil blive mig for svært at huske. Jf. **Huske**.

Mærken (*Mæhrken*). 1. Torv. 2. Marked. Isl. *markað-r*, *marknað-r*, Sv. *marknad*. T. *Markt*.

Mærksom, To. *Han hær et falle mærksomt Hohj*,

eller: *han æ falle mærksom* ɔ: har en meget god Hukommelse.

Møde (*mȳe*), at, gjenne, hegne. At møde en Hest. Hegnsgrøften må være bred nok til at kunne møde (Kvæget). N. *møta* ligedan. — I Betydn. møde (Isl. *mæta*) bruges komme imod, komme til: der kom en Vogn imod os; jeg kom til ham på Landevejen.

Møllekarm, en, kaldes den smale Bro over Møllevandet tæt foran Vandhjulet.

Mög, et, s. **Mog**.

Mögel, To., megen, meget, udt. *mö'l* med svag Lyd af *g* el. *j* foran *l*. Jf. Isl. *mikil-l*, *mykil-l*; Gl. D. magle; Møgeltønder. — Langel. Ærr. mögle.

Möjlig (*möjle* el. *mölle*), To., mulig, ligesom på Sv. — Omöjlig, umulig. *Her æ jo oll Möjlehejter*, her er alt muligt, alt hvad man kan ønske sig.

Nabo, en, hedder *Nahfer* (T. *Nachbar*). Naboskab, *Nahfskop*, en vis Afdeling af en By (S. Lag).

Nadver, en, udt. *Nahde*, forhen *Nahder* (hårdt *d*). J. Natter, Nætter; S. Nadre. Isl. *náttverð-r*.

Nagen, To., nøgen (J.). Isl. *nakin-n*, Sv. *naken*. (Heraf formodentlig nagene-ny, d. s. s. splinterny.)

Nalle (*Nall*, *Brinn-nall*), en, Nælde. J. *Klolig Höns kan ò gyhr i æ Nall*. N. *netla*.

Nallekonge (*Nallkung*), en, Gærdekonge, Fuglekonge.

Nap; Vandnap, et, Vandøse, Strippe.

Naptang, en, Knivtang. Jf. **Skadenæb**.

Natformet, et, el. undertiden Formet, en (oftest ulden, sjælden linned) Undertröje uden Foder, mest for Karlfolk. Molb. skriver Foerhemmet og udleder Ordet af Foder og T. Hemd; den angelske Udtale af første Stavelse viser snarere hen til for end til Foder.

Nattemòr, Ho., Nattemare. Isl. *mara*.

Nem, To., hedder *næhm*, Isl. *næm-r*.

Net, To., bruges næsten udelukkende for kön, smuk, o. s. v. om de allerforskjelligste Ting. [Af Fransk *net* af Lat. *nitidus*.]

Nide (*nih*), at, gnide. Jf. Isl. *núa*. Ligeledes *Nirr'r*, Gnidder.

Nideri (*Nieri*), et. Det er et hæsligt N. (Gnidning).

Nist, en, Gnist, Isl. *neisti, gneisti*. En Nist Ild.

Nodde (*nòrr*), at, bruges om den nynnende Lyd, hvormed den ene Hest kalder ad den anden. Jf. Molb. noddre, nynne.

Nogen, Sto., *nòvve*. ***De va novver ahnt***, det var noget andet! — Isl. *nökkur-r*.

Nogenledes, Bo., bruges ikke, derimod *så novve*, så noget. Det kan så n. gå an; han kan så n. komme afsted med alle Dele ɔ: nogenledes hjælpe sig selv i alting.

Nògle eller **Nòggel** (*Nògl*), et, Nögle (Tråd). J.

Nu, Bo., hedder *no*. Isl. *nú*, N. *no*.

Nybrodden (*-brorr.*), To., nysgjerrig; J. nybrotten, nybretten; Molb.

Nygne (*nyggn*) el. nògne, at. Jeg vilde flytte ham (i Sygesængen), men kunde ikke n. ham ɔ: ikke få ham af Stedet. Molb. nokke, nykke, Isl. *hnykkja*.

Nyks, To. *Han vur* (blev) *nyks*, han fik Nykker, blev egensindig.

Nys, et; at få N. (*Nyhs*) af ɔ: om. Isl. *njósn*, Sv. *nys*, *nysen*.

Nysselvorn, To., om den, der intet udretter, fordi han nysler Tiden hen. J. Måske hedder det *nystelvorn*.

Nyst, et. Han gav mig et N. ɔ: Nys, et Vink.

Nyttelse, Ho., i Sammens. *Nyttelstræ*, Gavntræ, Gavntømmer.

Næb, et, hedder *Nèff*. Sv. *näbb*. Isl. *nef*.

Nær, To., forhöjes: nærer, nærest el. næst (Isl. *næst-r*). Det hedder: *den nærrest Vej*, men: *min næhst Nahfer* (Nabo). *Di è der oll nær jin*, så n. som én.

Næsten, Bo., hedder næstved el. nærhånds (*nærhands*) el. hartad (*harta*).

Nævse sig, at, klø sig, skutte sig (også skruppe sig). Jf. Molb. Af Næve, Isl. *hnefi*; begge Ord udt. med *ö*.

Nøgen, To., s. **Nagen**.

Nöje, Bo., hedder *növv*.

Oldefader og **Oldemoder** betegner Faders (Moders) Forældre, Bedstefader og Bedstemoder. Jyske Lov 1, 4: *aldefathær oc aldemothær* i samme Betydning. Oldemoder hedder ***Oldmortött*** (T. p. E.).

Olie, en, udt. ***Ølle*** (T. *Oehl*), vestligere ***Ulle***, S. ***Olle***.

Olm, Trøske. Jf. Molb.

Olmsk, To., rasende, uvane (Tyr). Isl. *ólm-r*. J. olm; jf. Molb.

Om, i en vis Talemåde = for. *Æ æ itt om å gjøhr de*, Isl. *mjer er ekki um að gjöra það*. — ***Om Dav***, ***om Nat***, ***om Morn***, ***om Avtne***, ***om Sommer***, ***om Vinter***, men *i æ Fòhror*, *å æ Harrest* (også ***Harrest-Davv***).

Omsindes, To. Han er omsindes ɔ: har betænkt sig, forandret Sind, Beslutning. J. og Langel. omsindet. Jf. **Afsindes**.

Omtrent, s. **Kant**, **Nogenledes**.

Ond, To. (Isl. *vánd-r*), udt. *und*. En ond Finger ɔ: syg; et ondt Arbejde ɔ: slem.

Onsdag hedder *Vonnsdav*, og **Orm** hedder *Vórm*, s. Lydl.

Opdræt, en, Opfødning, Opdragelse, om Mennesker og Dyr. J. Hesten har fået det (Skaden) i Opdrætten.

Opstandelse, et, s. **Rok**.

Ord, et (Isl. *orð*). At have et godt, et jævnt, et ringe Ord ɔ: Rygte. N.

Orte, at (*oht*), levne, om Koen. Som Ho. bruges Ko-Orte. Jf. Molb. orre, orte. På N. betyder *orta*, *jorta*, *urta* at tygge Dröv.

Ovenfuld, To.; Marken er ovenfuld af Stene ɔ: overfyldt.

Over, udt. *övver*. Isl. *yfir*, Sv. *öfver*, Plt. *öwer*.

Overlig er formodentlig det Biord, der omtrent udt. *anvle* el. *önvle*. Stenen ligger o. i Jorden, at plöje o.

Overårs (*övverårs*), To., fjorgammel. Ov. Rug; en ov. So.

Pade (***Pahj*** el. ***Pah***), en, Frø. Isl. *padda*, Tudse. Den grönne Løvfrø (S. Hesselfrø) kaldes Hesselpade. Skrubtudsen hedder Pug. Navnet Frø er ukjendt. Jf. Molb.

Pal (stødtonet, men uden *d*). Han blev p. stående; Koen

stod p. ved Foderet (uagtet den var løs) ɔ: fast, urokkelig. Plattydsk *pål*, *pall*, Hollandsk *pal*, fast, ubevægelig, beslægtet med Pæl.

Palle sig, at, gotte sig, ved Sulet, ved Varmen. Jf. Molb.

Part, en. *Etter Patt* el. *ett. Anpatt*, forholdsvis. S. *etter lige.*

Passe på, at, skøtte om. *Æ pas itt å å smyhg.* J. Fyn. (Molb. p. om grunder sig vist på en Skrivfejl.) Samme Betydning i Gl. D. (f. Ex. i Visen om Hr. Adelbrand).

Patteklud, en, sammensvøbt Klud, som gives Barnet at suge på (S. en Sut).

Pattemoder, en, kaldes den Kone, som giver Barnet Die, medens det f. Ex. føres hen at døbes.

Pibe, en, udt. *Pihf.*

Pible, at, udt. *péfft.*

Pige, en, udt. *Pihg*, Flt. *Pigger.* Pigerne kalder Faderen til daglig Brug sine Døtre og Broderen sine Søstre. Til fuldstændigt Tyende i en stor Gård hører, som i Sælland, Indpige, Udpige, Lillepige, Barnepige.

Pillehus (*Pilhus*), et, Ormerede i Æble el. Pære.

Pilleskaft (*Pillskavt*), et, udgået Gren på en Eg.

Plank, et, Mål på flydende Varer f. Ex. Brændevin, 1/4 Krus, en Pægl.

Plat, To., om Personer listig, snedig (Sydsæll.), men om et Høved flad, bred over Krydset (Plt.).

Pleje, at, hedder være van (jf. **Van**). — Pleje til ɔ: være Håndlanger, f. Ex. ved Murarbejde: Drengen kan godt pleje til. Deraf Plejesmand (*Plejsman*), Håndlanger.

Plejel, en. Dennes to Dele kaldes her som andensteds *Handvol* og *Slavl* (ɔ: Slagvol). Jf. Molb. De forbindes med hinanden ved Hjælp af Kappen (*æ Kahp*).

Plomme, en, Blomme. Isl. *plóma*, N. *Ploma*, Sv. *plommon*, J. Plum (Molb.), Plt. *Plumme.*

Plov, en (Isl. *plóg-r*). Plovåsen hedder *æ Böhm* (Plt. ɔ: Bom); Asædet, S., *Stjett*, *Stjatt* (ɔ: Stjert); Muldfjæl, *Ristfjel* (ɔ: Rystefjæl); det lodrette Stykke imellem

Bommen og Plovshovedet (*æ Plowsohj*) hedder Sulen (*æ Suhl*); på Hovedet sidder Skæret; Forenden af Bommen hviler på *æ Vællt* (måske *Hvællt* af hvælve); Bolten, hvorpå Hjulene gå, kaldes *Rulstòng* (ɔ: Rullestang); i höjre Hånd holder Karlen *æ Røstag* (ɔ: Ryddestagen), som ikke alene tjener til at holde Muldfjæl og Langjærn ryddelige, men tillige til at hæve eller trykke ned med (idet den anbringes på Bommen og under eller over et Stykke Jærn, som stikker ud fra Stjerten); foran på Bommen sidder *æ Plowdryw* (ɔ: Plovdrive), en Stage med et Tværstykke på, i hvis Ende Linerne kunne lægges ind; jf. **Skagle**. — Svingploven kjendes ikke. — Plöje hedder *plovv* (plove); Eng. *plough*. — N. N. gör min Plovtid ɔ: udfører mit Plöjearbejde (da jeg selv ingen Heste har).

Pludder, et, Dynd, Snavs.

Pludsvis, Bo., pludselig (vel egentlig pluttende, plumpende).

Plukke, at, hedder plokke (*plòhk*). — *Pl. Toffel*, pille Kartofler. Isl. *plokka*. (Jf. **Skrede**.)

Pode, en, Plante, bruges altid om unge Træer og Buske, Plante derimod kun om Urter, især om Kål; kan jeg få nogle Planter hos dig ɔ: Grönkålspl.

Pode (*pohr*), at. 1. Sjældent i den sædvanlige Betydning; som oftest *propp* (T. *pfropfen*); 2. plante, *han vild ha en Asl pohrt i sit Gronstej* (ɔ: en Abild plantet på sin Grav); 3. stampe Jord fast omkring noget; = J. pote, Molb. Jf. N. *pota*. — Når Diget er færdigt, skal der noget ipodes (*ipohrs*). Podeværk (*Pohrv.*), al Slags Plantning på Grøftvolde, levende Hegn; jf. **Sætværk**.

Pokker, Ho., Kopper. Jf. Molb. Paage, Pokker, Poog.

Pold, et, fremragende Plet Jord, som ved Natur el. Kunst er afsondret (og derfor dyrkes særskilt). J. en Pold, N. *Pall.* — Et Myrepold, Myretue; Jyggenpold s. **Jyggen**. Jf. Molb.

Prate (*pråht*), at, samtale (venskabelig), N. *prata*, men pratle (*pratl*), våse, lade Munden løbe.

Prege, at, pege (med Fingeren).

Prutte, at, gnave, brumme over noget.

Pryne, at, ringe (Svin); s. Molb.

Præst (*Præst*, Flt. *Præhst*), en. Når en Menighed (Sørup, Grumtoft) har to Præster, kaldes den ene (der Hauptprediger) Höjpræsten (*æ Hyjpræst*), den anden (Diaconus, resider. Kapellan) Underpræsten. — At blive præsteviet (*præhstvi*), ordineret. — Isl. *prest-r*.

Pug (k.), en, Flt. *Pugger*, Skrubtudse. Pughat, Padehat. Jf. **Pade**.

Pund, et, udt. *Pohjnd*. Slesvigs gamle (latinske) Bylov § 76 *puund*. Eng. *pound*. Af Latinsk *pondus* el. *pondo*.

Purke, at, arbejde uden Fremgang; han har gået og purket og er ingen Vegne kommen.

På, s. **Å**.

Rad, en (Isl. *röð*), er måske det Ord, som (med samme Tonehold) høres i den hyppige Talemåde *i Rej*, at være i R., komme i R., sætte i R. ɔ: i Orden, i Lave; om et Menneskes Sundhed, Hestens Huld, om en Mark eller en hel Avling. Han er godt i R., han har sit Kram ret i R. o. s. v.

Rade, udt. *rahj* el. *ræhj* el. (k.) *raj* el. *rej*, snart. Han kommer r.; jeg er r. færdig; det kan r. vorde godt igjen. Sammenlign Udt. af Lade, Spade. Isl. *hrað-r*, To., *hrða*, Bo. N. *rad*, To., snar, *rade*, Bi., lige til. Jf. Molb. raa, rai. Sjældnere høres den sammenlignende Form: *ræjjer tów som jén*, snarere to end én (jf. Eng. *rather*); og: *de troer æ ræjjest* el. *rahjest*, det tror jeg snarest.

Rag (*rav*, stødtonet), To., lige, rank; Drengen stod rag ret ved Bordet og spiste. J. s. Molb. — N. Sv. *rak*.

Rage, at; rage Ilden ɔ: dække den til med Aske for at vare den Natten over. Isl. N. *raka*. Nordeng. *rake*, s. Molb.; jf. Molb. — At rage sig = *tæj æ Skjegg av*; *Rahgknyw*.

Rappe, at.

Reb, et, udt. *Rief* (*Rjef*). Isl. *reip*.

Rede, at, finde Rede i. *De kan æ it reh* ɔ: det forstår jeg ikke.

Rejse, en; Talemåde: Han fik en slem Rejse (*Rejjs*) ɔ: en dygtig Irettesættelse.

Rejse, at, bringe til at stå, udt. *ries* (langt). Isl. *reisa*. Deraf:

Rejseøl (*Rehsel*), et, Rejsegilde i Anledning af en Bygnings Opførelse. Jf. **Øls**.

Rende, en; udt. *Rinn* (N. *Renna*). Forskjelligt fra en Ren (*Rén*, *Aggerrén*, Isl. *rein*), som fremkommer derved, at to Furer plöjes til hver sin Ager og efterlade en Fordybning.

Rense, at (Isl. *hreinsa*), udt. *rönns*. — *Æ ska ha æ Gròn oprönnst*. — Også siges: *réngyr* ɔ: göre ren.

Rettighed, en, hedder *Retlehejt*.

Revle (*Rövvl*), en, Trærevle, Sandrevle. J. Jf. Molb. Revel, Rövel. — Revledör modsat Fyldingsdör.

Rider (*Rijer*), en, Ridehest.

Rigtighed (*Rigtehejt*), en. At göre R. ɔ: at göre sit Testament; at göre R. med en ɔ: afgöre sin Gæld. Jf. Molb. Redelighed.

Rim, en, el. **Rimstykke** kaldes det Stykke Tömmer under Bjælkerne, som nagles fast til Stolperne i en Bindingsværks Væg; men den Planke, som på en Grundmur ligger under Bjælkerne, hedder Murplade. — Skrives vel rettest med *i* efter Udt. og Oprind. af Isl. *rim*, N. *Rim*. Jf. Molb.

Rimmel, en, kaldes den lange Række ältede (strøgne) Tørv, som ere opstablede for at törres. (Jf. Molb. Rimling.) At rimle Tørven siges at være en nyere Fremgangsmåde, medens den för altid blev styget.

Ring, en, på Brød, Skorpe. Jyll., Fyn, Loll. (Molb.). Efter Petersen, Mythologi S. 198, ligger Formen Rind til Grund.

Ringe, To., slet, dårlig, mådelig (ligesom i Nörrejyll. og som N. *ring*). — Han er kun ringe (syg); en ringe Karl; der er en ringe Rigtighed (Orden) i det Hus.

Ringhed (*-hejt*), en, Sygdom, Svaghed.

Ringridning er en almindelig Forlystelse for de unge Karle ved Midsommerstid. Man stikker til Ringen til Hest,

drager igjennem Byerne med Flag og Musik og danser om Aftenen.

Rives (*ryvs*), at. 1. Hundene rives (ɔ: slås); Kattene ligel. 2. Slå Splinter, revne. — Isl. *rífa*; *rjúfa*.

Rivling (*Ryvl.*), en, løs Sæd, som rives sammen, efter at Negene ere bundne; S. Rivelse, Slod.

Roe, en, udt. *Rövv*; Sv. *rofva*. — *Mohröv*, Pastinak; T. *Moorrübe*, Gulerod; jf. Molb. Mo, Morød.

Roe, en, på et Sår (Isl. *hrúðr*), udt. *Rövv*.

Roe, at, hvile, have Ro. J. T. *ruhen*.

Roge (*Rohg*), en, Dynge, f. Ex. så meget Mög, som læsses af for sig og derpå spredes. Isl. *hroki*, *hrok-r*, Sv. *roge*, *råge*, N. *ruka*, *rok*. Jf. Molb.

Rok, en, bruges aldrig i den almindelige Betydning. Derimod: en Rok Hör, så megen Hör, som sættes på Rokken (Spindehjulet) ad Gangen; Hörren svøbes om *æ Hohj* (Hovedet) ɔ: en Form af Papir, og denne bæres af *ær Opstannels* (Opstandelset, T. på 1ste Stavelse). — Isl. *rokk-r*, Rok.

Rosmølle, en, Hestemølle. Isl. *hross* i mange Sammensætninger. — Navn: Rosgårde (T. p. E.) i Grumtoft Sogn.

Rot (*röt*), To., råden. Isl. *rotin-n*, Eng. *rotten*.

Rub og **Stub**, jf. Eng. hos Molb.

Rug, en, udt. *Röv*. Sv. *råg*. N. *Rùg*. Isl. *rúg-r*. J., jf. Molb. Roule.

Rugröllike (*Rovröllik*), Röllike.

Rum, et (Isl. *rúm*), bruges for Værelse (jf. Sv. *rum*) og overhovedet som Fællesnavn for alle Husets Afdelinger. Båsrum, Huggerum, Malerum. — At kunne komme til Rums igjen siges om den syge, som atter kan tåle den fri Luft, og om Folk, som atter kunne arbejde i Marken, når Jorden er gjennemtøet.

Rum, To., rigelig. Folk ere ikke rumme ɔ: der er ikke mange Arbejdsfolk at få. — Rumt så meget, fuldt så meget. Klokken er rumt 4. — Isl. *rúm-r*, rummelig.

Rumslump. At tage på R. (rum Slump?), S. på Slump. (Jf. nedenf.)

Runne, en, antages at være Roden til Navnene Runmark og Runetoft (*Ruhntavt*). N. *Runne*, *Rune*, *Runn* (Isl. *runn-r*), 1. Busk, 2. Spire, Skud af Træ; *Runnemark*, Mark med enkelte Buske og Småtræer. Jf. **Tverynnet** og hos Molb. rinde, Runne, Ryndel.

Runte (*Runnt*), en, Stødet af et fældet Træ, sædvanlig kaldet Stavn (jf. nedenf.) S. Loll. Trunte.

Rusme, en, Havrens Top.

Russepind, en, Pind til at lade Garnet løbe igjennem (i den höjre Hånd), medens Nöglet dannes over Vindepinden (i den venstre). S.

Rydde (*rørr*), at (Isl. *ryðja*). Deraf: *Røhak* (k.), Hakke til at rydde med; *Røröjs*, Øxe til samme Brug; bægge Redskaber stundom forenede til ét, på fælles Skaft; *Røstag* (Ryddestage, en, jf. Molb. Rådstok) s. **Plov**.

Rye el. **Ryde** (*Ryh*), et, (lille) Krat (jf. **Skrub**). Der er jo et helt Rye (ikke en enkelt Busk). Findes i flere sammensatte Stedsnavne som sidste Del: Bregneryde (*Brègnryh*, fortysket Breckenrüde) i Brodersby Sogn; Höjryde i Borren Sogn; forskjelligt fra Rydde (*Ryrre*), f. Ex. Satrup-Rydde, og fra -röd (-röj, -roj), f. Ex. Dolleröd, (fortysket Dollroth). N. *Ryde*, Krat, tæt Hob af Buskvæxter el. Småtræer.

Rygge, at.

Rykke, at (Isl. *rykkja*), trække (om Hesten), aldrig (som i S.) om den baglænds Bevægelse. J. (Jf. **Stoppe**.)

Rylle, en, ung Avnbøg (sådan som den f. Ex. findes i levende Hegn); når Planten er bleven til et Træ, kaldes den Avnbøg. Jf. Molb. — Deraf Navnet Rylskov.

Råd (*Råj*), et. Foruden de sædvanlige Betydninger også: Efter Råd, efterhånden. Der bliver nok Råd af ɔ: der findes nok en Udvej. Jeg har ikke Råd endnu ɔ: jeg har ingen Udvej, f. Ex. til Tjeneste, Bolig; jf. „kommer Tid, kommer Råd“ og „at have Råd (Penge) til noget“. — *Di hær tæjjen hinne æ Råj frå* ɔ: de have taget Rådigheden fra hende, hun må ikke råde i sit eget Hus; *Ven en gir sit Stej av, skal en ò gi sit Råj av* ɔ: Af-

tægtsmanden må ikke længer ville råde. Isl. *ráð*, Råd, Rådighed. (Jf. Molb.) Hun er vakkert i Råd med ham ɔ: hun kan råde med ham, har Magt over ham.

Råde, at, gætte. *Æ vild ha råhj å 10 Dåler.* Isl. *ráða*; Gl. Dansk.

Rådelse, et, Gåde. T. *Räthsel.*

Rådgiver, en, bruges undertiden ligefrem for Bademoder.

Ræd, To., bruges stedse for bange; udt. *ræ* el. *re* (k.). Isl. *hrædd-r.*

Rædelig (*ræhle*), To., rædsom (hverken dette Ord el. frygtelig bruges).

Række, at, böjes: *ræk*ker, *råht*, *rå*t; også: *ræk*kes, *råtes*, *råtes*; *æ Rief hær råtes*, Rebet har rækkedes, har strækket sig. At række én noget, hedder som oftest lange.

Ræppe op, at, ræbe, J. Molb. ræppe og roppe.

Ræv, en (*ref-r*), udt. *Röv* (k.); hyppigt som Binavn for Familier. Ræveløv (*Rövlöv*), Vedbende (og måske flere Slyngplanter). *Rövbælle.*

Rødlødet (*rølyre*), To., rødmusset. Isl. *rauðlitað-r.* Af Lød, Isl. *lit-r.* — Fynsk (Molb.).

Rødnætte, Ho., Blodpis hos Kvæg. Jf. Molb. Nætte.

Rør, et, hedder i Flt. Røre(r). — Isl. *reyr-r.*

Røre (*Ryere*), Lyske. S. Formen er formodentlig Flertals ligesom Isl. *hrærar*, N. *Röyra(r).*

Røring (*Ryering*). Hille Røring ɔ: hille den Ulykke! For Røring el. for Røringslag ɔ: for en Ulykke. *De è no Ryerings* ɔ: noget Fandens, om et slemt Arbejde. Det er en R. Karl ɔ: en Pokkers K.

Røst, en, er af Intetk. — Isl. *raust*, Hunk.

Röllike, s. **Rugröllike.**

Sadle (*sajl'*), at. Sadle ud eller ned siges om Jorden i Siden af en Grøft el. Vold, når den skrider. Jf. Molb. salle.

Sadler (*Sajler*), en, Sadelmager; Eng. *saddler*, T. *Sattler.*

Sagl, et, og **sagle**, at, *Sæggel*, *sæggel.*

Sagte (*savvt*), 1. langsomt, 2. sagtens, N. *sakte.* Det kan

han sagte (ɔ: let) göre. — Vil du sagte besørge et Hverv for mig ɔ: vil du være så god at.

Sak, et, en lille Fordybning el. Sigde i Jordsmonnet; en lille Indböjning i en Mur el. et Dige. — Når Jorden sakker ud, rider (ɔ: skrider) Grøften sammen. Jf. Vinden sakker, at sakke agter ud.

Salig, To., og Salighed, Ho., *salle*, *Sallehejt*.

Salt, et, udt. *Sòjlt* (Isl. *salt*); salte, *sojllt*.

Samme, To., udt. *sahm* (af Formen same, Isl. *sami*).

Sand, Ho., udt. *Sahjnd*. Isl. *sand-r*. — Sande ɔ: sandet Landstrækning, findes i flere Navne: Fröslev Sande, Frørup Sande, Eskær Sande. Jf. Molb. Sande, Grönne, Lynge.

Sandemand (*Sajnnman*), en. Til Sandemænd beskikker Øvrigheden to iblandt Indbyggerne i hvert Trin; de ere Vurderingsmænd, holde Avktioner og Udpantninger, besørge visse Forretninger ved Skifter, ere Vidner på Tinge m. m.

Sanding, Sandhed, udt. *sann*, Isl. *sannindi*. *De va sann*, det var sandt, det har du Ret i!

Sanke (*sònnk*), at, Isl. *samka*, bruges altid for samle.

Sankelse, en, Forsamling; særlig om Bymændenes Sammenkomst i Fællesanliggender; også ofte f. E. om Sognerådets Møde.

Sankestene, afsamlede Småstene.

Sans (*Sahns*), en; der er ingen Sans ved ham ɔ: ingen Eftertanke og Flid. Også: Han var ved sin fulde Sans til det sidste.

Sanse (*sahns*), at, bruges i mangfoldige Talemåder i en egen Betydning. Han sanser godt ɔ: han er påpasselig, vindskibelig, flittig. (Jf. **Sans**.) — Jeg sansede at komme væk ɔ: jeg passede mit Snit. — Han sanser med Vognen ɔ: han har noget at bestille ved V. — Jeg skal sanse, for N. N. har holdt mig op ɔ: jeg må ile, for han har sinket mig. — At sanse Karlen til ɔ: lave til, hvad han behøver (til Rejsen). — At besanse en Mark ɔ: foretage de fornødne Arbejder, som Markens Behandling udfordrer. — Der skal Tid til at få alt det besanset ɔ: til at få draget Omsorg derfor.

Samsom (*sahnsom*) kaldes den, der sanser godt.

Savne, at, hedder sakne (*sahkn*). Isl. N. Sv. *sakna*.

Se, at; at se sig ud af noget ɔ: at klare det, skaffe Udvej af Forlegenheden. — Böjes: *seer*, *så*, *se* (k.). — Isl. *sjá*.

Sejer, en, Flt. -e, Stræng på en Violin. Heraf (og ikke af T. *Zeiger*) kommer uden Tvivl det gamle Ord Sejerværk, Slagur, som drives ved Lodder og (Sejer el.) Snore, (der her kaldes Liner). — Vistnok = Seje i Kød; Isl. *segi*.

Selereb, et, el. Selestreng, en (jf. Sæll. Tömmestreng), Skagle. (Jf. **Skagle**.)

Selv hedder *sjèl* (stødtonet), Isl. *sjálf-r*. J. — *Sjèldesahm* (ɔ: dig selv det samme), i lige Måde!

Semptinsk, To., altfor pæn i sit Væsen. Jf. Molb. semper.

Sene (Isl. *sin*), en, og Flt. Sener, udt. *Sénne*, *Sénner*. *Sénnere* (senerigt) *Kjø* ɔ: Kød med mange Sener i.

Sid, Intetk. sidt, To., hedder *sij*, *sitt* (Isl. *síð-r*, *sítt*). Deraf sidrygget om en Hest el. Ko, S. svejrygget. — *Vit ò sit* = alle vide Vegne; at søge Råd v. og s. (imod en Sygdom); at rejse v. og s. (for at få Ejendom at købe).

Side, en (Isl. *síða*). Sidesved (*si's vé*) ved Siden af.

Siden (Isl. *síðan*). Længe siden hedder l. sit, i Sundeved sint [d. e. ifølge Kok, Det danske Folkesprog i Sønderjylland I § 267 sident med Intetkönnets *t*]. Jf. **Sin**.

Sidstens, udvidet Form af sidst, betyder forleden, for kort Tid siden.

Sige (*Sihg*), el. Signing, en, et sidt, vådt Sted. J. Molb. Isl. *sík* el. *síki*.

Sige, at, hedder *sæjj* og böjes: *sier* el. *sir* el. *sér* (k., undert. *sæjjer*), *såj* (Sv. *sade*) el. *só* (k.), *såj*, sjæld. *sât*. — *De hær æ nok hør sih an* ɔ: om (Vedels Saxo). — Isl. *segja*.

Sigelse, en, Sagn, Rygte. Efter Sigelse ɔ: efter hvad Folk sige. Det er der ingen Sigelse af ɔ: det hører man ikke tale om.

Sikker, To., hedder sæker, Sv. *säker* [af Latinsk *securus*].

Sil, en, Stenkiste (dette Ord kjendes ikke i den Betydn.). Sv. og N. *Sil* er en Si, altså samme Grundbegreb.

Sime, en (Isl. *sími*); *Angl-Sihm*, Medesnor.

Sin, Stedord, bruges undertiden istedenfor det foregående Hovedords Ejeform. N. Plt.

Sin (tonløst), så, derefter; bruges hyppig; stundom næsten uden egentlig Betydning. Når flere Ting opregnes, sættes ofte sin ind efter og (= og så) eller i Forbindelser som: og så var der sin... Den, der har fremstillet Grundene for og imod en Sag, ender tit med det Spörgsmål: *Æ ve sin itt hva jer tøkkes*: nu ved jeg ikke, hvad jer Mening er. Ordet er måske forkortet af siden (Isl. *síðan*), ligesom Sv. *sen* af *sedan*; jf. Eng. Dial. *sin* ɔ: *since.*

Sinde, i (*i Sinn*). Det har jeg ikke meget i Sinde med ɔ: det vænter jeg ikke stort af, den Plan bifalder jeg ikke. Men at have i Sinde hedder at have i Hovedet.

Sinde, en. Dette gamle Ord (Isl. *sinn* el. *sinni*) bruges i følgende Forbindelser: *Jéssind*, engang: *se jéssind!* se engang! *Itt jee Sinn*, ikke én Gang. *Å jee Sinn*, på én Gang; *jéssind så mö'l* (undert. *et Jéssind s. m.*), én Gang så meget. *Mè jensken*, på én Gang, ad én Gang; *så è e gyer mè j.* ɔ: så er Arbejdet færdigt med det samme. Hvorfra kommer Ordets sidste Del? De i Nutidens Skriftsprog brugelige Sammensætninger af Sinde (ingensinde, tresindstyve o. s. v.) synes ganske ubekjendte. — Jf. **Gang**.

Sindes, To., sindet. Han er så sindes ɔ: således til Sinds. Det er vi endnu ikke sindes på ɔ: derom har vi endnu ingen Beslutning fattet. Dansksindes. Jf. **Afsindes**, **Omsindes**.

Siv, et; sædvanl. Flt. *Syvver*, en Plante med spidst kegledannet Blad, og som gjerne voxer på sure (ɔ: vandrige) Steder af Ager el. Eng. Forskjellig fra Flæk. — Isl. *sef.*

Sjette, Ordenstal, hedder *sæht*, Isl. *sètti*, N. *sette.*

Sjælden hedder sjålden, udt. *sjolln* (i Sundeved *sjålen*). Isl. *sjaldan.*

Sjø, s. **Sø**.

Skadenæb (*Skahnèf*), et, en Niptang.

Skaffer, en. Degnen (med en Serviet for) er Skaffer ved (Barsel, Bryllup og) Begravelse. Han modtager Maden af Sysselfolkene og sætter den på Bordene; opfordrer derpå til stille Bön (i tidligere Tider fremsagde han Bönnen og derefter det Ønske: Sidder vel, Folkens!); tager Fadene bort og overgiver dem i hines Hænder; opfordrer til Bön efter Måltidet; til Slutning: Velbekommens! (ɔ: bekommendes?).

Skage, at, skætte (Hör). Jf. Isl. *skaka*. Molb.

Skagle (*Skagl*, k.), et, Forbindelsesledene imellem Ploven og Hammelen. I Sæll. lignende Brug af Ordet om et Stykke på Rokken (s. **Svøbe**). Isl. *skökul-l*. Jf. **Selereb**.

Skammes, at, skamme sig.

Skar (k.), et, Skår, Indsnit; Stedet, hvor to Siverør (i Jorden) mødes; den Stribe, som en Le tager under Mejningen; at lade Kornet ligge på Skar (S. *Skòr*). Isl. *skarð*, N. *Skar*. Jf. Molb.

Skarn og Ejeformen (el. Tillægsord) Skarns. *De æ Skaen!* det er mådeligt (med den syge el. desl.) — *Ham tott de va Skaens for æ Vuun*, ham tykkedes, det var skadeligt for Vognen. — *De æ Skaens mæ æ Havr*, Havren er mådelig. *Han æ Skaens*, han er syg. Svarer som oftest til S. Skidt (i Angel *Skih*). — Gl. Dansk. — Skarnet kaldes Efterbyrden hos Koen. — Isl. *skarn*.

Skarnvrövl, Skarnbasse, Jf. **Vrövl**.

Ske (*Ske*), en, kaldes de tyndere Tværstykker imellem Bolene i en Harve og imellem Endestykkerne af et Led, Harveske, Ledske. Isl. *skíð*, N. *Skide*, T. *Scheit*.

Skifte, et og at, (Isl. *skipti*; *skipta*) udt. *Skövvt*. Hyppigt i Sammensætninger: Skovskifte, Moseskifte ɔ: Lod, Del.

Skik, en, udt. *Skehk*, bruges kun i følgende Betydning: Det har god Skik; han arbejder, så det har Skik; det skal nok få Skik; det får ingen Skik; det lader sig ikke göre — til Skik ikke; Koen har Skik ɔ: viser Tegn til at skulle snart bære. (Jf. **Sæd**.)

Skik (k.), en, Smör, Fløde o. s. v., som enhver Nabo sender

til det Hus, hvor der skal være „Øls“. At føre Skik hen. J. Send, Sending.

Skille ad, at, bruges i mange Sammensætninger. Skabet kan *skillatæjes* (tages skilt ad, skilles ad); Marken skal *skillamæes*, *skillagraves*, måles, graves i to Dele; de ere *skillakæhn* ɔ: (Ægtefolkene) ere kjendte (dömte) at være skilte ad; *vi kam skilla*, vi kom fra hinanden (i Trængslen); *di kan it fòligs, ò di ka heller it væ(re) skilla.* — *Æ kan it vur (d)en skjéhl*, jeg kan ikke blive den (f. Ex. Koen) kvit, blive af med den, skilt ved den. — Isl. *skilja.*

Skimme, at, skimte. Molb. skimre.

Skimpe, at, spotte, göre Nar ad. T. *schimpfen*, Sv. *skymfa.*

Skip dig om! (*skif dæ om*), Tiltale til et Kreatur, når man vil have det til at flytte sig (Loll. Falst.). Også siges til Hesten: *Hum dæ om!* (S. J. *Hum dæ!*). Jf. Molb.; også Eng. *skip.*

Skive, en, udt. *Skyvv*, bruges ganske alm. for Bord. De have Maden på Skiven. Vi må snart have en ny Skive. Isl. *skífa*, et tyndt Bræt.

Skjelle, at. Det skjeller (*skjel*) meget el. vakkert, det gör en stor Forskjel, der er stor Forskjel på. Bruges meget hyppig; sjælden høres Forskjel (T. p. E.) i denne Betydning (s. ovenfor) eller det tydskladende Underskjel. Jf. **Kår**, **Kåre**. — Ganske i den anførte Betydning bruges også Isl. N. *skilja.* — Istedenfor forskjellig bruges ulige, ligesom N. *ulik.* — Skjelsmål, et, Skjel, f. Ex. imellem Agre el. Marker.

Skjervæg, en, Skillerum. Plt. *Scherwand.* (Skiærværk hos Molb. er vist en Misforståelse.)

Skod (*Skò*, Isl. *skot*), et, Skud: Bøsseskud; Skodde på en Dör; Forsmække el. Bagsmække til en Vogn.

Skokke (*skòhk*), at, sætte Kornet sammen på Marken, 2 (6?) Kærve i hver Skok. Jf. Molb.

Skolelæreren kaldes sædvanlig *æ Skolmæster*, og findes der tillige en Underlærer (hvilket er almindeligt ved store Skoler), kaldes han Undermæster.

Skovl, en. *De æ Skovl som Skavt*, to Alen af ét Stykke. *De æ ret en Skovl a et Minnisk* ɔ: det er ret en ubehövlet Karl. — Også i almindelig Betydning.

Skralle, en, Gåsens Luftrør (også *Skræffel*).

Skramme, en. *Han vu* (vord) *skramskòt i æ Loer* ɔ: han fik et Skudsår i Låret.

Skrave (*Skravv*), en, trebenet Træbuk (som til at lægge et Lad eller Siddebræt på); Huggeblok. J. Molb. Måske beslægtet med skræve.

Skrede (*skreh*), at, skrælle, f. Ex. Æbler, rå Kartofler. [Sv. *skräda*, rense, sigte.] Jf. Molb. — Skræder, som kommer af dette Ord, udt. *Skrér'r*. — At pille (kogte) Kartofler hedder plukke el. tage Huden af. Jf. **Slud**.

Skrefle, at, göre Stöj med sin Tale; give falsk Tone, skratte. Jf. Molb. Skræffel s. **Skralle**.

Skride (*skrih*), at, siges om Kornet, når Axet kommer frem. S.

Skrift, en, udt. *Skröwt*. Isl. *skript*.

Skrifte, et og at, udt. *Skröwt*.

Skrige (*skrihg*), at, böjes: *skrigger*, *skreg*, *skréggen*. Bruges ofte for græde.

Skrimp (*Skrymp*), Ho. At lide S. ɔ: Sult, Nød. Jf. Molb.

Skrive (*skryvv*), at, böjes: *skryver*, *skröv*, *skrövven*.

Skrub, et, Krat. Eng. *shrub*. (I nordligere Egne siges *Skræb*, *Skröb*.) — Et Skr. er större end et Rye (s. ovenfor).

Skrue, at, kure, om Hönen, Gåsen o. s. v. Jf. Molb. Skru, skrue, Skruk.

Skræme, tale hæst (f. Ex. om den, der har Sygdom i Luftrøret); jf. Eng. *scream*. Molb. skreme. Deraf skræmvorn, To.

Skrøbelig, To., *skrøfft*(*-le*?). Skrøbeligt Folk, svagelige Folk.

Skule, at, skjule el. snarere finde Ly; nu kan man dog sk. i Huset (når dette har fået Tag). Deraf *Vunskul* (Vognskur) samt: *Han gik Skulgång* (el. *Skuleng*.) ɔ: han skulkede af Skole.

Skummeraften, en, Skumring. *I æ Skummeravten.*

Skump, et, en Ende Jord, ganske kort Ager. Jf. Molb.

Skungre, at. Det skungrede (rungede, gungrede) i Jorden, da Vognen kom forbi. *Han ægger* (ager) *te æ Jord skungrer*, S. så det dundrer efter.

Skurre, at, glide på Is (S. feje Skrid). Skurrebane, Glidebane. Også Slæden skurrer, svirrer; J. Skurrested (el. Hurrested), Svirre i Vejen.

Skvat, en, s. Molb. Deraf *Skvatgjahld*, Klatgæld.

Skygge (*Sköhg*), en, bruges både om Skygge og om Læ, Ly. At stå i Sk. under en Hække, bag et Hus (for Regn og Blæst). — Isl. *skuggi.*

Skyt el. måske Skøt, et, Stivbord (Skud). *Han hær avskyt for æ Vajnd* ɔ: lukket af for Vandet med et Sk.

Skælve, at, udt. *skælle.* Isl. *skjálfa.*

Skær, To.; meget hyppigt i Forbindelser som: skært Land, Jord, der er fri for Rødder; skært Træ, der er frit for Knaster. Isl. *skír-r*, *skær-r.*

Skæver, Ho., Flt., S. Skætteſald, udt. *Skövv.*

Skøde (*skyhr*), at, bryde sig om; temmelig hyppigt, men, som det synes, mest i nægtende Forbindelser: han skøder ikke at sælge, at købe, at få et Arbejde at udføre. Også i Bet. tage Vare på, passe: *Hon hær jo itt å skyhr*, hun har jo intet at bestille, at tænke på. — Gammel Form for skøtte, Isl. *skeyta*, Sv. *sköta.* Deraf

Skødeløs (*skyrløs*), To., aldrig med Formen skødesløs, men af samme Betydning.

Skøtte, at, tage Kreaturer op på sin Mark.

Skøtíe, at, save med en Skøttesav, en meget stor og grov Sav (S. Skovsav), som bruges til Kævler. Jf. Molb. Skivrt. Mon beslægtet med skyde og med Skyttel? — At skøtte et Træ af ɔ: befri det fældede Træ for Grene; at skøtte Grenene af ɔ: save af.

Skövle, at, skovle.

Skövling, en, sådan Gødning (eller fed Jord), som må tages med Skovl, ikke med Fork.

Slaf (k.), Ho., Slud, Blanding af Regn og Sne. N. *Slafs*, jf. Isl. *slafsa*.

Slag (*Slaw*), sjælden **Slags**, et. Flt. *Slavv*. N. *Slag*, Sv. *slag*. Her er to Slags Folk, er en stående (politisk) Ytring. — Det stikker i Folkeslaget ɔ: i Familien. — ***De er a æ Slaw***, det er udaf Vælten, om noget fortrinlig godt eller yndet. (Jf. **Ende**.) — Slag (men ikke Slags) betyder også d. s. s. Brud (s. ovenf.).

Slank, To. En slank Kærl, en fix Fyr (velskabt og flink).

Slap, et, foragteligt Udtryk for det, Hunden slapper (drikker). Jf. N. *slabba*, *slafsa* (= Isl.), *Slafs*.

Slarre, en, Tøffel, Slæbe. J. Jf. Molb.

Slat, en, lille Del af flydende Ting. Jf. Molb. Slant. Isl. *sletta*, stænke.

Slet (*slæht*), To., jævn, flad. Isl. *slètt-r*.

Slette, en. Hertil må formodentlig henføres den hyppige Talemåde om en Sygdom, hvortil ingen Årsag kan påvises: ***Æ fek e å jævn Slæht*** (egentlig: Jeg fik det på jævn Slette) eller: ***De kam å jævn Sl.*** (S. det kom af sig selv).

Sliggen (måske slikkende), To., sledsk. N. *sleikjen*. Jf. J. sleg, Sleg (Molb.).

Slu, To., snu; Isl. *slæg-r*, N. *slug*, *slög*, *slu*; Sv. *slög*, *slug*; T. *schlau*. Temmelig sjæld.

Slud (*Sluj*), Affald (Skrællinger) af Kartofler. Jf. S. Slod (Rivelse) og Molb. Slue.

Sludsket, uordentlig, hedder *sluse*, *sjuske*, *sjullere*.

Slukke, at, hikke. T. *schluchzen*. Oftere hikke (*hehk*) og Hikke (Flt.).

Slump, et, Held; **slumpelig** (*-le*), heldig; **Vanslump**, Uheld. Jeg har ingen Slump i Lotteriet; han har en fæl (*fej*) Slump. — Jeg var ret (ɔ: rigtig) slumpelig; det var endda slumpeligt. — Der kan let slå sig Vanslump til.

Slunk, et, Sted, hvor Jordsmonnet falder lidt. Jf. S. slunken.

Slunnetrav, en, Lunte, langsom Trav. Beslægtet med slunne, slunte, lunte; s. Molb.

Slyde, en, Stængetræ, Stænge, udt. *Slyr*. — *Vi ska ha æ Lo övverslydt* ɔ: vi skal have lagt Sl. over Loen. Jf. Molb.

Slå, at, böjes: *slæer, slo, slòn* (undert. *slan*). — *Di slæes*, de slås. *Di hær slònnes. Æ Smör hæ slon av i di sihst* (sidste) *Davv*, er faldet i Pris. — Isl. *slá*.

Slåentorn, en, hedder *Slòttvón* (ɔ: Slåtorn); Bærret kaldes *Slòbbèr* (ɔ: Slåbær).

Slöj, To. Pengene ere slöje, Foderet er slöjt i År ɔ: der er ingen Forslag i; en slöj Tid (om Vinteren) ɔ: mildt og fugtigt Vejrligt; han har flyet det (Arbejdet) slöjt ɔ: ikke gjort det til Gavns; han har altid været noget slöj ɔ: uordentlig, upålidelig. I Betydningen upålidelig siges også slægen. — Jf. Isl. *sljá-r, slæ-r*; Sv. *slö*; N. *slögje, slöje*; Eng. *slow*.

Smesk (*smehsk*), To., tynd, spinkel. Molb. smeegsk.

Smide, at, kaste. At smide om ɔ: vælte, både virkende og uvirkende; også figurlig kuldkaste: at få en Kontrakt omsmidt. At smides (*smis*) med Stene ɔ: slås m. St. — Kaste bruges kun om Korn; *Kahstskovl*.

Smitte, at, bruges ikke, men klæbe. *Den Sygning klövver. Klönsot*, Smitsot, smitsom Sygdom.

Smóg, en, Røg, om Kakkelovnsrøg, Krudtdamp, o. s. v. Eng. *smoke*.

Smolten, To., smeltet (jf. N. *Smolt, smoltna*, T. *geschmolzen*).

Smuk, To., høres næsten aldrig og kun i Forbindelsen en smuk Mand ɔ: en flink, vakker Mand (S. en dejlig Mand). Til Börn, som række den venstre Hånd for den höjre, sige Forældrene altid (på Plt.): *De smukke Han!*

Smutvorn, To. Det er sm., når der ligger Frostsne i Vognsporet.

Smyge (*smyhg*), at, böjes: *smygger, smøg, smòggen*. Bruges ikke alene om en Tobaksryger, men også om Ilden, Ovnen o. s. v. — *De gæer smygend*, S. Det går som en Røg.

Smöret (*smöre*, måske smörig, Isl. *smjörigr*, T. *schmierig*), To., fidtet, snavset, bruges især om Førets Beskaffenhed.

Snage, at, snaske (om Svin). J. Hos Molb. også snave. Isl. N. *snaka*.

Snap, et, ubestemt Betegnelse af en Vejlængde; der er et vakkert Snap til ɔ: et temmelig langt Stykke Vej, S. en god Lunte.

Snedt (*é*), rask, hastig. Det går sn. (f. Ex. om Kørsel), det blæser sn. N. To. *snedden*. Også siges: det går snildt.

Snegl, en, hedder *Sniil*; Isl. *snigil-l*, N. *Sniel*.

Snes, en. Også her pleje gamle Folk at tælle deres År i Snese. *Æ æ sæjs Oer te di fih Snies* ɔ: 86 År. Jf. **Trave**.

Snit, et, hedder Sned (*Snej*), af snide; på Sned, på skrås, *å Snej*, Isl. *á snið*.

Snuble, at, hedder *snyfffl* (snyble?).

Snup, To., kort for Hovedet, fornærmet; at blive s.

Snuttig (*snutte*), To., snu, vittig, med godt Hoved. Molb. har Formerne snottelig og snøttelig og nævner Isl. *snotr*.

Snyde (*snyh*), at: *Snyer, snø, snòt. Æ Tysker fek der* (deres) *Næhs godt usnot* (udsnydt) *ve Istej*. Isl. *snýta*.

Snøkke(t), To., pæn, net. Sv. *snygg*. Molb. snög (J.) og snök.

Snövle, at, hedder *sniffl*.

Sognefast (*savvnfast*), To., berettiget til Forsørgelse i et vist Sogn.

Sol (*Soll, Sojll*), et, sølet Sted i Ageren; forskjelligt fra en Sige, da hint kan plöjes; i et Sol står ikke Vand, men undertiden i en Sige. — En Gård i Stenbjærg Sogn hedder af sin Beliggenhed *æ Soll*. — Deraf måske Navnet Solt, Storesolt (*Stosojllt*), Lillesolt (*Lilsojllt*). — Beslægtet med en Søle, et Søl, besudle, N. *Söyla*. — Jf. Molb. solke.

Solrist, Ho., Solens Nedgang. Udt. åb. *i*. J. Solrøst, Molb.

Solsæt, Ho. Om S. ved (henimod) Solens Nedgang. Isl. *sólsetr*. G. D. I Nörrejyll. Solest. Molb. Eng. *sunset*.

Som, Bo., bruges nok altid for end, end som: jeg er större som du. — N. ligedan. — Frem som (forkortet *frams*) ɔ: fremfor: ***Hvo hær vi e godt no frams i den urólle*** (urolige) ***Tij! — Æ æ*** (er) ***kon svag, frams æ hær væh.***

Sommer, en, udt. *Sómmer*; Isl. *sumar*. I Sommers, i (afvigte) Sommer; ligedan i Vinters; Bornh.

Sort, To., udt. snart ***sótt***, snart (sydligere) ***svótt*** ɔ: ***svórt***. Isl. *svart-r*.

Sortgöre (*sóttgjyr*, *svóttg*.), at, sværte.

Sot, en, Syge (dette Ord bruges ikke). Helsot; Kresot (ɔ: Kvægsyge); Vandsot (Vatersot). Det er nok en arvet (*ærret*) Sot, han har. Humoristisk: ***Lòjsot æ de værrest, et Minnisk ka vur beladt mæ*** ɔ: Dovenskab er den værste Plage for et Menneske. Isl. *sótt*.

Sove, at (Isl. *sofa*), ***sovv*** el. ***savv***; ***söver*** (Isl. *sefr* § 12), *sav* (Isl. *svaf*), ***sovve*** el. ***savve***.

Spang, en, Gangbro, hedder Stok. Hint Ord findes nu kun i Navne som ***Spònng*** (jf. Sv. *spång*), en Engstrækning ved Hostrup Å og ligeledes ved et Vandløb i Husby Sogn, samt ***Velspòng*** (Vældspang? el. Vedelspang) ved Farensted. N. *Spång*.

Spid (*Spé*, k.), et, Spademål, et Spadeblads Størrelse som Mål; Grøften er visse Spid dyb og bred. Jf. Molb. Deraf

Spidspade, en lige Spade, hvormed der stikkes for, inden Tørvene (ved vandrette Stik) graves ud. Bladet er gjerne af Træ (i ét Stykke med Skaftet), med Skoning af Jærn.

Spildsom, To. Det er spildsomt at fodre med Skaftehavre.

Spile, en, Flt. *Spiller*, anvendes ved Benbrud, i en Bikube, i et ophængt Slagtehøved o. s. v.

Spinket, To., spinkel, tynd. N. *spinkjen*. En Spink (*Spinnek*) foragtelig om en Person.

Spinnel, en, Edderkop. N. Sv. — T. *Spinne*. — *Spinvävl* s. **Væv**.

Splind (*Splehjn*), en, Splint. — Det er ret en Spl. af en Karl, el. ret en splindvornK. ɔ: han er overvættes spinkel og mager. — *Splén-ny*, splinterny.

Splint, en, et lille Stykke (Træ eller Jærn), som stikkes tværs igjennem Enden af en Jærnbolt. S. Splitte.

Spor, et, hedder *Spòr*. ***De fæller å jit Spòr*** ɔ: kommer ud på ét. Isl. *spor*, Sv. *spår*.

Spradevorn (*sprahvun*), To., som sprader, lapset. Jf. Spradebasse.

Sprò̀k, et, Samlingsnavn, også Flt. Sprokker, gammelt Risbrænde. Jf. Molb.; Isl. *sprek*, Trøske.

Spryde, at, spire, springe ud. *Spryer*, *sprø*, *sprò̀t*. Jf. Molb. samt S. Ægget er språt. — Spire, en og at, bruges også.

Sprylde, at, d. s. s. spryde. Jf. Molb. — Tvesprylde, en, Tvege.

Spult, en, Flt. *Spullt*, (den røddede) Stavn af et Træ. Deraf udspulte, rødde (og flække ud). Jf. Molb. Spolt, spolte, Spult, spølte.

Spunds hedder Spund (G. D.). Spundgab (*Spundgaff*), Spundshul.

Spurv, en. Gråspurv, *Gråspòr*, men Gulspurv, *Gulfink*. — Isl. *spör-r*, Sv. *sparf*.

Spy, at, hedder *spi* (Fyn). Isl. *spýja*. Spyland (*Spilland*), Jord med Vældi; Spyende, fugtig Ende af Agerland.

Spytte, at, hedder *spøht*. Isl. *spýta*.

Spå, at. *Spæer*, *spåhj*, *spåj*. — ***Han spæer godt nok, men de slæer itt ind.*** — Isl. *spá*.

Spåket, To., frønnet (Træ). På Samsø spoget; Molb.

Spænde, et, foruden den alm. Betydn. også et Par Sparrer i et Hus. En Sparre kaldes et Spændetræ (*Spælndtræ*). J.

Spöjte, at, sprutte, stænke. Eng. *spout*; jf. Molb.

Stab (k.), en, Strippe. Molb. angiver en anden Betydning (Stab, Stak).

Stabel (*Staffel*, *Lejstaffel*), en, kaldes Endestykkerne i et Markled. Stabelen, hvorom Hængslet på et Led el. en Dör drejer sig, hedder Krykke. — Isl. *stöpul-l*, Støtte, Tårn.

Stad (*Staj*), en, Købsted. Han er til Stads i Dag ɔ: i Købsteden. Stadsfolk, Købstedfolk ɔ: udenfor Bondestanden. Jf. **Daglig**. — Isl. *stað-r*, Sted, Stad.

Stager (*Ståger*), en, 1. Pibekradser, 2. Mand, som forker (S. stikker op) i Høsten. Af Stage. Jf. **Fork**.

Stald, en, Hestestald, hedder Stold (s. **Bås**). Gl. D. — Stalde, lade sit Vand (om Hesten); S. — Isl. *stall-r*, Krybbe.

Stang, en, hedder *Stòng*, Flt. *Stònng*. Isl. *stöng*, Sv. *stång*.

Stappe, at, stoppe f. Ex. et Hul; Stappenål; pakke i, pakke fuld f. Ex. Melet, Kassen. Isl. N. *stappa*.

Stavn, en. 1. Rod af et Træ, den Del som bliver tilbage, når Træet fældes, Isl. *stofn*, J. Stoun, Molb. 2. Moderstedet, Hovedejendommen i Modsætning til fraskilte Dele af den (Hovedparcel) el. til Aftægten. — Han har bygget på fri Stavn ɔ: bygget Hus på ny Grund, hvor der aldrig var Hus för. Jf. Molb.

Sted (*Stej*), et, bruges ofte for (Land-) Ejendom: ***Han hær et lidt Stej***; ***æ Stej æ godt i Rej*** (s. **Rad**). — ***De ver et svart Stej***, det bliver en hård Nød, en stor Sorg. ***Han ka stå sit Stej*** ɔ: fylde sin Plads, göre fuldt Arbejde. ***Å æ Stej***, på Stedet ɔ: i Öjeblikket, nu for Tiden: ***Æ hær ingen Tobak å æ Stej***; ***de æ en grov Kuld å æ Stej.*** (Urigtig forklaret hos Molb.) — Hedder i Flt. *Stèjj* (ɔ: Stede). — Isl. *stað-r*, Sted.

Sted, et, (Ambolt) s. ovenf. **Hare**.

Stelde, en, Axelstok. Stelde-Arm, Axel. J.

Stelle, at, lave, indrette, ordne. Jeg skal have dette stelt, inden jeg går. Det skal jeg nok få stelt. Hun er ved at stelle til (f. Ex. til at kjerne, til at sætte Maden frem). — Der er intet at stelle op ɔ: derved er intet at göre; der er intet at stelle op med ham ɔ: med ham er der intet Udkomme. — N. *stella* (*stille*, *stulle*) og *stella til* er aldeles tilsvarende.

Stemmes, at. ***Di ka går it stemms. Han stemms godt mè æ Savn*** (Sogn).

Stemp el. Stempe (*Stemmp*), Ho., Stempel, f. Ex. på Papir. J. Stimp. Eng. *stamp*.

Stevne, s. **Bestevne.**

Stevnedag (*Stövvndan*), en, Skiftedag, Faredag; er i Begreb med at fortrænges af Flyttedag. S. (Jf. Isl. *stefnudag-r*). Forhen var Stevnedag ikke første Maj og første November, men Tirsdag efter Påske og efter Mikkelsdag. Den ny Tjeneste blev dog først tiltrådt den følgende Fredag; sædvanlig tilbragte det skiftende Tyende Stevneugen (ɔ: fra Tirsdag el. endog Söndag til Fredag) i Ledighed, da man ikke vilde komme og p...e i sin Formands Træsko.

Stiflet (? udt. *stiffle*), To., stiv i Lemmerne, af Alderdom. Stiv udt. *styv*. Jf. Molb.

Stige (*stihg*), at. *Stigger*, *steg*, *stéggen*. Isl. *stíga*.

Stikke, en, (afbrækket) lille Gren el. Kvist, som f. Ex. opsankes i Skoven, el. som rives af for at bruges til Mærke på Ageren. Deraf Lunstikke. En Pind er nok altid tildannet med Kniv el. andet Værktöj. Jf. Molb.

Stillesidder, en, Kalot (så kaldet, fordi den ikke tages af som Hatten). J.

Stimmels, et, Ramme om et Såld. J. en Stimmel. — Også Strimmels (jf. nedenf.).

Sting, et, udt. *Styng*. N.

Stinke, at, hedder *stjynnk*; *stjynker*, *stjank*, *stjunken*. [Med Hensyn til Formen samme Ord som Isl. *stökkva*, gammel Sv. *stiunka*.] Hovedordet *Stjònk* bør vel skrives Stjank (*Stjånk*). — Det er ikke noget at göre sådan en Stj. udaf (ɔ: så meget Væsen af).

Stive (*Stövv*), en, Stivhed, Fasthed. Der er ingen Stive i ɔ: det er ikke stivt (stærkt) nok til at kunne holde sig oprejst eller bære hvad det skal. Ligeledes Udsagnsordet **stive** (*stövv*); den syge kan ikke stive på Benene ɔ: har ikke Kræfter nok til at støtte, holde sig oprejst på B. Der er St. i ham el. han er *stöver* (om et lille Barn, når det er kraftigt). — Formodentlig det samme Ord i Forbindelsen stive (*stövv*) Strömmen, Vandet (også st. for V. el. st. V. op) ɔ: bringe Strömmen til at stige ved Hjælp af Dæmning (forskjelligt fra at dæmpe, s. ovenf.). En i

dette Öjemed (f. Ex. til Engvanding) anbragt Dæmning kaldes *Stövning* (Isl. *stífla*). Her kan Oprindelsen søges til Stibord, som altså bør skrives Stivbord. — (Jf. dog T. *stauen, Stauung.*) — Hos Molb. er vist ikke alene Outzens støve (Vandet) samme Ord, men det er vel også beslægtet med det fynske styve el. stuve (Boghveden) ɔ: få til at stå, rejse.

Stivsön, en, hedder *Stynsön* (jf. Lydl.). Isl. *stjúpsun-r.* Ligeledes de andre Sammensætninger.

Stivt (*stynt*), Bo.; st. imod Væggen ɔ: tæt op til V.

Stjamp, en, Stymper, uduelig Person.

Stjert (*Stjèt, Stjat*, k.), en. 1. Hestehale, jf. Isl. *stert-r*; Stjertrem, S. Rumperem. 2. Vognstang. 3. Asæde, jf. **Plov**. Også som Marknavn ved St. Solt.

Stok, en, kaldes særlig 1. Bysens Stok, en kort, tyk Jærnstok, der bruges som Budstikke til at samle Bymændene. Den er forsynet med Jærnringe, som kunne klingre, medens den går, og med indhugget Årstal samt de Bønders Navnebogstaver, i hvis Tid den blev gjort. Bymændene skiftes årlig til at have Stokken, Sankelsen (og Bytyren, *æ Bybol*). *Æ Stok gæer*, Stokken går om. 2. Spang, Gangtræ over et Vandløb. (Stokbro, en Bro ved Satrup, Huse ved Tönder.) — Isl. *stokk-r*, Stok, Tömmerstok.

Stoppe, at. Vognen, Ploven stoppes, når den føres baglænds (S. hummes, rykkes); Hesten stopper, når den under Tiltalen: Stop! lader sig føre baglænds.

Storgöre, at, opdrage ɔ: få til at blive stor. *Æ æ te i Stovih, men æ hæ vurn sturgjör i Lilsojllt*, jeg er (bleven) til i Storevie, men jeg er bleven gjort stor (ɔ: bleven voxen) i Lillesolt.

Storhjærtet (*storhjahte*), storagtig, stolt. Jf. J. storsindet.

Storknes (*stårkn.*), at. Blodet storknes ɔ: størkner, løber sammen. Isl. N. *storkna*, jf. Isl. *storkinn.*

Strage, at, strunke, stadse (være Kavalér). Han strager som en Herre.

Stragș (*strahgs*), To., strunk, stadselig. Han er så fin og stragș. Hos Molb. strag. J.

Strax, Biord, udt. *straas* (S.), men er næsten fortrængt af (Plt.) glik, gelik, geliks.

Streg, en. *Æ sohl fih Kvier å jin Streg* ɔ: i Træk, lige efter hverandre.

Strenge (*Strenng*), Ho.; at give sin (sine?) S. til ɔ: sit forholdsmæssige Bidrag til en fælles Udgift, sin Del med i Laget. — Isl. *streng-r.*

Strimmels, et, en Strimmel, jf. **Hylle**. Den brede Spån, som danner Rammen om et Såld, kaldes af nogle Strimmels, af andre Stimmels.

Strug (k.), et, Ris, Kvas. T. *Strauch.* Deraf Navnet *Strustrup* ɔ: Strukstrup (fortysket *Struxdorf*).

Stryge (Isl. *strjúka*), at. *Strygger, strøg, strògggen* (Isl. *strokin-n*).

Strå lægges altid under Liget, og brændes når dette kommer i Kisten.

Strække (*strækk*), at. *Strækker, stråkt, strårt.* Om Morgenen var han rask, og om Aftenen lå han strakt ɔ; død. — *Æ Båjnd hæ stråhtes*, Båndet har strakt sig.

Stræte (*Stræht*), en, Fodstiens Gjennemgang igjennem en Grøftvold, sædvanlig over en kantstillet, flad Sten (sjældnere en Træbom), ofte med Stentrin ved bægge Sider. (S. Stente, Stette.) Jf. Stræde, Isl. *stræti*, N. *Stræte*, Eng. *straight.*

Ström (*Ströhm*), en, er det almindelige Fællesnavn for Å, Bæk. *Æ Gjés hæ gòn te Ströhms*, Gæssene ere gangne bort i Åen. — Isl. *straum-r.*

Stumle, at. Han går og st. om endnu (uagtet sin höje Alder). Jf. Molb. J. S. snuble.

Stund, en, udt. *Stohjn* (næsten *Sto-in*), bruges for Time (Isl. og T.). — En Stunds-Agen, en Stunds-Gåen ere jævnlige Betegnelser af Afstande.

Stutte (*Stuht*), en, Fællesnavn for småt Hvedebrød. (S. Basse.) Stuttemand, som går om og sælger Stutter.

Styge, at. Når Tørv en kort Tid har stået kantet el. kraget (s. ovenf.) og fået nogen Fasthed, bliver den styget ɔ: sat i större Hobe, i hvilke den bedre kan tåle Regn.

Stylpe, at, krænge; st. Ærmet, Hosen om, st. Hosen på. Jf. Molb.

Styre, at, svare Skat. *Han styr fò 1800 Dåler* (Skatterne beregnes ikke efter Hartkorn, men efter en i Penge angiven Taxt af Jorderne). Landstyr, Landskat.

Stå, at. *Stæer*, *sto*, *stòn* el. *stan* el. *stannen*. Isl. *standa*. Tillægsform standende, f. Ex. *stannend*(*e*) *Kvón gir bær Kjærn* (end liggende); *han blöv stannen*(*de*), Isl. *standandi*.

Ståke el. **Stokke** (*Ståhk*) el. *Fyrkehk*, Fyrfad, som Kvindfolk (Husmødre) varme Fødderne på (el. den ene Fod, medens den anden træder Rokken); gammeldags.

Stål, Hoppens Yver. J. Molb. Jf. Isl. *stálmi*, N. *Stolme* og Isl. *stál*, N. *Stål*.

Stænder, en, Stolpe (dette Ord bruges ikke) i Væggen, i Dörkarmen, i Stalden o. s. v. — S. J. N. *Standar*.

Stød, et. *I Styr — i Styr*, snart-snart (stødevis). Også: *I Styrtal hær æ Hèhst nok ò gyhr*, S. i Plettetal, til sine Tider.

Støv, en, hedder *Staw*. T. *Staub*, Sv. *stoft*.

Sul, et, *Sòvl*, Sv. *sofvel*, Isl. *sufl*.

Sule, Ho., s. **Plov**, jf. Molb. 569, 695 og hos Aasen *Sula*. Oprindelig har man vel brugt en Tvege til Plovsule.

Sult (Isl. *sult-r*), **sulten** har för været almindeligt; nu næsten altid Hunger, hungrig.

Surtle (*suttl*), at, slide og slæbe (göre sig det surt). Hun har surtlet nok for sine Börn. En Surtler, som gör sig Livet surt.

Svang, s. **Kildesvang**.

Svar, To., bruges, ligesom Sv. *svår*, både for svær, tung, (dette Ord høres ikke), og besværlig; en svar Sten, svart (ɔ: vægtigt) Korn; et svart Levned (ɔ: Liv).

Svarelse, en. Det gör intet til Svarelsen ɔ: bidrager ikke til Tyngden.

Svarve (*svarre*), at, dreje; Svarver (*Svar'r*), en, Drejer; Svarvelad, et, Drejerlad. Sv. *svarfva*, *svarfvare*. Jf. svirre.

Sved, en (Isl. *sviti*), hedder *Svie* (ɔ: *Svee*); svede, at, *svie*; svedt, *sviere* (ɔ: svedig).

Svend, en, bruges altid i den gamle Betydning Tjener, Tjenestekarl (aldrig Karl, s. ovenf.); ligedan i Nörrejyll. Tonefaldet er løbende, og **e** lyder næsten som **ö**. Isl. *svein-n*, Dreng, Tjener. — Navn: *Svönnesen*, Svendsen.

Svide og svie, at, *svih*. *Svier*, *sve*, *svejje*. Isl. *sviða*. — *De va en grov Svejj* ɔ: Smerte.

Svigerfolk, et, Svigerforældre (s. **Folk**).

Viksti, en, kaldes en Sti, der vel benyttes som Gjenvej, men ikke er aflagt som sådan og altså er ulovlig. — „Hunden har et Svikssted under Hækken.“ Svikgab, Svikhul (i Tønden). — Jf. svinke.

Svimme, at, besvime. Dat. svimte el. besvimtes. Isl. *svima*, Sv. *svimma*. — Outz. skriver svime (Molb.).

Svindelse, en, Svinding (f. Ex. Kornets på Loftet).

Svinge, at, hedder svænke (*svænnk*). Sv. *svänga*. A. S. *swengan*. — At svænke med Törklædet (*æ Klu*), med Hatten.

Svingel, et, det Stykke Træ, som hænger på Hammelen, og hvori Hesten trækker. S. en Sv., J. Svingeltræ.

Svovl, Ho., udt. *Svavl*. Sv. *svafvel*.

Sværge (*svæhr*), at. *Svær*, *sór*, *sorc*. Isl. *sverja*, Dat. *sór*.

Svøbe, en, udt. *Svehv*; bruges altid for Pisk. Jf. **Kildesvøbe**. På en Rok er Svøben det Stykke, som forbinder Trinet med Axelen (S. Skagle). — Isl. *svipa*.

Syge, at, skrante. *Han hæ syhgt sit* (siden) *Fastelavn*.

Sygelig, To., *sygle*. N. *sjukleg*.

Sygning (k.), en, altid for Sygdom. (Jf. **Sot**). J. Sygend, s. Molb. Rystesyge.

Syl (k.), **Dörsyl**, en, Tærskel; s. Molb. N. *svill*, *syll*, Grundstok, også Tærskel. Sv. *syll*.

Syngehus, et, kaldes Kirkens Kor; Isl. *sönghús*, N. *Sånghus*.

Synger, en, Sanger. Den Dreng er ret en Synger. Eng. *singer*. N. *Syngjar*.

Synnig el. synet (*synne*), To., sparsommelig (el. måske påholden, kneben).

Syssel, en, og sysle, at, bruges i den af Molb. beskrevne almindelige Betydning. Ligeledes Sysseltid, afsysle (ɔ: bringe Sysselen til Ende). Også siges: Der er megen Syssel ved det Ungkre ɔ: Ungkvægets Pasning giver meget at bestille. — Fremdeles: Jeg får min Syssel, Hesten har sin Syssel, stadigt Udtryk om et Arbejde, som anses for vanskeligt at overkomme (S. Jeg får mit Læs). — Isl. *sýsla*, Hunk.; *sýsla*, Udso.

Sysselfolk kaldes de Naboer, som ved Bryllup o. s. v. hjælpe til. Sysselkonerne lave Maden, de unge dække Bord, Sysselkarlene bære Kødet ind og ud og sørge for Drikkevarer, Sysselpigerne samle hvad der skal lånes i Nabolaget, bringe Suppen ind, skænke Kaffe. Ved andendags Gildet varte Husets egne Folk op, medens Sysselfolkene beværtes. Jf. **Skaffer**.

Sysselkone, en, et Legetöj, som består af en lille rund Skive (f. Ex. en Knapform) med en Pind igjennem. S. Spindekone. J.

Så, at. *Sæer*, *såhj*, *såj*. Isl. *sá*.

Såde el. **Sode** (*Såhr*), en, Svær. 1. Grönsvær, Græstørv. Diget er fire Såder höjt. [Frisisk på Sild *Sôad*, Oldfrisisk *sâda*, Eng. *sod*, Hollandsk *zode*, *zoô*, Plattysk *Sode*. Jf. Molb. Saadd, Saai, Saaie, Sodd, Söi.] Sodeland (*Soerland*, *Suerland*), Grönjord; at plöje Sode (*plow Soer*), brække Grönjord op; Sodehavre el. Sodelandshavre, Grönjordshavre. 2. Flæskesvær, Isl. *svörð-r*, Sv. *svål*, N. *Svor*. [Jfr. Molb. Saur, Sord, Svor, Fleskesod. — Er vist et andet Ord end det, der betyder Græstörv; dog hører måske Sodeland o. s. v. herhen.]

Såld, et, Isl. *sáld*, *Sól*; at sælde, *séhl*.

Såmænd, Forsikringsord, udt. *såmind* (*Mind*, Mænd).

Sår, et, hedder *Vunn*. T. *Wunde*, Isl. *und*.

Sæd (*Sæj*), en, Skik. Hvert Land, hver Smed har sin Sæd. Isl. *sið-r*, (T. *Sitte*). (Skik har en anden Betydning; s. ovenf. — I Betydn. Korn bruges Sæd ikke; dog siges: Sæderug, ɔ: Sårug, og: at plöje til Sæd).

Sæde, at, passe; J. Er ikke hyppigt her (men i Tønder) og kun hørt i Talemåden: de gamle Mærker (for tilkommende Vejrligt o. desl.) sæde ikke, slå ikke til.

Sædehus (el. Siddehus, *Sehus*, k.), et, Stuehus, Våningshus. Jf. Sædegård og Molb. Sals.

Sæker, s. **Sikker**.

Sælge (*sæll*), at. *Sèl, sohl, soel.* Eng. *sell, sold, sold.* Sv. *sälja, säljer, sålde, såld.* Isl. *selja.*

Sælle, en, Knøs, Fyr. En net Sælle; en god Sælle. N. *Selle*, Sv. *sälle.* Jf. Molb. Selle og Sælle.

Sælle, To., dårlig. Barnet er kun sællet (om Sygdom). En sælle Kumpen. Sællet Brød. Det sælleste Korn. Molb. sølle, J. Jf. Eng. *silly*, gammel Sv. *salogher*, ulykkelig.

Sængeligs, To. *En ska takk Guj, law en it è sænglégs* ɔ: mens man (kun er svag, men) ikke må holde Sængen.

Sæt, Sætværk (Sætteværk), et, Plantning på Grøftvolde; Sætkniv, Kniv til at skære Hegnet af med. — Jf. Isl. *setja*, plante; S. Sættepil.

Sætningsmand kaldes en Kones anden Mand, som kun skal forestå Ejendommen så længe, indtil den førstes ældste Sön kan overtage den (*han hær æ Stej å en Sætning*); når disse År ere omme, kommer Stivfaderen (og Moderen) på forud bestemte Vilkår på Aftægt, uden Hensyn til om han er ung eller gammel. Undertiden har han lagt så meget op, at han kan købe sig selv en Ejendom. Sætningsmanden er ofte sin Formands Broder. Jf. Sættedommer, Sættekonge.

Sætte, at. *Sætter, sèt, sèt.* Isl. *setja, setti, sett*; G. D. *sætte, sæt*; Eng. *set, set, set.* — At sætte (en Kalv) til, lægge til, opdrætte; også i sædvanlig Betydn. — Isætte ɔ: indsætte (f. Ex. en Præst); *è han isèt? hvénner ska han isættes?*

Sø, en, hedder *Sjø* el. *Sjøa* (i én Stavelse) el. *Sjov* el. *Sjò*. Udtalen er forskjellig og meget vanskelig at opfatte og betegne; Toneholdet er i sidst angivne Form løbende. Sammensætninger: *Sjør'p* (Sørup), *Sjøæhn* (Søende), *Sjøggòr*

(Søgård). — Sv. *sjö*. Isl. *sjó-r*, *sæ-r*, Sø, Hav. — Bruges kun om Indsøer. ellers Hav (s. ovenf.).

Sød, To., udt. *sye*, Intk. *sött*. Isl. *sæt-r*. ***Han fèk sött***, han fik et Kys; ***gi mè etgång sött***, giv mig et Kys. N. *Søt*, Ho., et Kys.

Søgs, til. En Ting er t. S., når man må søge efter den, fordi den er borte.

Søle, at, udt. *sjøhl*; søle sig af ɔ: s. s. til.

Sønder, i, Bo., bruges altid, ikke i Stykker. Isl. *í sundr*.

Sögn, To., hedder *sykn* el. *sjökn*; Isl. *sykn*.

Söm, en, i Syning, og Söm, et, Nagle, hedde begge *en Söhm*. Isl. *saum-r*, 1. Syning, 2. (Samlingsord) Söm.

Tabe (*tahf*), at. *Tæffer*, *tahft*, *taft*. Jf. **Forlise**.

Tadder (*Tahr*, *Tarr*), en, Boghvede. Dyrkes af hver Mand, sædvanlig som første Grøde efter Græs. Spises Morgen og Aften i Grød, også i Vælling. Ordet bruges på Langeland og (efter Molb.) i hele Sønderjylland og i Ribe Stift. — [Navnet synes at betyde Tatarisk Hvede, sml. Finsk *tattari*, Polsk *tatarka*, ligesom Italiensk har *grano saraceno*, Fransk *sarrasin* ɔ: saracensk Korn.] Ordsprog: ***Fön i æ Mohs gir Tarr i æ Pohs***. Fön el. Förn (k.) er Navnet på Moseplanten Eriophorum (Skovuld); man venter en god Boghvedehøst, når Mosen er hvid af Fön, men en mådelig, når denne (og Slåenblomsten) lider ved Nattefrost.

Tag, et. 1. Tag. 2. Tækkehalm, Langhalm. J. — Isl. *þak*.

Tage, at, hedder *tæjj*. *Tæjjer*, *tòn*, *tòvven*. J. — Tage ved: Grisen vil ikke t. v. ɔ: æde. ***Vær han så gój å tæj vé***, vær så god og spis (tag for sig); Koen tager ved ɔ: begynder at æde, har Lyst til Foderet (jf. Molb.). At tage Penge op ɔ: tage ind, have Indtægt; også: at tage op af sin Lön. — Isl. *taka*, *tekr*.

Tale (*tahl* og *tåhl*), at. 1. Tale ad, kalde ad; kalde på den sovende. 2. Tale til, besøge; vær så god at tale os til. 3. Tale (en) ud, göre Udtale siges om Degnen (somme Steder Præsten el. Diakonen), der holder en Tale

over Liget, förend Kisten lukkes og det føres ud af Huset. — Isl. *tala.*

Talg, Ho., udt. *Talle.* S. *Tælle.*

Tand, en, Fl. *Tindr*, (Isl. *tönn*, Fl. *tennr*, *tenn*), ligesom Hand (Hånd) *Hindr.*

Te, tonløst Bindeord, at. Bruges ikke sjælden, men kun foran Sætninger. *Æ æ ræ te de gæer it*, jeg er bange, at det går ikke (an); *te han kömmer æjanten* (i Aften), *de troer æ it.* [Kommer vist af Stedordet det, der også på Svensk stundom bruges i denne Betydning; også Norsk *da*, *dæ* (af Isl. *þat*) bruges for at.] Jf. Molb. J. (Hos Molb. undertiden misforstået; se f. Ex. Tærre).

Te sig, at, skabe sig; om en kåd Kalv, om et Menneske, som råber og bruger mange Fagter. — Isl. *tjá*, vise.

Tege (*Tehg*), en, Halmsime, bruges bl. a. altid som Tækkegarn; (til Tækning bruges ingen Kæppe; Tækkeren har en Hjælper indenfor Taget, som kaldes Udstikker). J. Jf. Molb.

Telling, en, stor (vissen) Gren.

Temse (*Temms*), en, Hårsi til Mælk, Hårsigte til Mel. At temse Mel. J. Jf. Molb. Tims.

Tén, en. 1. på en Rok hedder Rulle (T. *Rolle*). 2. *Sómmerténne* (jf. Isl. *tein-n*, *teinung-r*), ungt, lige Skud af en Hassel.

Tid, en. Bruges altid for Vejrligt: *Hva hær vi dog en net Tïj*, hvor vi dog har et dejligt Vejr i denne Tid; en tör Tid, en våd Tid, en hård (ɔ: kold, stormfuld) Tid; det kommer an på Tiden (f. Ex. hvordan Høsten vil blive). — *En vunnle Tïj*, en underlig Tid, besynderlige Tider, Tidsforhold. — En hellig Tid ɔ: en kirkelig Festtid („når den hellige Tid er forbi“ = *etter héllet*, efter helligt). — Hvor om Tid ɔ: på hvad Tid, hvornår. Nu til Tids ɔ: nu om Stunder, for Öjeblikket. — Til Tide (*te Tïhj*); man kan intet göre ham til Tide, til rette Tid, tilpas (jf. **Javnt**). — *Han hæ Tïj te ò gi novve u* ɔ: det skader ham ikke, han har godt af at give (Bøde f. Ex.); *han hæ Tïj te ò betahl* ɔ: lad ham kun betale dyrt. — Isl. *tíð.*

Til udtales *te*; kun undertiden foran en Selvlyd til. Isl. *til.*

Tílpas, en. *De æ min Tépas* ɔ: det har jeg belavet mig på, det er min Agt.

Tilsyns, To., som ser godt til, påpasselig, omhyggelig.

Tind, et, en Overgang med Harven, bruges her ligesom i Fyn og Sæll. (Molb.). Isl. *tind-r*, Tinde og Tand i en Rive; Sv. *harftinne*, Harvetand.

Ting, en, bruges uden Tvivl kun i Flt. og i Forbindelser som: Det var skrækkelige Tinger (*de va skrækle Tinger* ɔ: skrækkeligt) el. grove Tinger, f. Ex. hvor det regnede, hvor han drak, o. s. v. Ingen Ting hedder intet (*de koster itt; han gjør itt*); den Karl (det Hus, det Redskab) duer til ingen Ting: *han* (*de*) *dower ingen Stej* (Sted) *té*. Mange Ting hedder mange Sager, mange Dele. At tage sig en Del nær; én Del har jeg glemt. — Isl. *ping*.

Tinge, at, bruges som i Loll. om at bestille et Arbejde (hos Håndværkeren); også for prutte. Isl. *pinga*.

Tingsel, Ho., J. (Molb.). Kollerup By ejede i ældre Tid sin Smedje med Hus ved og græssede en Ko for Smeden, som derhos arbejdede efter Tingsel ɔ: fik fast Betaling for de almindelig forefaldende Arbejder.

Tissel, bruges ved Siden af Stjert. [Svensk *tistel*, gammel Svensk Fl. *pistlar* i Södermannalag; Isl. *sárpísl* er i et Digtersted en Omskrivning for Sværdet, næml. Sårets Stang; se Bugge, Tidskrift for Philol. VI, 98. 99. Jon Turson, Vocabularius rerum, 1561, Side 111: Temo *tissle, skagel*. T. *Deichsel*, Plt. *Díssel*, Hollandsk *dissel*, A. S. *píhsl* er samme Ord, men at det her er nordisk og ikke tysk, ses deraf, at det oprindelige *p* er blevet til *t*, medens det såvel på Plt. som på Höjtysk bliver til *d*.]

Tjene (*tehn*), at. *Tén* (k.), *tehn, teen*. Outzens (Molb.) tene, gavne, er vist intet andet Ord. — N. *tena*. Isl. *þjóna*.

Tjeneste (*Tinnest*), en, er af Intetk. 1. Tjeneste (Kondition), Embede (f. Ex. *et Prælst-Tinnest*). 2. Tyende. *Tinnest-Dörnsk*, Folkestue, Borgestue. — Isl. *þjónusta*.

To, at, altid for vaske. S. Deraf mange Sammensætninger: Torum, Tovand, afto, o. s. v. — Isl. *þvá*.

Tode (*Tohj* ligesom *Hohj*, Hode, Hoved o. fl.), sædvanligst i Forbindelse med til og i Talemåden at komme til T. ɔ: til Ulykke, til Skade f. Ex. ved at falde i Vandet, ved at vælte, ved Vådeskud o. s. v. Også: Bygningerne ere mig alle (forfaldne og derfor) til T.; Træet gör ingen T. (i Faldet for Øxen). Hermed er måske Udso. *tothæ* Jyske Lov 2, 76 beslægtet, hvis Rosenvinges Forklaring er den rigtige, jf. Molb. taade.

Toft, en, Vænge, lille Mark, som findes ved enhver Gård og kaldes *æ Tavt*. Findes i mangfoldige sammensatte Navne på Marker og Byer. — Isl. *topt*.

Tog, et, Tag, f. Ex. det lader sig ikke göre med ét Tog; Ageren bliver ikke god ved det første Tog ɔ: første Overgang.

Tokket, tosset,. fjantet. Hvilket tokket Töj ɔ: hvilke tossede Folk! J. — Sv. *tok*, N. *Toka*. Jf. toggervild, Molb. 695.

Top, Ho. Talemåde: ***De hæ hverken Ro*** (Rod) ***hel Top***, det (den Tale) har ingen Steder hjemme; N. *korkje Rot elder Fot*. — Isl. *topp-r*.

Tordne, at, udt. *tòhrn*; *de tohrner*; *Tòhrn*; *Tòhrnskov*, Tordenskov (fortysket *Tarnschau*), By i Eggebæk Sogn. [Af Isl. *Þór-r*, *dyn-r*.] — Jf. **Dunke**, **Gudsvejr**.

Torsk, en. 1. Navn på en Fisk. Isl. *porsk-r*. 2. Trøske i Munden. Sv.

Toskaft (*-avt*), et, Hvergarn. Molb. Tosel, Tössel.

Trade (*Trahj*), en, Plads, hvorpå Ler eller Tørv æltes (trædes), S. Trådse; også: så stor en Masse, som trædes ad Gangen. (S. Lerælte, Tørvemælte.)

Tranebær, Ho., Oxycoccus palustris. N.

Trang, To., hedder trång. N. Sv. Isl. *pröng-r*. Heraf Ho. Træng e (J.), N. *Trengd* og Isl. *prengð*. Begge Ord bruges især om Mennesker og Dyr, som ere trangbrystede. Han er trang, har Træng e.

Trate, at, våse; Trater, en, Vrövler; tratevorn, vrövlevorn; Trateri; s. Molb. Måske bør skrives tt.

Trave, en, 20 Kærve el. Klap. Bonden beregner Høstens

Udfald efter Antallet af Traver, men véd sjælden, hvor mange Fold han høstede. (Jf. **Kærv**.)

Travl, To., hedder trafl (k.). [Synes at være af romansk Oprindelse. Italiensk *travaglio*, Fransk *travail*, sml. Eng. *travel*; Ny-Isl. *trafali*.] — *Nó hær æ avtraflt* (aftravlet) ɔ: nu er min Travlhed forbi.

Tre, Talord (Isl. *prí-r*). Den gamle Intetkönsform try (Isl. *prjú*) høres endnu stundom, når Tallet nævnes som påfaldende stort og derfor med særdeles Eftertryk: to, try, År; to, try, Læs.

Tridsko, en, Sköjte; også Kridsko.

Trimle, at, trille, rulle. Stenen, Erten tr. henad Gulvet. *Trymml*, Tromle.

Trin (fortysket Trint), et, er Benævnelse for Underafdelingerne af Flensborg Amts Herreder (i verdslig Henseende). Efter Wimpfens Mening (Gesch. Schlesw. pag. 23) svare Trinene til Oldtidens Fjerdinger el. Offerdistrikter. (Ugleherreds 4 Trin ere: Solt, Oversø, Siversted og Jörl; Visherred har ligeledes fire.) Hvert Trin har sin Foged (Rechensmann, *Regnskopsmand*), sin Fuldmægtig, sine 2 Sandemænd, m. m.

Trin, et, altid for Skridt. Ageren trines af, göres visse Trin bred.

Trind, To., bruges på sædvanlig Måde (den Hest er trind), også i Sammensætningen trintenom.

Trine, at. *Trin, treen, treen.* Bruges altid for træde. Deraf *Bælletriner*, Bælgetræder.

Triple, at. *Vi toer òlr vò Gólle, men vi tripler en kón så av* ɔ: vi skure den (Stengulvet) af med en Teglsten. Deraf Trippelse.

Trivning (*Tryvn.*), en. Der er ingen Tr. i den Kalv ɔ: den er ikke trivelig; af trives, *tryvs*, Isl. *prífast.*

Tro, To., har Intetkönsformen tró t (Isl. *trú-r, trú-tt*). Tró t Folk (s. **Folk**). Ligeledes som Biord: Han flyer tró t, hvad han flyer ɔ: er tro til sit Arbejde. — Bruges også for troskyldig, godtroende; *han è tro i sæ sjèl.*

S. trosindig. *Han gyhr e i sin Trohejt*, han gjorde det i god Tro. — Troskab, *Trohejt.*

Trold (Isl. *tröll*) synes at træde istedenfor Fanden. *Trold tæj mæ* (tage mig). — *Æ gjør æ Trold*, jeg gör Fanden. — Se til den Trold! (om en Sten el. desl., som ikke vil föje sig).

Troldblomme eller **Trolds Kjernestav**, Løvetand, S. Fandens Kjernemælk. — Engtrold er derimod en Mose- (og Skov-) Plante med violet Blomst, S. Gögsgrød (*Gøjskrød*), formodentlig = Molb. Skovnellike, Lychnis flos cuculi.

Trolddom, en. Den Ager er fuld af Rødder og Trolddom (S. Djævelskab).

True, at, udt. *trovv.* Isl. *prúga.* N. Sv. *truga.*

Trug, et, hedder *Trov.* Isl. *trog.* (T. *Trog.*)

Trunde, at, bulne ud formedelst Fugtighed. J. Molb. Isl. *prútna.*

Trune (*Truhn*), en, Rodstød, sædvanlig Stavn (s. ovenf.).

Tråg, To., trøv, om Ting og Personer. Molb. jævnfører Isl. *treg-r*, Sv. *trög.* — Også hyppig om sørgelige Omstændigheder: Det er dog så trågt (f. Ex. at have langvarig Sygdom i Huset).

Træ (Isl. *trè*) tjener foruden de sædvanlige Betydninger tillige istedenfor Brænde (jf. **Ved**).

Trædsk, To.; Drengen var trædsk, da han nok kunde, men ikke vilde.

Trække, at. *Trækker, tråht, tråt.* Hesten rykker Læsset, Vandet drages op af Brönden, Koen trækkes hen til Truget; den blinde må lade sig tr. Undertiden også: At trække (lægge) Kalve til; *æ hæ tråt* (opfødet) mine Börn selv.

Trænge, Ho., s. **Trang**.

Træring (*Træhr.*), en, Spøgefugl, lystig Broder. J. Måske rigtigere Træding (§ 18, c), beslægtet med trede, treden (s. Molb.), trædsk, trættes.

Træsko, en, udt. i Enkt. og Flt. *Træhsk.* Træsko bruges

af alle, men ved Siden af Trætøfler (Klodser) og uden Jærnbeslag.

Tud (*Tuj*), en; således kaldes ikke alene Tuden i Pumpen, Kanden, men også Røret til Kakkelovnen. — N. *Tut.*

Tude, at. *En ska tuh mè di Hunnd, en è vé* (ved, imellem). Isl. *pjóta.*

Tue, en, bruges næppe uden i Sammensætningen Stærtue ɔ: Tue af Stærgræs. Også i Navnet Tueng ɔ: Tue-Eng, ved Lillesolt. — Isl. *púfa.*

Tur, en, mest i Flt. Turer, Anfald (f. Ex. af Hoste).

Ture, at, udholde. Jf. Molb. turig, udholdende.

Tus (*Tuus*), en, lille tykagtig Person (Isl. *purs*?).

Tusle (*tusl*), at. Det kan jeg ikke tusle ɔ: det (Stykke Mad) kan jeg ikke orke, overkomme. — Ageren skal aftusles ɔ: dens Behandling skal fuldendes. — Outz. anfører: at tusse el. tusle en i Håret. — Langel.: tusse, pusle ved. (Molb.) Jf. N. *tusla, tysja.*

Tvege, en, hedder *en Tvejjel.*

Tverynnet, To., om Korn, spiret og moden på forskjellig Tid, S. tvegroet, tvemoden. Jf. N. *renna* i Bet. spire hurtig op, og *Rune, Runn, Runne*; N. *Sirunna* betegner det sidste iblandt sådant Korn, grönne Spirer imellem det modne Korn.

Tvivle (*tvihl*, N. *tvila*) på og om, at. *De hæ dó it Behó ò tvihl å*; men: *de tvihl æ nok om* ɔ: det væntede, formodede jeg nok. S. (N.) *Tvil, tvihl, tvihl.*

Tvivlmodig, To. *Æ begyndt ò vur tvihlmoere* ɔ: at mistvivle.

Tværig (*tvære*), To., tvær. Jf. Isl. *þver-r.*

Tykke (*Tøhk*), et, er af Fælleskön. *Etter min T.*, efter min Mening, Anskuelse. *Æ ve nok, hva min T. æ*, jeg véd nok, hvad jeg mener. Når Forandring i Vejret ønskes, tilföjes for det meste efter **vor** Tykke: *Vi ku(nde) raj ha lidt Ræn behó, etter vò Tøhk.*

Tykkes, at, upers. *Tøkkes, tott, tott* (undert. *tött, tött*); Isl. *pykkja* (*pykkir*), *pótti, pótt.* Eng. *think, thought.* *Mætott*, Eng. *methought*, mig tykkedes, syntes. — *Lissom dæ tøkkes*, som dig synes, som du vil.

Tylt, en, er af Intetk. Isl. *tylft*, Hunk.

Tyrst (*tøhst*, ligedan S.), To., tørstig. Isl. *pyrst-r*, N. *tyst*.

Tysse (*tøss*), at, tie. *Tøs*, *tój*, *tój*. Nævneformen og Nutidsformen (jf. Sv. *tystna*, gammel Sv. *thystna*) synes at være de samme, der i Skriftsproget bruges i virkende Betydning. *Tój* derimod (ɔ: tåd, tåt) minder om de gamle Former af tie: *tagde* (Isl. *pagði*), *taugt*; jf. ovenf. **Ligge**; **Sige**. — Tie høres aldrig.

Tåbelig, To., hedder *tòffele*. (Hyppigere tumpet, *tumpe*; Molb. skriver tumpen; J.)

Tåg, To., sej. Asketræ er tågt; gammel Grönjord er tåg. Modsat mør, skær, skør. Plt. *tåg*. Eng. *tough*. Sv. *tåga*, Tave, Trævle, *tågig*, trævlet.

Tægt (*Tæjt*), en. Han har taget sig den T. ɔ: foresat sig den Handling, fattet den Beslutning. Sjæld.

Tælle, at. *Tèl*, *toel*, *toel* (S. *toelt*); Eng. *tell*, *told*, *told*. Isl. *telja*. Fortælle böjes ligedan. At tælle på: *De tèl æ itt å*, det regner jeg ikke (for noget; f. Ex. om en Straf, et Tab). Jf. Isl. *telja á*, irettesætte.

Tænke, at, siges ofte for mindes. Så længe jeg kan tænke. Det kan jeg godt tænke. Jf. **Huske**. *Tænker*, *tinnt*, *tint* (jf. Eng. *think*).

Tøger, Flt., Skoser, Spydigheder.

Tømmer, et, hedder Timmer. Isl. *timbr*, Sv. *timmer*. (Plt. *Timmer*.)

Tønde, en, hedder *Tynn*, N. *Tunna*, *Tynne*.

Tønderkrukke, en, Træbøsse til Tønder (Isl. *tundr*), smukt udskåren, med vedhængende Låg, hørte forhen til Overdådighedsgjenstandene.

Tørv, en, hedder *Torre* (ɔ: Torv). Isl. *torf*. (T. *Torf*.)

Tøs (*tøhs*), Bo., to Gange. Isl. *tvisvar*, *tysvar*. Gl. D. *tøsser*. Eng. *twice*. — I andre Egne af Jyll. andre Former. Molb. — *Æ vér itt, om han kömmer jéssind eller töhs i æ(r) Uhg*, jeg véd ikke, om han kommer én Sinde eller to Gange om Ugen.

Töj (*Ty*, Isl. *tygi*, Sv. *tyg*, Plt. *Tüg*), et. Foruden de almindelige Betydninger bruges det også (dog sjælden her,

men hyppig i vestligere Egne) for S. *Kréttur* (som Samlingsnavn) og derfor som Skældsord om Mennesker (s. **Tokket**).

Töje (*tyh*), at, anskaffe. *De ska òlt tyes for æ Skjilling*, det skal altsammen anskaffes for (den rede) Skilling. Molb. skriver tye og jf. Isl. *tya* (ɔ: *tygja*), Plt. *tügen*.

'Töje, en, kartet Uldtot; s. Molb.

Töjr, et, hedder Tyder og udt. *Tyr* (ligesom alle Sammensætninger). I Jyll. *Tyr*, i Sydsæll. *Tydr, tydre*, o. s. v. Ordet er umiskjendelig = Isl. *tjóðr, tjóðra* og har ikke noget at bestille med Toug (Molb.).

Tör, turde, jeg, hedder *tör, tóst* (ɔ: turste); du tör, turde, *do tóst. De tust æ it vovv*, det turde jeg ikke (vove). Tör du, *tusto* (*tösto*) *vovv?* Tör i Betydningen behøver høres også i Angel (f. Ex. *ven en hær sjèl, tör en it låhn*), men ikke så idelig som i nordligere Egne. Isl. *þora*, Dat. *þorði*, turde; *þurfa*, Dat. *þurfti*, behøve.

Ubegribelig (*-grifle*), som ikke kan begribe (tungnæm, langsom til at fatte, f. Ex. om gamle Folk). Jf. **bedragelig** ɔ: som let kan bedrage.

Ubærlig, To., ubændig, uregjerlig (om en Hest).

Ud udt. *u*, foran en Selvlyd *ur*. Isl. *út*.

Ude udt. *uh*. Isl. *úti*.

Udgift, en, og Flt. -er, er det almindelige Navn for Skatter, Afgifter. *Kungens-Ugynter*, kongelige Skatter. Jf. **Styre**.

Udtale s. **Tale**.

Ufærd, en. Vognen fik en Uf. ɔ: Ulykke. Rive om (ɔ: rive fra sig, arbejde rask) kan hun som en Ufærd.

Ugavn, Ho. Synes kun at bruges i Talemåden: *I ær Ugavn*, til Skade, ofte i Modsætning til: *I æ Gavn*. Ellers: Skade. — Isl. *úgagn*. N. *Ugagn*. — J. Vangavn.

Ugle, en, udt. *Ugl* (k.). Flt. uforandret. Uglegab (*Ugglgaf*), et Hul (for Ugler og for Luft, som gjerne lades (el. för lodes) åbent under Enden af Husenes Rygning. Deraf Navnet Ugleherred (slet Fortyskning Uggelharde istedenfor Eulenharde el. desl.). — Isl. *ugla*.

Uha (*u—ha*), almindeligt Udråb, både ved behagelige og ubehagelige Indtryk (J.). Uha, hvor er det net (smukt)! Uha, hvor så han ud! — Uha, hvor blev jeg ræd! — Undertiden forstærket: Uhauha, m. T. p. anden Stavelse.

Ule (ulige), jule (julige), udt. *unle, önle, ynle, junle, jynle*, et Ord som sættes efter mange (ved Åbenrå også foran) til at forstærke Begrebet. Hyppigst i Forbindelsen *manne ynle Oer* ɔ: mangfoldige År. Outzen (Molb. jule, jf. oule) skriver jyvelig, jyvle, jule og henfører det til Isl. *ugglig-r*, stor, vigtig, el. til Sv. *yfvas*. Snarere synes det at stå i Forbindelse med Isl. *æfinleg-r*, evindelig (*ev* og *æv* = *önv*, s. Lydl.), så at f. Ex. u. mange Mennesker, svarer til en evig Mængde M. Jf. N. *ævelege*, mest i Forbindelsen *ævele lengje*, ligesom *evindele*; også Aasen jævnfører Isl. *æfinleg-r*, evig. (Aasen har også *ovlege*, overmåde.)

Ullentorre, en, Oldenborre, s. Molb.

Ulv, en, udt. *Ulle*. Deraf Navne på mange Marker: *Ullekuhl, Ullebjirre* (hidledes udtrykkelig fra Sagn om Ulve og om Kuler til at fange dem i) og andre Steder, f. Ex. Ulvefælde i Satrup Sogn, Ulvegrav i Bøl Sogn (smagfuld Fortyskning: Ulegraf!). — Isl. *úlf-r*. — Ulvefis, en vis Padehat.

Undværе (T. p. E.), at, kaldes også være forán el. miste. Isl. *vera án, missa*.

Ungkarl, en, udt. *Ungkael*, med T. p. E., bruges uden Hensyn til Alderen.

Unnen, en, Middagsmad; s. Molb. Isl. *undurn*, Formiddagstid, Frokost, Føde. N. *Undål*, Middagsmåltid.

Uro, et, kaldes (ligesom i Sæll.) den endnu hist og her over Bordet i Dagligstuen ophængte kunstige Gjenstand af Halmstrå el. desl., som næsten stedse er i Bevægelse.

Urt, en, bruges ikke (jf. **Krud**), men *Pillut* (Pileurt, et Ukrud) og *Mahlut* (Malurt).

Usattes, To. De ere usattes ɔ: uenige. S. *usåtes*. Isl. *úsátt-r*. Også: Uéns.

Utidig, To., gnaven, (som man intet kan göre til Tide,

jf. **Tid**); mest, som på Loll. (Molb.), om ustyrlige Småbörn. — Udtalen (omtr. *ótire*) nøder ikke til at antage et særskilt Ord uterig (Outz.).

Vade (*våhj*), at. Solen vader (*væjjer*) i Regn, når den imod Nedgangen er rød og omgiven af Dunster, hvilket anses for Tegn til Regn. — Isl. *vaða*, *veðr*.

Vag (k.), et, en Våge, i Isen (af *vælık*). — Isl. *vök*, Hunk.

Vage, at, våge. *Vager*, *vahgt*, *vahgt*. Isl. og Sv. *vaka*. (T. *wachen*.)

Vagen, To., vågen. Isl. *vakin-n*. Sv. *vaken*. N. *vakjen*.

Vagne, at, vågne. *Vahgner*, *vahgnt*, *vahgnt*. Isl. og Sv. *vakna*. Også vage op, Sv. *vaka upp*.

Vagt, To., vagtsom, om Hunde.

Vakker, To., bruges ikke i nogen af de sædvanlige Betydninger, men (såvelsom Biordet vakkert) meget hyppig i Forbindelser som disse: Det er en vakker Vej ɔ: en skikkelig lang Vej (jf. **Snap**); en vakker Byring ɔ: en anselig Byrde. — Det skjeller vakkert ɔ: det gör en bestydelig Forskjel; Huset er vakkert henne ɔ: temmelig langt borte; han har vakkert nogle Penge ɔ: en kön Slump Penge.

Van, To. At være van, Isl. *vera van-r*, (sjældnere pleje van) bruges istedenfor pleje. *De è lissom van*, det er som sædvanlig (med Helbreden). — Vane hedder *Våhn*.

Vand, et, udt. *Vajnd*. *Han vild gå te Vajnds* ɔ: han vilde drukne sig. — Isl. *vatn*.

Vandhus, et, findes næsten ved ethvert Hus, under samme Navn.

Vandtap, en, Skypumpe. Jf. Molb.

Vankant, en, på Planker o. s. v., et Sted, hvor der mangler (vanter) noget i Kanten, hvor denne ikke er fuld, jf. § 71. N. ligedan.

Vankeholm el. Vældkilde el. Öjkning (*Vånkeholm*, *Vilkjèhl*), en, et bundløst Sted (som dog er tilgroet). Jf. Molb. Vild, Öiken.

Vanlykkes, at, mislykkes.

Vanslump, et, Uheld; s. **Slump**.

Vante, at, fattes. Bruges næsten altid upersonlig. — Os vanter intet andet end Penge. — Der vanter meget. — Isl. *vanta*; Eng. *want*. Jf. Molb.

Vare, at, vogte (Kre ɔ: Kvæg; sig, sine Penge); gjemme (dette Ord kjendes dog også). — At vare op, opvarte. — Isl. *vara*.

Varm, To., hedder *værm*. Isl. *varm-r*.

Varme, en, hedder *Værrmt*; Vesterj. Tåseng. Isl. *vermi*. T. *Wärme*. Eng. *warmth*.

Varp, et, det halve af Ageren, som Ploven kaster til en og samme Side. Isl. *varp*, Kast.

Varsel (*Vassel*), en. Der er megen V. ved Gæs ɔ: meget at vare på, at varetage. Også = Forvarsel.

Vase (*Våhs*), en, underjordisk Vandtræk af Småstene el. Ris (Faskine); s. Molb.

Vaterpas, et, hedder *Vajndmah*; s. **Made**.

Vatersot, en, hedder *Vajndsot*; s. **Sot**.

Ved (*Vèj*), et, oftest i Sammensætninger: Favneved, Kakkelovnsved; også f. Ex. et Læs Ved (S. Brænde). Isl. *við-r*.

Ved, Forholdsord, bruges altid for hos (ligesom i visse Betydninger Isl. *við*).

Vedde, at, udt. *vérr*; Isl. *veðja*. — Det vil jeg sætte et Ved å (*Vér*, k.), det vil jeg slå til Veds om. Isl. *veð*, Pant, Veddemål.

Veder, tilveder, Bo. ***Han hæ fòn sin Hahjnd te-vejer slan*** ɔ: han har fået sin Hånd slagen til Skamme; ***han hær en Hahjnd te-vejer***. Jf. Molb.

Vegne (*Vèjjn*), Flt. Ikke alene alle Vegne (allevegne), men også: andre Vegne, mange Vegne, somme Vegne, ingen Vegne (ɔ: Steder). — Isl. *vegna*, Ejef. Flt. af *veg-r*.

Vejpis, en, Blegn, som på Næsen el. Öjelåget.

Vejr, et. Altid: ***ædaw hær vi et net Vær***; men derimod i Flt. ***di gohj Vær stæer itt lænng***. Vejr bruges (tillige med Blæst) næsten altid for Vind (ligesom Isl. *veðr*): ***æ Vær æ te Synder, te Nòrs***, Vinden er sønden, norden.

At gå imod Vejret ɔ: Vinden; Medvejr, Modvejr. — Jf. også **Tid**.

Vejvise sig, at. *Æ Syn slæer ham fejl, så han ka knap vejv. sæ.*

Vel, Bo. (Isl. *vel*, N. *væl.*) Javel og farvel udt. omtrent *javerl, farverl.* — Efter Måltidet ønskes: *Velbekommens!*

Velkommen, To. Den, der træder ind i (sin egen el. anden Mands) Stue og træffer fremmede, hilser altid med Goddag og velkommen. Er den fremmede ham ubekjendt, el. kan han ikke ret kjendes for Mørke, hedder det: Goddag og velkommen, er her fremmede (*fremme*).

Ven, en, hedder *Vin* el. *Vén* (k.) og venlig *vinle*; Isl. *vin-r, vinlig-r.* Gode Venner, *góhj Velin*; Venskab, *Vinskop.*

Vend, et, en Vending, Omgang på et vist Antal År i Markens Drift, en Rotation. To Gange Havre i hvert Vend; denne Lykke førte sig bedre op i forrige Vend end i dette. N. *Vend*, Omgang med Ploven.

Venstre, To., hedder vinstre (*vinstr*), Isl. *vinstri. Å æ vinstr Hahjnd*, på v. Hånd.

Verden, en, bruges med Kjendeordet: *De æ da itt òl æ Væhrn*, det (den Ubetydelighed) er da ikke Alverden. *Han gjør hva han i æ Væhrn kan* ɔ: han anstrænger sig til det yderste. Isl. *veröld-in.*

Veten (*vétn*) el. veden (*vérn*), To. En v. Dreng betyder ikke alene klog, vittig (dette Ord bruges ikke), men også stærk, vel voxen; ligeledes: en v. Hest, Sten o. s. v. ɔ: stor. Ordet svarer i Begrebet til dygtig. Om Oprindelsen jf. Molb. virrende (nedenf. **Værge**), vedder, vidder, viden.

Vexelbær er vel den rette Form for *Vesselbær* (jf. § 21), Frugten af vildt Kirsebærtræ (*Vesselbærtræ*), da det forædlede Træs Frugt, som bekjendt, arter ud (vexler), når det forplantes uden at podes.

Vibe, en, udt. *Vihf.* Isl. *vepja.*

Vide (*veh*), at. *Vé, vidst, vidst.* Du véd: *do vést* (ɔ:

vedst); véd du: *védsto.* — *Han ægger som ævérritva*, han kører (så stærkt), som jeg véd ikké hvad. — Isl. *vita.*

Vie, at (Isl. *vígja*), hyppigere sammenvie. — Deraf Viemål; den, der skal tiltræde en mindre behagelig Tjeneste, trøster sig med at *de è inne Vimmòl, de e kons e Limmòl* (et Lejemål).

Vifte, at, udt. *vöjjt.*

Vigle (*Viggl*), en, det samme som en *Vögger*, men sjældnere. (T.?)

Vind, se **Vejr.**

Vinder el. **Vinner**, et, Vindue. Om Oprindelsen s. Molb.

Vippekiste (*Vipkist*), en, Maskine til at løfte et svært Kævle.

Vis, To., udt. *vehs.* — En vis Kusk ɔ: sikker. Det er en god Hjælp at have visse Heste at plöje med. — Biordet synes at hedde vis (ikke vist). *Æ Hæhst gæer vehs*, Hestene gå sikkert, nöjagtig efter Plovfuren. Det er nok en rig Mand? *Ja de æ han vehs* (ɔ: sikkerlig, ganske vist). — *Dat is wiss!* er en af de plattyske Talemåder, som undertiden dumpe midt ind i den danske Tale. (Ligeledes: *Gott bewåren! Gott verdammi!*) — Isl. *viss, vís-s.*

Vís, en; måske kun i Talemåden *de æ ve jén Viis* ɔ: det er ved det gamle (f. Ex. med den Syge).

Vís, To. Det er en vís Vej ɔ: det er naturligt, er en Selvfølge, (mest som bifaldende Svar på en fremsat Tankegang). S. — Isl. *vís-s.*

Vitte, Smule, udt. *Vitte* (*i* som *e*). Bitte (*bette*) bruges sjælden som i Jylland for lille, derimod siges hyppig lille vitte: *et litte Vitte*, der findes ganske tilsvarende i N. *lite vetta*, ganske lidet. Aasen: „Grunder sig på et gammelt Ord *vætt* ɔ: noget, en Ting (Ang. *viht*)".

Vòl, en, Ol (Sild). N. *Voll*, Sv. *val*, T. *Wall.* — J.

Volborgdag, almindeligt Navn for Majdag.

Volt, en, Vold, Magt; T. *Gewalt.*

Vom, en, udt. *Våhm*, Mavesækken, især i Hornkvæg. Isl. *vömb.* N. *Våmb.* Eng. *womb.*

Vorde (*vuhr, vuh*; Isl. *verða*, Sv. *varda*, N. *verta*, T.

werden), at. *Vèr* (Isl. *verðr*, S. *oer*), *vur* (Isl. *varð*, Flt. *urðu*), *vurn* (Isl. *orðinn*). For dette Ord bruges aldrig blive. — ***De vèr værmt***, det bliver varmt. — ***Han vur re***, han blev bange. — ***Han hæ vurn köv a æ Soldåteri***, han er bleven kjed af at være Soldat. — ***Han hæ vurn ihjelslan***, er bleven slagen ihjel. — ***Æ vèr i Svien***, jeg begynder at svede. — ***Hon vur i Græen***, hun kom til at græde. — ***Æ Ròv ska nok vuh***, Rugen skal blive (til noget; S. den skal nok blive til Rug). — ***Æ hæ vurn te i Hanvej***, jeg er bleven til (er født) i Hanneved. — ***Der vèr it av***, bliver intet af; ***der vèr nok Råj av*** (jf. **Råd**); ***der vèr raj et Ølls av***, der bliver snart Gilde. — Jf. Molb. ove.

Vorn el. vurn (*vurn*) som Egenskabsendelse er særdeles hyppig: barnvorn, bittevorn, bjærgvorn, drengvorn, herrevorn (ɔ: storagtig), kjepvorn, masvorn, nysselvorn, spradevorn. [N. *-voren*, Sv. *-vulen*; af vorden.]

Vove, at, har foruden den alm. Betydning tillige en ejendommelig: arbejde, stræbe. ***Han vovver godt mæ sit Lahjnd***, stræber dygtig med sin Avling. — ***En ska òltins vovv***, man skal altid bestille noget. — Börn vove altid ɔ: ere aldrig i Ro. — ***Æ lær min Sön sjel vovv***, lader ham selv arbejde (på egen Hånd). — ***Se, hvo æ Harre vovver***, hvor Harven arbejder, river i Jorden. — En Overgang i Betydningen ligger i Talemåder som: ***En ska vovv nòe dervé***, man skal vove noget derved (ɔ: anvende Penge og Arbejde derpå).

Vovning, en. Han er i fuld Vovning ɔ: i fuldt Arbejde. — De ere midt i Vovningen (om Folk, som sidde „midt i Kaffen"). — Jf. **Vove**.

Vox, et, udt. *Vows* (S.). Deraf Navnet Voxröd (*Vowsröj*, fortysket Wagesroth). Isl. *vax*.

Voxe, at, hedder *væjjs*; Sv. *växa*, Isl. *vaxa*. Nut. *væjs*; Isl. *vex*. — I Betydning skjelnes nöje imellem voxe (blive större) og gro.

Vranglet el. vringlet, To., vind og skæv. Jf. Molb. Eng. *wringled*. Jf. vraṅg.

Vrid (*Vrèj*), et, Spjæld i Kakkelovnsrøret, Håndtag på en Dör (Sv. *vred*).

Vride; at v. en Kurv ɔ: flette, sno. Jf. Isl. *ríða*, flette, Eng. *wreath*, Krands.

Vrikke (jf. Eng. *wriggle*), at, bruges i virkende Bet. hakke. At vrikke Kål. Vrikkebræt, Vrikkekniv.

Vringleri, et. Der er altid så meget Vringleri ved ham ɔ: han går Krogveje; jf. **Vranglet**.

Vrodde (*vròrr*), at, rode, om Svin. Jf. Molb. Isl. *róta*.

Vronge (*Vròng*), en, Svingel til en Slibesten; jf. Molb. Bør snarere skrives Vrange ligesom lange, trange o. s. v. (jf. Lydl.).

Vrå, en, Krog, Hjörne; Vråbjærg er Navn på en Bakke i Udkanten af Estrup Bys Mark. Isl. *rá*.

Vråd (*vråhj*), To., parrelysten (om Svin). Jf. Isl. *ræða*. Molb. skriver vrad. — J.

Vræge sig, at, vægre sig.

Vrövl, en, Rede for en Gås, And, Höne; ellers *Reh*. Jf. **Skarnvrövl**.

Vugge, en, udt. *Vuhg* (Isl. *vagga*). Er også Navn på et eget Slags Smörkjerner.

Våd, vådt, To., udt. *vue* (S. *vued*), *vòt*. Isl. *vát-r*.

Våde, at, vade (Isl. *vaða*). S. *Væjjer*, *våhj*. Se ovenf. **Vade**.

Våg (k.), Ho. Sidder et Dyr i Klemme, hedder det: „Der er ikke V. nok“ (Plads). For at kunne bruge Vægtstangen, må man have tilstrækkeligt V. — Synes nærmest at være = Spillerum. — Mon beslægtet med Isl. *vág*, Sv. *våg*, Vægt?

Våg (*vòg*), To., skrøbelig (f. Ex. Taget er kun v.). Jyll. Fyn; S. vòv. Molb. — N. *våk*.

Vågt (k.), en, (stor) Vægtstang, Brækstang; en mindre kaldes Håndstang. Jf. N. *Våg*, Vægtstang, („en mindre kaldes *Handspik*“); Isl. *vág*.

Vålsk (valsk?), To., valen, om Fingrene. S. vålen.

Vånd (*Våhjnd*), en, Kvist, tynd Gren, tykkere end en Vögger, tyndere end en Kjep. Flt. Vænder (*Vinder*). Isl.

vönd-r. I ældre Tid brugtes Vænder i klinede Vægge. Jf. Molb. Forskjellig fra

Vång, en, (stor, tyk) Gren.

Våttelse, Ho., Væde. Vi kunde nok have lidt V. ɔ: behøve lidt Regn.

Vældkilde, s. **Vankelholm**.

Vælte (*Vèllt*), en, det Stykke Træ imellem Plovhjulene, hvorpå Forenden af Bommen (af Åsen) hviler. Jf. **Plov**.

Vælte, at, bruges kun virkende og måske kun i Forbindelser som vælte Stenen om, tilbage. Isl. *velta*. Jf. **Smide**.

Være (*véhr*), at (Isl. *vera*). *Er* (*æ*), *var* (*va*), *væh* (el. *vætt*). — Være til: *Æ Pihg æ té om Volhordaw*, Pigen er født ved Majdagstid; *den ællest Sön æ te i æ Damæhnd*, den ældste Sön er født i Damende.

Værge, at, udt. *vérre*. *En vér'r sæ, law en kan*, man værger sig, imens (så længe) man kan, f. Ex. imod en Anmodning, imod en Sygdom o. lign. — Isl. *verja*.

Værge, en. *Kirkvérre*, Kirkeværge, har Tonen på *é*.

Værk, et (Isl. *verk*), bruges (humoristisk) i mange Sammensætninger (J.). Om Aftenen gider han gjerne have noget Stegværk. — Min Mand vil ikke vide af det Gåseværk ɔ: vil ingen Gæs holde. Jf. Bagværk og ovenf. **Podeværk**, **Sætteværk**. — *De va grovv Værker* ɔ: det var rædsomt! (f. Ex. om stærk Torden, om heftigt Skjendsmål); hyppig Talemåde.

Væv, en, hedder *en Vövl*, sydligere *Væhvl* (J.). Spindelvæv, *Spindelvövl* el. *Spinvövl*. — Væve, *vövv*, sydl. *væhv*. (Isl. *vefa*.)

Vögger, smidige Kviste som til Kurvefletning; s. Molb. — Enkelttal *Vöhg*, Væge i Lyset (jf. § 12). Måske beslægtet med våg og vakle.

Yssen, Ho., Øxen, Flt. af *Ovvs*, Oxe. Isl. *yxn*, Flt. af *uxi*. — *Ær Yssenvej*, Oxevejen, den gamle Landevej igjennem Jylland.

Yssen, To., parrelysten, om Kvæg. Isl. *yxna*. J. ousen, Molb. — Bruges også om Får; deraf Talemåde: at løbe ud

og ind el. hist og hid som en Flok y. Får, f. Ex. ved Rygtet om Fjendens Nærhed.

Yver, et, hedder *Jynr* el. *Jønr*. S. — Isl. *júfr*, *júgr*.

Å, en. Den gamle (Isl.) Form *á* findes måske endnu i Navne som Avgård (ved Åens Udløb af Træsø) og Avbrokær, *Abrokær* (T. p. E.) imellem Estrup og Bistoft. Enhver Å kaldes ellers på sit Sted til daglig Brug *æ Ströhm*.

Å, Isl. *á*, Fho., bruges altid for på, også i alle Sammensætninger. Det udtales rent (S. *óe*).

Åbod (*Òbbo*), en, Tilgift til at bøde på en Lods Ringhed ved Mark-Udskiftning. Gammelt Lovord. Ligeledes siges: Han skal give 100 Daler for hver af de 7 Td. Land og dertil 50 D. i Åpenge. Isl. *ábót*, Tillæg.

Åbygen, en, Lud, næmlig til at komme på (*å*) Töjet, når man byger. — Sv. *byka*, Plt. *büken*.

Åg (*Og*), et, en ofte temmelig tung Indretning af Træ, som Kvæget må bære om Halsen på Græsgangen for at hindres i at bryde ud. — Isl. *ok*.

Ån el. **Åne** (*Åhn*), en, Række Kornskokke på Ageren. *Han hæ ha godt Kvon, han hæ doffel Åhn.* Deraf *Åhnstej*. — Molb. Ån, Aun.

Åpenge, se **Åbod**.

Årle, Bo. Imorgen tidlig hedder altid *mònnarl* ɔ: i Morgen årle. (Tidlig, *tille*, bruges i andre Forbindelser.) Isl. *árla*, Sv. *arla*, Eng. *early*.

Årtid, et. Mit Årtid (ɔ: mit Fødeår) er 1813. Mit Årtid (ɔ: min Fødedag) er i Foråret, om Fastelavn, akkurat Volborgdag. Molb. har Ordet i andre Betydninger. Isl. *ártíð*.

Åtte, Bo., altfor. Åtte-god, altfor god. Forbindes som oftest så nöje med det følgende Ord, at dette mister Tonen. — Af alt til, jf. Plt. *ahl-to* (allzu) og **Al** ovenf.

Åttemand (*Ottmajnd*, T. p. E.), en. Åttemænd kaldes Sogneforstanderne, fordi deres Tal i Almindelighed er 8; men samme Navn bruges, om de end, som i små Sogne, ere færre (4). De ere fornemlig Fattigforstandere; en af dem er udkåret til Kasserer og Regnskabsfører, og hver sanker

Bidragene for sit Distrikt. Tillige adspørges de i vigtigere Kirkesager og lignende Fællesanliggender. Præsten er i Regelen Formand og Skriver for Sogne- eller Fattigrådet (das Kirchspielscollegium, Armencoll.). Kirkeværgerne have Sæde og Stemme ligesom Åttemændene. Til Valg af ny Medlemmer göres Forslag af Præsten eller af Rådet selv, for det meste efter en vis Omgang i hvert Distrikt; iblandt de foreslagne udnævner Visitatoriet; den valgte giver Håndslag til Præsten i Kirken Nytårsdag; Tjenesten varer 6 År. Den hele Indretning er gammel (her 100 År i det mindste), men i nyere Tid noget forskjellig ordnet i de forskjellige Amter.

Æ, Stedord for første Person, jeg. (Ikke *e*, heller ikke *a*.) Jf. Molb. — Isl. *ek*; N. *eg*, *æg*, *æ*, *e*, *je*.

Æ, bestemt Kjendeord for bægge Kön og Tal. (Ikke *e*; ofte synes Lyden at være rent *a*: *a Kuhn*, Konen.) Jf. Molb.*).

Æbag (kort *a*), bagved, bagtil. **Æfor**, foran, fortil. Han går æbag, æfor. Vognen har Læsset liggende æbag. Jf. **A**.

Æble, et, udt. *Æfl*. Isl. *epli*.

Æde, at (Isl. *eta*). *Æer*, *o*, *ædt*. Er som hos den øvrige danske Almue det almindelige Ord om Menneskets Spisen. Om Dyr siges fræde (Plt. *fräten*).

Ædru udt. *érre*, *érrere* (stødtonet).

Æg, et, udt. *Egg*; Isl. *egg*, Sv. *ägg*. *Mè Lemmp ka en få et Egg i en Humlsæk* (bedre Rim end ved Formen Æg).

Ærve, at, arve. Isl. *erfa*. (T. *erben*.) Udtalen (*ærre*, ikke *ærr*) fordrer Skrivemåden ærve el. erve. S. *arre*.

Ærvel, et, ɔ: Arveøl (s. **Øls**), Begravelsesgilde. Jf. Molb. Arveøl, Ærøl. Med Hensyn til nogle af de brugelige Skikke jf. **Kistelæg**, **Skaffer**, **Sysselfolk**, **Tale**.

Ærvet, et, Arv, Arvegods.

---

*) Hvad Molb. (D. L. S. 667) anfører om *æ* som brugt for af, beroer på en Misforståelse af kommer. *Æ Vand* betyder som sædvanlig Vandet, og det kommer Vandet er = det volder Vandet.

Æske, en, hedder Ask; Isl. *ask-r.* — Den på Mors brugelige Talemåde (Molb.) om en Kone, som har en pen Stue og et skident Køkken, høres også her: ***Hón hær hinne Sager i en Ask ò hinne Smör i en Tærkand*** (Tjærekande).

Øde, To. Skovlen er øde ɔ: forbi, duer ikke mere. Molb. Jf. Isl. *auð-r.* — Ødelægge, *légg øh.*

Øfe (*øhf*, sydligere *yhf*), at. ***Æ Kok öffer*** el. *yefer*, Hanen galer. ***Han øjjt mæ***, råbte til mig, kaldte ad mig. Molb. øve el. øfe, råbe; Isl. *æpa*, gl. Sv. *øpa*, G. D. *øpæ.*

Øg, et. 1. Hoppe, Føløg. 2. Hest, uden Hensyn til Könnet; især i Flt. J. — Han kan holde 5 Kør og et Par Øg. — Han har fået et Slag af et Øg. — Isl. *eyk-r.*

Øgsle, at, er vel Grundformen for *øsl'* el. undertiden *öjsl'*, yngle. Jf. § 21 Begynd. og Slutn. Molb. har öjsle fra Loll. og øsle fra Sønderjyll. Isl. *æxla* [af *vaxa*, Dat. *óx*].

Øls (***Ølls***, ***Ørls***), et, Fællesnavn for Barselgilde, Jaord, Rejsegilde og Begravelsesgilde (***Bassel*** ɔ: Barnsøl, ***Lovvensel*** ɔ: Lovelsesøl, ***Rehsel*** ɔ: Rejseøl, ***Ærrel*** ɔ: Arveøl; ***Kost*** ɔ: Bryllup synes ikke at høre til Øls). Jeg har set hende engang ved et Øls; vi skal til Øls på Tirsdag; her bliver ikke mange Øls i dette Forår. [Af Ølhus.]

Ørekryb, et, Ørentvist.

Øvrighed, en, *Övrehejt*, N. *Övrigheit* („nyt Ord").

Øxe, en, udt. *Öjjs.* Isl. *öx.*

Ögle (*Öjjl*), en; gammelt; nu mest Firben. Isl. *eðla*, Sv. *ödla*, N. *Öle.*

Öje, et, hedder *Yh*, Flt. *Öjjn.* Isl. *auga.*

Öjeblik, et, hedder *Yhblik.* — ***I déjèt*** (ɔ: det-her) ***yhste Blik*** ɔ: lige i dette Öjeblik (var han her).

Öjkning, s. **Vankeholm**.

Örn, en (Isl. *örn*). Ordet (og Fuglen) er nu ukjendt, men den gamle Ejef. Flt. *arna* synes at findes i Arnsjø (langt *a*), Navnet på et lille Vand i den ødelagte Skov ved Store Solt.

Övne (*Önne*), et, Vognhammel. Jf. **Hammel**. T. *Ebener* ɔ: som gör Trækket lige (*eben*) for bægge Hestene.

II.

LYDLÆRE.

Selvlydene.

1. Den brede Udtale af *a* (*å*), som er så hyppig i Sælland (*Fåer* for Fa'r, *Håens* for Hans, *Kårne* for Karen, *håer* for har o. s. v.), og som er fremherskende i Angelboens Udtale af Tysk (*Våter*, *Åbråhòm*, *håbe* o. s. v.) er langt sjældnere i den angelske Dansk, som således kommer den dannede Tale nærmere. Hvor hin Lyd findes, lang (*å*) eller kort (*ò*), har den i Almindelighed sin særegne Grund:

at	*ò*	(Isl. at)
al, alt	*òl, òlt*	Eng. all
alt (ɔ: allerede)	*òt*	
Alder	*Older*	Sv. ålder
aldrig	*òller*	(Isl. aldri)
falde	*fòll*	Eng. fall
kalde	*kòll*	Eng. call
Stald	*Stòjld*	G. D. Stold
Galt	*Gòjlt*	Isl. gölt-r
Malt	*Mòjlt*	Eng. malt
Pjalt	*Pòjlt*	
Salt	*Sòjlt*	Eng. salt
malke	*mòllk*	Isl. mólka
male (Mel)	*måhl*	
Vane	*Våhn*	(Isl. vani)
Kam	*Kåhm*	(Isl. kamb-r), Eng. comb

Gang	*Gòng*	Sv. gång
lang, langt	*lòng, lòjnt*	Sv. lång, Eng. long
Sang	*Sòng*	Sv. sång, Eng. song
Spang	*Spòng*	Sv. spång
Stang	*Stòng*	Isl. stöng, Sv. stång
trang	*tròng*	Isl. þröng-r, Sv. trång
Angel	*Onǫel*	
Stank	*Stjònk*	
Mandag	*Mòndav*	Isl. mánadag-r, T. Montag
Klat	*Klòt*	
(fattig	*fòtte*	Isl. fátœk-r)
Aske	*Åhsk*	(Isl. aska)
fra	*frå*	Isl. frá, Sv. från

Det synes især at være *l* og *n* (*ng*), der fordre Lyden *å* foran. Forbindelsen *òl* har sine Sidestykker i Engelsk, *òng* bestandig i Svensk og i Norsk (Aas. § 68). Til de anførte Exempler komme endnu nogle Böjningsformer som ***dròvven*** (dragen), ***tòvven*** (tagen); i andre er *a* el. *å* ombyttet med *ó*: ***lo*** (lå), ***lói*** (lagt), ***so*** (sagde, sae), ***sói*** (sagt), ***óggen*** (aget) o. fl. (jf. Ordb. og Böjningsl.). Et Åg hedder ***Og*** (Isl. ok); åtte, ***óet***.

2. Omvendt have enkelte Ord *a* for *å* (*ò*), især foran *v*: Loft, Toft, Sogn, Svovl, ***Lavt***, ***Tavt***, ***Savn***, ***Svavl***. Sydligere siges ***grav*** for grov, og sove, sovet lyder næsten som ***savv***, ***savve***; (Skov udtales rent). Sov, kom hedder ***sav***, ***kam*** (Isl. svaf, kom el. kvam). Samme Overgang fra det gamle til det ny Sprog findes i Stavn, Isl. stofn, o. fl. — (Overlig, ***avle***, s. Ordb.).

Fremdeles:

Hånd	***Hahjnd***	GD. Eng. Sv. og T. hand
vågen	***vaqen***	Isl. vakin-n, Sv. vaken
(våge og vågne ligedan)		
årle	***arl***	Isl. árla, Eng. early

Sydligere siges ***Håjnd*** for Hånd (altså nærmere ved Sællandsk).

3. ***Æ*** (*è*) for *a* finder som oftest sin Forklaring i Stammesproget eller stemmer med Søstersprogene:

Datter	*Dætter*	
arve	*erre* (ɔ: erve)	Isl. erfa, T. erben
Farve	*Færre* (ɔ: Færge el. Færve)	Sv. färg
farve og Farver ligedan		
glat	*glej* (af glide, gled)	
Haspe	*Hesptræ*	Isl. hesputrè
Hvalp	*Hvelp*	Isl. hvelp-r, Eng. whelp
Magt	*Mæjt*	(Isl. makt og mekt), Eng. might
drage	*dræjj*	jf. Isl. Nut. { dreg-r
tage	*tæjj*	tek-r
Varme	*Værrmt*	Isl. vermi, Eng. warmth, T. Wärme
varme	*værrm*	Isl. verma

Hertil hører vel *krövvl*, kravle (Isl. krafla), der efter § 12 kan skrives krævle.

Mange Udsagnsord med *a* i Stammen have i Nutidsformen *æ*: ager, *ægger* (Isl. ekr); bager, *bægger*; smager, *smægger* (T. schmecke); falder, *fælder* (Isl. fellr); har, *hær* (Isl. hefir); (draber,) *dræffer*; taber, *tæffer*; lader (ɔ: læsser), *læjjer* (Isl. hleðr); lader (ɔ: Lat. sino), *lær* (Isl. lætr) o. fl. Jf. Böjningsl.

4. Hvor Angelsken har *a* og Skriftsproget *æ*, stemmer hin med Oldsproget:

frem (fræm)	*fram*	Isl. N. framm, Sv. fram
Gæld	*Gjahl*	Isl. gjald
Hjærte	*Hjaht*	Isl. hjarta
jævn	*javn*	Isl. jafn
Læs	*Las*	Isl. hlass (N. Lass)
Kæve	*Kjahf*	Isl. kjapt-r (N. Kjaft)
Æske	*Ask*	Isl. ask-r (Sv. ask)

Fremdeles:

Blæk	*Blak*	jf. Eng. black
(dræbe)	*drahf*	jf. Sv. drabba
enten	*anter*	jf. Isl. annat tveggja, Sv. antingen
svær	*svar*	G. D. svar, Sv. svår

En By i Siversted Sogn kaldes ***Hjalm*** (fortysket Jalm) ɔ: Hjælm, Isl. hjálm-r.

5. I nogle Ord er Oldsprogets *a* blevet til *å* (*ò*) i Angelsk, til *æ* (*è*) i Skriftsproget:

Kælder	***Kjòlder***	Isl. kjallari
sjælden	***sjòlden***	Isl. sjaldan
	(i Sundeved ***sjålen***)	

Hertil høre nogle Böjningsformer:

tækkede (takte)	***tåht***	Isl. þakti
tækket (takt)	***tåt***	Isl. þakt-r

Flere Exempler i Böjningslæren. Jf. Isl. sœkja, søge, Dat. sótti, Bif. sótt; Eng. caught, taught, sought o. s. v.

6. I andre Ord har omvendt Skriftsproget *å* (*ò*), medens Angelskens *æ* finder Medhold i Islandsk:

låse	***læhs***	Isl. læsa
voxe	***væjjs***	jf. Isl. Nut. vex

Men dette Forhold er især mærkeligt i en hel Klasse Nutidsformer (der også for det meste findes i Norsk; Aas. § 272 ff.):

flår	***flær***	Isl. flær
får	***fær***	Isl. fær
går	***gær***	jf. Isl. gengr
slår	***slær***	Isl. slær
spår	***spær***	
står	***stær***	jf. Isl. stendr
sår	***sær***	Isl. sær

Ligeledes: De slås, *di slæs;* han omgåes med os, *han omgæs* (T. p. E.). Herhen høre flere Nutidsformer (jf. nedf.) f. Ex.

låner	***lèn***	
holder	***hælder***	Isl. heldr

Enkeltstående:

Åre (Blod-, Vand-)	***Öjjr***	Isl. æðr

7. Overgang fra *o* til *u* findes uden Tvivl hyppig i alle danske Mundarter ligesom i den angelske, f. Ex. Kone, ***Kuhn***; Bonde, ***Buhnd*** (Isl. búandi, bóndi); Vogn, ***Vuun***. Mere ejendommelige ere:

Honning	*Hunne*	Isl. hunang
Konge	*Kunng*	Isl. konung-r, Sv. kung
vorde	*vuhr*	(Isl. verða)

(Dette Ord har i Isl. Dat. Flert. urðu, Bif. orðit.)

8. Omvendt findes i nogle Ord *ó* for *u*, f. Ex.

hul	*hól*	Isl. hol-r, T. hohl
(Hjuler)	*Hjóller*	
Muld	*Móld*	Isl. mold
Gulv	*Gólle* (ɔ: Gólv)	Isl. gólf
lukke	*lohk*	Isl. loka
du	*do*	
nu	*no*	
hun	*hón*	
endnu	*ænohn*	

Forstavelsen *u* lyder (altid?) som *o* (Isl. *ó*, Sv. *o*), f. Ex.

umulig	*omöjle*	Sv. omöjlig
Umage	*Omag*	Sv. og Isl. ómak

Ordene Lund, Pund, Stund lyde omtrent ***Lohjnd***, ***Pohjnd***, ***Stohjnd***. Sundeved kaldes ***Sohjnd*** (el. ***Sohnelajnd***), Missunde ***Mesohjnd*** (London, ***Lòhjnn***). Derimod ***Hujnd***, ***Mujnd*** o. fl.

9. Hyppigere er *ò* for *u*, dels i Ord som

Bud	*Bòj*	Isl. boð
Brud (et)	*Brò*	Isl. brot
Skud	*Skò*	Isl. skot
buden	*bòjjen*	Isl. boðin-n

dels når Skriftsproget har *e* el. *g* efter, for det meste svarende til Isl. *og* el. *ug*; her har Angelsken *òw* (Eng. *ow*):

Bue	*Bovv*	Isl. bogi, Eng. bow
due	*dovv*	Isl. duga
Flue	*Flovv*	Isl. fluga
hue	*hovv*	Isl. huga
Lue	*Lovv*	Isl. logi
lue	*lovv*	Isl. loga
true	*trovv*	Isl. þrúga, T. drohen (dräuen)
Rug	*Rov*	Isl. rúg-r, T. Rocken

Trug	*Trow*	Isl. T. Trog
Fugl	*Fowl*	Isl. fugl, Eng. fowl
Lugt	*Lowt*	(Isl. lykt)
lugte	*lowt*	(Isl. lykta)
Buxer	*Bowvs*	

Fremdeles:

huske	*howvs*	Isl. hugsa
Luning (Læ)	*Lowning*	Isl. logn
Sul	*Sòwl*	Isl. sufl
(gloende	*glòwend*	Isl. glóandi)

og:

Bund	*Bòjnd*	Isl. botn
Kul	*Kòl*	Isl. kol
plukke	*plòhk*	Isl. plokka
Kurv	*Kòrre*	N. Sv. korg, T. Korb
(Tørv	*Tòrre*	Isl. T. Torf)

Til Sammenligning kan tjene:

Hud	*Huj*	Isl. húð
Due	*Duh*	Isl. dúfa
Dug	*Dug*	Isl. dúk-r, T. Tuch

Brud (en), Tud, Stud, Tue, Stue ligedan.

10. Det lange *e*, der som bekjendt plejer at komme af Isl. *ei*, bliver i Angelsk til *i* med en svag Lyd af *e* efter sig. Denne Lyd findes kun i stærkt betonede Stavelser og bliver til kort *é*, når et svagere Tonehold indtræder. Exempler ere: Em, ***Iem***; Ben, ***Bien***, men ***Benskawt***; Sten, ***Stien***, men ***Stenpæl*** (jf. § 35); Sæbe, ***Sief***; rejse (oprejse), ***ries***; sen, ***sien***; mere, ***mier***; fed, ***fie***; smed, ***smie***; hede, lede, ***hie***, ***lie***; tjene, ***tien*** (men tjener hedder ***tén***, med løbende Tone, og ligeledes Tjeneste ***Ténnest*** eller, om man vil, ***Tinnest***).

Anderledes synes det at forholde sig med Ild (Isl. eld-r) og Kilde (Brönd, Isl. kelda), der hedde ***Ield*** og ***Kjèhl***; i bægge har måske *l* Indflydelse på Lyden (s. § 26).

11. I nogle Ord er *è* (*æ*) ombyttet med *i* (*é*).

hemmelig	*hjimle*	Isl. heimulig-r
hjem	*hjim*	Isl. heim
hente	*hinnt*	Isl. heimta

Ven	*Vin*	Isl. vin-r
venlig	*vinle*	Isl. vinlig-r
Venskab	*Vinskop*	Isl. vinskap-r
venstre	*vinstr*	Isl. vinstri
brænde (ardere)	*brinn*	Isl. brenna, Sv. brinna
Rende	*Rinn*	Isl. renna, T. Rinne
Rente	*Rinnt*	
være	*vehr*	Isl. vera

Da Isl. *ei* sædvanlig går over til *é*, da Isl. *i* i de ovenstående Tilfælde lyder som *e* (ligesom i de tilsvarende angelske Former), og da *i* findes i Sv. brinna og rinna (Udso.), frembyder denne Samling intet påfaldende. Afvigende ere vel snarere (ligeledes med Lyden *é*):

Bjærg	*Bjirre*	Isl. bjarg, T. Berg
bjerge	*bjirr* (ɔ: bjérge)	Isl. bjarga
værge	*virr* (ɔ: vérge)	Isl. verja
Græs	*Gris*	Isl. gras
græsse	*grehs*	Isl. gresja
Hænder	*Hindr*	Isl. hendr
Vænder	*Vinder*	Isl. vendir
Mænd	*Mind*	Isl. menn, Eng. men
Menneske	*Minnisk*	Isl. manneskja, Sv. menniska

Og omvendt:

hilse	*hjells*	Isl. heilsa, Sv. helsa

Ganske som på Isl. have Æg, Væg og Skæg *e* og Løbetone (§ 41).

I alle Tillægsord og Biord med Endelsen *ig* udelades *g* (ligesom i det dannede Talesprog), og *i* udtales som *e*: billig, *bille*; nærig, *nære*; lönlig, *lönle*; farlig, *falle*; tidlig, *tille* o. s. v.; dette minder om Endelsen leg-r i Isl. (s. § 73) og Norsk (Aas. § 165 Anm.). Den samme Udtale af *i* findes naturligvis i utallige andre Ord: til, vil, ligge, o. s. v. (ikke i Ville ɔ: Vilje, Vinter, ind, binde, finde, tvinde). Her kan også anføres *gjehl*, *hehl*, *Kjèhl*, gilde, hilde, Kilde.

12. *Ev* (*év*, *èv*) eg *æv* samt *æf* og *if* (foran *t*) og ligeledes *øv* gå altid over til *öv*:

Brev	*Brön*	Isl. brèf
(kjev ɔ: kjed)	*kön*	
blev	*blön*	T. blieb
drev	*drön*	Isl. dreif
bleven	*blövven*	T. geblieben
dreven	*drövven*	Isl. drifin-n, Eng. driven
Kleve	*Klövv*	Isl. klefi
leve	*lövv*	Isl. lifa, T. leben, Eng. live
Levned	*Lövne* (ɔ: Löwned)	Isl. lifnað-r
levere	*lövvr*	T. liefern
hæve	*hövv*	Isl. hefja
kræve	*krövv*	Isl. krefja
Ræv	*Röv*	Isl. ref-r
skæv	*skön*	Isl. skeif-r
Skæver	*Skövv*	
(sover	*söver*	Isl. sefr, jf. Sövn)
Trævl	*Trövl*	Isl. trefil-l
Væv, væve (jf. Ordb.)	*Vön*, *vövv*	Isl. vef-r, vefa, Eng. weave
døv	*döv*	Isl. dauf-r
Løv	*Löv*	
tøve	*tövv*	
(stræbe	*strövv*	Sv. sträfva, T. streben)
Kræft	*Krövt*	
Drift	*Dröivt*	jf. Isl. drift
Skrift	*Skröivt*	Isl. skript
Skifte	*Skövvt*	Isl. skipti
Skrifte	*Skrövvt*	Isl. skriptir (Flt.)
Undtagelser:		
Støv	*Stav*	
vifte	*vöjjt*	jf. Isl. veifa

Det ses, at de angelske Former ere nærmere ved Skriftsproget end ved noget af de anførte beslægtede Sprog (for så vidt som tilsvarende Ord findes). Den sællandske Mundart er i mange Ord ens med den angelske.

Samme Overgang findes i enkelte Ord foran andre Medlyde:

Væge	*Vöhg*		Sv. veke, N. veik
læse	*löhs*		Isl. lesa
Mælk	*Mjölk*	s. § 25	Isl. mjólk, Sv. mjölk
Mel	*Mjöl*		Isl. Sv. mjöl
rense	*rönns*		Isl. hreinsa
Svend	*Svön*		Isl. svein-n
(Kævle	*Körrl*		Isl. kefli)
Anm. 1. Roe	*Rövv*		Sv. rofva
over	*övver*		Isl. yfir, Sv. öfver, Plt. öwer
kommer	*kömmer*		Isl. kemr
Anm. 2. Svøbe	*Svehv*		Isl. svipa

13. *Iv* (i Oldsproget *if*) bliver altid til *yv* (*yw*): Kniv, ***Knyv***; Liv, ***Lyv***; Siv, ***Syvve***; blive, *blyvv*; drive, *dryvv*; rive, *ryvv*; skrive, *skryvv*; Skive, ***Skyvv***. — Vige hedder *vyhg* el. *vihg*; Spring, Sting, Brink, ***Spryng***, ***Styng*** (N.), ***Brynk***; dimple, *dympl*.

To Ord have på Grund af Oprindelsen *i* for *y*:

Hyrde	*Hihr*	Isl. hirði-r, T. Hirt
ryste	*rist* (*rehst*?)	Isl. hrista

14. *Ø* bliver ofte til *y* og stemmer således i mange Ord med Sællandsk, f. Ex.

høre	*hyhr*	Isl. heyra
køre	*kyhr* (*kjøhr*, *kyøhr*)	Isl. keyra
Øre	*Yhr*	Isl. eyra
mør	*myr*	Isl. meyr-r
Rør	*Ryr*	Isl. reyr-r
skør	*skyr*	N. skyr
Kør	*Kyr*	Isl. kýr
Bønder	*Byndr*	Isl. bœndr
tø	*tye*	Isl. þeyja
Tønde	*Tynn*	Isl. Sv. tunna

Fremdeles:

bøde (ɔ: fyre)	*byhr*
Brøde (ɔ: Bøde)	*Bryh*

blød	*blye*	Isl. blaut-r
Grød	*Grye*	Isl. graut-r
skøde (skøtte)	*skyhr*	Isl. skeyta
skødesløs	*skyrlös* (ɔ: skødeløs)	
købe	*kyhf* (*kjøhf*, *kyøhf*)	Isl. kaupa
Nød	*Nye*	Isl. naut

Derimod lyde Nød (Isl. nauð) og Nød (Isl. hnot) som ***Nø***, med den samme Forskjel i Betoning, som det dannede Talesprog iagttager. — Brød hedder ***Brø***.

Anm. 1. I Börn og göre går *ö* over til *y*.

Anm. 2. At nøgen hedder *nagen* har ligefrem sin Grund i Oprindelsen: Isl. nakin-n, Sv. naken. — Om Sø s. Ordb.

Anm. 3. Den af Bloch (S. 15) beskrevne jydske Udtale af *y* og *ø* (*syönng*, ***Hyöbjerring***, ***Kyörsel*** o. s. v.) høres kun dunkelt i Forbindelsen *gø* og *kø* og ellers aldrig.

Anm. 4. Exempler på rent *ø*, hvor Sællænderen har *y*, ere: Kød, ***Kjø***; Hø, ***Hø*** (forskjellige i Tonehold).

15. I nogle enkelte Ord bliver *ej* til *i*: dreje (blomstre, om Rugen), ***drih***; Leje (en), ***Lih***; leje, ***lih***; Drejl, ***Dril*** (T. Drillich); Snegl, ***Sniil***; Degn, ***Dien***. — Derimod høres *ej* i dreje, feje, meje, veje, rejse (T. reisen). Regn hedder ***Ræn*** (el. rettere ***Rèn***).

16. *Öj* bliver sædvanlig til *y* (ikke som i Jydsk til *yv* el. *öv*; Bloch S. 16):

böje	*byh*	Isl. beygja
Böjning	***Byh***	jf. Isl. bugða
dröj	***dry***	Isl. drjúg-r
höj	***hy***	Isl. há-r
Höjde	***Hyh***	Isl. hæð
höjre	***hyhr***	Isl. hœgri
Töj	***Ty***	Plt. Tüg, Isl. tygi
Töjr	***Tyr***	Isl. tjóðr, Sæll. ***Tydr***
töjre	***tyhr***	Isl. tjóðra, Sæll. ***tydre***
Öje	***Yh***	Isl. auga
fornöje	***fòny***	T. vergnügen

Overgangen i beygja stemmer med de ovenfor (§ 14) anførte Exempler; Overgangene i drjúg-r og tjóðr ere almindelige; den første findes f. Ex. i bly (Isl. bljúg-r), der også bruges i Angel; den sidste har Angelsk bl. a. i Bryst, der udtales med skarpt *y*.

Derimod Böjle, ***Böjjl***; höjt, ***høtt***; dröjt, ***drøtt*** (el. ***drytt***); forhöje, ***fòhöv***; nöje, ***növv*** (T. genau); Öjne, ***Öjjn***.

Den sællandske Udtale af *öj*, som nærmer sig stærkt til *øj*, høres sjælden i Angel (Lögn undert. ***Løjn***); den her og i det dannede Talesprog forekommende Lyd ligner derimod *òj* og høres måske kun i følgende Ord: drøfte, ***dröjjt***; løfte, ***löjjt***; Bynavnet ***Löjjt***; Løgte, ***Löjter*** (S. ***Løjte***); löj (loj), ***löj***; slöj (sloj), ***slöj***; Vifte, ***Vöjjt***; Åre, ***Öjjr***; Øxe, ***Öjjs***; Öjne, ***Öjjn***.

Hertil komme Böjningsformerne af købe, øbe, rykke, trykke (s. nedenf.). Også er det i mange Tilfælde næsten umuligt at skjelne den omtalte Lyd fra *òj* i Ord som lodden, ***lojjen***, Isl. loðin-n (Molb. angiver endog löien som J. og Sæll.); Bud, ***Boj***, o. fl. (s. § 9). Derimod vides intet Exempel på, at *øg* bliver til *öj* som i Sælland (*øj*) og ofte i det dannede Sprog (Øg, Bøg, Løg, Røg o. s. v.). Jf. dog ovenfor Lögn.

I Sammensætninger forandres Selvlyden ofte, på Grund af forandret Tonehold, f. Ex. ***Kalgòr***, ***Sòlskin***.

Medlydene. *på Tilføjelser, VI.*

17. *B* høres uden Tvivl både i den angelske og i alle de andre Mundarter kun i Begyndelsen af Stavelsen (Ordet). I det Sællandske plejer det i de andre Stillinger at lyde som *v*, og selv i den dannede Tale er dette almindeligt i mange Ord (f. Ex. Løb, pibe. skrabe, krybe). Angelboen derimod foretrækker den hårdere Lyd *f*. (I Sælland el. i det mindste i København høres ofte Former som ***døft***, ***køft***, ***taft***.)

Abild	***Afl***	Isl. apaldr
Bibel	***Bifl***	Isl. biflía
Dråbe	***Dråhf***	Isl. dropi, (T. Tropfen)
(drabe)	***drahf***	(Isl. drepa, T. treffen)
døbe	***døhf***	(T. taufen)

Gab	*Gaff*	Isl. gap
Hob	*Hoef*	Isl. hóp-r, (T. Haufen)
Kobber	*Koffer*	Isl. kopar-r, (T. Kupfer)
(Kryb)	*Kruff*	
krybe	*kryhf*	Isl. krjúpa
Krybbe	*Krøff*	
Kæbe (Kæve)	*Kjahf*	(Isl. kjapt-r)
købe	*kjøhf*	Isl. kaupa, (T. kaufen)
løbe	*løhf*	Isl. hlaupa, (T. laufen)
Løbe (en)	*Løhf*	Isl. hleypi-r
Nabo	*Nahfer*	(T. Nachbar)
Næb	*Nèff*	Isl. nef, Sv. näbb
Pibe	*Pihf*	Isl. pípa, (T. Pfeife)
Reb	*Rief* (ɔ: *Reef*)	Isl. reip
Skab	*Skaff*	N. Sv. skåp
skrøbelig	*skrøffl*	
Sæbe	*Sief* (ɔ: *Seef*)	Isl. sápa, (T. Seife)
slæbe	*slæhf*	N. Sv. släpa
tabe	*tahf*	Isl. tapa
Vibe	*Vihf*	Isl. vepja, Sv. vipa
Æble	*Æhfl*	Isl. epli, (T. Apfel)
Åbenrå	*Affenrå*	

Med få Undtagelser (Næb, Nabo) svarer i disse Exempler altså *f* til Isl. *p* eller T. *f* eller til bægge Dele. Sv. og Eng. synes at have *p*. Kun én Afvigelse vides (jf. § 12):

stræbe	*strövv*	Sv. sträfva, T. streben

Hermed kan sammenlignes:
Poppel, travl, *Pòfl*, *trafl*.

18. *D* frembyder ingen Vanskelighed i Begyndelsen af Stavelsen. Men det bløde *d*, efter en Selvlyd, altså også det dobbelte *d*, kan Angelboen ikke udtale (kun enkelte Personer synes virkelig at sige f. Ex. *Smidde* ɔ: Smedje, medens det sædvanlig hedder *Smirre*); han behandler det på en af 3 Måder:

a. Det udelades, og det både efter en lang og efter en kort Selvlyd og ved ethvert Tonehold: Hvede, *Hvie*; Gade, *Gah*; Gjed, *Gie*; ud, *u*; ude, *uh*; véd, *vee*; ved, *ve*; hid, *hi*;

Skud, *Skò*; hartad, *harta*; omsider, *omsier*; Røddehakke, *Røhak*; fried (ɔ: friet) *fri*; Levned, *Lönvne*; o. s. v.

b. Det går over til *j*, ligeledes i alle Slags Stavelser: Smed, *Smej*; Ved, *Vej*; Sned (ɔ: Snit), *Snej*; Stad, *Staj*; Tid, *Tij*; Sæd (ɔ: Skik), *Sæj*; bede, *bejj*; forbuden, *fòbojen*; Sadel, *Sajl*; Godaften, *Gójanvten.* Ved skridende og standsende Tonehold lyder det næsten som *i*: Lade, *Lahj* el. *La-i*; boede, *bohj* el. *bó-i*; friede, *frihj*; både, *båhj* el. *bå-i*; såd (ɔ: sagt), *sój* el. *só-i*; o. s. v.

c. Det går over til *r.* Dette er sjældnere i Enden af Ordet: Stød, *Styr*; bøde (fyre), *byhr*; Røddeøxe, *Röröjs*; og i Mitten: Bødker, *Börker*; Snedker, *Snèrker*; tredive, *trerre*; hyppigst ved *dd*: hedder, *jér'r* (el. måske *jérre*, *jérrer*); Fødder, *För'r* (Nødder, Rødder ligedan); Mødding, *Mörring*; Kiddik, *Kirrik*; Tadder, *Tar'r*; Feddersen, *Færresen*; ligeledes tredje, Smedje, *trérre*, *Smérre* (og i Tønder Midje *Mirre*).

Udeladelsen af det bløde *d* sker som bekjendt altid i den fynske Mundart (også *dd*), og er ikke sjælden i noget af de andre Landskaber. Selv i den dannede daglige Tale forsvinder det ofte f. Ex. i ved, véd, hvad, god, Sadel, Læder; min gode Kjole! — Til *j* bliver det undertiden hos Sællænderen: nedenom, *næjjenom*; Gud bedre, *Gubæjre!* Samme Overgang findes fra Oldsproget til det ny i Ord som Möje, Vejr (Aasen § 102). — I Nörrejydsk ere bægge Forandringer almindelige (Bloch S. 17 f.), skönt ikke altid i det enkelte stemmende med Angelsk; og Nörrejyden kan dog udtale Bogstavet. I norske Mundarter findes ligeledes bægge Dele (Aasen § 31; 102). — Overgangen til *r* høres nok over hele Slesvig, i Åbenråegnen og på Als både hyppigere og skarpere.

19. *F* går jævnlig over til blødt *v* (*w*), navnlig foran *t*: af, *av*; Aften, *Avten*; Skaft, *Skavt* (flere Expl. i § 2; 12). Undt. efter, *etter* (Jydsk *atter*). Med Hensyn til dette Bogstav vides ingen anden Afvigelse fra den almindelige Folketale, end at løfte hedder *löjjt* og vifte *vöjjt* (§ 16); i andre Mundarter (J. S.) udtales disse Ord med *v* (*w*).

20. *G* i Begyndelsen af Stavelsen udtales i danske Ord ganske som sædvanlig: gammel, igjennem, gider, god,

Gud, Gås, glad, grov, o. s. v. — Forbindelsen *gn* synes ikke at findes: i to Ord fattes *g* (ligesom Nåde svarer til T. Gnade, ligesom *k* mangler i næppe af knap, ligesom sæll. han niver mig ɔ: kniber, og ligesom i Engelsk *g* og *k* altid forsvinder foran *n*, f. Ex. gnaw), og i ét Ord høres *k* isteden:

gnide	*nih*	(Isl. gnúa)
Gnidder	*Nirrer*	Isl. nit
Gnist	*Nist*	Isl. neisti, gneisti
gnave	*knavv*	N. knaga, Isl. gnaga

I tyske Ord derimod udtales *g* altid aspireret, som *gh* el. næsten som T. *ch:* går, Gegend, Gohs, Plt. (Gås), Gott, Glaube, gräsig, Plt. (græsselig), o. s. v.

21. Men efter en Selvlyd bliver *g* ofte til *j*, ofte til *v* (*w*): Magt, ***Mæjt***; Knegt, ***Knejt*** (jf. Eng. knight); Løgte, ***Löjter*** (jf. T. leuchten); Lögn, ***Löjn***; Dögn, ***Döjn***; drage, ***dræjj***; tage, ***tæjj***; sige (Isl. segja), ***sæjj*** (el. *sih*); — Dag, ***Dav***; Slag, ***Slav***; agter, ***avter***; Jagt, ***Javt***; sagte, ***savt***; slagte, ***slavt***; Sogn, ***Savn***; Vogn, ***Vuvn*** el. ***Vuun***; ofte i Forbindelsen *ug* (§ 9); i adskillige Böjningsformer (s. nedenf. ***dròv*** o. s. v.). En af Delene sker (altid?) foran *s*, så at Lyden *x* ɔ: *gs* (el. *ks*) aldrig høres: sex, ***sæjs***; voxe, ***væjjs***; Øxe, ***Öjjs***; — Ax, ***Avs***; Sax, ***Savs***; Oxe, ***Ovvs***; Vox, ***Vovs***; voxen, ***vovsen***; Buxer, ***Böjjs*** el. ***Bòvvs***. Dog hedder Øxne ***Yssen*** og Vexel (Dokument) ***Vessel***.

22. Allerhyppigst bliver det bløde *g* dog stående efter Selvlyden og lyder omtrent som i Dag, Lig, strege, Jagt (jf. § 20 Slutn.), og det

såvel i lange Stavelser: ***ahg*** (age), ***smahg***, ***strehg***, ***nehgt*** (nægte), ***Pihg***, ***Uhg***, ***smyhg***; ***Eg***, ***Leg***, ***Neg***, ***Steg***, ***steg***, ***Lig***, ***Og*** (Åg), ***óg*** (agede), ***Bóg***, ***klóg***, ***syg***, ***Bøg***, ***Høg***, ***Løg***, ***strøg***, ***Røg***, ***Øg***, o. s. v.

som i korte Stavelser: ***Sag***, ***svag***, ***æbag*** (bag), ***Eg*** (Æg), ***Vég*** (Væg), ***Skég*** (Skæg), ***Móg*** (Møg), ***Egbæk*** (Navn), ***mags*** (s. Ordb.), ***Omag*** (Umage), ***magle*** (magelig), ***svagle***, ***Bøgning*** (Bygning), ***Sygning*** (Sygdom), ***Ugl*** (Ugle), o. s. v.

og altid i Fordoblingen: ***Agger*** (Ager), ***Pigger*** (Piger), ***légger*** (ligger, lægger), ***skrigger***, ***stigger***, ***ægger*** (ager),

smægger, *skreggen*, *steggen*, *óggen* (aget), *bóggen*, *Bögger* (Bøger), *Ugger* (Uger), *bøgger* (bygger), *Löggel* (s. Ordbogen), o. s. v.

Man vil af ovenstående Exempler se, at *g* langt sjældnere bliver til *j* og *v* i Angel (ligesom i Nörrejylland) end i Sælland, ja endog i den dannede Tale; at det beholdes, hvor andre Mundarter slöjfe det (Ager, smage, Pige); og at lange Selvlyde ofte göres til korte foran *g* (eller denne Medlyd fordobles).

23. *G* smelter sammen med et foregående *l* el. *r* og Udtalen lettes ved tilföjet *e*: Bælg, *Bælle*; Talg, *Talle*; Bølge, *Bulle*; Sorg, *Sorre*; Bjærg, *Bjirre*; men Bjærge, *Bjirr*; bjerge, *bjérr*; værge, *vérr*; sørge, *sörr*. Måske også Navne på balle (med lydeligt *e*) komme af Balg (f. Ex. Thorsbalg, *Tossballe*; Langbalg, *Langballe*). Jf. § 32.

Anm. Navnet Agnete udt. *Angneht* el. *Angeneht* og viser altså Spor af Sv. og N. *gn* (*ngn*). — Regn hedder *Ræn* (Eng. rain), men Regning, *Regning*.

24. *H* udtales aldrig foran *j* el. *v*, hvilket må anses som en væsentlig Forskjel fra Nörrejydsk og Lighed med Øernes Mundarter samt den dannede Tale. Men man skulde næsten tro, at *hj* og *hv* tidligere har været hørt i Ord som hemmelig, *hjimle*; Horn, *Hvón*; Hjörne, *Hvörrn*; Navnet Holebøl, *Vollbel* (bør vel skrives Hvolebøl el. også Olebøl). Hynde hedder *Hyhnd*, men S. *Hjynne*. — Jf. Ordb. (også om den mærkelige Overgang af *hv* til *f* i hverandre) og § 31.

25. *J* tilföjes i nogle Ord foran *e*: én, *jen* (*jin*) med Afledninger; (Hjul-) Ege, *Jegge*; Erik, *Jér'k* (Sv. Jerker); hedde, *hjeh*; hemmelig, *hjimle*; hilse, *hjells*; den-her, *den-hjèr*. Fremdeles: (ivrig) *jönvr*; Yver, *Jynvr*. — Jf. Ordb. — Lignende Forhold i Norsk (Aas. § 79) og imellem Urt, ihjel og Isl. jurt, í hel o. fl.

De gamle nordiske Former ere beholdte i Mel og Mælk, s. § 12 Slutn.; jf. også Bynavnet Mjöls (løbetonet ligesom *Mjöl*) ved Åbenrå. Selvlyden i disse Ord er vanskelig at bestemme: i det første *e* el. *æ* el. *ö*, i det andet *æ* el. *ö*.

Endvidere hører herhid:

Gave	*Gjahv*	Isl. gjöf
selv	*sjèl* (stødtonet)	Isl. sjálf-r
Sø	*Sjåa* (jf. Ordb.)	Isl. sjá-r

Omvendt hedder fjerde *fæhr* (eller *fjahr*), sjette *sæht*, stjæle *stæhl* (Isl. stela, T. stehlen). — Stank, *Stjonk*, men Pjalt, *Polt.*

26. *L* udtales med et stærkere Slag, mere fyldigt, længere inde i Ganen, formodentlig ligesom i Norge (Aas. § 32 ff.). Stundom har Udtalen en vis Besværlighed, næsten som om et dunkelt *r* blev indskudt: farvel, javel, Ild, Øls lyde næsten som *farværl*, *javærl*, *I(e)rld*, *Ørls*. Ligeledes er det rullende Slag tydeligt i Fordoblingen: *falle* (farlig), *Höll* (Hylle), *Møll* (Mølle), *Ell* (Elletræ); samt foran *k* og *p*: Hvalp, Hjælp, Bjælke, Stilk og Bynavnet Stolk lyde omtrent som *Hvællep*, *Hjællep*, *Bjællek*, *Stillik*, *Stollik* (Navnet på en anden By, ved Åbenrå, skrives Stollig), Silke, *Sill'k* (jf. § 39). — Heller ikke *n* vil forene sig med *k* i Ordene enke (ɔ: enkelt), dunke, Hank, hvilke lyde som *ennek*, *dunnek*, *Hannek* (jf. Ordb.); om andre Ord (Enke, enkelt, sanke, o. s. v.) gælder dette ikke. — Mangen en hedder *manden jin*, med hørligt *d*.

27. *L* og *n* foran *d* og *t* udtales med en Forlyd af *j*, der dog som oftest er meget dunkel og vistnok er betydelig svagere end i de fleste nörrejydske Egne (jf. Bloch S. 21). De nævnte Lydforbindelser foretrække måske stødtonede Stavelser (§ 43): Vold, fuld, faldt (*fòjldt*), Salt (*Sòjlt*), fyldt, Mand, Bund (*Bòjnd*), vandt, tyndt, o. m. fl.; men de findes også ved det rullende Tonehold (§ 39): salte (*sòjllt*), Navnet Solt (*Sojllt*), vante (*vajnnt*), Runte (*Rujnnt*); Sanding (ɔ: sandt) (*Sajnn*); og ved det skridende (§ 40, jf. § 38): Land (*Lahjnd*), Sand (*Sahjnd*), Ende (*Æhjnd*), vende (*væhjnd*), (Bende, *Bæhjnd*), Synd (*Søhjnd*), blind (*blehjnd*), Splint (*Splehjnd*).

Endelserne ind og ing lade sig ikke skjelne i Udtalen; Øret kan ikke sige, om Byrring, Hjemming, Mærking bør skrives med *g* el. med *d*; jf. § 72. På samme Måde gör Sællænderen ind, inde til ing, inge, Skilling til *Skjéllind*, Navnet Skibbinge til *Skivvene*, o. s. v.; Former som baglænds og

baglængs ere vel bægge brugelige; og endelig bemærkes, at Udsagnsordenes Tillægsform på -ende på Engelsk har -ing (f. Ex. gående, going).*) — I *ngt* og *ngs* falder *g* bort: langt, *lòjnt*; arslængs, *ahslòjns*; o. fl. Ligedan tænkte, tænkt, ***tinnt***, ***tint***.

28. *R* udtales med et eget Tungeslag, men uden (tysk) Snurren; det nærmer sig både *d* og *l*, til hvilke det derfor også kan gå over (jf. § 18, 26 og Aas. anf. St.). — Når Kjendeordet *æ* sættes til et Ord, som begynder med en Selvlyd, opstår et *r*, som forebygger Sammenstødet, f. Ex. *æ*(*r*) ***Oer*** (Året), *æ*(*r*) ***Øg***. Det samme sker også ved andre Ord, når den første Selvlyd er *e*, f. Ex. ***manne***(*r*) ***Oer***, mange År; ***de vé***(*r*) ***æ itt***, det ved jeg inte; (men: ***manne Gònng***; ***æ vee nok***).

29. *R* smelter sammen med et følgende *l*, *n*, *s*, *t*, ligesom i Nörrejydsk (s. Bloch) og, med Hensyn til *l* og *n*, i Norsk (Aas. § 92): årle, *all*; farlig, *falle*; Horn, ***Hvonn***; Korn, ***Kvonn***; Torn, ***Tvonn***; Börn, ***Bynn***; Barsel, ***Bassel***; Tirsdag, ***Tissdan***; Torsdag, ***Tossdan***; Kors, ***Koss***; bart, ***batt***; Kjerte, ***Kjett***; Stjert, ***Stjett***; hvert, ***hvett***; fjorten, ***fjutten***; mørt, ***mytt***; tört, ***tött***; sort, ***sótt***; hård, Intetk. ***hatt***. I alle disse Exempler er et og samme korte Tonehold (§ 41). Ved andre Betoninger er tilsyneladende *r* faldet ud: Barn, ***Baen***; Karl, ***Kael*** (samme Udt. som i den dannede Tale); Hjærte, ***Hjaht*** (samme Lyd som i Eng. *heart*). *R* høres måske dog i Hjörne; og det er mangen Gang på Grund af den ejendommelige Udtale vanskeligt at afgöre, om f. Ex. ***all***, ***batt***, ***Baen***, ***Hjaht*** indeholde Lyden af *r* eller ikke.

Den almindelige Udeladelse af *r* i er, var, har, for o. fl. finder også Sted i Angelsk og udstrækkes til nogle Flertalsformer af Hovedord og til Udsagnsordenes Nutidsendelse i visse Tilfælde; s. nedenf. — Fire hedder *fih*; vorde, *vuh* (*vuhr*); været, *væh*.

30. *T* tåler intet foregående *r* (§ 29) eller *f* (§ 19), heller ikke *k*: lukt (lukket), *lutt*; af tykkes dannes ***tott*** (jf. Isl. þótt af þykkja, sótt-r af sœkja); af tække ***tåt*** (takt,

---

*) Da Forf. første Gang hørte Ordet et Vend, blev det udtalt aldeles således, som et Vænge vilde lyde, hvis det fandtes.

Isl. þakt-r) m. fl. (jf. nedenf.); frisk, dansk hedder i Intetk. *frist*, *danst*; men en anden Udvej er valgt i Former som mørkt, stærkt, der hedde *mør(re)kt*, *stær(re)kt*. Derimod ynder *t* foregående *j* og *v* (*w*): Magt, *Mæjt*, o. s. v. (§ 21), agter, *avter*, o. s. v. (ib.); trykket (trykt), *tröjt*; købt, *köjt* (s. Böjningsl.). Allerede hedder *ått* (ɔ: alt), men alt *òlt*.

31. *V* i Begyndelsen af Stavelsen udtales altid rent, aldrig med den ejendommelige jydske (engelske) Bilyd af *u*; heller ikke *hv* og *kv* (*qv*) har nogensinde hin brede Lyd (altså udtales *hv* ganske som *v*); heller ikke udtales *o* nogensinde således som i det nörrejydske Ole, Ost o. s. v. (jf. Eng. one, once).

Men et rent *v* høres foran *o*, *u*, *ö*, *r* (jf. det tilföjede *j*, § 25) i følgende Ord: os, *vòs*; Onsdag, *Vonnsdav*; Orm, *Vórm*; underlig, *vunnle*; ønske, *vönnsk*; Horn, *Hvónn*; Hjörne, *Hvörrn* (el. *Hörrn*); Korn, *Kvónn*; Torn, *Tvónn*; sort, *svótt* (el. *sótt*); rode, *vròrr* (ɔ: vrode); ornegal hedder *vråhj* (ɔ: vråd). Hermed kunne jævnføres: dvalsk (s. Ordb.); Ole, *Volle*; Olsen, *Vollesen*; Stedsnavnene Oles Gang, *Volles Gòng* (i Flensborg); Holebøl (rigtigere Hvoleb. el. Oleb.), *Vollböl*; Vonsbæk; Vonsyld; omvendt hedder Valdemarstoft *Olmestavt* (ɔ: Volmerstoft, Ton. p. Endestav.) og Vorte *Oht* (*ò*).

Os hedder som bekjendt *vos* over hele Danmark; sort, G. D. svart, Isl. svart-r (ligesom sov, Isl. svaf; kom, Isl. kvam; så, Isl. svo. Omvendt Ang. *Sor*, Svær.) Andre af de nævnte Ord minde om Former i Tysk (Wurm, Wunder, wünschen) og Engelsk (worm, wonder, wednesday). Overhovedet har jo Tysk og Engelsk *w* i mange Ord foran *o* og *u*, hvor det fattes i Dansken (også i den angelske Dansk): Ord, Uld, Ulv, Åger, o. s. v. Men selv i Islandsk findes Former som vond-r, ond; jf. Isl. ón og von; ligesom i den islandske Ordböjning *v* findes i nogle Former og fattes i andre (Rask S. 130 f.), og ligesom den ældste Islandsk fattes *v* i Begyndelsen af visse Ord, hvor det findes i den nyere (Rask, S. 243). Vråd er beslægtet med Isl. ræða; med vringlet jf. Isl. hring-r (Ring, om-kring); samme Bevægelse som i Vrå, vrang, Vrag, vred, Vrist, Isl. rá, rang-r, rek, reið-r, rist, o. s. v. Jf. også Eng. wring, wrinkle, write, o. s. v. (udt. uden *w*).

— I Norsk finder samme Forhold Sted med *v* foran *o*, *u*, *y*, *ö* og *r*.

Efter en Selvlyd udtales *v* altid blødt, som i Hav. Når en Stavelse med stødende Tone ender på *o*, høres en svag Efterlyd af *v* (Isl. ó); men dette gælder vel også om alle de andre Mundarter: Ko, to, o. s. v. Om *ov* for *u*, (*ue*, *ug*) s. § 9. Gloende hedder *glòvvend*. — En Overgang af *v* til *r* finder vel Sted i *Körrl* (Kævle, jf. § 12); jf. garlig (af Gavn?) og bedage, bedarre.

32. *V* smelter sammen med et foregående *l* el. *r*, og Udtalen lettes ved tilföjet *e*: Kalv, ***Kalle***; Ulv, ***Ulle***; Gulv, ***Gólle***; Salve, ***Salle***; skælve, ***skælle***; hvælve, ***hvælle***; Marv, ***Marre***; arve, ***ærre***; Harve, ***Harre***; Sorg, ***Sorre***; sørge, ***sörre***; Farve, ***Færre***; farve, ***færre***; skarve, ***skarre***; svarve, ***svarre***; Hverv, ***Hverre***; Hvirvel, ***Hverrel***; Kærv, ***Kærre***; Kurv, ***Kòrre***; Tørv, ***Tòrre***. I Ord på *lv*, *rv* er Tonen stødende, i dem på *lve*, *rve* rullende. — *V* udelades i halv, selv, tolv, Tylvt og Sølv; tolvte hedder ***tollt***; en By imellem Slesvig og Treå, T. Silberstedt, hedder Søllested, Gulvskarn (Fejeskarn) ***Gólleskaen*** og forsølve ***fòsølle***.

Både her og med Hensyn til de samme Overgange af *g* (§ 23) findes Ligheder i alle andre Mundarter (jf. Bloch S. 22 f.) og i den dannede Tale (Levin, Lydl. S. 40, 41 ned.).

Tonefaldet.

33. Hovedtonen falder i den angelske Mundart på samme Stavelse som i Sprogets øvrige Skikkelser. Kun nogle få sammensatte Ord kunne nævnes, der afvige ved at lægge Tonen på det sidste Led: Forskjel (jf. Ordb.), Ungkarl, Kirkeværge, Åttemand, Søskendebarn, undvære, omgåes og stundom Farsøster, Morsøster.

34. I sammensatte Stedsnavne er det meget hyppigt (dog måske ikke hyppigere end i Nörrejydsk), at Tonen hviler på Navnets sidste Del, medens den første Del er tonløs; således i: Bondebro, Engbro, Soltbro (ikke i Fulbro, Møllebro, Stokbro); Helligbæk (ikke i Katbæk, Osbæk, Kildebæk, fortysket

Kellbek); Damende, Skovsende, Søende; Nydam, Søkjerdam; Lileng, Storeng, Treneng, Kilsenge; Obdrupgade, Bredbelgade, Löjtgade, Rebberggade o. s. v.; Kilsgårde, Rosgårde (ikke i Avgård, Søgård); Brunsholm, Satrupholm (ikke i Damholm, Disholm, Hesteholm); Thorskilde; Abrokjer (ɔ: Ageb.), Bokjer (ikke i Tranekjer, Ellekjer, Ravnkjer, Holmkjer); Frisled, Vinneradled (ikke i Koppelled, Skovled); Adelbylund, Bommerlund, Gammellund, Iverslund, Jarplund, Kiskelund (ikke i Böglund, Ellund, Fruelund); Arrildmade, Bistoftmade, Plankemade (ɔ: Blanke-Made, i Flensborg), Træsømade; Haresømose, Harkmose, Klokkemose, Lillemose, Hartlandmose o. fl.; Bønderris, Husbyris, Klusris (ikke i Eskeris); Boskov, Oxeagerskov, Brarupskov, Mårkjerskov, Soltskov, Ølsebyskov o. fl. (ikke i Elmskov, Klapskov, Kirkeskov, Magerskov, Mølleskov, Vesterskov, Østerskov, Nordskov, Sønderskov, fortysket Sonnenschau); Søndensø; Bregnsvad, Eslingsvad, Tolkvad, Vestenvad (ikke i Tingvad, Åvad); Boholtau (å), Krusau, Krydsau, Stennerupau; Storesolt, Lillesolt, Storevie, Lillevie; Flensborg har endnu undertiden Tonen på *o*, og Slesvig høres endnu en enkelt Gang kaldet *Sljasvihg*. Af en anden Beskaffenhed ere Holdhid, Kysvæk, Snurom, Stålidt, Slukefter, Vridom. — På første Led ligger Tonen i alle Navne, hvis sidste Del er ager, balle, berg, bjærg, by, bøl (bel), gab (f. Ex. Katgab, Mingab, Vejrgab), holt, höj, lev, nes, röd, rup, strup, sted, toft (undt. Olmerstoft), ved. — Det er for øvrigt en Selvfølge, at Navne ere underkastede de almindelige Lydforandringer, ligesom også at de tonløse Stavelser ofte næsten sluges: *Arrildmahj*, *Tolkvaj*, *Albylohjnd*, *Fruhlund*, *Hélhæk*, *Klokmohs*, *Tòskjèhl*; *Frösle*, *Frör'rp* (Frørup), *Tar'rp*, *Sjör'rp* (Sørup), *Övvsjö* (Oversø), o. s. v.

35. Medens det i det dannede Sprog er yderst sjældent, at Bitonen fattes i sammensatte Ord (Levin: Lydl. 88), er dette tværtimod hyppigt i Hovedordene i den angelske Mundart, (også i alle de nys anførte Stedsnavne): *Kóbbòs*, Kobås; *Klòppel*, Klåpæl; *Krómmand*, Kromand; *Slòbber*, Slåbær; *Slòttvón*, Slåtorn; *Smòkkam*, Småkam; *Røggris*, Rødgræs; *Røhak*, Ryddehakke; *Røstag*, Ryddestage; *Séhus*, Siddehus;

Limnòl, Lejemål; *Bakklòv*, Bagkløve; *Kalgòr*, Kålgård; *Oldfar*, Bedstefader; *Plomtræ*, Blommetræ; *Svinsti*, Svinesti; *Sandmand*, Sandemand; *Vandsot*; *Kindben*; *Spindhjul*; *Bassel*, *Rehsel* (s. Ordb. Øls); *Hyrsmòl*, Hyremål; *Kisber*, Kirsebær; *Skossten*, Skorsten; *Lasme*, Læssemed; *Luskam*, Lusekam; (*pludsvis*, s. Ordb.); *Knyttós*, Knyttehose; *Krit-bar*, Krittebare; *Sætværk*, Sætteværk; *Kistlég*, Kistelæg; *Plovdryv*, Plovdrive; *Rywskavt*, Riveskaft; o. fl. Jf. Sæll. *Kòskler*, Korsklæder, o. s. v.

Når det ubestemte Stedord en og Talordene tre, fire forbindes med et Hovedord, smelte de ligesom sammen, så at Hovedordet alene får den hele Tone: *Han va(r) her en-tre-Ugger*; *de(t) hær kòst en-fi-Dåler.* Lignende i Nörrejylland.

Toneholdene.

36. Uden at indlade os på en almindelig Undersøgelse af en Gjenstand, hvorom de lærde endnu ere langt fra at være enige, nöjes vi med at angive nogle Ejendommeligheder ved Toneholdene, således som disse findes i Angelsk, idet vi henholde os til den Inddeling og de Navne, som Rask har opstillet i sin Retskrivningslære.

37. Den angelske Mundart vedkjender sig de samme Tonehold, som Sproget er i Besiddelse af i dets øvrige Skikkelser; om endog et Ords enkelte Lyde ere andre end i det dannede Sprog, plejer det dog at have det sædvanlige Tonehold. Således har *Smèj* samme Tonehold som Smed, ikke som ej, Vej; ligeledes *Ma*, *Kjø*, *hi*, *Skò*, *Bòj*, *Guj* og Mad, Kød, hid, Skud, Bud, Gud; *u*, *go*, *hy* og ud, god, höj; *Móg*, *sjèl* og Møg, selv; *Fòwl*, *Tròw* og Fugl, Trug; *Grés*, *Las*, *Kòl* og Græs, Læs, Kul; *sót*, *svót* og sort, svart; *Foet*, *Poet* og Fórt, Port; *Baen*, *Skaen*, *Kael* og Barn, Skarn, Karl; *Kalle*, *Hverre* og Kalv, Hverv; *Hverrel* og Hvirvel; *Nafer* og Nabo; o. s. v.

38. Det slæbende Tonehold (Fâ'r, å!) bliver hyppigt derved, at den almindelige jydske Udeladelse af det tonløse *e* i Endelser ligesom erstattes ved en længere Dvælen på den foregående Stavelses Selvlyd: *bahg*, *stihg*, bage, stige; *Gah*, Gade;

Spahj, Spade; *Sti(e)n*, Stene; *Hæhst*, *brehst*, Heste, briste; *snahk*, *Fehk*, *lehg*, snakke, Fikke, ligge; *lóhk*, lukke; *hóhl*, holde; *skohl*, *hehl*, *Kjèhl*; *sahm*, samme; *Hæhr*, *stöhr*, Herre, större; *kreht* (kritte); *Pòht*, *Stuht*, *Stræht*, *Paht*; o. s. v. Derfor i mange afkortede Datidsformer, f. Ex. *trohj*, *frihj*, *spåhj*, troede, friede, spåede; *brænn*, *tehn*, brændte, tjente; *råht*, rakte ɔ: rækkede; *spuhr*, spurde ɔ: spurgte. Måske også i nogle Biformer på *l* og *n*, f. Ex. *kèhn*, kjendt; *tvihl*, tvivlet; dog er det muligt, at disse ere stødtonede (*kæen*, *bræen* o. s. v.).

Men det findes endvidere i adskillige Ord, som ellers ere stødtonede: *Døhjnd*, *Søhjnd*, Dynd, Synd; *Hahjnd*, *Lahjnd*, *Sahjnd*, *Stahjnd*, Hånd, Land, Sand, Stand (ikke i Mand, Vand, Sanding); *Pohjnd*, *Stohjnd*, *Våhjnd*, Pund, Stund, Vånd (ligedan undert. i Hund, men aldrig i Bund, Grund, Mund, sund); *blehjnd*, *vehjnd*, *Splehjnd*, blind, vind, Splint (ikke i Pind, Sind, Skind, trind); *Bèhjnd*, *Vèhjnd*, Bend, Vend; *Gjahl*, *Ih(e)ld*, Gæld, Ild; og i nogle, der ellers have det løbende Tonehold: *læht*, *slæht*, *tæht*, *træht*, let, slet, tæt, træt (ikke i net); *Næh*, *Kåhr*, Net, Kårt; *Skehk*, Skik; *vehs*, vis; *næhm*, *Söhm*, *Ströhm*, *tòhm*, nem, Söm, Ström, tom; og måske nogle flere.

39. Det rullende Tonehold (spørger, hulde) fremkommer på lignende Måde som det slæbende. Det manglende *e* erstattes næmlig lige så ofte ved Hvilen på den sidste (dobbelte) el. næstsidste Medlyd (især på l, m, n; j, v): *tæll*, *sæll*, tælle, sælge; *sòjllt*, salte; *Kall*, Kalve; *komm*, *femmt*, komme, femte; *brinn*, *synng*, brænde, synge; *Klinnt*, *Ennk*, Klinte, Enke; *tæjj*, *væjjs*, *Öjjs*, tage, voxe, Øxe; *dryvv*, *lövv*, *Fòvvl*, *slavvt*, drive, leve, Fugle, slagte; *ligg*, *hògg*, *rykk*, ligge, hugge, rykke; o. s. v. I hvilke Tilfælde Tonen bliver slæbende, og i hvilke rullende, beror ikke på Tallet af Endelsens Medlyde (Bloch S. 24 f.), men snarere på disses Beskaffenhed.

40. Det skridende Tonehold (Fare, Have), som Rask måske med Urette vil have skjelnet fra det slæbende, er for så vidt sjældnere i den angelske Mundart, som denne ved at for-

mindske Tallet af Stavelser ofte kan siges at lade det slæbende træde isteden, f. Ex. *gih*, *Kjohl*, gide, Kjole. Også det løbende kan træde istedenfor det skridende, f. Ex. *ægger*, *Pigger*, ager, Piger (§ 41).

41. Det løbende Tonehold (Fad, ikke) afløses, som Exemplerne i § 38, 39 vise (*snahk*, *komm*), ikke sjælden af det slæbende og af det rullende; men på den anden Side råder det over mange Ord, som i det dannede Sprog have andet Tonehold, f. Ex. *Eg*, *Veg*, *Skjeg*, *æbag*, Æg, Væg, Skæg, bag; *re* el. *ræ*, *Sjò*, ræd, Sø; *gal*, *Mjöl*, *Mól*, gal, Mel, Muld; *Löv*, *Röv*, *döv*, *sköv*, *Dör*, *tör*, Løv, Ræv, døv, skæv, Dör, tör; *hin*, *sin*, *Svön*, hin, siden, Svend (jf. Udt. af Svendborg); *Møs*, Mus (Flt.); *Kruf*, Kryb; *Hvón*, *Kvón*, *Tvón*, Horn, Korn, Torn (disse Ord ere stundom stødtonede); *Fél*, Fælge; *hvénner*, hvornår; *fjutten*, *trèrre*, fjorten, tredive; *fjuttens*, *tjyvvens*, fjortende, tyvende; *Söndaw*, *Mòndaw*, *Tisdaw*, *Vónsdaw*, *Tòsdaw*; *åt*, alt (ɔ: allerede); *høt*, *drøt*, höjt, dröjt; *myt*, *sut*, *bat*, mørt, surt, bart; *Pat*, *Stjet*, Part, Stjert; *Limmer*, *Pigger*, Limer, Piger; *ægger*, *stigger*, ager, stiger; *óggen*, *stéggen*, ågen (ɔ: aget), stegen; o. s. v.

42. Løbetonede ere endvidere en hel Del enstavelses Former af Udsagnsord. I Nutiden høres det ikke alene i de samme Former som i alle de andre Mundarter, endog i de dannedes (daglige) Tale, f. Ex. skal, vil, (mon), er, tör, gör, spör (for spörger), lar (for lader, f. Ex. *de lar sæ göre*, Ang. *lær*); men overhovedet i alle dem, der mangle Mærket *-er*, f. Ex. *tèl*, *mén*, *lur*, *frys* (s. nedenf.); måske også hvor Stammens *d* er faldet bort foran Endelsens *r*, f. Ex. *smir*, *slir*, *jér*, *ær*, *bryr*, *snyr*, af *smih*, smide, *jeh*, hed(d)e, o. s. v. (dog lyde disse Former undertiden næsten rullende el. stødende: *jer'r*, *slir'r*, o. s. v.); også *sir* el. *sér* (siger) og mulig nogle flere.

Af Datidsformer findes det foruden de sædvanlige gik, fik, var, ga (for gav) tillige i *la*, *sa* (lod, sad), *hó*, *só* (havde, sagde) og *vur* (af vorde).

Biformer ikke alene *sèt*, *lèt*, sat, ladt (ladet); *slidt*, *vidst*, *ædt*; *jat*, *jét*, *fògjet*, *spøt*, jattet, hed(de)t, forgjettet, spyttet;

lut, luk(ke)t; *tòt*, tykkedes; men tillige *fli*, *fri*, *gi*, *strø*, flyet, friet, givet, strøet; *li*, *by*, lejet, böjet; *le*, *se*, lét, sét; samt *fòn*, *gòn*, *slan*, *stan*, fangen, gangen, slagen, standen (ɔ: fået, gået, o. s. v.).

43. Det stødende Tonehold (kan, Mand) og det standsende (har, tal), som Rask vil skjelne fra hint, indskrænkes noget af det slæbende (§ 38) og af det løbende (§ 41, 42), ligesom det også bliver sjældnere ved Mangelen af det vedhængte Kjendeord (Havet, *æ Hav*); men dette Tonehold, der skal være ejendommeligt for Dansken (Rask S. 48), findes dog i det hele i de sædvanlige Ord, f. Ex. Træ, stå, Ko, Sol, tø, gul, så, lå, steg, ung, Skyld, send, bind, selv (*sjèl*), tolv (*tòl*), Bælg (*Bælle*), heller, Mudder (*Mór'r*).

44. At Toneholdet ofte ved Ordenes Sammensætning forandres på en mærkelig Måde, kan bl. a. ses af de i § 35 anførte Exempler; i alle disse har næmlig den betonede Stavelse løbende Tone, uden Hensyn til det Tonehold, den ellers har som selvstændigt Ord.

III.

BÖJNINGSLÆRE.

Kjendeordene.

45. Det ubestemte Kjendeord en, et, har Lyden af et dunkelt *a*, ligesom det engelske an.

46. Af det vedhængte Kjendeord i dets gamle Ejeform findes omtrent de sædvanlige Spor (Rasks Danske Sprogl. 1837 § 36): Der var ingen (Gæster) uden Bysens Folk; at arbejde ved Dagsens Lys; at have Hus på Livsens Tid; Hjærtens gjerne. — Ellers erstattes det altid ved (det vesterjydske) *æ*, som er uforanderligt i Kön og Tal: *æ Dreng*, *æ Huus*, *æ Drenng*, *æ Huhs*, *æ hiel By* (hele Byen). — Ordet Verden nævnes med Kjendeordet; s. Ordb.

47. Tillægsordenes bestemte Kjendeord den, det, de bruges dels på sædvanlig Måde (*den ny Knyv*, *de ny Skavt*, *di ny Hæhst*), dels istedenfor det vedhængte, nærmlig ved Flertallets Ejeform: *De æ di Piggers* (Pigernes) *Bóg*.

Hovedordene.

48. Brugen af Könnene er som i Skriftsproget. Dog kunne som Undtagelser nævnes følgende Intetkönsord: Alle de, der have Endelsen -else, ligesom på Isl. (Rask S. 164); fremdeles Gang (*å jit Gòng*, s. Ordb.), Hjælp, Herde, Knold (ɔ: Forhöjning i Jordsmonnet, lille Bakke), Kop, Kro, Kælder, Lås, Lærken (ɔ: Tallerken), Tjeneste; Gris, Hvelp, Kalv, Gæs-

ling, Kylling, Ælling; ligeledes Navnene på Udstrækning i Rummet, s. Ordb. Længde. Intetkön bruges, hvor Barn el. Øg (Hest) er udeladt: Hun har fået sig et lidet (*et lidt jit*); han har købt sig et brunt; det frahånd. Byg, Gulv ere Fælleskön, og Klokken ét hedder *om Klok jin.* — Jf. Levin: Dansk Kjönslære S. 61. Altså findes i Angelsk ikke den store Indskrænkning i Brugen af Intetkön som i Vesterjydsk (Bloch S. 33 f.). — Fremmede Ord ere undertiden Intetkön uden Hensyn til det oprindelige Kön, f. Ex. et Blok, et Familie (*Familli*). Han, hun bruges aldrig i Angelsk om livløse Gjenstande, som i andre Mundarter (Levin S. 55).

49. Flertallet har følgende forskjellige Former:

a) Entallet uforandret. Afvigende fra Skriftsproget er ***Mus***, Flt. ***Mys*** (k.), som i Isl. Sv. (N. *Mys'er*); ***Syvve***, Siv, har ***Syvver***.

b) Entallet med en indre Forandring (slæbende el. rullende Tonehold, § 38 f.) istedenfor Skriftsprogets tilföjede *e*: ***Eeg***, ***Ehg***; ***Stol***, ***Stohl***; ***Huus***, ***Huhs***; ***Hest***, ***Hèhst***; ***Kael***, ***Kahl***; ***Dav***, ***Davv***; ***Seng***, ***Senng***; ***Kalle*** (Kalv), ***Kall***; ***Bjirre*** (Bjærg), ***Bjirr***. — ***Brór*** har ***Bröjjr*** (ɔ: Brødre); ***Dætter***, ***Dættere*** (Isl. dœtr); ***Gaff*** (ɔ: Gab), ***Gahf***; ***Skossten***, ***Skosstener***; Öje, Öjne hedder ***Yh***, ***Öjjn***.

c) Entallet med Tillæg af *e*. Denne Dannelse findes i Ord på er (Isl. ari), f. Ex. Bødkere, Kodnere, Ridere, Ryttere, Snedkere, Dættere (Døtre), Vinnere (Vinduer).

d) Entallet med Tillæg af *er*. Afvigelse fra Skriftsproget finder Sted med Hensyn til Toneholdsforandring f. Ex. ***Limmer***, ***Pigger***, ***Bögger***, ***Kónner***, ***Mósser*** af ***Lihm***, ***Pihg***, ***Bóg***, ***Kohn***, ***Mohs*** (jf. § 41); med Hensyn til Omlydene i: ***Bögger***, ***För'r***, ***Nör'r***, ***Rör'r***, ***Klæer***, Bøger, Fødder, Nødder, Rødder, Kløer (Isl. klœr). Uforandrede (a) ere: And, Bi, Ugle; til b) henhøre ***Hohs***, ***Bòvvs*** (Buxer), ***Æht*** (Ærter), ***Òht*** (Vorter), ***Præhst***, ***Stònng***, ***Spåhn***, ***Skövv***; ligeledes ***Slavv***, ***Stejj***, ***Véhn*** af Slag(s), Sted, Ven. Måske forkortes Rodstavelsen altid, når den antager *er* i Flt. (***Killer***, ***Miller***, ***Séller***, ***Lunner***, ***Potter***, ***Stutter***, ***Strætter***).

Nogle Samlingsnavne ere flertals: Aske, Hakkelse, Hikke, Hoste, ofte Vejr (*manne Hakkels*, *di gohj Vær*) og stundom Hede (ɔ: Lyng), Klinte, Tadder.

50. Ejeformens Mærke er *s*: ***Min Faers Huus***; ***hver Mands Sag***; ***æ Sönnes Pèhng*** (m. H. t. *e* jf. § 74 Slutn. og Sönnesön m. fl.). Men når det bestemmende *æ* står hos, bruges ofte sin isteden: ***æ Præst sin Kjep***; ***æ Krómmand sit Huus***; i Flertal synes ved Ejeformen at bruges det andet bestemte Kjendeord, s. § 47. I Norsk findes slet ingen Ejeform undtagen i Mandsnavne (Aas. § 310), men den erstattes især ved sin, sit, ligesom i Angelsk; lignende Forhold i Plattysk. For øvrigt omskriver vel enhver Almue dette Forhold så ofte, at Formen derved bliver temmelig sjælden.

Ligesom til i Oldsproget fordrer Ejeform efter sig, således findes i Angelsk endnu flere såkaldede adverbielle Udtryk med til end i Skriftsproget (jf. Aas. § 242), f. Ex. til Bys, til Gades, til Havs (N.), til Hoveds, til Marks, til Skovs, til Stads, til Ströms; jeg frygter, at Bjælken falder til Gulvs; Kornet skal til Lofts (*te Lawtes*); at komme til Gangs (i Gang), til Endes med noget; Fåret er til søgs ɔ: borte, så det må søges; Hesten skal göres til Penges; han er gået til Vands ɔ: hen at drukne sig.

Tillægsordene.

51. Efter Kjendeordet såvel som i Flertal antages intet *e*, men Stammen udvides: *den*, *de* og ***di stohr***; *den*, *de* og ***di lònng*** (§ 38 f.). Hvor Skriftsproget intet *e* tilföjer, finder Udvidelsen ikke Sted (tro, bly o. s. v.).

52. Intetkönsmærket *t* er fastere i Mundarten end i Skriftsproget. Således siges ***trót Folk*** (Isl. trútt), og af Endelsen *skt* falder *k* ud, medens *t* bliver stående (ligesom i Svensk): ***frist Kjø***, ***et rast Kvindfolk***, ***et danst Ord***; sådant (*så'nt*) beholder sit *t* både som Tillægsord og som Biord. Men Tillægsord på *e* ɔ: -ig (oftest *le*, lig) og -et antage intet Könsmærke: ***et flitle*** (flittigt) ***Baen***; ***et nære*** (nærigt), ***et fotte*** (fjottet) ***Minnisk***. Det samme er i Norsk Tilfældet med de

tilsvarende Endelser -le (ɔ: lig, Isl. leg-r) og -ut (ɔ: et); Aas. § 250. — At *sælle* antager *t* (jf. Ordb.), tyder ligesom dets tonløse *e* på en anden oprindelig Form. — Liden bruges aldrig; ubestemt hedder Ordet i Fællk. lille, i Intetk. lidet (*et lidt Huus*), bestemt derimod i bægge Kön lille; Flt. små.

Det tilföjede *t* forårsager forskjellige Bogstavforandringer: af *ngt*, *skt* (s. ovf.), *rt* falder *g*, *k* og *r* ud, altså *lòjnt* (langt), *frist* (§ 30), *töt* (§ 41); i *rkt* derimod beholdes alle Bogstaverne, og Udtalen lettes ved at antage rullende Tone, f. Ex. *mørrkt*, *stærrkt* (§ 30); desuden forekomme ved Könsforandringen nogle Selvlydsovergange: *kóeld* (kold) har i Intk. *kòldt*, *hóer* (hård) *hatt* (§ 29, Isl. hart), *vue* (våd) *vått*, *rø* (rød) *rött*, *blye* (blød) *blött*, *sye* (sød) *sött*, *hy* (höj) *høtt* (el. *hyet*), *dry* (dröj) *drøtt* (*dryet*?) (men *löj löjt*, *slöj slöjt*), *hvij* (hvid) *hvétt* (men *sij*, sid *sitt*, *vij*, vid *vitt*).

53. Gradforhöjningen er den sædvanlige; kun udelades det tonløse *e*, og det slæbende Tonehold (§ 38) fremkommer, eller der høres et svagt *e* foran Gradmærket: *bæhr*, *bedst*; *ynger*, *yngest*; *stöhr*, *störrest*; *æller*, *ællest* (eller *gamler*, *gamlest*); *væhr*, *værrest*; *næhr*, *næhst* el. *nærrest* (Isl. nærri, næst-r, jf. Ordb.); *minn* (Isl. minni), *mehnst*. Hvor det omtalte *e* indtræder og skiller Endelsen fra Stammen, er Toneholdet næsten rullende (§ 39). — Der synes ingen Forskjel at være imellem den höjeste Grads ubestemte og bestemte Form (både længst og længste hedder *lænngst*). Jf. § 52.

Stedordene.

54. De personlige hedde:

æ	*dó*	*han*	*hón*	
mæ	*dæ*	*ham*	*hinn*	*sæ*
		hans	*hinne*	
vi	*i*	*di*		
vos	*jer*	*dem*		

Med Undtagelse af *æ* (Norsk æ, e), *dó*, *hón* (N. ho), *hinn* (N. hinne) og *hinne* (N. hinna) ere Formerne fælles med de andre Mundarter; *hinn* (hende) hedder i Sælland *hinner*, og *hinne* (hendes) høres der i samme Form.

55. Ejende Stedord ere ikke alene min, din, sin, men (ligesom i Vesterjydsk; Bloch S. 40) også *jer* (eders) og *der* (deres), der böjes ligesom hine (*jèt* og *dèt* for jert, dert; § 29); jer optage Rask o. fl. endog i Skriftsproget (Isl. yðar-r). — Sin bruges undertiden for hans, hendes: han (hun) ved ikke, hvor sine Börn ere (ligedan i Trondhjemsk, Aas. § 313); det er sin; men: han har alle hans Tænder endnu.

56. Af det bestemmende *den*, *de*, Flt. *di*, *dem*, bliver den i Ordb. omtalte Forkortning *em* for dem (altid) brugt, når det er tonløst, derfor også efter Forholdsord: han tager Betaling for 'em; ikke når det har Tonen.

Denjèr (ɔ: den-her), *dejèt* (= -rt, § 29), *dijæer* for denne o. s. v. (s. Ordb.) bruges også altid i Vesterjydsk (Bloch S. 41). — Om hin, hint (løbetonede) og om den samme s. Ordb.

57. Det spørgende hvem (hvo) hedder hven, Isl. Gjf. hvern (jf. § 29), N. kven; Ejf. hvens, S. hvems, N. kven sin (Aas. § 314). — Hvad (*hva*) bruges undertiden henførende; ikke alene: det er det, hvad jeg mente, men også: det er ham, hvad j. m.; også undertiden spørgende for om: jeg ved ikke, hvad jeg skal komme igjen i Morgen. — Hvilken bruges vel kun i Udråb: *hvikken Skam fò ham!*

58. Af de ubestemte hedder nogen, noget, nogle, *nòvve*, foran en Selvlyd *nòvver* (§ 28); anden, andet, andre, *ahn*, *ahnt*, *anner*; mange, *manne*; mangen én, *man-den jen*; ingen, intet, *ingen* el. *inne*, *it* el. *eht*. — For man altid en (*en kan it sih òlt*, *hva en tænker*), ligesom i Vesterjydsk (Bloch S. 41) og i Norsk (Aas. § 315).

Talordene.

59.

Jin, jit	*føhst*	*elle*	*ellet*
tóv	*ahn*	*tòl*	*tollt*
tre	*treh*	*tretten*	*trettens*
fihr (fih)	*fæhr*	*fjutten*	*fjuttens*
fem	*femmt*	*femmten*	*femmtens*
sæjs	*sæht*	*sæjjsten*	*sæjjstens*
syv	*syvven*	*sytten*	*syttens*
oet	*óten*	*atten*	*attens*
ni	*nijen*	*nitten*	*nittens*
ti	*tijen*	*tjyvv*	*tjyvvens*

Fremdeles *trerre* (el. *trörre*), *trerret*; *hunner*, *tusen*. For de øvrige 6 Tiere bruges kun de plattyske Navne *firti*, *föfti*, *sösti*, *sövventi*, *taggenti*, *nægenti*; sædvanlig nævnes Enerne på Dansk ved Siden af: *femòsösti* (65), *oetòtaggenti* (88). Årstal som 1801 nævnes *atten Hunner ò jin* (Fællesk.). — Formerne kunne for det meste forklares efter Lydlæren og findes tildels i alle andre danske Mundarter. De 8 Ordenstal på *s* minde om (sællandske) Former som gåendes, ridendes (jf. § 68) og om de engelske Ordenstal på *th*.

Halvanden, hveranden o. s. v. dannes på sædvanlig Måde. — Bægge hedder *bégge* og *båhj* ɔ: både, stemmende med Isl. GD. Sv. N.

Af Tal-Navneord haves Par, Tylt, Snes, Trave, Val (Ol). To Tal-Biord bruges, som ikke længer findes i Skriftsproget: *jéssind* (ɔ: én Sinde) og *tøhs*; s. Ordb. Efter dem følge *tréggòng* (tre Gange) o. s. v.

Udsagnsordene.

60. Denne Ordklasses Böjning kan måske ordnes på følgende Måde:

Den åbne Hovedarts Udvidelse i Datiden sker enten ved Endetillæg (*e*, *j* el. *t*) eller ved Antagelse af slæbende Tonehold eller ved bægge Dele. Dens ene Afdeling (1ste Böjningsmåde) beholder Stammens Selvlyd i alle Former, den anden (2den Böj-

ningsmåde) har Omlyd i Datiden og i Biformen. Hin falder igjen i fire Klasser, denne i to (der svare til hins 3die og 4de).

Den lukte Hovedarts Datid består af Stammen med Omlyd og med standsende Tonehold. Den falder i to Hovedafdelinger: den ene (3die Böjningsmåde) har i Biformen *t*, den anden (4de Böjningsmåde) *en*. Hver af dem udgör to Klasser, eftersom der i Nutid, Datid og Biform findes to eller tre forskjellige Selvlyde. — Til Oversigt følgende Tavle:

Den åbne Hovedart.

1ste Böjningsmåde.

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
1. Klasse	*plòvv*	*plovver*	*plovve*	*plovve*
2. —	*boe*	*boer*	*bohj*	*bój*
3. —	*søhg*	*søger*	*søhgt*	*søgt*
4. —	*tvihl*	*tvil*	*tvihl*	*tviil*

2den Böjningsmåde.

1. Klasse	*dæhk*	*dækker*	*dåht*	*dået*
2. —	*tell*	*tèl*	*tohl*	*toel*

Den lukte Hovedart.

3die Böjningsmåde.

1. Klasse	*græh*	*græer*	*gra*	*græt*
2. —	*bryh*	*bryr'r*	*brø*	*bròt*

4de Böjningsmåde.

1. Klasse	*ahg*	*ægger*	*óg*	*óggen*
2. —	*stryhg*	*strygger*	*strøg*	*stròggen*

Se 9-11

61. Talrigst ere vel de Ord, som henhøre til den første Böjningsmåde (især til dens første og tredie Klasse), medens derimod de hyppigst forekommende gå efter de tre andre. Uden at tilsigte Fuldstændighed hidsætte vi til nærmere Oplysning følgende Exempler.

1ste Böjningsmåde.

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
1. Kl.	*fæhyt*	*fæyter*		*fæyte*
	skéhk	*skékker*		*skékke*
	snahk	*snakker*		*snakke*
	slavt	*slanter*		*slante*
	stòhp	*stopper*		*stoppe*
	sonnk (sanke)	*sonker*		*sonke*
2. Kl.	*groe*	*groer*	*grohj*	*grój*
	toe	*toer*	*tohj*	*tój*
	troe	*troer*	*trohj*	*trój*
	klåe	*klær*	*klåhj*	*klåj*
	flåe	*flær*	*flåhj*	*flåj*
	såe	*sær*	*såhj*	*såj*
	spåe	*spær*	*spåhj*	*spåj*
	flie (fly)	*flier*	*flihj*	*fli*
	frie	*frier*	*frihj*	*fri*
	lih (leje)	*lier*	*lihj*	*li*
	byh (böje)	*byer*	*byhj*	*by*
	Afvigende:			
	lee	*lier* (§ 10)	*leh*	*le*
	ha	*hær*	*hó*	*ha* el. *haj*
	sih el. *sæjj*	*sir, sér, sæjjer*	*só*	*sój* el. *soet*
	rahj	*ræjjer*	*rå*	*rå*
	våhj	*væjjer*	*våh*	*vå*
3. Kl.	*læhs* (låse)	*læs*	*læhst*	*læst*
	löhs (læse)	*lös*	*löhst*	*löst*
	drömm	*drömmer*	*drömmt*	*drömt*
	spill	*spilder*	*spillt*	*spildt*
	løhs (løse)	*løs*	*løhst*	*løst*
	hænng	*hænger*	*hænngt*	*hængt*
	tænnk	*tænker*	*tinnt*	*tint*
	hinnt	*hinter*	*hinnt*	*hint*
	tahf (tabe)	*tæffer*	*tahft*	*taft*
	smahg	*smægger*	*smahgt*	*smagt*

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
3. Kl.	*vahg* (våge)	*vægger*		*vahgt*
	byhg	*byger*		*byhgt*
	bøg (bygge)	*bøgger*		*bøgt*
	jeh (hedde)	*jér'r*		*jét*
	forgjæh	*forgjær'r*		*forgjet*
	hie } (§ 10)	*hier'r*		*hiet*
	lie }	*lier'r*		*liet*
	vérr (værge)	*vérr*		*vérrt*
	bjérr (bjerge)	*bjérr*		*bjérrt*
	værr (vædde)	*vær'r*		*værrt*
	ræhn (pluere)	*ræn*		*ræhnt*
	hòvvs (huske)	*hòvser*		*hòvvst*
	jat	*jatter*		*jat*
	heht (hitte)	*hétter.*		*hét*
	set	*setter*		*set*
	spøht	*spøtter*		*spøt*
	lohk	*lukker*		*lót*
	Afvigende:			
	veh (vide)	*vee*		*vést* (ɔ: vidst)
	(turde)	*tör*		*tóst* (*töst*)
4. Kl.	*tahl*	*tal*		*tahl*
	mahl (pingere)	*mal*		*mahl*
	måhl (molere)	*mæl*		*måhl*
	skjèhl	*skjèl*		*skjèhl*
	vèhl (vælge)	*vèl*		*vèhl*
	hvihl	*hvil*		*hvihl*
	smihl	*smil*		*smihl*
	tvihl	*tvil*		*tvihl*
	spihl	*spil*		*spihl*
	brænn	*bræn*		*bræhn*
	kènn	*kènner*		*kèhn*
	skinn	*skin*		*skehn*
	mien ɔ: *mehn*	*mén*		*mehn*
	tien (tjene)	*tén*		*tien* ɔ: *tehn*
	luhr	*lur*		*luhr*

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
4. Kl.	*gyhr* (göre)	*gyr*	*gyhr*	
	svahr	*svar*	*svahr*	
	læhr	*lær*	*læhr*	

2den Böjningsmåde.

1. Kl.	*kjøhf* (købe)	*kjøfer* (el. *köffer*)	*köjjt*	*köjt*
	øhf	*yefer* el. *öffer*	*öjjt*	*öjt*
	ryk	*rykker*	*röjjt*	*röjt*
	læhk	*lækker*	*låht*	*lât*
	ræhk	*rækker*	*råht*	*rât*
	stræhk	*strækker*	*stråht*	*strât*
	tæhk	*tækker*	*tåht*	*tât*
	træhk	*trækker*	*tråht*	*trât*
	tykkes	*tykkes*	*tòt* (*töt*)	*tòt* (*töt*)
2. Kl.	*brinn*	*brin*	*bræhn*	*bræhn*
	trihn	*trin*	*trehn* (*treen*?)	*treen*
	låhn	*læn*	*låhn*	*lån*
	føll (følge)	*føller*	*fuhl*	*fuel*
	smöhr	*smör*	*smuhr*	*smuer*
	spørr	*spør*	*spuhr*	*spuer*
	kjøhr	*kjør*	*kjøhr*	*kjøer*
	sell (sælge)	*sèl*	*sohl*	*soel*
	Ganske uregelret er			
	lyvv	*lyver*	*lyvv*	*lavve*

3die Böjningsmåde.

1. Kl.	*hénng*	*hénger*	*hang* (?)	*héngt*
	lah (lade)	*lèr*	*la*	*lèt*
	bih	*bir'r*	*be*	*bét*
	slih	*slir'r*	*slie* ɔ: *slee*	*slét*
	smih	*smir'r*	*smie* ɔ: *smee*	*smét*

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
1. Kl.	*æh*	*ær'r*	*ó*	*æt*
	græh	*græer*	*gra*	*græt*
2. Kl.	*seh* (sidde)	*sir'r*	*sa*	*sèt*
	skyh	*skyr'r*	*skø*	*skòt*
	snyh	*snyr'r*	*snø*	*snòt*
	spryh	*spryr'r*	*spra*	*spròt*

Afvigende:

vehr	*æ* el. *er*	*va* el. *var*	*væh* el. *væt*
tøs (tie)	*tøsser*	*tój*	*tój*
lehg / *légg*	*légger*	*ló*	*lój*
sie ɔ: *see*	*sier* ɔ: *seer*	*só*	*se*
gi	*gier*	*ga*	*gi*
(gide)	*gist*	*gast*	*gist*

4de Böjningsmåde.

1. Kl.	*kihg*	*kigger*	*keg*	*kéggen*
	skrihg	*skrigger*	*skreg*	*skréggen*
	stihg	*stigger*	*steg*	*stéggen*
	vihg	*vigger*	*veg*	*véggen*
	glih	*glier*	*glèj*	*glèjjen*
	rih	*rier*	*re*	*rejje*
	svih	*svier*	*sre*	*svejje*
	drahf	*dræffer*	*dróf*	*dróffen*
	sværr	*svæer*	*svor*	*svoren*
	byh	*byer*	*bòj*	*bòjjen*
	dræjj	*dræjjer*	*dròn*	*dròvven*
	tæjj	*tæjjer*	*tòn*	*tòvven* el. *tæjjen*
	vejj	*vejjer*	*vòn*	*vòvven*
	lòf (*løhf*?)	*laffer*	*lòf*	*lòffen*
	flyh	*flyver*	*flöj*	*flöjjen*
	blyvv	*blyver*	*blön*	*blövven*
	ryvv	*ryver*	*rön*	*rövven*
	dryvv	*dryver*	*drön*	*drövven*

	Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
1. Kl.	*skrɣvv*	*skrymer*	*skrön*	*skrövven*
	vuhr el. *vuh* (vorde)	*vèr*	*vur*	*vun* ɔ: *vurn*
	Afvigende i Datiden:			
	hòbɣ	*hògger*	*hògt*	*hòggen*
	fòll	*fælder*	*fòldt*	*föllen*
	hóhl	*hælder*	*hòldt*	*hòllen*
2. Kl.	*bæhr*	*bær*	*bar*	*båren*
	skæhr	*skær*	*skar*	*skåren*
	stèhl	*stèl*	*stal*	*stålen (?)*
	hjællp	*hjælper*	*hjalp*	*hjòlpen*
	komm	*kömmer*	*kam*	*kommen*
	tæhsk	*tæsker*	*task*	*tòsken*
	drehk	*drikker*	*drak*	*drukken*
	stehk	*stikker*	*stak*	*stukken*
	slehp	*slipper*	*slap*	*sluppen*
	binn	*binder*	*bandt*	*bunnen*
	finn	*finder*	*fandt*	*funnen*
	spinn	*spinder*	*spandt*	*spunnen*
	vinn	*vinder*	*vandt*	*vunnen*
	svinn	*svinder*	*svandt*	*svunnen*
	brinng	*bringer*	*brang*	*brungen*
	sprinng	*springer*	*sprang*	*sprungen*
	synng	*synger*	*sang*	*sungen*
	synnk	*synker*	*sank*	*sunken*
	stjynnk	*stjynker*	*stjank*	*stjunken*
	kryhf	*kryffer*	*kræf*	*kròffen*
	fyhg	*fygger*	*fæg*	*fòggen*
	stryhg	*strygger*	*stræg*	*stròggen*
	kyhs	*kys*	*kæs*	*kåsen*
	fryhs	*frys*	*fræs*	*fråsen*
	slåe	*slæer*	*slo*	*slan* el. *slòn*
	ståe	*stæer*	*sto*	*stan* el. *stan'n*

Nf.	Nut.	Dat.	Bif.
Afvigende:			
smyhg	*smygger*	*smøhgt*	*smöggen*
fåe	*fæer*	*fèk*	*fòn*
gåe	*gæer*	*gik*	*gòn*

Medens Forklaringen af mange Enkeltheder i de ovenstående Exempler ligefrem findes i Lydlæren, hidsættes her nogle almindelige Bemærkninger om Formernes Oprindelse m. m.

62. Datidens *e*, som Skriftsproget regelmæssig har i den åbne Hovedart, udelades; af Datider som sanked for sankede og af Biformer som sanket (der jo altid udtales sanked) bortfalder også Endebogstavet (§ 18), og således bliver sanke både Datid og Biform; ganske på samme Måde dannes de tilsvarende Former i Norsk, kun med *e* for *a* (f. Ex. sanka, samla, fiska; Aas. § 289). Men ender Stammen på en Selvlyd, går *d* i bægge disse Former over til *j* (§ 18); de skjelnes kun ved Toneholdene, der ere de samme som i det dannede Sprog (i bôde, bôt ɔ: boede, boet); sjældnere udelades Endelsen så aldeles, at Toncholdet bliver løbende (s. § 42).

Heraf første Böjnm. 1ste og 2den Kl.

De korte Former af Stammer på *t* findes tildels også i Sællandsk, f. Ex. jeg hit, har hit, jeg drat, jeg smut, er smut.

63. Stammer på *l* og *n* få intet Endetillæg i nogen af Ordets Hovedformer: den nøgne og korte Stamme er Nutidsform (§ 42), den forlængede Stamme både Nævne-, Datids- og Biform (§ 38).

Nutiden af Stammer på *r* og *s* er ligeledes den bare, løbetonede Stamme. Jf. Isl. (3die og 2den Person) berr, ferr, less, frýss, eyss, vex. I det ny Sprog bemærkes med Hensyn til Stammer på *r* bør, gör, tör og den i daglig Tale hyppige Sammentrækning eller Udeladelse i bær. svær, spör (for bærer, sværger, spörger) o. s. v. — Samme Form i fremmede Ord: passér, gæsterér, triffelér.

Dette til at forklare sidste Klasse af de to åbne Böjningsmåder. — Med Hensyn til 2den Böjnm. 1ste Kl. jf. § 30.

64. I Nutiden af Stammer på *d* (*dd*) går *d* over til *r* (§ 18) og smelter sammen med Nutidsmærket *r*, når Ordet er uden

Eftertryk; ellers høres de to *r* umiddelbart efter hinanden (*r'r*) eller undertiden endog en Efterlyd af *e* (*rre*): *slir*, *slir'r*, *slirre*; *jér*, *jér'r*, *jérre*. Jf. § 42.

65. Nutiden af Rødder med *a* eller *å* (*ò*) har for det meste Omlyden *æ*. Den gjenfindes ofte i Oldsproget (f. Ex. fær, ekr, tekr, dregr, vex, gengr, stendr, hefir, jf. § 6) samt i Norsk; men en Lov for dette Forhold er ikke funden. Til de Exempler, som indeholdes i § 61, kan föjes *græver*, *ræjjer*, *væjjer*, graver, råder, vader.

Af den bydende Form er Flertalsendelsen ikke forsvunden: ***Högger i kun op! Tæje(r) ve, Folkens! Hjelse(r) jèt Folk!***

66. Biformer på *en* i 4de Böjnm. Medens det nuværende danske Skriftsprog kun vil vedkjende sig dem som böjelige Tillægsformer, høres mange af dem i alle Mundarter som rene Biformer; f. Ex. Sæll. *har tosken*, *frussen* o. s. v.; s. også Bloch S. 43.

Istedenfor *en* forekommer også (hyppig?) *e*, og Formen hører da til de i § 62 omtalte; således *tæjje* (el. *tæjjen*, taget), *bejje* (af bede), *rejje* (af ride), *nèjje* (gnedet), *lavve* (af lyve).

67. Anden Person af Nut. Enkt. har i nogle Ord Mærket *t*:

	kat,	*skat*,	*vét*,	*mòt* (el. *mòst*)
ɔ:	kant,	skalt,	vilt,	måt (el. måst)
Isl.	kant,	skalt,	vilt,	mátt

og i nogle *st*:

	est,	*tóst*,	*vést*
ɔ:	est,	törst,	vedst
Isl.	ert,	þarft,	veizt

Omtrent de samme Former findes i Gammeldansk (og i Engelsk), men ere vist nu tabte i de andre Mundarter. Rask (S. 124, 133) har kun tre Isl. Ord endnu at nævne med *t* (*st*). ***Mòst*** (Eng. *must*) synes også at bruges til første Person. — Som tilsvarende for Datiden høres undertiden *kut*, *skut*, (du) kunde, skulde. — Alle disse Former have løbende Tone.

68. Den handlende Tillægsform dannes som sædvanlig, kun uden *e* (og med stumt *d*): ***han kam gongend***

(gangende), *ugend* (agende); *han æ ukjørend* (udkørende ɔ: kørt ud); o. s. v. — Undertiden tilföjes *s* (hyppigt i Sæll.) f. Ex. formodendes (s. Ordb.), en omløbendes Karl (Omløber), han har været ødelæggendes (*øhléggens*) i hans unge Dage. Med lidende Betydning (jf. Rask D. Sprogl. § 111. Isl. Sprogl. S. 203): Kornet er uklagende (*uklawen*, S. *uklawenes*) ɔ: upåklageligt, købendes (*kjøhfens*) Lærred ɔ: Købelærred; ædendes (*æh'ens*) Varer ɔ: Spisevarer; — vel bekommendes! (*velbekommens!*); jf. Åbygende § 72 Slutn. og Ordb. Om de norske Former på ande, andes, med handlende og lidende Betydning (f. Ex. etande ɔ: som kan ædes) s. Aas. § 155, 158, 263, 324.

69. Til de sammensatte Tidsformer benytte nogle (få?) Ord have istedenfor være, f. Ex. falde, gå, vorde; *æ Huus hæ follen om*; *æ Vær hæ gòn te Synder*; *han hæ vurn köw*; *han hæ vurn slan*. Jf. Aas. 322. På Engelsk altid have, aldrig be.

70. Lideform findes, men bruges sjælden i lidende Betydning: *de gjøs behó* (göres Behov), *de fòqjæes òlr* (forgættes aldrig); hyppigst som Nævneform: *de må olt mætæjes* (tages med); *æ Lyk ska skillagraves* (graves skilt ad); *der må åpasses* (passes på). Ellers dannes Sammensætninger med vorde (s. Ordb.): *de ka vur brugt* (kan bruges); *de ver mö'l sój* (siges ofte); *de hæ vurn fò silde* (er blevet for silde, jf. § 69). Også i Oldsproget bruges Lideformen sjælden, hyppigere Omskrivningen (Rask S. 204), i det norske Folkesprog findes den næsten ikke (Aas. § 262, 298); ligedan går det vist omtrent i alle danske Mundarter (med blive for vorde) og tildels i den dannede Tale (især med Datidsformen).

Med tilbagevirkende Betydning bruges derimod ikke få Former på *s*, f. Ex. af slå *slæes*, *slo'es*, *hær slannes*; af gå *omgæes*, *omgonnes*; af række *ræks*, *råhtes*, *hær råtes*; af strække de samme Former; af rykke *ryks* (*om* ɔ: nappes om), *röjtes*, *hær röjtes*; af smide *smis* (f. Ex. med Stene); af rive *ryws* (løbet.); fremdeles *kæfls*, *köws* (s. Ordb.), *tryws* (trives), *hær tryves*. Selv i Talemåder som: Uvenskabet forslides nok (ɔ: slides nok bort, går nok over), Fingeren heles (ɔ: læges), kan den tilbagevirkende Betydning fastholdes. — Lideformede ere også de upersonlige tykkes og vantes (sjæld. for vante).

IV.

ORDDANNELSESLÆRE.

71. Forstavelsen u lyder oftest som o (§ 8): obærlig, Omag, omöjlig, osattes, otidig; også som u f. Ex. Ugavn. — Med van dannes bl. a. Vankant, vanlykkes, Vanslump.

72. Af Hovedordsendelserne bruges ing, (ling, ning) bl. a. i Bredning, Byrring, Bæsning, Ening, Glidning, Hjelsning, Ilding, Kinding, Kostning, Luning, Lærring, Rivling, Skövling, Sygning, Syring (el. Surdejg), Sætning, Vovning. Beslægtet og vanskelig at skjelne i Udtalen er ind (en): Hjemmind el. -ing (en og et), Mærkind (et). Jf. § 27.

Endelsen skab hedder skop (Isl. skap-r, Sv. N. skap) f. Ex. Boskop, Byskop, Ejenskop, Naboskop (*Nahfskop*), Redskop, Selskop, Vinskop.

Endelsen hed hedder hejt: Godhejt, Möjlighejt, Retlighejt, Rigtighejt, Ringhejt, Salighejt, Trohejt, Tværighejt, Törhejt (Profòshejt af To. profòs o: Fr. par force). Formen er ikke alene tysk, men lige så vel optagen i Islandsk, Færøisk (Rask S. 169, 261, 271) og Norsk (Aas. § 151 f.).

Endelsen else (*els*) findes i nogle særegne Ord: Betydelse, Nyttelse, Opstandelse, Rådelse, Sankelse, Sigelse, Skummelse, Stimmelse, Strimmelse, Svarelse.

Ved Endelsen *en* (Intetk.) er det undertiden vanskeligt at sige, om det er ende (Sv. ande) som i Agende (Sv. åkande), Gangende (*Gòngend*) el. Gående; eller om det er Udsagnsordets Nævneform brugt som Hovedord, med tilföjet en: *et svart Plowen*; *et rinng Ståen*; *et net Ålajen* (lade = læsse); *et næmt*

Awforken; *han æ te Mejjen, te Fisken* (henne at meje, at fiske); *hón æ te Molken* (ude at malke); o. s. v. „Næsten alle Infinitiver kunne således (med Endelsen an) göres til Navneord“ på Islandsk (Rask S. 163), ligesom på Tysk. *Di vur i Slæsen* ɔ: i at slås, ligeledes *di vur i Skjelsen* ɔ: i at skjeldes, skændes. — Lud hedder vel snarest Åbygende (§ 68).

Af Ord på t kunne mærkes Bægt, Gift, Indtægt.

73. Tillægsordsendelsen en findes bl. a. i dristen, dræten (af drage), frossen, forgæten, kranten (af kråde), yssen (af Oxe), veden (? af *veh* ɔ: vide).

Endelserne ig og et (udt. ed jf. § 18) lyde bægge som *e*; altså f. Ex. *tvære* = tværet (el. tværig?) ɔ: tvær. -et findes bl. a. i fottet, tumpet; granhøret, tykhøret (dannede ligesom skarpsynet, nærsynet); lunet, (synet). Stenet og senet (om Kød) hedder *sténnere* og *sénnere*; jf. *knaffere*, *klynnere* (sml. i Skriftsproget knudret).

Endelsen lig udt. *le* (Isl. leg-r, N. leg, le). Den bruges ofte for Skriftsprogets ig, f. Ex. flittelig, giftelig (s. Ordb.), listelig (s. Ordb.), nyttelig, udt. *flitle* o. s. v. Jf. også hårdlig. Gruset hedder *grusle*. Samme Form forudsættes i *Retlehejt*. Denne Endelse synes altid at föjes lige til (den løbetonede) Stamme, uden indskudt *e*: *magle*, *slumple*, *svagle*, *sygle*, *bedrælje*, *bedrönle*.

Endelsen som er meget almindelig: fremsom, hovsom, mærksom, sansom, spildsom, o. s. v.

Endelsen vorn hører til de mest yndede: hammelvorn, splenvorn, hundvorn, svinvorn, tratevorn (flere Ex. i Ordb. und. vorn).

Endelsen s findes i mags, nyks, skarns, strags (aldrig som Biord), ens (s. Ordb.), sindes (med Sammens.), usattes, overårs. sængeligs, tilsyns.

74. At de sammensatte Hovedord for det meste have den hele og løbende (korte) Tone på det første Led, hvorimod det sidste er tonløst, er omtalt i § 35, 44; med den første Stavelse lang lyde f. Ex. *Blahrgen* (Blårgarn) af *Blâr*; *Hajndstun* (Håndstund), *Hahjndstong* (Håndstang) af *Hâhjnd* el. *Hahjnd*.

De i § 35 anførte Exempler vise, at Ordene gjerne föjes umiddelbart sammen (ligeledes når Tonen ligger på sidste Led,

jf. § 33); sjældnere indskydes et *e*, f. Ex. Bagetoft, Bagevogn (uagtet bag er løbetonet), Farrebror, Morrebror, Muldevarp, Sténnemur, Sténnebro, Stennerup (Navn, svarende til S. *Stienstrup*), Svennesen (s. Ordb.). Jf. *sénnere*, *sténnere*, § 73. — Om Sammensætningerne af -ende (jf. Navnene Damende, Søende § 34) og af -lang s. Ordb.

75. De Udsagnsord, som indeholde Forholdsord, forblive udelte i visse Tilfælde, hvor Skriftsproget deler dem, f. E. han er indkommen, udgået (*ugòn*); han blev ihjelslagen, skrammeskudt, snogstukken; det må alt medtages, blev alt medtaget; Vognen skal aftoes, blev aftoet; o. s. v. Dette minder ikke alene om Tysk, men tillige om Islandsk (Rask S. 201 f.) og Norsk; Aas. § 200, S. 128: „Naar Verbet gaaer over i den adjektiviske Form (Participium), sættes Partikelen først og forenes med Verbet, f. Ex. fraa-dregjen, avlagd, mot-tikjen". Exempler i Aasens „Prøver af Landsmaalet i Norge, 1853": utkomin (S. 9), ne-græven (S. 13), av-slita (S. 24), aavkomi, inn-tiki (S. 25), uppkomna (S. 39), upp-vaksen (S. 54), mæ-faren (S. 59), o. fl. svare ganske til den angelske Brug.

Sammensætningerne af göre (rengöre, sortgöre, storgöre) og af skille ad ere anførte i Ordbogen.

TILLÆG.

1. Bemærkninger om Sprogforholdene i Angel samt nogle Sprogprøver.

(Nyt historisk Tidsskrift, VIte Bind, 1856, S. 280–316).

Til de sörgelige Erfaringer, som Indsenderen har måttet dele med mange Andre, der have havt Lejlighed til at lære slesvigske Sprogforhold umiddelbart at kjende, hører også den, at Publikum, d. e. fjernere boende Landsmænd og navnlig Københavnere, i Almindelighed savne pålidelig Kundskab om disse og med mere eller mindre Vantro modtage Beretninger om, at der findes et levende dansk Folkesprog i Angel. Ligesom Mange med mistroiske Öjne have betragtet den Regjeringsforanstaltning, der iværksatte det danske Sprogs Indførelse i Skole og Kirke i forskjellige Egne af Slesvig, således anså man gjerne den, der fremstillede de Sprogforhold, som vare Grundvold for hin Forholdsregel, for „fanatisk, ejderdansk, hengiven til ensidig Sprognationalisme“ o. s. v., og hans Påstande bleve således i Grunden betragtede som halv bevidste, halv ubevidste Lögne. Det var derfor ikke alene den rent sproglige Interesse, men også Ønsket om for sin Del at åbne Öjnene på dem, der ville se, som bevægede Inds. til for et År siden at udgive sin Bog „Om det danske Sprog i Angel“: thi når der af en Mundart lader sig, i endda forholdsvis kort Tid samle flere Hundrede danske Ordbogsartikler og fremstille en Böjningslære o. s. v., som har et aldeles dansk Stæmpel, så

lader det sig ikke længer ret godt nægte, at Mundarten er til, og at den er dansk.

Når altså Hr. Etatsråd Molbech i sin Anmeldelse af dette Skrift (Nyt Histor. Tidskr. 5te Bind S. 612 ff.) erklærer det for nu at være skriftlig og lingvistisk bevist, at der i den nordvestlige Del af Angel[1]) „endnu findes et levende **dansk** Almuesprog“, så har denne Udtalelse naturligvis måttet glæde Bogens Forfatter. Men dels fremhæver Anmeldelsen stærkt Ordet „nordvestlig“ i ovenanførte Sætning, dels er der andre Punkter i Sprogforholdene, som Hr. Etatsråd Molbech ikke har fundet tilstrækkelig tydelig fremstillede i „Indledningen“ til Skriftet. Vi tillade os derfor her et Par Bemærkninger, förend vi nærmere omtale vore „Sprogprøver.“

Indsenderen kan i det Hele taget ikke have noget imod, at man betragter den ovennævnte Bog som en Beskrivelse af Sproget og Sprogforholdene i Pastoratet Store- og Lillesolt; han har væsentlig villet stille det som en herefter uimodsigelig Kjendsgjerning, at i den og den bestemte Egn af Angel lever en dansk Mundart, samt skildre Mundarten således, at enhver Sagkyndig kan danne sig en Mening om dens Beskaffenhed. I hvilket Omfang Folket betjener sig af dette danske Mål, er formentlig nogenledes bestemt sagt i „Indledningen“; til större Tydelighed hidsætte vi kun et Par Linier herom. I Lillesolt Sogn fortælle Folk på omtrent 40 År, hvorledes de i deres Skoletid bleve tvungne til at tale Plattysk i og ved Skolen, og hvormegen Glæde det vakte, når en endnu levende gammel Mand bankede på Dören som Skoleforstander og derpå ved sin Indtrædelse erklærede med en Ed, at sålænge han var der, kunde Börnene frit tale Dansk. Dengang var Dansk altså Familiernes Sprog i Lillesolt Sogn; den Lærer, som fik Plattysken ført ind i Husene (han var en Holstener), døde først 1853. Nu er så at sige al Tiltale til

---

[1]) Den også af Etatsråd Molbech fulgte Skrivemåde Angeln må anses for ligeså udansk som f. Ex. Kappeln, Tøndern, Tønningen, Gardingen, Geltingen o. fl. Jfr. Jensen Kirchl. Statist. S. 1439 Anm. Angelboen siger (på Dansk) altid Angel (ell. rettere sagt Ångel; s. Om det danske Spr. i A. S. 115).

Börnene plattysk; men da de voxne Folk endnu stedse indbyrdes tale Dansk, og Börnene altså ligesom indsuge dette Sprog med den dem omgivende danske Luft[2]), ligger det, om end ofte på en Måde skjult, i dem, og såsnart de fornødne ydre Betingelser komme til, træde de slumrende Spirer strax frem, ligesom Grøden om Foråret. Man har derfor ret træffende sagt, at når Drengen er konfirmeret, tager han Tobakspiben frem af den ene Lomme og det danske Mål af den anden; han kommer sammen med de voxne Karlfolk og antager deres Sprog. Med den kvindelige Befolkning går det naturligvis på samme Måde; men det er vel muligt, at når Börnene (Pigerne især) ikke komme ud at tjene, sker Overgangen til Dansken ikke så afgjort, og det kan også være, at nogle af dem, som i de seneste Tider have været sammen i Skolen, siden vedblive at omgås på Plattysk. Hvad her er sagt om Lillesolt Sogn, gælder også omtrent om Storesolt eller, rettere sagt måske, gjaldt her aldeles for nogle År siden; thi her er Tvangen kommen lidt tidligere, og de Folk ere lidt ældre, der som Börn have talt Dansk med deres Forældre. Henved 1830 døde den Lærer, om hvem det hedder, at han talede Dansk i Skolen, når han blev vred, idet Naturen gik ham over Optugtelsen (han var født her i Sognet). Fortyskningen har altså begyndt lidt tidligere og er kommen lidt videre i Hovedsognet end i Annexet; og ligedan kunde visse fine Gradforskjelle måske opstilles imellem de forskjellige Bylag i hvert Sogn, hidrørende fra tilfældig Beliggenhed, fra Indvandring o. desl. Hvad det sidste angår, findes her i Pastoratet i det mindste 21 Familier, i hvilke Plattysken hersker, men er indvandret; i de 15 ere bægge Forældre fremmede, i de 6 den ene af dem; hvor mange de unge Familier ere, i hvilke både Mand og Kone

---

[2]) Iblandt Materialerne til nedenstående Börnerim findes en „Ride Ranke“, således som denne Sang er fremsagt i Oversø af et Barn på 5—6 År, der aldrig har hørt anden Tiltale af sin Moder end plattysk. — Inds. kunde nævne en ung Kone i et nordøstligt Sogn, der synger næsten alle de nedenstående danske Vuggeviser for sin lille Dreng; og hun er endda „tysksindet“ og taler ugjerne Dansk, uagtet hun kan det med fuldkommen Færdighed.

ere indfødte og dog tale Plattysk med hinanden, kunne vi ikke opgive for Hovedsognets Vedkommende; i Annexet er der kun én eneste. Af sådanne Personer kan naturligvis enhver tale Dansk og taler det lejlighedsvis; de indvandrede lære det også efterhånden. Her fortjener det måske at anføres, at i Slutningen af Frederik den femtes Regjering, altså for en 90 År siden, indkaldtes også til disse Sogne nogle „Kolonister" fra Tyskland, 10 til Store- og 3 til Lillesolt Sogn; adskillige af disse Familiers Efterkommere findes endnu, men i Sprog ere de ganske smeltede sammen med den øvrige Befolkning. Forøvrigt have disse Kolonister sagtens bidraget noget til at fremme Plattysken, hvis Ælde og Oprindelse i Angel vi ellers her ikke skulle afhandle nærmere.

Den omtalte Anmeldelse i dette Tidskrift gör (S. 614) opmærksom på, at det vel er sandsynligt, men af Forf. ingensteds udtrykkelig sagt eller lingvistisk bevist, at „Sprogforhold af samme Art finde Sted i andre Sogne eller andre Egne af Angel", og heri har Anm. fuldkommen Ret. *Qui nimium probat, nil probat*: derfor indskrænkede Inds. sine Påstande til det, som han, om det forlangtes, kunde bevise med argumenta ad homines, og forudsatte kun, at de behandlede Sprogforhold strakte sig videre omkring. Derimod fejler Etatsråd Molbech, det kunne vi forsikre med Bestemthed, når han tror, „at netop i disse Sogne er det meste af dansk Sprogstof tilbage i Angel," noget som han erklærer for „almindelig bekjendt i Hertugdömmerne" (sammest.). På Geerz's Sprogkårt svömmer rigtignok dette Pastorat som en i sin Art eneste Ø med „Deutsch und Dänisch zur Hälfte" midt i et Hav af „Mehr Deutsch als Dänisch"; men dels er det påfaldende, at hvor dette Hav er smallest, mod Vest, ligge på den anden Side af samme Sognene Hanved og Vannerup, der høre til Afdelingen „Dänisch", og det er jo dog i og for sig usandsynligt, at det mellemliggende Oversø Sogn skulde stå i Modsætning til bægge sine Naboer; dels må vi anføre efter umiddelbart Kjendskab, at i dette Sogn på Heden tales lige så meget eller mere Dansk end i Solt Sogne; og vi henvise til en Erklæring fra 1846 af den daværende Præst i Oversø, „som gik ud på, at af (Sog-

nets) 230 Familier kun 17 talede Tysk, som tildels vare indvandrede fra tyske Egne; de øvrige talede Dansk" (Slesv. Stændertid. 1853—54, S. 654). Dette Kårt synes således ikke at være nogen pålidelig Hjemmel med Hensyn til disse Egne[3]). Fremdeles yttrede Prof. Schmid fra Kiel i Stænderforsamlingen, at „netop i Store- og Lillesolt Sogne det Danske taltes mest, hvilket alle Kyndige kunde bevidne" (Stændertid. S. 640); men hvor „kyndig" Stænderpræsidenten er med Hensyn til Sprogforhold, kan tilstrækkelig skönnes deraf, at han i sit med så megen Höjtidelighed fremsatte „Vidnesbyrd" (sammest. S. 636—38) regner både Oversø, Solt og Husby til de Sogne, i hvilke „Folkesproget og navnlig udelukkende Börnenes Sprog er Plattysk", hvorimod „de Voxne indtil 40 Års Alderen for største Delen forstå Dansk" og „kunne udtrykke sig i dette Sprog", men „ikke mere indbyrdes tale det" (!). For Solts Vedkommende mener Inds. at være ligeså vel underrettet som Prof. Schmid; om Oversø var Sognepræsten 1846, som vi have set, af en ganske anden Mening; Husby skulle vi nedenfor omtale.

Vi ere ikke i Stand til at forfølge Oprindelsen til dette Sagn, havde vi nær kaldet det, om Solt Pastorat, men må indskrænke os til ovenstående Bemærkninger om to af de Vidnesbyrd, der kunne have bragt også Etatsr. Molbech til at antage, at der i Solt var mere dansk Sprogstof end i alle omliggende Sogne. Men for at den af Indsenderen udgivne Bog ikke herefter skal blive tagen som Bevis for en sådan Sætning[4]), ville vi tillade os at påstå — vi sige hellere for lidet end for meget — at i Sognene Adelby, Hyrup og Rylskov er fuldt så

---

[3]) Selv hvis Oversø slås sammen med Solt, får Tingen intet sandsynligt Udseende; en smal „halv dansk" Kile strækker sig så næsten lige til det „tyske" Distrikt. Biernatzki's Sprogkårt, „der deutschen Nationalversammlung gewidmet", stemmer med sin Hovedkilde Geerz; kun at det Strøg, som Hanved og Vannerup regnes til, betegnes ved „Dänisch im Uebergewicht über Deutsch".

[4]) Vi vide ikke, om denne Bog, der just var udkommen i de samme Dage, og hvis Beviskraft for disse to Sogne ikke kunde tilintetgöres, skulde have foranlediget den omtalte Yttring af Prof. Schmid.

meget dansk Sprogstof tilstede som i Solt; vi have gode Grunde til at tro, at Forholdet er det samme i Husby, Munkbrarup, Grumtoft, Stenbjerg og Kværn Sogne, men have ikke særligt Kjendskab til disse fjernere Egne. I Sørup Sogn, i Satrup Sogn, i Havetoft Sogn findes langt mere dansk Sprogstof, end det almindelig antages; Inds. har personlig hørt utallige Folk fra alle disse Sogne tale Dansk ligeså flydende som nogen Mand fra Solt. Vi skulle ikke her indlade os på at opregne eller klassificere alle de angelske Sogne efter Sproget, så meget mindre som det ved de fjerneste kun vilde blive Formodninger uden Erfaring. Men vi bede indstændig Enhver, at han ikke vil tro for lidet; i det mindste er Inds. hidtil bleven overrasket den ene Gang efter den anden ved at opdage dansk Sprog benyttet i Egne, hvorom han för havde Tvivl, eller i större Udstrækning, end han havde troet.[5]) At f. Ex. i Sørup

---

[5]) Vi komme her til at tænke på Etatsr. Molbechs Yttring (S. 627): „endnu har dog Ingen hørt tale om „„Grå̊stens-Æbler““; Inds. har her i Egnen utallige Gange hørt både „Grå̊sten“ og „Grå̊stener-Æbler“ og aldrig Andet. Inds. kan ikke være enig med Anm. i, at det skulde være ligegyldigt, „enten Folk skrive Å̊benrå̊ eller Apenrade, Gravensten eller Grå̊sten“ (sammest.). Når alle dansktalende Slesvigere bestandig bruge de danske Former for disse og mangfoldige andre Navne, hvorfor skulle vi så̊ i Skrift og dannet Tale beholde de tyske ell. fortyskede? Når Folket selv siger Storesolt, Rylskov, Stenbjerg o. s. v., hvorfor skulle vi så̊ i dansk Tale og Skrift sige Gross-Solt, Rüllschau, Steinberg? At mange sådanne Navne måske aldrig i Verden ere skrevne på̊ Dansk, imedens det tyske Sprog her var udelukkende Kirke-, Skole- og Forretningssprog, kan dog ikke betage dem deres Ret til (endelig engang) at skrives på̊ det Sprog, som de tilhøre. Inds. ønsker det ikke forbudt at bruge de vedtagne tyskladne Navne på̊ Tysk, men kun, at bægge Former skulle anses som berettigede (ganske ligesom Mailand og Milano, Elsass og Alsace, Genf og Genève, Neuenburg og Neufchâtel, etc.). Ligesom det vilde være unaturligt for Danske at skrive Copenhagen og Aalburg, Copenhague og Elseneur, således bör det vistnok også anses som unaturligt for dem at skrive f. Ex. Apenrade. Noget anderledes er det med Navne som Egernfjord, Danske Skov o. desl.; og dog kunne disse vel stilles ved Siden af Østerrig, Kæmpebjergene, Hamborg o. s. v. — For fjernere Stående kan den hele Sag synes uvigtig; men

Sogn sågodtsom hver Person i moden Alder — vi ville atter her hellere sige for lidet end for meget — kan tale Angeldansk, er vist; men vi kunde nævne En, som uagtet anvendt Opmærksomhed først efter et Par Års Ophold på Stedet selv kom under Vejr dermed — fordi Befolkningen nu ikke længer lige overfor Fremmede vil tale sit eget stakkels gamle Modersmål. Og det er ikke mindre vist, at der i Grødersby (lige Vest for Kappel) eller i Brodersby Sogn (ved Misunde) findes flere end En, som kan tale Dansk, eller at man med Bønderne i Ravnkær (ligeledes Syd for Regjeringens Sproggrændse) kunde få en dansk Passiar i Kroen, da de for 2 År siden kom fra Præstevalget i Kirken. Af sådanne Erfaringer kunde vi opregne mange.

Men for ikke at blive stående ved egne Påstande ville vi nævne et Exempel, for hvilket tilfældigvis kan føres uvildigt Vidne, næmlig Husby Sogn. I Året 1846 indberettede Sognepræsten, der var en stille, alvorlig og samvittighedsfuld Mand, men forøvrigt siden fulgte Oprørsströmmen: „Das Kirchspiel Husbye hat . . c. 1250 Einwohner. Für die bei weitem überwiegende Mehrzahl ist das Dänische als tägliche Sprache anzusehen. In etwa 22 Familien oder (jede Familie zu 5 Personen gerechnet) von 110 Personen wird das Deutsche d. h. die Plattdeutsche Sprache gebraucht, obgleich die meisten erwachsenen Glieder dieser Familien doch auch das hiesige Dänisch sprechen können. Zu dem auf 110 Personen angeschlagenen Deutschredenden Theile der Volkszahl kommen nun auch sämmtliche unconfirmirte Kinder der Dänischredenden Eingepfarrten hinzu, weil die Dänischredenden Eltern mit ihren Kindern, sowohl ehe dieselben zu Schule kommen, als während deren Schulzeit, durchgängig Plattdeutsch sprechen. Die Zahl der dahin gehörigen Kinder mag sich auf 350 belaufen, welche Zahl mit den obigen 110 Personen dazu eine Summa von 460

---

den, der lever midt i Forholdene, fornemmer tydelig, at Tilsidesættelse af de danske Navneformer vilde bidrage til at vedligeholde den Ringeagt for Dansken og navnlig for den slesvigske Dansk, som det daglig smerter os at være Vidner til.

deutschredenden Personen giebt, also reichlich ein Drittheil der Volkszahl ausmacht . . . Von diesen Kindern gehen bei weitem die meisten nach ihrer Confirmation allmählig zum Gebrauch des Dänischen über". (Anhang til Stændertid. 2den Afdel. S. 461).[6])

Vi spörge nu, om denne Beskrivelse ikke kan næsten ordret overføres på Forholdene i Store- og Lillesolt Sogne, således som disse ovenfor ere skildrede, og om ikke en Bog som den af Inds. udgivne „Om det danske Sprog i Angel" ligeså godt kunde have hentet sit Stof fra Husby Sogn eller, kunne vi gjerne tilföje, fra Hyrup, fra Munkbrarup og fra flere andre Sogne? Thi efter den af Historien tilstrækkelig prøvede Sejghed hos Dansken i Angel og i hele Slesvig er det jo dog utroligt, at Forholdene skulde have forandret sig betydelig i de 8 År, som ere forløbne, efter at den anførte Beskrivelse blev forfattet i Husby. De ovenfor gjorte Bemærkninger om de to Sogne i Solt Pastorat vise, at der i Sprogforholdene findes Afskygninger uden Ende; men hvor er den væsentlige Forskjel?

Omendsköndt Inds. i Grunden kun har beskrevet den danske Mundart, som tales i et bestemt lille Strøg af Landet, vil man nu måske dog indrömme, at han ikke med Urette har kaldet sin Bog „Om det danske Sprog i Angel", eller i det mindste, at dansk Sprog findes ligeså fuldt andensteds i Angel som i Solt. Hvad angår Forskjelligheder i Sproget selv, da gjentage vi, at sådanne rigtignok findes (jf. S. XVI f.), og vi have hist og her angivet nogle; men vi må ligeledes gjentage, at de efter vor Erfaring ikke ere betydelige. Når man betænker, hvor vanskeligt det i og for sig er at anstille dette Slags Iagttagelser med nogen Nytte, og hvormeget Vanskeligheden stiger, når den, der har Bopæl og Embede i én Egn, skal blive i Stand

---

[6]) De Aktstykker, hvorpå Minoriteten i Sprogsagen støttede sit Votum (S. 437—471) ligesom også selve Forhandlingerne af Sagen fortjene i höj Grad at efterses af Enhver, der ønsker at kjende både de tidligere og de nuværende Sprogforhold og derefter at kunne bedömme, om Regjeringens Foranstaltninger (aftrykte i Anh. t. Stændertid. 1ste Afd. S. 136—151) ere retfærdige eller ikke.

til at angive fine Sprogafvigelser i en anden, vil man ikke undre sig over, at Forf. hidtil ikke har formået dette. For at det skulde kunne lykkes, måtte der haves Medarbejdere; men disse ere ikke lette at erholde. Det er derfor tvivlsomt, om Inds. nogensinde vil kunne anstille en tilfredsstillende Sammenligning imellem de forskjellige Egnes Sprog.[7]) Forøvrigt er det en Selvfølge, at Sprogstoffet i Solt Pastorat ingenlunde er udtömt i hvad der hidtil er trykt; Inds. er allerede i Besiddelse af en ikke ringe Mængde Tillæg, ligesom også af nogle Rettelser.[8])

Et af de Savn, Etatsråd Molbech nævner, se vi os nu i Stand til nogenledes at afhjælpe, idet vi nedenfor meddele nogle sammenhængende Sprogprøver. De ere alle hørte af Folkets egen Mund, og vi antage, at de alle ere oprundne i Folket selv, ikke lærte af Bøger; man vil derfor også træffe flere Rim, som kun ere til i Mundarten, såsom Krig og Tid, Møde og göre,[9]) Brød og dør el. dø, Fred og

---

[7]) Inds. tillader sig herved at opfordre Enhver, som har Lejlighed, til f. Ex. at benytte det Skrift om Dialekten, der nu haves, som et Slags Skema. i hvilket, når det blev gjennemskudt med rene Blade, allehånde Bemærkninger let kunde anbringes. Og ikke alene i Angel eller i Slesvig, men i en langt videre Kreds, turde sådant være såre ønskeligt.

[8]) At der i Molbechs Dialekt-Lex. fandtes en Del sønderjydske Ord, som der ikke blev taget Hensyn til i Indsenderens Skrift, hører til de Mangler, som ikke vare ubevidste. Men man vil muligvis være enig med Inds. i, at det var vigtigt, at Bogen udkom snart, samt indrömme, at det, der leveredes, ikke var ganske lidet i Forhold til de År, som bleve anvendte, og de Omstændigheder, under hvilke Forf. arbejdede.

[9]) I det første af disse Ord (ligesom i mange andre) véd man mangen Gang ikke, om der høres et dunkelt *r* eller ikke; i det andet (ligesom i Ordet dør o. fl.) er det oprindelige *r* ofte ligesâ utydeligt; bægge have langt *y* og derefter en Lyd af *e*. Inds. er overhovedet bleven opmærksom på, at *r* ikke alene mangler i for, der, er, var, har (hær) o. desl., men vist også bl. a. i mange Flertalsformer, f. Ex. Klokker, Knapper, Tunger, (Engle er måske ligeledes for Engler) og i Nutidsformer som steger, hænger, tænker o. s. v. Hvis denne sidste Bemærkning er rigtig, blive alle tre Hovedformer i mange Udsagnsord ens (1ste Böjningsm. 1ste Kl.) ligesom på Norsk.

Vej,[10]) Smed og Sæd, Dag og af, viser og Paradis, Pinde og Kvinder, Brand og Hånd, Guld og Bold, Kirke og Silke, to og endnu, nej og Smed, slå og fra, Skov og Trug. „Historierne“ ere optegnede efter Hukommelsen; at lade sig dem diktere, duer i Almindelighed ikke. Inds. har altså selv afrundet Fremstillingen mere eller mindre; men vi håbe, at intet Fremmed derved er kommet ind, og have heller ikke forsömt at tage en Indfødt med på Råd. Kun Eventyret om Store-Lars og Lille-Lars er ordret således, som en Mand heri Sognet selv har tegnet det op, efter hvad han har hørt i sin Barndom (altså ganske uafhængig af H. C. Andersen). De leverede Ordsprog, Mundheld og Rim ere naturligvis også uforandrede.

I første Afdeling er Nr. 1 fra Lillesolt Sogn, Nr. 2 fra Oversø, 3, 4, 8 og 9 fra Storesolt, 5, 6, og 7 fra Husby; Ordsprogene ere næsten alle fra Storesolt Sogn; af Bönnerne er kun den sidste fra Lillesolt (den findes også i Storesolt), de øvrige ere meddelte fra Husby og dels komne fra dette Sogn, dels (navnlig den smukke Bön Nr. 5) fra Grumtoft. Hvorfra Börnerimene (eller, om man vil, Vuggesangene) ere hentede, findes angivet ved enhver af dem. Man vil i det Hele finde Bidrag fra otte forskjellige Sogne (deraf to Bidrag fra to Sogne udenfor Angel). Inds. har først i det sidste Fjerdingår søgt at komme i Besiddelse af slige Sprogprøver; der er derfor ingen Tvivl om, at en langt betydeligere Samling vilde kunne tilvejebringes, og det ikke alene her i Pastoratet, men vidt og bredt i Landet.

Hvad Inds., der har erholdt Materialierne fra forskjellige Egne, atter her må beklage, er især dette, at han ikke har set sig i Stand til at gjengive hvert Stykke nöjagtig med sin Egns særlige Ejendommeligheder. Optegnelser fra fremmed Hånd[11]) ere yderst sjelden tilforladelige nok til, at man kan

---

Derimod fremkommer et *r* hyppig ved Sammenstød af Selvlyde; Reglerne herfor have vi ikke fundet.

[10]) I Forbindelsen *ej* har *e* altid Lyden *æ*.

[11]) Sådanne har Inds. kun havt fra Husby; forsåvidt disse indeholdt

støtte sig til dem; endog ved hvad man selv hører og skriver op, må et gjentaget Eftersyn foretages ved Indfødtes Hjælp, og Inds. har ikke kunnet rådføre sig med Andre end Folk her fra Solt.

Med den i disse Sprogprøver valgte Betegnelsesmåde eller Retskrivning er Inds. endnu ingenlunde tilfreds. Sålænge der ikke anvendes nogle nye Typer, og sålænge Mundarterne ikke blive Gjenstand for jævnlig og grundig Behandling, vil det ene Forsøg i denne Sag vist afløse det andet, uden at Nemhed og Konsekvents alligevel bliver mulig. Men ved et mere almindeligt Kjendskab til Dialekterne vil man på den anden Side kunne indskrænke Mængden af det, som Inds. i det Mindste har troet at burde betegne; en sådan Indskrænkning er såmeget desto ønskeligere, som enhver Sprogprøve derved vilde tabe meget af det, som for Öjet gör den så fremmed og afvigende fra Fællessproget[12]). Vi have hos dette Tidskrifts Læsere ikke turdet forudsætte særdeles Kjendskab til den angelske Dansk og derfor måske været temmelig vidtløftige både i Brugen af Tegn og i Tilföjelsen af Ordforklaringer.

Den Kyndige vil, som vi håbe, ikke alene finde Fremskridt i Skrivemåde, men også i Kundskab. Der vilde af de følgende Blade dels kunne samles nogle för ukjendte Gloser, dels uddrages adskillige Bemærkninger til Sproglærens forskjellige Afsnit. Men ligesom vi ikke her skulle indlade os på en Fremstilling af Sligt, således have vi heller ikke fundet det passende at anbringe Synderligt af den Art i Anmærkningerne under Texten.

Særegenheder, have vi for det Meste slettet dem ud, af Frygt for at de vare fremmede for Mundarten. Ordet n æ r (når) i I, 6, for hvilket vi altid have hørt det tyske w e n n, er måske ægte; i det Mindste siges der i Egnen (altid) h v o r n æ r (ligesom i Sjælland), medens det i Solt sædvanlig hedder h v i n n e r (Isl. *hvenær*). Derimod frygte vi for, at Ordet a t som Sætningsord (i III, 2) ikke er angelsk.

12) Man prøve at betegne det dannede Omgangssprog på Papiret, så nöjagtig som det plejer at göres ved Mundarterne; det vil få et fra Skriftsproget langt mere afvigende Udseende, end man skulde tro, og dets mange Overensstemmelser med Dialekterne ville vise sig.

Hvad Indholdet af Sprogprøverne angår, vente vi ingen Bebrejdelse, fordi det ikke er særdeles ejendommeligt. Man vil finde det sædvanlige danske Lune, den sædvanlige Sands for det Komiske; man vil finde den samme Overtro som andensteds; fremdeles en Mængde Ordsprog og Rim, som formodentlig ere fælles for hele vort Fædreneland. Men netop dette Fællesskab er det jo, der så længe har været overset, og der afgiver Beviset for, at Angelboen er af én Ånd og ét Kød og Blod med hele vort Folk. Det er Fællesskabet og Slægtskabet, i Sprog som i alt det Andet, der lader en Dansk blive strax hjemme her i Angel, og det er ligeledes det, der har tilskyndet Inds. til at yde sin Skjerv til, at også Andre kunne lære at kjende og rigtig vurdere Angelboen som en Broder.

I. Historier.

1. I Alby-Savn[1] dè va èn Mand ò hjét Yvver[2]; ò han plovver[3] å sin Mârk, som di ho[4] Agger om Agger. Lav[5] han no sku te ò plov èmo[6] sin Nâfer — de ska enddân ha væ èn Enkkun — så tòt[7] ham, de va olt gröhn Jord, ò de ku vel it gŷr[8], han kund gjern' plovv' novve Fór[9] te sin Agger, ò de gŷr[10] han sin[11] ò. De va jo godt; han benøt[12] dem ò så læng' som han lövve. Som han no va dø ò begravve, så vârt e[13] der èt Styer[14] etter, så vu[15] dè sån[16] fej[17] Spitåhkel om Nat i æ Vunskul[18] èbland æ Vûn ò æ Plovty (fò di ho æ Plovv standend der èbag æ Vûn); ò æ Folk hŷr[19] e jo manne Nætter, men ven di kam op ò so[20], så va der òlr it[21]. Så so[22] di e te æ Mand, te sin Sön (han hjét ò Yvver); ò han svâr dem ò so, han ho nok hyer no[23] Tumleri, ò han vild dog nok undersøhg e, ven de kam ègjen.

Nå — etter èt Styk Tij så hŷr han e jo ò; ò lav han kam ur a æ Sæng ò lut æ Dör op, så sto æ Får der fò ham ò tâl ham i[24]. Så sir han te æ Sön, han skuld plov så ò så manne Fór tebâg der ò der; de ho han tòvven[25] frå sin Nâfer; ò dè sku han gi ham æ Hând å, ejsen ku han it rô[26]. No ho æ Sön nok hyer, èn[27] möst it gi 'em[28] æ Hând, den gik mè væk; han ga ham sin heller it æ Hând, men den jinn Slip a sin Skjût[29], ò de Bét[30] a sin Skjût gik ò væk.

No va e jo godt ò rólle, ò dè vu ingen Spitåhkel av bet[31]; men æ Sön fosömt hva æ Får ho so te ham. Han hæ jo savt'[32] væ lissa landgîre[33] som den gaml fò[34] ham; for èn sku hatta[35] it tænk', te[36] han ho fögjèt, hva sin Får ho sój ham; lav æ Spøgen hyr op, fèk han vel rajjer[37] i æ Hôj[38] å behôld æ Lând. Men ligmö'l[39] — tesidst vu han dog omsinnes[40]; fò som dè va èn long Tij henn', så begyndt den sâm Regier[41] ègjen. No vu han rigtenok i Omsâgnen[42], te han ho it gyer, hva han ho jat[43]; men han tvîl jo nok om, te de va sin Får ègjen, ò han tust sin it vovv' å stå op; men så vur æ Spitåhkel jo så gal[44] ò olti væhr[45], ò han möst jo op omsier. No vidst han it å undskyld' sè mè ânt, som e va no så hat[46] frâhsen; så drâ som[47] e va optø, vild han plov e tebâg. Men den-der Snak ku den døh it ha[48]; fò som go-Sön kam mè de, fik han jin ve æ

---

1 Adelby Sogn (Tonen ligger på Navnet). 2 og hed Iver. 3 plöjede. 4 havde. 5 ved det Lag ɔ: da. 6 imod ɔ: op til. 7 tykkedes. 8 göre. 9 nogle Furer. 10 gjorde. 11 så, derpå (egentl. siden). 12 benyttede. 13 det. 14 Stød. 15 blev (Datid af vorde). 16 sådan en. 17 (fæl), stærk. 18 Vognskjul, Vognskur. 19 hørte. 20 så. 21 aldrig intet (noget). 22 sagde (er altid løbetonet). 23 noget. 24 talede ham til. 25 taget. 26 have Ro. 27 man. 28 dem ɔ: de døde. 29 Skjorte. 30 Bitte. 31 mere. 32 sagte(ns). 33 landgjerrig. 34 for, för. 35 hartad. 36 at. 37 (radere) Eng. rather, snarere. 38 Hoved. 39 lige meget. 40 blev omsindet, fik andre Tanker. 41 Regjeren, Stöj. 42 Omtænkning, Eftertanke. 43 jattet, lovet. 44 nok så gal. 45 altid værre. 46 hart, hårdt. 47 så snart som. 48 have, finde sig i.

Hôj, te æ Hôj blöv sênd[49] ve den jinn Sî, så læng som han lövve. Men han fèk haste æ Lâud tebâgplovve — som e da va optø; ò så va dè sin òlr ingen Spitåhkel bet.

Men æ skövv[50] Hôj de ho han; ò lav æ va èn Dreng ò tên[51] i Tåhstrup[52], va der èn gammel Kûn, hjét Kan-Smejs[53]; hón ho kèhn[54] ham godt, ò hón hæ tit fòtoel de-der Styk[55]. Æ Hôj va it skövt grój[56], so hón; men ligvel sar e ham oltins te æ vinstr Sî. Etter hinne Snak lèr[57] e jo, te æ Spøgelser è kejhâne[58]; men de è èn Diel, hva æ da it ska bestim så növv'[59].

2. I gaml' Davv' va der èn Møllerkun i Frörr'p[1], dè gik ègjen; ò de kam fò[2] hón ho gyer så mö'l Uretfæhrehejt[3] å æ Møll'; fò ven æ Møller matte[4] æ Ròv[5] ovven a æ Sæk, matte hón frå nejjen; ò der fôrt hón hinnes Kyer mè. De ga jo èt net Foren[6] ò fuld' Spand', lav hon lövve; ò hón hæ jo sånke vakkèt[7] Pèhng dèvé. Men lav[8] hón va dø, kund hón it rô — etter Snak da — men émelli[9] mòst hón gå ègjen i æ Bås ò se hinnes Kyer etter.

No va dè jissin èn Svön[10] å æ Møll' ò hjét Jørren Tun. Ò som han kam èn Avten ô vild fôhr hans Hèhst, så sto den jinn a 'em tvèt[11] i æ Bèhnd[12], ò han kund slèht it få èn omvèhn[13]. Så vu han jo gal i æ Hôj, ò så so han sin te èn: „Wo stejst do Dywel to“[14], so han. Men å dender Hest sa javnt[15] æ Møllerkun; ò övver han tâl æ Trold i, fèk hón Mæjt mè ham; hón kvæhl ham der jo skrækle ò klemt' ham èmel æ Hest ò æ Bæsning[16]; ò hón tomlt'[17] så læng' mè ham, te hón fèk ham usmidt å æ Mörring[18]. Men som han ho der vun[19] usmidt, skreg han så hyet, te di ku hŷr ham i æ Dörrnsk[20]. Di kam jo sin mè æ Lys ò hjalp ham ind i æ Huus; men de ku han it fòdræjj'[21] — æ Lys; ò dè døh han gelik[22] etter.

Men etter de fèk æ Møllerkun så mö'l Mæjt, te hón kam sågår ind i æ Sehus[23] ve æ hylys Dav; stunnom sto hón ve ær Ildstej ò ryr om i ær Åhsk mè ær Ildskovl ò æ Klemm'; ò stunnom gik hón om i æ Pissel[24] ò i æ Brujkammer[25] ò trintenom i æ Huus ò lut òll æ Kisster ò Skâf op. Di ku jo int' væh mè Frèj fò hinn', ò omsier mòst di ha æ Præst

---

49 (el. sérrend) siddende. 50 skæve. 51 tjente. 52 Thorstrup. 53 Karen Smeds. 54 kjendt. 55 Stykke, Historie. 56 groet. 57 (el. lèrr'r) lader. 58 kejthåndet. 59 nöje.

1 Frørup, By i Oversø Sogn, med Vandmølle. 2 for, fordi. 3 Uretfærdighed. 4 mattede, toldede. 5 Rug. 6 en net Fodren, et godt Foder. 7 temmelig (mange). 8 ved det Lag, da. 9 imellem. 10 Svend, Karl. 11 tvært, på tværs. 12 Bås. 13 vendt om. 14 Til Dyr (og Börn) tales altid Plattysk. 15 jævnt, lige, just. 16 Spilbom. 17 tumlede. 18 Mødding. 19 (vurn) vorden. 20 Dagligstue. 21 fordrage, tåle. 22 strax. 23 (Siddehus) Stuehus. 24 Storstue. 25 Brudekammer.

hihint[26] å[27] måhn hin hen[28]. Han fèk hin ò henmåhn, ò hón möst nier i èn Vældkjêld[29] å den-hin[30] Sî æ Ströhm. Men òl hin Mæjt kund æ Præst dog it tæjj' hinn'; fò hón fèk Fòlov å kom æ Møll' èt Koktrin[31] nær'r hvèt Oer; men hón skuld gå ujenom æ Møllerlyk. Etter den Tij sirr'r[32] dè èn svót[33] Fòvl hvè Nŷesnat[34] ò skrigger i æ Skrup[35] ve æ Ströhm, vil[36] æ Møllerkun kömmer hin Koktrin nær'r æ Møll'.

Som æ no hæ fòtoel, de sâm ka hvè-Mand i Frörr'p fòtæhl; men æ hær òlr it hyer, te der è novver ò hæ sjèl se hinn', ò der è jo manner ò truer it derå. Men æ miest[37] Mand è dog re[38] fò æ Møllerkun; fò di vil ò sî, te ven hón kömmer te æ Møll', så ska den sûet Fòvl tøss'[39], men den røh Kok ska sin ŷef[40] å æ Møll', ò æ Møll' ska stå still' ò vu opbræhn.

3. Te Folk kan gå ègjen, de truer æ it, ò òl den övre[1] gaml' Snak om Spøgelser de è heller it Sand'n. Lav æ va èn Dreng, gŷr di mè ò viis, te Nis Pûg[2] sar i æ Skossten ò green, ven æ Grye vu svejje[3]; men de è òlt kon tumpe Snak te å gyr æ Byen[4] re[5] mè. Men mè go-Fòhrvassel — de è novver ant[6]; te de kan vas-fò[7], de ler æ mè it avstrî[8]. De-hjèt[9] Huus de hæ èn gammel Kûn heroven se læng' för e vu bøgt. Æ kan ò godt tænk', lav æ va èn Kumpen å èn Snes-Oer hel' så, ò æ tên i Ovvsjö-Savn[10] — der è èt Pa Stejj'[11], di kåller[12] Slamtavt, dè hør te Munk-volstrup, ò der bôj min Foræller, lav æ vu te; ò etter æ ho opbejje[13], kam æ te Tênen der i æ By, å èt Stej som dè ho mö'l[14] passier[15], ò dèffò va der ò Fòhrvassel.

I di Oringer[16] va e jissin[17] om Nat — æ lo ve æ Svön — så vu han vagen ò hŷr, dè va novver i æ Vej mè æ Krufferi[18] — æ kan it hovs'[19], om e va i æ Hèhststold heller i æ Kóbbòs[20]. Så tål han a mè ò so te mè, æ skuld stå op ò see hva e va. Som æ no kömmer ur a æ Bakklöv[21] ò kam kryfend under æ Ty — dè hang javnt[22] no Ty te Tören[23] i æ Pissel, ò æ Dör sto offen te æ Dörrnsk, så so æ èt Lys under æ Bjæll'k, dè skên långs över æ Gólle ò hen èmo mè. De va i æ Dörrnsk te æ Mand va indbåren, som han va drunknt, ò æ Pîg' ho skóle[24] sè der ò va dø geliks etter. Æ Lys va dè minsant, æ so e jo grant; men hva de vijer[25] ho å bety, de vér[26] æ it. De fægte mè går it an, lav æ sto lîg for e ò

---

26 hentet hid. 27 at. 28 bort. 29 Vældkilde ɔ: bundløs Sump, Hænge-sæk (kaldes også Vankeholm el. Öjkning). 30 hin. 31 Hanefjed. 32 sidder. 33 sort. 34 Nyårsnat. 35 Krat. 36 medens. 37 meste. 38 ræd. 39 tysse ɔ: tie. 40 øbe, gale.

1 øvrige. 2 Nissen. 3 sveden. 4 Börn. 5 ræd. 6 noget andet. 7 vares-for. 8 afstride. 9 Det-her. 10 Oversø Sogn. 11 Steder. 12 kalder. 13 havde bedet op, var konfirmeret. 14 meget. 15 passeret. 16 Åringer. 17 en Sinde, en Gang. 18 Kreaturer. 19 huske. 20 Kobås, Kostald. 21 Bagkleve, Bagkammer. 22 jævnt, just. 23 til at törre. 24 skoldet. 25 videre. 26 véd.

betint mè, om æ skuld gå vijer; men så töt mè, de ku vel vu væhr, ven æ kam tebâg. Men lav æ vèhn æ Rög[27] te, så vur æ Hjât føst i Klappen[28], ò de va lissom ven dè va jin èbag. Æ vèhn sin om ò so te æ Svön, te der kund æ it kom igjemmel; ò han sto sin op ò gik ur•a æ Vinner[29] ò fèk e stelt[30] mè æ Kre.

De kan vas-fò, ven e ò kons è èt Kruf, de ska dye; men de er æ miest Tij[31], ven èn Diel griffer èt Minnisk fejt[32] an. Min Dætter, dè døh, de vidst æ tóv Oer forav[33], for æ ho hyer ær Utalen. De va tille om Morne, æ va òhp, ò de bas[34] mè fò sin, te oll' Dörr' va offen långs op te den-hin Èhnd a æ Huus; æ kund hŷr, te dè vu èn dø utâl, men hva dè vu sój, de kund æ it hŷr. Æ Dien[35], som vi ho te den Tij, han vu syg novve Månner[36] deretter; men æ so te ham, han dø it de Gång; ò han lövve[37] ò, ò kam gânsk' rigte ò tâl hin u. Te de kan vas-fò, de vil æ sætt e Vér[38] å; den Tro ler æ mè it tæjj'.

4. Æ ve no it så akkerât, hvénner[1] e va; men de kömmer mè fò, te de va vel èn tre-Ugger fò Volbordav; fò Rasmus va te Stajs mè èt Pa Tynner Tarre[2] ò èn Balle Smör — vò Kyer ho tæhtve[3] oll' bâre, fò' di bar hovsom Tij de Oer — ò æ Svön va nok te Mârkens å skær Sæt[4] av. Æ va rient òljinn i æ Huus; Mari-Dôete ho nòvver å gŷr i ær Avnhus[5] ò An-Kistîn' va èt Lòf omm' ve hin Søster — hún va javnt kommen te Liggend[6] mè èn ung Dætter.

Nok é de, æ va it fòmójens[7], dè sku kom såent Folk te-agend; æ sto javnt ò plòkke novve Toffel, vi sku ha te vò Unn'n, fò de va henèmo Mirre[8]; ò æ ho da min gaml' Höll[9] å æ Hôj, kan æ tænk', å inne Kluj om æ Hals. Men lav æ stær der i æ Köhken for æ Vinner ò sândser mè æ Kantöfler, kömmer dè så it èn Skæhsvun hel da såent fejt fiint Stajsfurværk ret ind å æ Gòsrum[10] ò helder styvt for[11] æ Dör! — mè èn rø Kusker, ò i go-Kalesk sar en Kael mè èn Guldsnor om æ Kaskjet, ò Sis-ve[12] èn gammelavte Kael bet. Gujbèhr[13], tint[14] æ, no kömmer di minsant ò ve hint Rasmus av te æ Sòldåteri ègjen — æ ho stan'n så mö'l u fò ham i ol den urölle Tij, ò han va jo føst hjimkommen èn fjutten-Davv' forav. Som æ sir, æ Knyv foldt mè ur a æ Håhnd å æ Skyvv'[15] ò òll' min Lejmor'r[16] vur i Rêsten[17]; men ligvæl, u möst æ jo å hŷr, hva di vild'.

---

27 Ryg. 28 vordede i Klapren, kom til at banke. 29 Vindue. 30 stillet, ordnet. 31 den meste Tid, for det meste. 32 stærkt. 33 forud. 34 bares. 35 Degn. 36 Måneder. 37 levede. 38 Væd(demål).

1 hvornår. 2 Tadder, Boghvede. 3 tæt ved, næsten. 4 levende Hegn. 5 Ovnhus. 6 til Liggende, i Barselseng. 7 formodendes. 8 Middag. 9 Hylle, Hue. 10 Gårdsrum, Gård. 11 holder stivt for, tæt foran. 12 Sides ved, ved Siden. 13 Gud bedre. 14 tænkte. 15 Skive, Bord. 16 Ledemoder, Lemmer. 17 kom til at ryste.

Som æ no kömmer ur å æ Framgólle ò hen i æ Dör, sir han mè go-Snor: Guten Dag, sir han. — Tak, sir æ. — Hör, Mutter, sir han sin, is dat nik se, de dâ will en Mann hemn? — Nej, sir æ -- fò æ ka no ittens kom astej mè de-der Tysk'; nej, sir æ, æ ve går inne Mand ha. — Jâ bedenk se se man, sir han ègjen, wârum dat nik? — No green[18] den ân gaml Kael (de va jo ham æ mên[19] te di vild' æ sku tæjj'); ò æ Kusker smîl sin ò ò so: Åh, sir han, en ole Fru kann ok ob en Dorheit fallen. — Nej, sir æ, æ ve patu[20] it gyvtes! Fò Pæer hæ no væ dø i trerre[21] Oer te Missommer, ò æ è fò gammel, ò Rasmus ska ha æ Stej; fò hvovel han æ kon min Bröjrsön, hær æ dog holden ham som min Sön frå Lilling op, ò de gjör æ ènôn; dè vè[22] kottu[23] it av — lissedant[24] so æ te ham. — Is denn nik hier in dat Dörp en annere Wittfru, de dâ will Delung mâkt hemn? — Som han so de, kund æ jo vê[25], te de va go-Fòvve[26] fra Sljasvîg ò go-Aktârrius[27], dè sku gy Rigtehejt ve èn Enkkun. — Ja de ka nok væ mölle[28], so æ; de æ kasske Magret Jérresen[29], men æ vér it derav; de kan æ it sî. Så spûr di sin om æ Vej te Magret Jérresens, ò dèmè rejst di av.

Som æ no stær ò sier etter 'em, kömmer vò Nâfer Mattis Gundesen gângend. Hvo vîst to dem hen, sir Matiis? Lav æ no ho fòtoel[30] ham e, sir han enddân: Mè tykkes ejsen, de è fòkier, te æ Sandmand it gir bæer Beskien te ær Övrekejt; men æ mén it, de è Magreet; de è nok ræjjer Kan-Mari-Hjòt, dè her i æ Hôj ò ve ha sè èn Mand mè e føst. — Ja ven dè tykkes te de è Kan-Mari, så kat[31] do jo, ven do da vét[32], la jin a din Dreng' heller Pigger (fò han hæ Byen nok a bâj'[33] Slavv') løf etter 'em; ejsen ægger[34] di jo rient te Spitâhkel. De gŷr han sin ò; men lav æ Baen kam derop, ho di òt[35] avspæhn[36] ò va kommen ind i æ Dörrnsk; men fòkier var e ènôn[37]. Omsier fèk di da æ Sand'n ò vê ò kam hvo di skuld; men æ ho òl[38] tint, te ær Övrekejt ku gyr så tumpe Krâm.

Etter den Tij hæ jo Rasmus fòn[39] sè bâj èn Kûn ò èn ung Sön, ò æ è kommen å ær Avtæjt; men æ mén sin it, te æ ska ha bèt mè ær Övrekejt â gŷr.

5. Lav æ va èn Dreng, så fòtoel min Oldfar, te dè ho jissin væt en Bûnd i Sjörr'p-Savn, han hjét Henning Vyvholm — ja di kåldt ham it Henning Vyvholm, men Henn'k Vyvholm kâldt di ham; ò hans Stamnavn va javnt it Vyvholm, men æ Stej, som han va kommen frå, hjét

---

18 grinte. 19 mente. 20 partout. 21 tredive. 22 ver, bliver. 23 kortud, kort og godt. 24 lige sådan. 25 vide. 26 (Herreds)foged. 27 Aktuarius, (Amtsskriver). 28 muligt. 29 Eriksen. 30 fortalt. 31 kant, kan. 32 vilt, vil. 33 både, bægge. 34 ager. 35 alt, allerede. 36 afspændt, spændt fra. 37 endnu. 38 aldrig. 39 fået.

Vyvholm[1]; den-der Henning de va sån fej jin te å regier ò skimp'[2] ò dræj Folk op[3]. No va dè jissin èt Err'l[4] heller èn Kost[5] — æ ska javnt it bestim, hva e va fò èt Ølls; men nok è de, dè va da ò ét Pa Husbyer bejje, de va Jens Mattisen ò den gaml' Jakob Krómmand; ò som di-kam ind i æ Dörrnsk, så treen Henn'k Vyvholm tebâg ò gyr èn grov Merâhkel[6] ò so te di anner: Sier i êt di arm' Husbyer! Hvo ska vi få Plads te dem! — so han; ò dèmè vild han jo it ânt som bat[7] gyr Skandâl; men dè va it ânt å gŷr som å tøss'; di va jo fremme, ò dè va it å stel op[8]. De blöv jo sin fò hva e va.

Men ve èn fjutten-Davv' deretter kam Henn'k Vyvholm a[9] Jens Mattisens. Æ vild nok snak èt Ord mè dè, so han te ham; men ska vi it gå ind i æ Pissel? Lav di no kam ind i æ Pissel, så so Henning: Do kat vel it låhn mè novve Pèhng? — Nè å æ Stej[10] kan æ it, svâr sin Jèhns, fò æ hær javnt inne; men æ ve sî dè novve: gå hen te Jakob Krómmand (— fò Jèhns han vidst nok, hva han vild få fò en Rejs'[11], ven han kam der). De gŷr han sin ò. Men lav di båj' va kommen ind i Jakob Krómmands Pissel, ò Henning ho spuer Jakob, om han ku lån ham Pèhng, så so han te ham: Kat do hovs' lav vi va te Ølls ve dè? Hva var e, do snakke om di arm' Husbyer? I elenne, bedrövv'le Sjörr'p-Savns-Folk! Védsto[12] hva — æ hær lèht[13] di Pèhng, hva do vét ha; di ligger der i æ Drâhkist[14]; men do bedrövv'le Kael! do skat fò Rŷering[15] òlr få jin rø Søsling[16] a 'em.

6. „Di Sjörr'p-Savns Hónnelekkere“[1] de è så't gammelt Ord, te dè vu tit sój i min Oldmors Tij; ò hón fòtoel, te de skuld kom hi frå de, te di ve sî dè hæ jissin passier mè Gal-Mârker[2] i Tåhstrup. Han ho èn Bîsvarm stående å æ Vej, å æ Stajsvej; fò di Sjörr'p-Savns-Folk, nær di óg[3] te Stajs, så óg di æ miest Tij igjemmel Brettenborre[4] ò sin vijer den Tuur igjemmel Tåhstrup, ve æ Katgaf[5] ò u ve Synderupgård, der u. Di bemærkt jo sin, te han ho èn Bîsvarm stående der å æ Vej, ò ura Nysgîrehejt sto di av sin ò stak æ Svêfskavt[6] ind i æ Kòrre ò så lække di sin a æ Svêfskavt. Men Gal-Mârker fòsto e bæer mè dem; han tòv den-der Kòrre væk ò sæt èn anden å de sâm Stej hen. Lav di så kam

---

1 Vibeholm. 2 schimpfen. 3 drage op, göre Nar ad. 4 Erveøl, Begravelsesgilde. 5 Bryllup. 6 et grovt Mirakel, mange Fagter og Ophævelser. 7 bart, bare. 8 stille op, udrette. 9 ad, til. 10 på Stedet, for Öjeblikket. 11 Rejse, slem Besked. 12 Vedst du. 13 let, sagtens. 14 (ell. Kantor) Skatol. 15 for Røring, en Ed. 16 Sechsling, Halvskilling.

1 Honningslikkere. 2 Gale Markvard. 3 agede, kørte. 4 Hus i Hyrup Sogn. 5 Katgab, Kattehul, i Adelby Sogn. 6 Svøbeskaft. — Man siger, at Folk fra Sørup Sogn, af Stolthed over dettes Störrelse og Rigdom, sjælden besvare det Spörgsmål „Hvor er du fra“ ved at nævne deres Bys Navn, men sædvanlig nævne Sognet; og vil man nu drille den, der har svaret „Frå Sjörr'p-Savn“, så spörger man igjen: Kanske est do frå Gammel-

ègjen ò vild lekk', så fèk di èn anden Snagg; fò han ho sk. i æ Kòrre, mè Fòlov å sî. Ò etter den Tij hæ di kåldt dem di Sjörr'p-Savns Hónnelekkere; der kömmer de hi frå.

7. I æ Fortij hær e væt uffeskamme flovt i Brarr'p-Savn[1], besonders i Ringbjirre enddân[2]; fò ven di kam hen i æ Junni ò i æ Julli, så ho di òt utæhr[3]; di ho hverken Brøkvón hel Grynkvón. Ven di Långballer sin kam igjemmel æ By, ven di vild te Stajs, så keeg di så ynkle över æ Långdör; ò ven di Långballemind sin hjelst[4] Gomårn, så svâr di ò Gomårn; „åh, bîe lidt", so di sin; „hær i it èt Byskop[5] Ròv hel èt Byskop Tarre å låhn vos te i den ân Måhn"? De fèk di jo sin ò tit. Men ven di så kam hen i æ September, te den Tij lav di ho indhyeste, så sto di sin ò røgt' a æ lång' Pîf över æ Långdör. Ven di Långballer sin kam ò óg te Stajs ò hjelst Gomårn, så hjelst di „Morn-godt", so di; så va di vigte Mind; de kam jo i så'n vigte Tôn, ska han vê.

8. I förre[1] Davv' va e it så som no å få èt Ur hel èn Klòhk, som di da kåldt e. Lav æ tên fò Dreng, va vi jissin te Mejjen[2] å Hostrup-Mârk, ò så ho vi èn gammel Kael mè, dè va frå æ Vèhsten, han hjét Skovmand; ò den-der gaml Kael de va èn grov Træhring[3]. Som vi no gik ò mejje, så kam der èt Las Folk fòbiagend å æ Hervej[4], ò di tâl[5] sin frå æ Vej ò spûr, hva æ Klòhk va. Så dròv han sin Tynderkruk[6] a æ Fêk[7] ò så å en, ò så so han te dem, te æ Klok va elle. Di vunnet[8] sè, ò vi ku hŷr, te den jinn so te den ân: Se di hæ dog Uhr' her! Men æ Skovmand ho òlr ha Ur ò fèk olr Ur sin Davv', ò vi anner lê[9] jo sin a ham.

9. I Gammelbyskov dè va jissin èn Kûn, dè va så fejt gîre å hin Smör. Ven e va dyt, så so hon: Tæjje kons lidt, Byen! de è dyt. O ven e va volfejl, so hon ègjen: Tæjje kons lidt, Byen! dè ska mö'l te èn Sum.

---

bymôs? — Om den, der i Sørup Kirke har fået Plads i den nederste Ende, haves det Ord: Han er kommen ad (til) Gammelbymose, ligesom det i Husby hedder: Han er kommen ad Vadsbykro.

1 Sidestykker til det foregående Mundheld ere: „Di Grumtavt-Savns Lys; di Brarr'p-Savns Prâsser". I Munkbrarup Sogn skal det næmlig i den Tid, da Bønderne hørte under Lyksborg, have været så usselt for dem, at Hertugen måtte tvinge dem til de ledige Gårde. — Det skal derfor også have været et almindeligt Ord, når man vilde forskrække en: Du skal få Part i Brarup Sogn. 2 Ringsbjerg er nu en rig By. 3 udtæret, opspist. 4 hilste. 5 Mål på 6 Skjepper.

1 forrige, fordums. 2 til Mejning, ude at meje. 3 Spøgefugl. 4 Landevej. 5 talede, kaldte. 6 Tønderbøsse, Fyrtønde. 7 Fikke, Lomme. 8 undrede. 9 lo.

10. Stûr-Las[1] ò Lill-Las di va samle henn' å plovv'. Stûr-Las ho tre Stû, ò Lill-Las ho jin. Stû-Las han holdt æ Plov, ò Lill-Las han drövv[2]. Som Lill-Las no drövv te, så so han: Huj'! Oll' minn'! — Hva è de do sir, so Stûr-Las; den jinn' Stu è jo dog kon din. — Ja æ vil it sî e bet. — Som Lill-Las no drövv te, så so han ègjen: Huj'! Oll' minn'. — Dè vu Stûr-Las vre ò rèhn[3] hen ò slo Lill-Lasses Stu ihjel. Lill-Las tòv æ Huj a en ò gik te Stajs mè ò sôl[4], ò der fèk han èn Skjep Pèhng fò. Som han sin kam hjim, så gik han om te Stûr-Las ò vild låhn hans Skjepp. — Hva vét do mè den, so Stûr-Las. — Den vil æ mæh[5] min Pèhng mè. — Hvo hæ do kommen ve òll' di Pèhng, so Stûr-Las. — Dem hær æ fòn[6] for æ Huj a min Stu. — Så gik Stûr-Las hen ò slo òll' hans Stû ihjel. Som han sin kam i æ Staj ò vild sæhl æ Hujje, så stîen di ham ur a æ Staj. Dè vu Stûr-Las så vre, te han vild slå Lill-Las ihjel, ò de fèk Lill-Las å vê. Stûr-Las vidst nok, te Lill-Las lo å ær Avn om Nat; men Lill-Las han so te hans Muer: Ènat kan i ligg' å ær Avn, Muer, fò den è jo varm, över vi hæ bóggen[7] èdav. Så kam Stûr-Las om Nat ò slo Lill-Lasses Muer ihjel. Om Morne gik Lill-Las om te Stûr-Las. — Hva, so Stûr-Las, kömmer do no her! — Ja, do hæ jo slan min Muer ihjel ènat. — Tøs kon, so Stûr-Las, æ vil gi dè èn Skjep Pèhng. — Som han sin va væhk, så tint[8] Stûr-Las: No è Lill-Las så rig; de è vel bedst å drunkn' ham. Så fèk Stûr-Las Lill-Las i èn Sæk ò bar av mè ham nier te æ Hav. Som han der kam nier mè ham, så vu han i Tænken å, te han ho fògjet èn Stâg te å sky ham vijer u mè. Èlav Stûr-Las sin gik hjim etter èn Stâg te å sky ham vijer u mè, så lo Lill-Las i æ Sæk ò skreg: Æ skal i æ Himmeri — æ vil it; æ skal i æ Himmeri — æ vil it! Der kam èn gammel Mand mè èn Flok Stû; ak, so den gaml' Mand, æ vild gjèhrn a Himmeri. — Ja, so Lill-Las, da kom kon ò kryf i æ Sæk. Så krøf den gaml' Mand i æ Sæk, ò Lill-Las javver[9] av mè æ Stû. Så kam Stûr-Las mè èn Stâg ò tòv æ Sæk ò smér[10] ur i æ Hav ò sin skø ham vijer u mè æ Stâg. Som Stûr-Las sin va godt hjimkommen, så kam Lill-Las mè èn stuer Flok Stû. — Hvo hæ do fòn dem, so Stûr-Las. — Di gik ve Havsens Bònd, so Lill-Las. — Da vil æ ò hen ò ha nòvve, so Stû-Las. Så krøf Stûr-Las i èn Sæk, ò Lill-Las sme ham ur i æ Hav; men han è it kommen bet.

---

1 Store-Lars, eft. Molb. Dial. Lex. det jydske Navn for en Storpraler. 2 drev, kørte. 3 rendte. 4 sålgte. 5 mæde, måle. 6 fået. 7 baget. 8 tænkte. 9 jagede. 10 smed.

III. Ordsprog og Mundheld.

1. Ungdom ò Viisdom føls it olti a.
2. En ver gammel, för èn ver klóg.
3. Ven èn oll' Dîel[1] vidst', ho èn it Beho å mist'.
4. Jin dè oll' Dîel vee, den gær ingen Diel glêp.
5. Gôj Råj è tit dŷr.
6. Et godt Råj è bèer som èt Slav ve æ Hôj.
7. Æ Træ ska bŷs, lav de é ungt.
8. Di gaml' Bôk hæ tit styvv' Hvon[2].
9. De è it godt å lær gaml' Hund' å gjæff'.
10. Den dè hør æ Ko te, ska tæj en sjèl ve æ Hâl'.
11. Den Kól[3] èn spøtter i, skal èn tit sjèl ær av[4].
12. Den dè gravver Kuller te andr', felder tit sjèl deri.
13. Manne Hund' er æ Hârs Dø.
14. Manne Mund' gir tåmt Fa.
15. Manne Hund' gir tit tyndt Slap[5].
16. Den dè vil i oll' Bötter slêk[6], fær tit Splên i æ Tung'.
17. Den de brinder sè jissin, fær å vâr sè te èt ânt Gång.
18. Ven en smir'r Stîen èbland æ Hund': den e dræffer, den piffer.
19. Der è ingen Hund ò löffer syv Oer gal, te èn it ver mödt[7] heller stödt.
20. Di gær æ miest Tij över, hvor æ Góer[8] è lavvest.
21. En ska smejj' æ Jæen èlav de è varmt.
22. Je horer Pîn, je snarer Èhnd.
23. De è fò sild' å smî æ Kjèhld etter[9], ven æ Baen è drunknt.
24. Den dè smör godt, den ægger[10] godt.
25. Ven æ Kat er û, så spil æ Muus å æ Bænk'.
26. Ven æ Kat è sat, så er æ Mjell'k biesk.
27. Godt Gåen è bèer som ring' Agen.
28. Maver Knòhg[11] è bèer som tåmt Fa.
29. Krâg' finder Mâg'.
30. Mè Lemp'-kan èn få èt Égg i èn Humlsæk.
31. Der blæs ingen Bjirre sammel aît[12].
32. De è èn ring' Stavr', der it kan stå jit Oer.
33. Gôj Davv' ska gôj Bien te å bær'.
34. Jin Svål' gjör ingen Sómmer.
35. En ska tû mè di Hund', èn è ve[13].
36. En ska stik æ Finger i æ Juer ò lovt[14] hva Bònd[15] en è kommen å.
37. Et godt Uer finder èt godt Stej.

---

1 Dele. 2 Horn. 3 Kål. 4 æde af, spise op. 5 Mad til at slappe (labe med Tungen). 6 slikke. 7 d. e. gjennet. 8 Gård, Gærde. 9 smide (kaste) Brönden til. 10 ager. 11 Knogle, Ben. 12 af intet. 13 ved, hos (iblandt). 14 lugte. 15 (Jord)bund.

38. Ven æ Kryff' è tåm, så slæs æ Hèhst.
39. Ny Limmer fejjer godt.
40. Der è lånt de syv Sönner, ven der è it begyndt å den føhst.
41. En kan it væ mier fòmójend [16] a èn Stu som et Bölk.
42. Mòrren-Mand den vinder.
43. De still' Vand hæ tit den dyfest Grund.
44. Små Gryr'r hæ o Yr'r.
45. Hovmór è tit èmór èt Fåld [17].
46. Enhver Smej hæ sin Sæj [18].
47. Æ Kukkuk öffer [19] sit ejjent Navn.
48. Lissom dè ver öjt [20] i æ Skov, vè der ò svâr.
49. Nære Hön' fær Knèp hel Kvon [21].
50. En hvi Hest skal godt strøes [22].
51. De èr ingen Sag å rî över ær Ield [23] mè ân-Mands As.
52. Ven æ Hôj æ hielt, så er æ Skurre fògjet.
53. Små Byen ò tumpe Folk skal en tit ha æ Sand'n å vê av.
54. Den dè sir'r [24] godt, ler'r sit Höggen [25].
55. Tæht-ve skyr'r ingen Hâr', vidt frå er ingen Fâr'.
56. Der è gôj Råj fò lång' Pölls'.
57. Stûr Ord ò fedt Flæsk blyver it sirrend i æ Hals.
58. En kan it see æ Folk næhr'r som te æ Tinder.
59. De è it godt å lån Sâjl, ven hvè-Mand vil rî.
60. De è it godt, ven æ Sviin føst fær æ Vähn [26] i æ Kól.
61. De è it olt Guld, hva dè skin som Guld.
62. Di klôg' Höns gjör ò i æ Nalld.
63. De kömmer it an å èn Pølls i æ Slavtertij.
64. Hvaffen [27] Finger èn bir'r i gjör vee.
65. Et Lîmòl er inne Vîmòl [28].
66. Löjsot [29] è den værr'st Sygning.
67. En kan lær èn Hund te å æh Sorrekrat [30].
68. De è it godt å få manne Hôj under jin Hat.
69. Der è èt stuet Fòskjel å Kung Salomo ò Jørren Hatmagger.
70. Sjèl ha hær olr ingen Lîg [31].
71. En kóld Maj gir èn varm Lâj'.

---

16 være formodende, vente. 17 Hovmod, imod, Fald. 18 Smed, Sæd. 19 råber. 20 råbt. 21 nærig, Knips, Korn. 22 Bruges om Kvindfolk, som elske Stads eller ville leve over deres Stand. I Husby Sogn sagde en Mand ligedan: „Ja, Nis han è no så fejt fòkeggen (forkigget, forgabet) i Katriin; men han ska vâr sè! fò èt hvidt Øg skal ha mö'l Strøels." 23 ride over Ilden. 24 sidder. 25 (und)lader at flytte sig. 26 Vane. 27 Hvad for en. 28 Lejemål, Viemål; Tyendet er kun lejet, ikke viet. 29 Dovenskab. 30 at æde vilde Æbler, („altså kan du sagtens lære at" . .). 31 At have selv har ingen Lige (sagde Konen, hun gav den lånte Kjedel tilbage og hængte sin ny Spand over Ilden, så den brændte op).

72. Fön[32] i æ Môs' gir Gryn i æ Pôs'[33].
73. Æ Havr' rykker æ Las.
74. Æ Ko ska molkes igjemmel æ Hals[34].
75. De è godt Inddræjjen te èn bödt Ield[35].
76. De è Skovl som Skavt[36].
77. De glijer væk[37] som Gujs-Uer i en Stodent.
78. De skils-a lissom æ Diens[38] Præ'eken.
79. De è èt kòt Værmt[39] å p. i æ Bovvs'.
80. De è undt, ven èn ska båj' bejj[40] ò betâl.
81. De è bedst, enhver fejjer fò sin Dör.
82. De è bedst, enhver gær te Møll' mè sin Pôs'[41].
83. De è it olti sój, te di Små ska kryf di Stûr' i ær As.
84. De gær bedst, ven di begge rykker ve jit Rief[42].
85. Dè skal èn stærk Tro te å bâg Brye oven å ær Avn[43].
86. Den jinn' è etter den ân som æ Bi etter æ Blomm'[44].
87. Vi vil æh mè æ Mand ò la ham behôld æ Fa.
88. Han mèl[45] it u'en Vand[46].
89. Han tèl it mier å[47] de, som ven èn slær Vand å èn grå Gås.
90. Han hær æ Svêf' i æ rett' Håhnd[48].
91. Han lèr fem vær javn'[49].
92. Han è it den Vej èn vinter ham.
93. Han è lissom æ Bejfolk[50]; di spör den Vej, di nok vee.
94. Han hær æ Hârskind olti for æ Mås[51].
95. Han slær olti å æ stûr' Klòhk[52].
96. Han gær èmèl elle ò fem[53].
97. Gu-hjællp'![54]
98. Æ Klæ'r syn æ Mand[55], æ Kjø syn æ Hest[56].
99. Vi vil gjern' ha manne Potter a lidt Lier.
100. Den dè gær i Seng mè æ Höns ò stær op mè æ Sviin, den ka nok få usavve.

---

32 Planten Eriophorum, Skovuld. 33 Når den Plante blomstrer stærkt, ventes en god Boghvedehøst. 34 d. e. Koen skal fodres godt for at kunne malke godt. 35 Det er godt at drage ind, hvor der allerede er bødet (fyret) til Ilden, d. e. at gifte sig med en velhavende Enke el. Enkemand. 36 d. e. to Alen af ét Stykke. 37 (Maden) glider ned. 38 Degnens. 39 en kort Varme. 40 bede (tigge). 41 d. e. at enhver passer sit. 42 trække i ét Reb (eller: skrabe til én Potte), om Ægtefolk. 43 at bage Brød oven på Ovnen, d. e. at tro Løgne. 44 om Folk som bagtale eller forfølge hverandre. 45 (mæl) maler. 46 d. e. han gör intet uden egen Fordel. 47 tæller på, bryder sig om. 48 har Svøben i den rette Hånd, d. e. han er Herre over Tingenes Gang. 49 lader fem være lige. 50 Bedefolk, Tiggere. 51 d. e. Han er ræd som en Hare. 52 d. e. han praler. 53 d. e. han er hverken klog eller tosset. 54 almindelig Hilsen til den, der arbejder; stundom: Hjælp-Guj! Også: Godav ò Gu-hjæll'p! 55 Ved denne Sætning alene tilföjes også: Fò do kat klæ èn Stavr' u. 56 I Sælland: Klæder skaber Folk, Kød skaber Heste.

101. Hva æ hæ vunden å æ Fiol, hær æ taft å æ Bâs.
102. Do est it fò gammel te ènôn å vu skurre[57].
103. De è kons en Övvertòg[58], so æ Röv[59], di dròv ham æ Huj över ær Yr'r.
104. No hær ègjen Jin sin Skee opsæt[60].
105. Den dè skal gyr olt Folk te Mâ[61], skal ha èt Næff[62] som en Skâ.

III. Bönner og Börnerim.

1. Guj fri vos frå olt undt,
Frå Pest ò Kri,
Frå Pestelens ò dyr Tij,
Frå undt Mór à Mŷ'[1],
Frå undt Værk ò gŷr:
Kòs i Kristi Jesu Navn.

1 Mod og Møde.

2. Tille om Morne kömmer æ,
Kjære Fâr, ò bejjer dè,
A do vild gi mè din Frej,
Så æ sin ròlle kan gå min Vej.
Bevar mè, a æ it undt må gŷr',
A mè heller it und må mŷ'.
Gi mè èdav mit davle Brye,
Æ Himmel, ven æ jitgång dyer.

3. Kjære Fâr, æ bejjer dè,
Vær èdav ègjen mè mè,
Som do hitte hær væt;
Bevar mè, at æ it fålder,
Ò la mè, ven do jitgång kålder,
Gå salle i din Himmel ind.

4. I Jesu Navn gær vi te Bords,
Æer ò drikker å hans Ord,
Guj te Ær' ò vos te Gavn,
Så fær vi Ma i Jesu Navn.

---

57 blive skurret. 58 Overgang. 59 Ræv. 60 Talemåde, når Kirkeklokken lader sig høre i Anledning af et Dødsfald; för plejede hver Person i Huset at törre sin Ske i Borddugen og derpå sætte den op i en Læderstrop i Vinduet. Nu haves gjerne oliemalede Duge, og Skeerne gjemmes samlede. 61 Made, Måde. 62 Næb.

5. Kjære Guj, æ takker dè
Fò den-hjer gô Dav;
Men hóst do it hjulpen mè,
Hvo var æ blövven av?
Do gast mè Klæer te mit Lyv,
Gast mè davle Brye;
Do gast mè Glæer tusenviis,
Bevârst mè frå å dye.
Hôld no i den-hjer sôet Nat
Din Hând ò över mè,
Så æ sin mòn-arl[1] å ny
Kan, Fâr, tâk dè.
Men skuld de vær' den sîdst Nat,
Æ lövver her å Jord,
Så tæj mè i din Himmel op,
Hvo dîn' Engle boer.

1 I Morgen årle.

6. No ligger æ å mit hŷ Lejj'
Ò söver i Kristi Jesu Frej;
Væk vos, do dŷr Herr Krist,
A vi kan vâgn' ègjen te Lóst.

7. Om Avtne ven æ i min Seng gær,
Gujs Kòs æ fò mè slær,
Som Vò-Hèhr sjèl gŷr
Mè hans to Hind'r,
Mè hans ti Fing'r.
Olt undt vîst' han frå sè,
Så gjör æ ò frå mè;
I Navn Guj-Fâr,
I Navn Guj-Sön,
I Navn Guj-Hélle-Ahnd.

8. Om Avtne ven æ i Seng gær,
Så manne Gujs Engle fò mè stær:
To ve mit Hôj,
To ve min För'r,
To ve min hŷr Sî,
To ve min vinstr Sî,
To te å dæk mè,
To te å væk mè,

To, dè mè æ Vej vis
Uri den himmelsk Paradis.*)

9. Rî, rî Ranke,
Stûr' Hest i Blanke,
Frå æ Møll' te æ Kjøll'.
Dè va inne andr ind',
Som lill' Pæer å Pind'
Ò to skijen Kvind'.
Den jinn' den sar ò kòhgt èn Grye,
Den ân den sar ò stak i èn Grye.
Æ tòv en Stêk
Ò vild i hinne Potter slêk.
Hon tòv èn Tejlbrând[1]
Ò slóv me övver min sôre[2] Hând;
Æ stak Ield i òll' hin Lajer.
De smøg, ò de bræhn,
Ò æ rèhn
U te Bygeskov[3].
Dè va Bord' ò Bænk',
Dè va Viin å skjenk';
Dè va Pigger å spind' æ Guld,
Dè va Dreng' å hyt[4] æ Buld[5].
Rov, Rov, Rov,
Der è èn Skov,
Tòl små Dreng' for èn Plov;
Smækker å, smækker å,
La di små Dreng' gå!

Både Udtale og Betydning af de to første Linier er uklar.

1 Hvad dette Ords første Del betyder, vides ikke; Tegl udtales Tiil eller Tiel. 2 sårede (andre synge: sælle; andre: hŷr ɔ: höjre). 3 Bøgeskov (andre: Kungens Skov). 4 hytte el. hjytte el. kytte ɔ: slå. 5 Bold.

Af de mangfoldige Skikkelser, i hvilke denne Vise findes, næsten i ethvert Hus her i Egnen, er ovenstående (fra Adelby Sogn) en af de udførligste, Inds. har fået. Efter 5te Lin. synges også (f. Ex. i Husby Sogn):

---

*) [En lignende Bön findes anført i Pontoppidans *Everriculum fermenti veteris*, 1736, s. 64. Fra Norge findes den anført hos S. Bugge, Gamle-Norske Folkeviser, 1858, Nr. XXVIII, S. 132, hvor der henvises til andre Steder, hvor den findes; hertil bliver endnu at föje, at den er meddelt fra Asperup i Fyn i Dansk Kirketidende 1855, Sp. 854. Nogen Lighed med den har „*kredda Þrándar*“ (Thrands Credo) i Færeyinga saga (udg. af Rafn 1832) Cap. 56, sammenlign det færøiske Vers fra nyere Tid samme Sted S. IV.]

Han sar ò kòhgt èn Grye,
Den va hverken suur anter sye,
Den va hverken hoer anter blye[1];
Han tòv en Stêk
Ò vild' så gjern slêk;
Så tòv Maren sin æ Brând
Ò slóv ham övver æ Hând.
Han rèhn,
Ò de brèhn,
Op ò nier i Kungens Skov;
Han kam it hjem för hylys Avten.

1 hård eller blød.

I en Opgivelse fra Lillesolt Sogn hedder Slutningen:

Ind så læng' æ kam te Kungens Skov
Dè sto fî stû Smækker[1] for èn Plov.
Hjytter å, hjytter å,
La di fî stû Smækker gå!

1 skal betyde Heste.

I Storesolt Sogn har man atter en anden Udgang:

Dè va femten Yssen for en Plov;
Smækker å, smækker å,
La di femten Yssen gå,
La dem vakkert dræjj'!

10. Rî, rî Ròs[1],
Kömmer te min Kòst!
— Hvénner skal en vær'? —
Sidst i æ Hyest,
Ven æ Flovver[2] flyer miest.
— Hvénner ska vi komm? —
Ven i hør æ Tromm
Slær bomm, bimm, bomm,
Så kan i komm!

1 Hest; ofte ombyttes dette Ord med: rask. 2 Fluer. — Dette Rim er lige så udbredt som det foregående. I Lillesolt Sogn er opgivet i Steden for 6te Linie: En Pot Luus O èn Pot Lopper O èn Pot lojjen (ɔ: lodne) Tarm'; Kömmer, lav di è varm'!

11. Rî, rî te Kirk'!
En Kittel ura Silk[1]!
Æ Mantel den è kofferblå,
En affelgrå[2] Hest å rî å!
Så rier vi hen,

Så kömmer vi ègjen,
Så rijer vi hen te Kirk'!

1 Ved den angelske Udtale af *r* og *l* (*lk*) rime disse to Linier ret godt. 2 abildgrå. — I Husby Sogn har man dette Vers (der er fra Lillesolt) noget anderledes:

Rî, rî te Kirk'!
En Silk'-Kluj[1] a Silk'!
En Kofferhest, èn Kofferplov,
En rø Hest, ò rî a Bov!
Føst rier Vèhstmand,
Så rier Bèhstmand[2],
Så rier Skomagger-Polt[3],
Så kömmer lill' Pæer bagetter.

1 Måske ikke hørt eller skrevet rigtig. 2 Bedstemand. 3 Pjalt.

12. Ag', âg'
Fram ò tebâg',
Op ò nier a Synderborrebro[1]
Å kjøf' lill Klavs èt Pa nŷ Sko!
Den gaml' Mand vild ò ha to;
Men han ska töv' te Pôskdaŏ,
Te æ Byg vè sój[2],
Te æ Havr vè gröhn,
Te æ Gjéslinger kömmer ur å grês[3].

1 Sønderborg hedder bl. a. en Del af Oxager By i Husby Sogn. 2 bliver sået. 3 kommer ud at græsse. — Ovenstående fra Husby Sogn haves ligedan i Lillesolt Sogn (5te Linie: O lill' Søster). — I Munkbrarup Sogn findes følgende Afvexling:

Ag' ò ro
Te Synderborrebro
Å kjøf' lill Kristen Hôs' ò Sko!
Den gaml' Mand vild ò ha to;
Han ska bî æ[1] lidt èno,
Te æ Ròv è sój,
Te æ Byg è mån[2],
Te æ Tarr stær i sin Bloster;
Så ska han ha èt Pa gaml' fòlappe Træsko,
Dem ska han slîr op mè Ro.
Ag' ò ro te Synderborrebro!

1 Dette *æ* el. *è* kan ikke høre til *bî*; ovenfor i I, 7 står derimod Flertallet, og Betegnelsen af dette findes stadig i Dialektens Imperativer. 2 moden.

13. Rî, rî Rappe!
Mòrn kömmer Bappe
Mè to Fîegolt'[1]
Ò lægger dem i Solt
Ò gjemmer dem te Julavtensnâder.

1 Fede-Galte. — Således i Lillesolt Sogn; ved Munkbrarup derimod:

Rî ò rî ò Rapper!
Morn kömmer Bapper,
Mè Søl-Sko ò Knapper,
Tre fîe Golter;
Dem slavter vi ò solter,
Dem hænger vi op ò røger,
Dem tæjjer vi nier ò steger,
Dem ska vi ha te Julavtensnâder.

14. Pink, pank!
Sko min Hest!
Hven kan bedst?
De kan æ Præst!
Nej, nej,
De kan æ Smej,
Han kan sko min Hest
Bedst.

Med små Forandringer siges således i Storesolt, Lillesolt, Adelby, Munkbrarup Sogne o. s. v.

15. Stûr' Boel hon dândser
Mè Silk' Fissels Klej.
Deretter kömmer Nis Gigler
Mè femten Pigger i Rej[1].
Pîglil, vil i dânds,
Så tæj vò Nislil mè!
Nislil fåldt i æ Skôltrov[2],
Hôld fast èbag ve ham!

1 Rad. 2 Trug til at skolde (Svin) i. — Således opgivet fra Husby Sogn; anden Linie formodentlig urigtig.

16. Sav Ba'n, sav!
Din Fâr è henn' å plovv',
Din Môr è henn' å gi æ Griis;
Söver do int', fær do a æ Riis.

Også dette Vers er meget udbredt. — Jf. Molb. Dial. Lex. S. 411.

17. Dommeldot,
Slik-i-Pot,

Lång'-Mand
Stakke-Jehan[1]
Lill'-Pæer ve ær Èhnd.

1 Stakket Johan. — Således hørt i Storesolt og i Lillesolt Sogne.

18. Storke, Storke Långbien!
Hvo hæ do lat[1] din Klæfferstien[2]?
Uri Köffenhavn.
Der è Bord' ò Bænk',
Der è Viin å skjenk',
Der è Dreng' å hyt æ Buld,
Der è Pigger å spind' æ Guld.

1 (efter)ladt. 2 d. e. dit Næb; Storken klæfrer ɔ: klaprer. — Fra Storesolt.

---

19. De rèn[1] ò de brus, de sier så grât i Sky,
Guj nâj' di arm' Hirer[2], der è så lânt[3] frå By.

1 regner. 2 Hyrder. 3 langt. — Fra Storesolt.

20. Guj gi, de va Avten ò mòrn Mikkelsdav[1]!
Så ho æ min Lön fòteen, ò så kund æ rejs av.
Kjære Vên[2], i mâ tro,
Vi hær èn prægte Hèhr,
Men æ Frû è desvæhr;
Æ Frû vil mè hvè-Dav slâ
Mè Prygl, å æ Végg hænger.
No vil æ rejs væk hèfrâ,
Fò Fand'n skuld væh hè længer.

1 Mikkelsdag (og Påske) var för lovlig Faredag („Stævnedag"). 2 Venner. — Fra Storesolt og Siversted Sogne; også i Nordslesvig.

21. I Vasbykro
Der slavte di èn So;
I Husbyriis
Der slavte di èt Griis;
I Husbyskov
Der sâlte[1] di 'em i èt Trov[2];
Di Lussyer[3] Kvind'
Skar æ Pølls-Pind';
Di Dollerupper Slop[4]
Di å et op.

1 saltede. 2 Trug. 3 fra Byen Lussy, Lushöj (Lyshöj?). 4 Slubberter(?). Da både So og Gris kunde saltes i et Trug og derpå „ædes op", er det vel et Smædevers (jf. Anm. til I, 6). — Et sællandsk Exempel på Rim om Byer er følgende: Bårse er en stor Stad, Faxinge ligger i en Hule; I Dyrløv har de lidet Mad, I Hastrup aldrig en Smule. Om dette Vers andensteds er trykt, er Inds. ubekjendt.

Et Par Småvers fra Dybbel Sogn eller fra Als, der ved et Tilfælde nylig ere vandrede her til Egnen, ville vi ikke forsömme at hensætte her; måske kunde de give Anledning til, at flere kom for Dagen.

1. Vej, Vej,
Syng Avtensæj,
Slå æ Barn i Seng mè Birkeriis,
Gi gammelt Folk æ Nâder.

2. Rî a Rom!
Vi så vor Oldmor kom,
Vi tint', hón var i Himmelrig,
Så rej[1] hón å vor Kalgerdîg[2];
Hón rej om, ò hón rej om,
Ò hón rej rundtenom.

1 red. 2 Kålgård-Dige.

3. Ag' ò ro a Vælder(?)
Tretten Skoven fælder(?)
Hær I it se min ti små Får?
Di fîr' va hvî' ò di sejs va grå;
Oll' så ho di Klokker å
Så nær som lill' Pærsokketå[1];
Han kan hverken stöjj'[2] hel stå,
Tæj en Stol ò sæt ham å.

1 Peder-sokket-Tå. 2 (i Solt: stövv) støtte.

Efterskrift: I en Visitatsberetning af 1836 fra Sognepræsten i Egebæk omtales „sehr mässiger Kirchenbesuch“, og iblandt Grundene hertil nævnes også „Mangel an Bekanntschaft mit der Sprache (es wird nämlich in den mehrsten Dörfern Dänisch in den Häusern gesprochen) und also an Empfänglichkeit für den Vortrag, besonders bei dem weniger mit Plattdeutsch Sprechenden in Berührung kommenden weiblichen Personal.“ Denne Notits kom os for sildig til Hænde til at kunne få Plads ovenfor S. 160 (Egebæk Sogn hører nemlig på de to tyske Sprogkårt til „Mehr Deutsch als Dänisch“); men vi ville så meget mindre undlade at meddele den, som den er et Bevis på, at der i denne Sag altid er Noget at lære, og at jo Mere man lærer, des klarere bliver det, at Mellem-Slesvig er dansk lige ned til de gamle Grændser.

---

2. Gamle Bönnerim.

(Dansk Kirketidende 1855, 23de Dec., Nr. 52, Spalte 855–856.)

„Et gammelt Minde“ i Kirketid. Nr. 29 bragte mig til at tænke på et Ord, som for et År siden blev (på anden Hånd ved en Almuesmand) meddelt mig af en gammel Kone i Lillevolstrup (Lillesolt Sogn ved Flensborg), og som jeg herved tillader mig at tilsende den ærede Redaktion.

Æ kam op å et hyt Bjirre, der så æ en Kjerrk' stå;
Dè va ingen andr' ind' som Maria ò hin lill' Ba'n.
Di sar ò skreg der jammerbitr' Dø.
Der kam di mè Stinger ò Stånger
Ò tòv vo-Her-Jesus gefången.
Den hôr' Stien den klövve sè a,
Den lill' Fòvl flø a æ Luft ò folêst sin Sång.
De må væ' Kvind' hell' Mand,
Den Gebèt bejj' kan
Tre Gång' Avten ò Mòrn,
Den hæ òlr Behó ò frygt sè fo Helles Nø.

(ɔ: Jeg kom op på et höjt Bjærg; der så jeg en Kirke stå;
Der var ingen andre inde end Maria og hendes lille Barn;
De sad og skreg (græd) deres jammerbitre Død.
Der kom de med Stinger(?) og Stænger
Og tog vor Herre Jesus fangen.
Den hårde Sten den kløved' sig ad,
Den lille Fugl flöj ad Luften og forliste sin Sang.
Det må være Kvinde eller Mand,
Den Bön bede kan
Tre Gange Aften og Morgen,
Den har aldrig Behov at frygte for Helvedes Nød.)

Ved samme Lejlighed fik jeg også følgende*):

Jesus han gik ur [ud] i hans Gård [Have],
Han svîet [svedede] båj' [både] Vand ò Tår.
Han indgik, han ukam;
Han så hans Sön i Blój der stå:
Stå op, min Sön, ermuntr' dè!
Den Dø den ervinter sè;
Kristus ervinter dè. Amen.

---

*) [Et lignende Vers fra Asperup i Fyn er meddelt sammesteds. Redaktionen har tilföjet nogle textkritiske Bemærkninger.]

Begge Stykker vare mig for forvirrede[1] til at kunne tages med iblandt de „Sprogprøver“, jeg dengang havde under Arbejde (trykte i Histor. Tidskrift), og Sproget var mig ikke rent nok. Gebèt hedder ellers i den angelske Mundart Bejj' ɔ: Bede; ligeledes siges hverken frygte eller frygte sig, men være ræd. — Istedenfor ermuntre og ervinte siger Angelboen opmuntre og vinte (vænte). — Er det Oversættelser? — De to Linier om Stenen, som kløvedes af Smerte, og om Fuglen, som mistede sin Sang, ere så smukke, at jeg for deres Skyld gjerne havde brugt det hele.

1 Jeg kunde ikke finde mig i, at de fire sidste Linier (i det første Stykke) vare optagne i Bönnen; men i det „gamle Minde“ findes jo et fuldstændigt Analogon.

---

3. Gjengivelse af et finsk Folkedigt i en angelsk Dialekt (fra Omegnen af Soltbro).

(Berlingske Tidende 1855, 22de Maj, Nr. 116.)*)

Ordret Gjengivelse.

Ham æ nok vé, ven han skuld komm',
Ham æ för så gjern så, ven han skuld la sæ sie[1]:
Geliks tröjt æ èt Kys å hans Mund[2],
Va 'en ò téfli[3] mè Ulleblój!
Sin[4] Hând[5] skuld æ ò klemm' dèvé[6],
Ven der ò snôj' sæ èn Vórm om sin Fingr'.
Uha, ven æ Blæst ho Fòstând,
Ven di frisk' Vær i æ Fòhro[7] ho Tungè[8]:
Hjelsning skuld di så før' fram ò tebâg';

1 lade sig se. 2 el. Geliks ga æ ham èt-Gäng-Södt el. èt Smuk; Kys er sjældent og måske uægte. 3 tilflyet, d. e. tilredet, tilsølet. 4 el. hans. 5 el. Håhnd. 6 derved; Tonen på Endestav. 7 Sidste Stavelse er tonløs og mister *r* ligesom va, fò, è, Tungè o. s. v. 8 Tunger; Vær er her i Flertal.

---

*) [Fr. Klee udstedte, ifølge en Anmodning fra Zetterquist i Stokholm, i „Fædrelandet“ 1854, 26de Juli, Nr. 171, S. 683—684, en Opfordring til Gjengivelse af et finsk Folkedigt i de forskjellige danske Almuedialekter. Forskjellige til Klee indsendte Gjengivelser meddelte han i ovenanførte Nr. af Berlingske Tidende. Hagerups Meddelelse er der Nr. 3 og Nr. 4. — Den svenske Prosa-Oversættelse med Noter lød således:

Mè Bòj[9] skuld di skynd sæ
Emèl tőv, dè helder a ènander[10], ò der è skilla[11].
Æ lær'r[12] för di lækrest Ræet[13] stå̄,
Fògjær'r heller æ Steg frå̄ æ Prôsts Bôr,
Som æ fòlær'r[12] min Brögg'm,
Ham som bŷ[14] sæ i æ Sómmer[15] etter mit Hôj'[16],
Ham som æ i æ Vínter fèk etter min Víllе.

9 Bud. 10 af hverandre; undertiden også afferandr'. 11 skilt-ad. 12 lader, forlader. 13 Retter. 14 böjede. 15 d. e. ved Sommertid. 16 Hoved (daglig Udtale „Hode"); jf. ovenf. snôj'.

Versificeret Gjengivelse.

Kam han te mæ, ham æ vé nok,
Ham mit Hjât' no længer etter:
Kyst' geliks æ tôs[1] hans Lìpper,
Om di ò va òlr[2] så̄ blòje!
Åh, hvo skuld æ trøk hans Hând sin[3],
Ven èn Vórm ò snôj' sæ om 'en!
Kund æ Blæst fòstå̄ a[4] sånno[5],

1 to Gange. 2 aldrig. 3 så̄, derpå̄, egentl. „siden" (Sv. sen). 4 forstå̄ af d. e. forstå̄ sig på̄. 5 sådant noget, sammentrukket af så̄'n nòvve.

Sång af en Finsk Bondflicka.

Om min Välbekante[1] skulle komma,
Den förr så̄ gerna sedde, om han skulle synas:
Straxt tryckte jag en kyss på̄ hans mun,
Vore den ock fläckad[2] med vargblod!
Hans hand skulle jag dertill ock varmt fatta,[3]
Om än en orm slingrade sig kring hans fingrar.
Ack! om vinden hade förstånd,
Om den friska vårflägten ägde ett språ̄k:[4]
Helsningsord skulle de då̄ bringa och återföra,
Med underrättelser skulle de hastigt skynda
Tvenne aflägsna[5] älskande emellan. —
Förr försakar jag de yppersta läckerheter,
Glömmer hellre steken från Prostens bord,
Än jag öfvergifver min käraste,
Den, hvilken jag om sommarn gjorde mig tillgifven,[6]
Den, hvilken jag om vintern vid mig fjättrade.[7]

1 Skötesvän, högtälskade. 2 sölad, färgad. 3 hjertligt krama. 4 eller: tunga. 5 eller: skilde. 6 d. v. s. böjde honom efter mitt sinne. 7 d. v. s. ägde uti mitt våld, eller: styrde efter min vilja.]

Kund e[6] snâk, æ Vær frå Himmel,
Hjelsning skuld e[6] hint' ò før' vos,
Flŷ de[6] skuld mè 'n glaj Beskien[7]
Mèl tóv Hjâter, der è skilla!
Æ lær'r stå di lækrest Sager;
Steg ò Stutter[8] de[6] fògjær'r æ,
För som æ fòlær'r min Brögg'm,
Ham som vu[9] min Vén è Víntes,
Ham hvens[10] Hjât' æ fèk è Sómmes[11].

6 det. 7 med en glad Besked. 8 „Basser", småt Hvedebrød. 9 vur, blev, af „vorde". 10 hvis. 11 i Sommers ligesom „i Morges".

Tegnene ´ og ` sigte ikke til Betoningen, men angive, om Selvlyden er lukket (ren) eller åben. Derimod skal ˆ (el. indskudt *h*) betegne Lydens Længde. — Videre Oplysninger findes i Bogen „Om det danske Sprog i Angel, Kbhvn. 1854".

Tittelen vilde ordret lyde: Sång a en finsk Bôndpîg el. Bû-); men Begrebet „Bonde" passer ikke. „Bønderfolk" ere i Angel „davle Folk" ɔ: dagligt Folk; men „Bonde" er det samme som andensteds hedder „Gårdmand".

Man vil sluttelig erindre, at Angelboen altid er bleven undervist i Tysk og på Tysk indtil for omtr. 4 År siden, da Dansken først kom ind i Skole og Kirke.

---

4. Nogle Germanismer.

(Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark, udgivet af J. M. L. Hjort, XIte Bind, Kbhvn. 1858, 22de Jan., Nr. 6, S. 102—103.)

„Jeg anser det for en farlig Sag, at låne formeget af Tysken."

De Ord, vi have stillet i Spidsen for disse Linier, tilhøre Hr. Pastor Thorkilsen (s. dette Ugeskrift for 1857 Nr. 39—40, S. 163). Når vi af ganske Hjerte göre dem til vore, sker det egentlig ikke af den sammesteds anførte Grund, at „Tysken falder . . . let på at kalde vort gode Modersmål en Dialekt, måske en fordærvet Dialekt „von der Sprache des grossen Vaterlandes"; thi Tysken har både sagt og siger endnu daglig så Meget om Danmark og hvad der er dansk og særlig om de danske Præster i Slesvig, at nærværende Inds. idetmindste ikke bryder sig om, hvad der løber i denne „Afløbsrende for en stedfindende Arrighed". Værre er det derimod, at vort Moders-

mål selv besmittes, fordærves og svækkes ved tyske Lån. Det gör derfor Inds. ondt, hvergang han ser agtværdige Forfattere — thi slette Oversættelser og Dagblade ville vi ganske gå forbi — forsynde sig imod det kære Modersmål. Om nu Theologerne ere værre i dette Stykke end andre Folk, skulle vi ikke driste os til at afgöre; men såmeget er vist, at de idelig göre sig skyldige i at bruge aldeles tyske Ord og Vendinger uden mindste Nødvendighed. Inds. har troet, at det kunde have sin Nytte at göre opmærksom herpå, og tillader sig således nedenfor at anføre nogle enkelte Udtryk, som ere tagne af Ugeskriftets forrige Årgang:

Nr. 19-20, S. 311: Alderdommen (das Alterthum — Oldtiden); Prof. Scharling.

- 21, - 322: angivelige (angebliche — foregivne); Dr. Rudelbach; (rettet ved Årg.s Slutn.).

- - - 328: belivende (belebend — levendegörende; „frugtbargjörende og belivende Aand“ ɔ: „Ånd, som bringer Liv og Frugter“ eller lign.); Dr. Kalkar.

- 23-25, - 391: indstille sig (sich einstellen — indfinde sig); Provst D. Smith.

- - - 394: Kirken bestaaer fra 1809 (besteht — har bestået); Dr. Kalkar.

- 28-29, - 449: jeg er nu Præst i mere end 25 Aar (bin — har været); „en Landsbypræst“.

- 37, - 123: Søndagslig Lectüre (Sonntägliche Lectüre — Søndagslæsning); Redakt.

- 38, - 129: ei heller findes her hidtil (findet sich bisher — findes endnu el. har her hidtil været); Dr. Kalkar.

- - - 142: ere længst overvundne (längst — for længe siden); H(agen).

Et Ord som „uovertræffelig“ (unübertrefflich; Nr. 41—42, S. 196) ville Nogle måske holde fast på; vi mene, at det „overtræffes“ af Ordet „mageløs“, som rigtignok muligvis er kommet i Miskredit ved Grundtvigs hyppige Brug af det. Derimod kan det neppe billiges, at Juristen Hage (anført i

Nr. 39—40, S. 166 f.) skriver „at udtræde“, „udtraadte“, „en Udtræden“ istedenfor „at træde ud“, „trådte ud“, „en Udtrædelse“. Vi tilföje af „Dansk Maanedsskrift“ for Juni 1856, S. 396: „Efter syv Ugers Fart“ (Fahrt — Sejlads; Pastor A. Listov); hvem falder på, at dette ikke står i en Oversættelse? — Selv Prof. Clausen, hvis Sprog ellers er mønsterværdigt, kan det hænde, at et tysk Ord lister sig ind; således i „Dansk Maanedsskr.“ Novbr. 1856, S. 324 Anm.: „uafseelig“ (unabsehbar — uoverskuelig).*)

---

5. Et Par Ord til de skrivende Landmænd.

(Berlingske Tidende 1860, 13de Jan., Nr. 11.)

Når jeg engang imellem læser Noget om Landvæsen, glæder jeg mig over det Liv og den Friskhed, hvormed allehånde Spörgsmål i Faget nu blive drøftede hertillands, og over den gode Stil, som i det Hele føres af det ingenlunde lille Antal Landmænd, der skrive offentlig; Landmændenes Stil, forekommer det mig, er uden at savne Lethed og Liv langt mere jevn og dansk end desværre en stor Mængde af hvad „de lærde Folk“ skrive, enten i Bladene eller i Bøger. Men jo mere jeg glæder mig over disse Beviser på, hvor mange dygtige Landmænd vi have, og i hvor stor Fremgang både Landvæsnet og dets Literatur er, desto snarere tör jeg måske göre opmærksom på nogle uheldige, mest fremmede Udtryk, som mere eller mindre hyppig bruges af Landmænd, men uden Tvivl helst måtte undgås.

Til de gode Egenskaber ved en Hest regnes således, hvad der stadig kaldes en jordvindende Bevægelse. At dette Ord ret godt betegner hvad det skal (endskönt „Jord“ vel egentlig ikke er det, som Hesten skal „vinde“), vil jeg ikke negte; jeg kan heller ikke angive, af hvilket fremmed Sprog det er oversat; men at Ordet ikke er dansk i sin Form, og at det falder kun-

---

*) [Modbemærkninger af A. Listov i Nr. 9, S. 145—146.]

stig og slæbende, tör jeg nok påstå. Jeg tillader mig at foreslå, at man ombytter det med fremsom; „en fremsom Hest, fremsomt Løb, fremsom Bevægelse“ siger hvad det skal og med et godt dansk Ord, som Enhver paa Öjeblikket forstår. Om dette Ord bruges uden i Almuens Tale, véd jeg rigtignok ikke; men det gör jo ikke stort til Sagen, når det kun er godt i sig selv. — Istedenfor det tyske Beskeler sagde man tidligere altid Stodhest eller Stodhingst; at castrere d. e. at gilde eller skære. Behakke, Behakning, Ellebeplantning (og lign.), skovbeklædt, Øbeboer hedder paa Dansk hakke, Hakning, Elleplantning, skovklædt, Øbo; det tyske „be“ have vi nok af alligevel. „Arbejdet er påbegyndt“ hedder: „Arbejdet er begyndt“ el. „der er begyndt på Arbejdet“. — Melioration have enkelte Landmænd begyndt at skrive; men jeg ser ikke, hvad Fortrin dette franske Ord (der nok kommer til os igjennem Tyskland) har for det sædvanlige Forbedring (Grundforbedring, Grundarbejde). — I en Beskrivelse over den nye Landbohöjskole, der ifjor stod i en Folkekalender, omtales nogle Rum i Bygningerne, som ere bestemte til at optage løsgående syge Dyr, og som betegnes med Navnet box; Almuen (eller idetmindste Jyderne i somme Egne) bruger Sti om ethvert Rum, der er indrettet til ét eller flere løse Dyr, dels enkelt, når nemlig Rummet ikke altid bruges til ét Slags Dyr, dels sammensat, og der nævnes ikke alene „Fåresti“, „Svinesti“, men også „Kalvesti“, „Følsti“. Det engelske Navn synes endnu ikke at være kommet ind i Literaturen; men dersom det står paa Dörene til Höjskolens Sygerum, og dersom Skolens Lærere stadig bruge det, har det jo de bedste Udsigter til snart at vandre Landet rundt både i Tale og i Skrift. Skulle vi ikke være enige om at blive ved Sti og at holde box ude? Vrager man Sti, så er Bås bedre end box. — Anderledes er det med Rotation. Dette Ord er som bekjendt almindeligt i Skrift og Tale; men uundværligt er det på ingen Måde, hvilket Mange måske antage. Nogle bruge dog Omgang istedenfor det; men endnu bedre vilde det være, når man optog Ordet et Vend, hvilket jeg bestandig hører Bønderne sige her i

Egnen („det første Vend efter Mergling; to Gange Havre i ét Vend“ o. s. v.). Ordet er af samme gode Slags som Spring, Trin, Slag, Hug, Tag, Smil o. m. a. og vilde snart falde i Øret og blive almindeligt, når en Mand med en god og yndet Pen gjorde Begyndelsen med at bruge det. I Norge bruges det om en „Omgang“ (med Ploven). Omgang har så mange andre Betydninger, at Vend vistnok bör have Fortrinet; Rotation er en fremmed Gæst, som snarest muligt bör vises bort, og som sikkert snart eller sent også får denne Skæbne, hvad enten Vend eller Vending eller Omgang eller et andet indført Ord bliver dets Afløser.*)

---

6. Generalstabens og —a—'s Principer.

(Dannevirke 1860, 6te og 7de Marts, Nr. 56 og 57.)**)

På Titelbladet af Generalstabens Kort over Sønderjylland læses Følgende: „Ved Stednavnenes Skrivemåde har man stræbt at følge samme Regel som ved Generalstabens topografiske Kort over Danmark. Retskrivningen bestemmes efter den nuværende Udtale, henført til sin Oprindelse; Udtalen søges i Egnen, Oprindelsen i ældre Skrifter eller i Etymologien“. Nu et Exempel på dette Princips Anvendelse: et Navn, som findes i flere Egne, udtales somme Steder Löj'm, andre Steder Ly'm; Oprindelsen,

---

*) [Denne Artikel, som var underskreven H., blev optagen i Ugeskrift for Landmænd, udgivet af E. Møller-Holst, 1861, II, 10de Oct., Nr. 15, S. LXX—LXXI, og gav Anledning til flere Artikler af forskjellige i de følgende Nummere af dette Ugeskrift.]

**) [Skrivemåden af Stednavnene på Generalstabens Kort over Sønderjylland blev angreben af —a— i Dannevirke 1860, 24de og 25de Jan., Nr. 20 og 21 („De slesvigske Stednavne“); denne Artikel blev imødegået af Pastor J. Kok i Burkal i Nr. 27, 1ste Febr. („Et Par Ord om Generalstabens Kort“); —a— svarede i Nr. 45, 22de Febr. („Endnu et Ord om de slesvigske Stednavne“) og blev imødegået af Hagerup i den her aftrykte Afhandling; —a— svarede, uden at navngive sig offentlig, i Nr. 70, 22de Marts („Generalstaben og Stednavnene“).]

hvortil den dobbelte Form må henføres, findes i ældre Skrifter, der foruden Lugum, Lügum og Logum også nævne Løgum (hvorhos Herredets Navn findes skrevet Løgherrit). Af Navnets Bestanddele er *øg* under Sprogets Udvikling gået over til *öj* (jf. Løgn udt. Löjn) og dernæst til *y* (jf. höj udt. hy); altså: Løgum, Löjum; de to sidste ere Navnets Former på Sprogets nyeste Udviklingstrin (Udtalen i Mundarterne, der dog tillige udelade *u* og göre det Hele til én Stavelse), men forudsætte Skriftformen Løgum, til hvilken de forholde sig som Löjn og hy til Løgn og höj. Etymologien styrker denne Skrivemåde yderligere (udviklet i „Dannevirke“ Nr. 21 og 27). Denne Fremstilling er kun en lidt vidtløftigere Gjentagelse af hvad Pastor Koch har anført, og hvad —a— har erklæret sig fuldkomment enig i. Af Hensyn til denne sidste Omstændighed har jeg valgt dette Exempel; thi det er altså et Tilfælde, hvori Stabens Grundsætning stemmer med —a—'s. Denne Indsender har rigtignok erklæret Stabens Princip for aldeles urigtigt, skönt uden at nævne sit eget; men det synes virkelig, at han (uden at have gjort sig det tydeligt) i Principet er enig med Staben. Denne går ud fra Udtalen, og —a— har erklæret, at på Udtalen bör der lægges særdeles stor Vægt. Staben beråber sig, foruden ældre Skrivemåder, på Etymologien, og dennes Betydning indrömmer —a— ikke alene ligefrem med Hensyn til ovennævnte Navn, men han henviser også idelig til den i sine to første Stykker i „Dannevirke“; Stabens Kort lider (efter —a—'s Mening) af „én stor Fejl, den forældede Skrivemåde“, og denne forældede Skrivemåde lover —a— at følge i Navnet Løgum.

Da —a— har vist, at han kun søger Sandheden, ikke Tilfredsstillelse af egne Indfald, og da han som Følge deraf tillige besidder den især i Aviser sjeldent forekommende Dyd at ville indrömme en Fejltagelse, når den er bleven bevist (ligesom han heller ikke i sit nye Indlæg længer ansér Stabens Kort for et rigtig slet Arbejde), beder jeg ham undersøge omhyggelig, om ikke hans Princip, når han vil fremstille det klart, bliver det selv samme som Generalstabens; jeg tror det. Såvidt jeg kan se, drejer Striden sig kun om Anvendelsen af

Princípet eller rettere sagt om, i hvilken Udstrækning Anvendelsen bör finde Sted. Andre af Stabens Modstandere ville måske sige: Vi må følge Sproget i dets Udvikling (dette er også —a—'s Mening og min med, men nu kommer atter Anvendelsen), og derfor må vi forkaste det forældede Løgum og optage det nyere Lygum. Til syvende og sidst kommer det an på et Skön, eller det er en „Smagssag"; men jeg må dog göre opmærksom på én Omstændighed, som må tages med i Betragtningen. Hvor langt skulle vi nemlig i Skrivemåden følge det levende Talesprog, som bestandig forandrer sig, og på hvad Punkt skulle vi standse? Løgum og Lygum ere på en Måde begge forældede, da ingen af disse Former nogensinde nu høres af Folkets Mund*). Skulle vi nu i vor „Anerkjendelse af Sproget som en levende Organisme" følge det til dets sidste Udviklingstrin og skrive Lym og Löjm (eller Lyem og Löjem eller Lyum og Löjum) samt med Olsen (på hans Kort af 1836) både Bygebjerg, Roagger, Igen og Laygaard (Lajgård på Dansk)? I Tilfælde som disse idetmindste vil dog vist Enhver give Generalstaben Ret, når den går ud fra „Udtalen, henført til Oprindelsen", som her er ganske klar, og således vrager de tidligere Skrivemåder.

Unægtelig er Skriftsproget i en stadig fortsat Udvikling ligesom Talesproget; men i deres indbyrdes Forhold er hint dog, endskönt fra Begyndelsen et Barn af dette, det ældre, det conservative og hæmmende og tillige den Form af Sproget, der repræsenterer dette som en Enhed i Modsætning til den i Talen levende Mangfoldighed. Det midterste Bogstav i Fader, Moder, Broder høres aldrig i almindelig Tale, men Skriftsproget holder fast på det som på noget Oprindeligt, der også i sin Tid blev tydelig udtalt; på samme Måde, kan man sige, skal Skriften bevare *r* i Tirslund, *æ* i Brønæs, Varnæs, *u* i mange Navne på um og rup, medens Talen for længe siden har udstødt dem. Grød udtales i Sjælland omtrent som

---

*) Den sidste af dem er måske aldrig brugt af Folket, og videnskabelig betragtet er den uberettiget; *y*'et er opstået ved en Sammensmeltning af *ø* og *g* og har altså på en Måde opslugt *g*'et.

det skrives, men i Fyn o. fl. St. Grø, i Jylland på nogle Steder Grøer, på andre Grye; Skriftsproget holder derimod den Form fast, der ligger til Grund for alle Mundarternes Taleformer, og det hindrer derved Sproget i at falde fra hinanden. Denne Analogi kan Generalstaben beråbe sig på med Hensyn til ø i Løgum, ø i Dybbøl m. fl., *e* i Grumtofte o. s. v. Kun når Ordenes oprindelige Betydning bliver Folket uklar eller endog ganske glemmes, kommer Skriftsproget også i Vilderede; dette er Grunden til, at de Fleste nu skrive „at få Syn for Sagen“, medens det egentlig hedder „at få Syn for Sagn“, eller til det bagvendte Udtryk „et uvilligt Vidne“ istedenfor det ældre „et uvildigt Vidne“, hvis Betydning Folket har glemt. Også dette kommer igjen ved Stedsnavnene; når Rangstrup og Løvensted bevislig ere Fordrejelser af Ravnstrup og Lyngsted, bör man så pâny indføre disse i Skriftsproget tilligemed „Syn for Sagn“ og „uvildigt Vidne“? Herhid hører også Lyngtoft, der høres endnu, men i Skrift og måske tildels i Tale er blevet ombyttet med Lundtoft. Ofte vil Skriftsproget under sådanne Omstændigheder mestre Talen og opnår virkelig dette ved Hjælp af sit fine og fornemme Væsen og sin lærde Raisonneren; Ordet en Købsted har Skriften (og de Lærde) gjort til en Købstad, fordi den ikke længer vil vide af en Sted men kun af en Stad og et Sted; den har trukket Flertallet af de såkaldte Dannede med sig, medens Sjællænderen dog endnu, fortsættende sin 3—400-årige Modstand, holder på sin Købsted og ligeledes ganske rigtig siger ingensteds og istedenfor eller i den Sted, ikke intetsteds og istedetfor. Ligedan går det nok med Skovlund, i hvis første Stavelse bl. A. den enstemmige Udtale sætter *a*, og med Bøgeskov, der ikke kan grundes på Øboernes Udtale Böjeskov, da Jyderne sige Bygeskov.

Men have vi ved at forfølge denne Tankegang allerede mødt adskillige Tilfælde, i hvilke det kan være vanskelig nok at komme til Enighed, ja kan der endog være forskjellige Meninger om, hvorvidt man f. Ex. skal skrive Bjerge og Kalvslund eller Bjerre og Kalslund, hvorledes skal det så gå, når vi ad disse Trin, på hvilke enten Enhver eller idetmindste Granskeren ser sin Gjenstand i en bestemt Betydning, nå op

til Vanskelighedernes Toppunkt, som vi nu ville omtale. I det almindelige Sprog forsvinde Ordene for det Meste, såsnart Folket glemmer deres Betydning, eller de beholdes i det Höjeste kun i Digterens Sprog; men et Stedsnavn lader sig ikke kaste bort, så længe Stedet selv kjendes, om endog Navnets Betydning ganske eller tildels er gået tabt. Som bekjendt er der mangfoldige Navne, som i Tidens Løb have undergået sådanne Forandringer ved Selvlyds- og Medlydsovergange, ved Stavelsers Sammensmeltning og fuldstændige eller delvise Bortkastning. at de ere blevne ukjendelige og meningsløse. Var det ikke Navne, så vare disse Ord uddøde for længe siden; men denne Egenskab ved dem bevarer dem og forbyder at kaste dem bort. De skrives på én eller flere Måder nu og ere tidligere skrevne på én eller flere andre Måder, måske allesammen fjerne fra at betegne den Gjenstand, som det oprindelige Navn betegnede (ethvert Stedsnavn må nemlig antages at have betydet Noget, intet af dem har altid været meningsløst); Udtalen afviger ofte fra alle Skrivemåderne; stundom knyttes der Sagn til Navnene, som skulle forklare deres Betydning, men sædvanlig ere lavede bagefter og tjene til at forøge Forvirringen, når Folk fatte ubetænksom Kærlighed til dem. Her er nu en vid Mark åben ikke alene for historisk og sproglig Skarpsindighed, men også for Fantasiens Gisninger, og hvertandet Menneske har en Mening om Tingen, medens Få eller Ingen ere istand til at klare den.

Uenigheden imellem Generalstaben (og Pastor Koch) og —a— kan nu, Sagen set fra denne Side, komme frem på to forskjellige Punkter, enten ved det ene Spörgsmål, hvoraf Navnet kommer, eller ved det andet, hvorledes vi skrive dette Navn, hvis Oprindelse eller idetmindste hvis ældste bekjendte Form vi ere enige om. Enighed om det første forudsætter slet ikke Enighed om det andet, hvilket vi ovenfor udtrykte således: Modstanderne ere enige om Principet, men ikke om dets Anvendelse. Navnet Jels kan tjene til Exempel og tillige bruges til et Forsøg på at rokke én af —a—'s Yndlingsforestillinger. At Valdemar Sejrs Jordebog blev så hårdt medtagen af —a—, var ikke alene ufortjent efter min ringe Mening og

efter Pastor Kochs, men også efter Jensens og N. M. Petersens. Jensen, som med fuldkommen Ret sættes höjt af —a—, siger om Søen ved Jels: „Dessen Namen will man durch Hellig-Søe erklären. Der See soll nemlich die Benennung des heiligen daher geführt haben; dass ... Aber die älteste Schreibart ist Jarlsä. So in Wald. Erdb. 1231“. Han nævner Historien (will man ... soll), men forkaster den rentud på Jordebogens Avtoritet. Professor Petersen, der uden Tvivl i denne Materie er den kyndigste levende Mand hertillands, yttrer, at „Jarlsey, nu Gjersø eller Jersø ved Tønsberg, svarer Bogstav for Bogstav til Jarlsæ, nu Jels i Sønderjylland, og begge angive en Oprindelse til Begyndelsen af flere Stedsnavne på Gjer, Jer, Jel, som man ellers vanskelig skulde falde på, og hvis Gyldighed man endnu mindre uden sådanne Exempler kunde godtgöre“. Han synes at mene, at Navnet betyder Jarls Ø; Jordebogens Form anser han for så sikker, at han vil bygge videre på den. Men om nu end —a— og alle Andre kunde blive enige om dette Punkt, er det ingenlunde sikkert, at de til Nutidens Brug vilde kunne enes om Valget imellem Jarlsø, Jarlfø, Jarls, Jerls, Jels. Udtalen er vist ikke fri for en Lyd af *r* foran *l* i dette Ord, men afgör ikke Sagen; Mange ville formodentlig, at der ikke må røres det mindste ved den Skrivemåde, der sidst har fået Hævd; —a—, som dog vil skrive Løgum, vil måske tiltræde min Mening, at det gamle *r* bör optages pånyt: kort sagt, hver går efter sit Skön. Nu Aller. Mening i Ordet har Ingen fundet endnu, thi Folket lægger Tonen på første Stavelse, og det er upåtvivlelig nok til at afvise Gjetningen Alfér. Valdemars Jordebog skriver Alver og understøttes af nok en Kilde (hos Jensen). Nu siger Generalstaben vel omtrent således: Skal man skrive Aller, må man også skrive Kalleskind; skriver man Kalveskind, bör man også skrive Alver; men da Dialekten må underordnes Skriftsproget, bör det første vælges. Naturligvis er der også dem, som ubetinget erklære Aller for et „Lad-mig-være“, måske endog for „et godt dansk Navn“, uagtet intet dansk Øre kan få nogensomhelst Mening ud af det.

De, der ikke ville samtykke i at forandre et eneste Bogstav i Navne som Lygum, Jels, Aller, Hejls, Brøns, om de endog indrömme, at Løgum, Jerls, Alver, Hejels, Brønæs for den lærde theoretiske Betragtning ere rigtigere, beråbe sig uden Tvivl på den Grund, som —a— omtrent fremsætter således: Man kan ikke skalte og valte efter Behag med Stedsnavnene ligeså lidt som med Sproget i det Hele, hvortil de høre, og i hvis organiske Udvikling de have Del. Men når de nævne Sproget, tænke de kun på Retskrivningen, og når de tale om Stedsnavnenes Udvikling, huske de vist ikke, at disse Ord kun høre til den Del af Sproget, som allermindst er Gjenstand for Udvikling, og hvis Udvikling da kun lidt kan jevnføres med Stedsnavnenes: disse ere nemlig kun enkelte Ord, kun Gloser og tilmed kun Hovedord, og det Hovedord uden Böjning, endog uden Kön. Hvad der udvikler og forandrer sig i Sproget, er dels Sætningsdannelsen, Ordstillingen o. desl., dels Böjningsformerne (Øxne, Oxer; tarsk, tærskede; takt, tækket), dels Könnet (Bogstaven, Steden og Bogstavet, Stedet); Gloseudviklingen består mest i Udstødning af ældre, Dannelse af nye ved Afledning eller Sammensætning (såsom Herredsfogdi, Landforhyring!) samt (desværre altfor mange) Lån af fremmede. Men hvor stor Del kunne Stedsnavnene tage i denne Udvikling? Jeg tror, næsten ingen; udstødte blive få eller ingen af dem, dannede af Nyt blive nogle, men uden at volde Vanskeligheder, da de kun laves af bekjendt Stof og i nyere Tider strax komme under Tilsyn. Når nu Stedsnavnene alligevel vitterlig have undergået Forandringer, og det ofte meget betydelige, fra de ældste Tider til nu, må Udviklingen have været af en anden Art end den nys beskrevne. Stedsnavnene eller idetmindste de ældre og netop de dunkle iblandt dem have med det øvrige Sprog gjennemgået de store Omvæltninger, som gjorde vort Oldsprog til det nuværende, omdannede det formrigere og hårdere antike Sprog til det simplere og blødere moderne; Selvlyds- og Medlydsforandringer have grebet Stedsnavnene såvel som de andre Ord, Forandringer, der imidlertid i det Hele vare afsluttede omtrent År 1500. Den derefter

følgende Sprogudvikling, som endnu fortsættes, har vist for Stedsnavnenes Vedkommende væsentlig kun været ydre d. e. angået Skrivemåden, ikke Ordene selv, Lyden. Men ejendommeligt for disse Ord er det, at de næsten alle ere sammensatte, og dette har givet Anledning til disse besynderlige, på en Måde prægnante Ord, der især i Nörrejylland ofte i én Stavelse, hvis Betoning så ialmindelighed antyder en skjult Hemmelighed, indeholde Stumper af to eller tre, som det sædvanlig kun under gunstige Omstændigheder er muligt at restituere (man tænke f. Ex. på Brønn's af Brydenæs). Hertil kommer endnu, at de ved at indeholde aflagte Böjningsendelser og forældede Ord, deriblandt en Mængde glemte Mands- og Gudenavne, tidlig kom til at stå mere og mere afsondrede fra Sprogets levende Stof og heller ikke så tidlig som dette ere blevne Gjenstand for Granskning eller rationel Behandling. Man tog på disse Særlinger, som man kunde bedst, overførte deres Lyde i Skrift så godt som mulig.

Dersom denne Fremstilling er rigtig, hvilket den synes mig at være, men som jeg dog ikke tör påstå, er den organiske Udvikling af Sprogstoffet i Stedsnavnene afsluttet for længe siden, i det Hele taget, og kun Skrivemåden har i de senere Århundreder forandret sig. Men så komme vi atter til den Slutning: Uenigheden drejer sig kun om Retskrivningen. Jeg skal indskrænke mig til få Bemærkninger om denne ialmindelighed. Sprogets og særlig Stedsnavnenes vedtagne Skrivemåde har al den Ret, der i Sager af den Natur kan grundes på Hævd; men urørlig og uforanderlig er den dog ikke; den viger, så i ét, så i et andet Punkt, for Fordringer, som Tiden påtvinger den. På vort Sprogs Retskrivning gjorde den verdensberömte Rask som bekjendt et Angreb fra Grunden, omtrent 1820—30; det Bestående fandt hårdnakkede og forbittrede Forsvarere, bl. A. Molbech; Rask var Bevægelsens og Fremtidens Mand, Molbech Stilstandens; Rask fægtede for Videnskaben, opstillede et System; Modstandernes Grund var Vedtægt, Hævd. Revolutionen blev tilbagevist, men det Bestående blev undermineret og giver nu tabt på det ene Punkt efter det andet. Fiat applicatio d. e. mon man ikke, ligesom

Molbech var i sin Tid, er noget ensidig — jeg havde nær sagt bornert — i sin Modstand mod de Forbedringer Generalstaben vil indføre? Havde vi endda en Molbech i dette Fag! en Mand, der vilde give os en ordentlig Bog over Stedsnavnene, således som Molbech til stor Ære for sig har gjort over vore andre Ord.

Det er på ingen Måde min Mening at ville forsvare alle de Former for Stedsnavne, som Generalstaben har sat på sit Kort. Jeg har kun villet vise, at man rimeligvis ikke er så uenig i Princípet, som man har sagt; men vil man fastholde Uenigheden heri, så må man rykke frem med sit eget Princip og bevise dets Fortrin. Og hertil går det ikke an at plukke nogle Navne ud hist og her af den Mængde, som findes på Generalstabens Kort; man må derimod med en Lineal og et Par Streger udsondre et ikke for lille Stykke af Kortet og prøve sit Princip på alle de Navne, som findes der; jeg skulde tage meget fejl, om Hr. —a— ikke således vilde erfare, at Vanskelighederne ere större, end han havde tænkt. Hvor let det er at løbe vild i denne Skov, vil jeg endnu tillade mig at oplyse ved et af de Exempler, som man gjentagne Gange har kastet imod Generalstaben, én Gang endog ledsaget af nogle „gamle gediegne Forfædre“, der vare klædte i „Dyrehuder“. København hed i sin Tid Kaupmannahafn (udtalt Köjpmannahavn), hvilket i Nutidens Sprog hverken svarer til Købmandhavn (som „Dannevirke“ nok engang yttrede, men som er meningsløst) eller til Købmandshavn (som —a— siger), men til Købmændshavn (Gen. Plur.). Senere skrev man Copmanhaven og Kopmanahafn (1253), Køpmanhauen og Køpmanhaffn (1423 i ét Brev, altså éns udtalt), Kømnehaffn (1424 i ét Brev fire Gange), Copendehaffn (1432, formodentlig med tysk Påvirkning), Køpenhaffn (1445, 1448, 1461), Københaffuen (1460), Kiøpmenhaffn og Køpmenhaffn (1466) osv. Man ser Navnets Forandring i Følge med Sprogets; den sidste Del af Ordet er lige fra Oldtiden til nu blevet ens udtalt og kun skrevet forskjellig; den første Del er fra Kaup bleven til Køb, ens forandret i og udenfor Navnet; den mellemste blev uden Mening,

da Sproget bortkastede den gamle Genitivform, og derfor vaklede man i Skrivemåden, indtil hele Ordet svandt ind til et *n* med et *e* til at göre Udtalen af *n* mulig efter *p* eller *b*. Jeg indser nu virkelig ikke, hvorledes Generalstabens Princip „consekvent gjennemført må omdøbe København til Købmandshavn“ eller til „Købmandhavn“. Og vil man sige: Ja men Kaupmannahafn må Staben skrive, så er Svaret: Vent med denne Bebrejdelse, indtil Staben giver sig til at skrive Jarlsæ, Hæghærls osv.

Det er forresten en meget mislig Ting at tale om Consekvents i dette Kapitel; jeg er overbevist om, at intet Princip kan gjennemføres consekvent, og at, jeg gjentager det, et vilkårligt Skön i mangfoldige Tilfælde må ende Overvejelsen; Enhver, som gör ovennævnte Forsøg, vil komme til samme Erkjendelse. Dette er netop den største Vanskelighed ved Sagen. På den anden Side bör der i flere Henseender anvendes langt mere Consekvents, end Generalstaben har udvist. Jeg dadler ikke, at Staben skriver Orø og alligevel Åbenrå; om det første Navn har jeg ingen Mening, men med Begyndelsen af Åbenrå er det bl. A. omtrent som med Begyndelsen af København; det gamle opæn hedder nu åben, såvel i Navnet som udenfor det. Måske kan det forsvares at skrive Holbøl i en dansk Egn, men Holbüllhus i en aldeles tysk; uden Tvivl også, at Kortet både har Höjrup, Hørup og Hyrup. Men ligesom jeg ikke kan billige, at Kalslund står på to Måder, eller at der skrives Møgeltønder, Møgelmark, Mølleby, Mølby m. fl. (og der findes måske Mere af samme Slags), således er der én Inconsekvents, som det undrer mig, at man ikke har draget frem, og det er Stabens öjensynlige Vaklen imellem kortere jydskagtige Former og andre længere, som mere stemme med Øernes Mundarter (og Skriftsproget i det Hele). Man finder f. Ex. (i den alfabetiske Navneliste) både Langbro og Langebro; både Kokhave, Kokholm og Kokkeborg, Kokkedal (er måske Betoningen forskjellig og tagen som Grund?); både Elbjerggaard og Ellebjerg; både Grönbjerg og Grönnebjerg; både Gingtoft og Grumtofte. Jeg tror også, at Staben har været for radikal i nogle

Navne og for conservativ i andre, at den stundom (dog måske snarest istedenfor fortyskede Navne) har optaget Gisninger, der kunne have Noget for sig, men dog kun ere Gisninger, osv.

På den anden Side må man billigvis indrömme, at ved et så omfattende Arbejde, hvortil ikke Staben selv, men, som Titelbladet siger, Officerer af Armeen leverede Materialet, i Løbet af hele fire År, og på hvilket findes en langt större Mængde Navne end på noget tidligere Kort (omtrent 4000), har det vel ikke været muligt at opfylde den ellers berettigede Fordring, at förend et eneste Navn blev stukket i Pladen, skulde Listen over dem alle tilhobe være samlet og drøftet. Uden dette var det umuligt at få Enhed i et så vidtløftigt Vilderede. Forresten kan det gjerne være, hvad jeg dog ikke har undersøgt, at der ikke engang er fuldkommen Enhed i Skrivemåden på hvert enkelt Blad af Kortet; dette vilde være mindre tilgiveligt. Fremdeles er det rimeligt, at et Tilfælde kan have bragt Staben til at tage lidt skarpere på de danske Navne i Nordslesvig, end den ellers vilde have gjort. Som bekjendt bleve de sydligste Blade nemlig udgivne først, de nordligste sidst; disse bleve altså behandlede umiddelbart efter, at man havde været ifærd med Angel, Sundeved, Tønder Amt, kort de Egne, i hvilke der måtte göres så utallige Forandringer ved de af Tyskerne mishandlede Navne; og nu er det jo muligt, at efterat Staben således var kommen ind på en radikal Vej, gik den videre i sin Bearbejdelse af Stedsnavnene i Nordslesvig, end den vilde have gjort, når den havde begyndt, hvor den endte.

Til Slutning er jeg så fri at henstille til min ærede navnløse Modstander, om han ikke skulde ville nævne sig. Skulde jeg komme til at skrive tiere om denne Sag, hvilket jeg dog vanskelig kan og derfor nødig vil, var det behageligt at have en fyldigere Forestilling om sin Modpart, end det Skrevne kan give; men især vilde det være mig kært at kjende Navnet på den, der har syslet så meget med en Sag, som også jeg har omfattet med Varme.